

Офіс Координатора проектів ОБСЄ в Україні
Харківський інститут соціальних досліджень

**Мобільні групи з моніторингу
забезпечення прав і свобод людини
та громадянина в діяльності
органів внутрішніх справ**

практичний посібник

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2006

ББК 67.9(4УКР)301.1631я73
М77

Видання цього посібника було здійснено в рамках проекту
*«Впровадження механізму моніторингових інспекцій
ІТТ МВС України»* за фінансової підтримки
Офісу Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Автори: доктор соціологічних наук, професор В. Соболев,
кандидат соціологічних наук Ю. Белоусов, кандидат соціологічних наук
А. Черноусов, кандидат соціологічних наук Д. Кобзін

Автори посібника висловлюють щире подяку учасникам тренінгів
«Впровадження механізму моніторингових інспекцій ІТТ МВС України»,
які відбулися протягом жовтня 2006 р. у м. Ялта, АР Крим,
а також 6-10 листопада 2006 р. у м. Харків за слушні зауваження
та небайдуже ставлення до ідеї реалізації механізму
моніторингових інспекцій ІТТ МВС України

Художник-оформлювач
Б.Захаров

**Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод
М77 людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ:
практичний посібник. — ХІСД, 2006 р. — 360 с.**

ISBN 966-8919-16-5.

Даний посібник є першою спробою уніфікувати діяльність мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України, який містить практичні рекомендації щодо здійснення моніторингу, складання звітів, підготовки повідомлень для ЗМІ, інтерв'ювання осіб, які утримуються у спецстановах МВС України. У посібнику наведені повністю або частково найнеобхідніші нормативно-правові акти, які регламентують діяльність мобільних груп.

ББК 67.9(4УКР)301.1631я73

ISBN 966-8919-16-5

© В. Соболев, Ю. Белоусов,
А. Черноусов, Д. Кобзін, 2006
© Б. Захаров, художнє оформлення, 2006
© ХІСД, 2006

Зміст

<i>Катерина Левченко. Мобільні групи з моніторингу дотримання прав людини в Україні є!</i>	5
<i>Василь Соболев, Андрій Черноусов. Історія створення та функціонування мобільних груп із моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян</i>	11
<i>Юрій Белоусов. Моніторинг прав людини: поняття, види, принципи, механізми</i>	17
<i>Андрій Черноусов. Постмоніторингова діяльність (результати роботи мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян)</i>	55
<i>Андрій Черноусов. Робота із засобами масової інформації, розкриття та розповсюдження інформації, яку отримано в ході моніторингових відвідувань</i>	60
<i>Деніс Кобзін. Особливості інтерв'ювання в ході моніторингового візиту</i>	64
<i>Деніс Кобзін. Професійні якості інтерв'юєрів</i>	80
<i>Конституція України від 28.06.1996 р. (витяги)</i>	88
<i>Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (витяги)</i>	91
<i>Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (витяги)</i>	100
<i>Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. (витяги)</i>	116
<i>Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. (витяги)</i>	138
<i>Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. (витяги)</i>	144
<i>Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 р.</i>	153
<i>Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 р. (витяги)</i>	159

Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.02. 1991 р. № 49 «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку»	165
Наказ МВС України від 11.12.2005 р. № 1243 «Про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини»	171
Наказ МВС України від 31.08.2006 р. «Про організацію діяльності постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ»	182
Наказ МВС України № 485 від 18.09. 1992 р. «Про заходи щодо подальшого вдосконалення діяльності чергової служби органів внутрішніх справ України» (витяги)	209
Постанова КМУ від 16 червня 1992 р. № 336 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах кримінально-виконавчої системи, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ» (витяги)	231
МВС України, Державний департамент України з питань виконання пока- рань Наказ № 300/73 від 23.04.2001 «Про заходи щодо дотримання закон- ності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержанні встановлених законом строків затримання і тримання під вартою під час досудового слідства»	246
МВС України Наказ № 185 від 22.02.2001 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення» (витяги)	253
Наказ МВС України від 18.09.1992 р. № 552 «Про затвердження Положення про спеціальний приймальник при органі внутрішніх справ для утримання осіб, підданих адміністративному арешту»	265
Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання	291
Тримання під вартою в поліції: «Основні» розділи із Загальних доповідей Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню (КЗК)	307
Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	320

Мобільні групи з моніторингу дотримання прав людини в Україні є!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Необхідно визнати, що питання дотримання прав людини завжди були «проблемними» для української міліції. Традиційно до нього не ставилися серйозно, дотримання прав декларувалося, але не втілювалося в життя, вони не виносилися на обговорення і рідко визнавалися факти порушення.

Можна навести доволі широкий перелік чинників такого ставлення: не працює механізм правового забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина; відомчі документи не завжди відповідають стандартам прав людини, не дотримується презумпція невинуватості затриманої особи; жорсткий контроль за показниками розкриття злочинності, який є провідним показником діяльності ОВС, що спонукає керівників правоохоронних органів вимагати від підлеглих застосовувати будь-які засоби розкриття злочинів; наявність адміністративної залежності слідчих від начальників ОВС; закритість фактів про застосування катувань; відсутність статистики про застосування катувань у системі МВС, затягування розгляду скарг за фактами катувань; порушення права затримання на адвокатський захист з моменту затримання; халатне ставлення до випадків катувань з боку прокуратури та суду; відсутність реального громадського контролю за діяльністю ОВС; спадщина минулих часів тощо. За даними дослідження, проведеного в 2004 р. Харківським національним університетом внутрішніх справ, до 84% затриманих правоохоронними органами осіб зазнають психічного чи фізичного насильства, більше половини опитаних вказують на те, що під час слідства їх били, а 13% — вказують на застосування проти них спец-

засобів під час катувань (дослідження проводилося в Харківській, Одеській, Донецькій, Київській, Львівській областях).

За даними Департаменту внутрішньої безпеки протягом 2005 р. до підрозділів внутрішньої безпеки надійшло понад 17 тисяч звернень громадян про неправомірні дії працівників міліції. У результаті перевірок факти знайшли підтвердження у 2 208 випадках, що складає 13% від їх загальної кількості. За 4,1 тис. матеріалів, направлених до органів прокуратури та СБУ порушено 353 кримінальні справи, складено 144 протоколи про вчинення корупційних діянь, до дисциплінарної відповідальності притягнуто 2 072 працівники, з яких 190 звільнено з органів внутрішніх справ. Усього в 2005 р. за матеріалами внутрішньої безпеки стосовно працівників міліції порушено 685 кримінальних справ, що в 3,1 разів більше, ніж за аналогічний період 2004 р. (221). Засуджено 146 колишніх працівників.

У 2005 р. Європейський суд з прав людини виніс 123 рішення проти України. З 2001-го по 2004 р. усього було винесено 23 рішення. Кількість справ, розглянутих Судом проти України, катастрофічно збільшується і така тенденція, за даними експертів, буде посилюватися. На початок 2006 р. на його розгляді та на комунікації знаходяться 12 справ, пов'язаних з діяльністю органів внутрішніх справ АР Крим, м. Києва, Харківської, Донецької та Дніпропетровської областей. Така ситуація потребувала та потребує безпрецедентних дій з боку МВС України.

У той факт, що мобільні групи з моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ України будуть створені в Україні і почнуть затверджувати себе в якості реального механізму співпраці міліції з правозахисними організаціями, ще два роки тому неможливо було не тільки повірити, але й навіть передбачати таку можливість. Але сьогодні, в листопаді 2006 р., можна впевнено стверджувати, що українським ученим та правозахисникам завдяки підтримці та розумінню з боку керівництва МВС України, особисто Ю.В. Луценка, вдалося створити та запровадити на всій території України інноваційний механізм моніторингу дотримання прав людини органами внутрішніх справ.

Це — мобільні групи...

Працюючи в 2004-2006 рр. Радником Міністра внутрішніх справ України з прав людини та гендерних питань, я була особисто причетна до становлення та початку роботи мобільних груп. Їх історія

не є простою, але вартою того, щоб її знали читачі цієї книги. Цей досвід може стати поштовхом для вдосконалення їх роботи в системі МВС України, а може, на що я дуже сподіваюсь, стане відправною точкою для створення подібних груп в інших правоохоронних відомствах, особливо в Державному департаменті України з питань виконання покарань.

Зробимо короткий історичний екскурс.

Ініціаторами створення таких мобільних груп стали фахівці Харківського національного університету внутрішніх справ України та Харківської правозахисної групи в 2004 р. На початку 2005 р. їх досвід було вивчено та узагальнено, оцінено як позитивний, а розроблений механізм формування мобільних груп визнано ефективним для запровадження у всій системі МВС України. Так народився Наказ Міністра № 536 від 8 липня 2005 р.

Відповідно до нього мобільні групи були створені на базі відомчих навчальних закладів з розрахунку по одній групі на закріплену область чи залізницю згідно з розподілом. За цей процес персональну відповідальність несли ректори ВНЗ МВС. Наказом передбачалося включити до складу мобільних груп фахівців з числа працівників постійного складу, які мають досвід практичної та наукової роботи у сфері дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина, захисту їхніх законних інтересів, а також залучення до роботи кожної групи по два представники громадських організацій правозахисної спрямованості, зареєстрованих у встановленому порядку. Очолювали групи помічники Міністра, які є його представниками в територіальних органах внутрішніх справ.

Для організації роботи мобільних груп на початку вересня 2005 р. Апаратом Міністра спільно з фахівцями Харківського інституту соціальних досліджень був проведений навчальний семінар для всіх помічників Міністра – представників Міністра в областях. Після цього розпочалася практична робота мобільних груп.

Перші виїзди були зроблені в вересні-жовтні 2005 р. За результатами моніторингу та аналізу виявлених порушень готувалися звіти, а також науково-обґрунтовані методичні рекомендації для органів і підрозділів внутрішніх справ з питань недопущення порушень законності та конституційних прав і свобод людини та громадянина в їх діяльності.

Але, як будь-який новий та нетрадиційний крок, мобільні групи зіткнулися з низкою проблем у своїй діяльності: це й питання організаційного плану, (особливо, коли за вищим навчальним закладом закріплено декілька областей), методичного, фінансового, кадрового тощо. Так, складно було організувати роботу в тих областях де відсутні ВНЗ МВС України. Непросто в деяких областях розвивалася взаємодія з управліннями внутрішньої безпеки. Ні в усіх областях відразу були знайдені партнери з правозахисних організацій. Харківська правозахисна група підготувала та надіслала список партнерських неурядових організацій, яким активно користуються представники Міністра в областях, але, на жаль, він не покривав усіх областей України, наприклад, Дніпропетровську, а в м. Києві деякі громадські організації відмовилися брати участь у роботі мобільних груп.

Як це не парадоксально звучить, але відкритість МВС України до співпраці з правозахисними громадськими організаціями в 2005 р. нашоventhулася на насторожене ставлення та навіть нерозуміння з боку деяких із них. Відсутність в мобільних групах у деяких областях представників громадських організацій призвело й до відсутності елементів громадянської критики й перетворювало виїзди мобільних груп на комплексні перевірки районних відділів міліції. Тому активна позиція правозахисних організацій – це запорука ефективної роботи мобільних груп з моніторингу дотримання прав людини.

Для активізації роботи мобільних груп, роз'яснення їх основної місії та принципів роботи за моєю ініціативою та участю були проведені робочі семінари-наради на базі ВНЗ МВС в Києві, Харкові, Кіровограді, Херсоні, Донецьку, Луганську, Львові, Дніпропетровську.

24 лютого 2006 р. МВС України, Харківською правозахисною групою, за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» на виконання рішення Громадської ради МВС проведений навчальний семінар-тренінг для мобільних груп, участь в якому взяли близько 70 учасників. На ньому піднімалися та обговорювалися організаційні та методичні питання, йшли дискусії з приводу повноважень членів мобільної групи та їх меж. Але головне – познайомилися один з одним представники різних областей України і впевнилися в тому, що вони не самотні, що є колеги та однодумці в усій країні, які мають схожі проблеми та схожі бажання змінити ситуацію на краще.

Проведені дискусії виявили й нагальну потребу в зміні наказу 536, який не містив в собі усі необхідні положення для роботи мо-

більших груп. Свою позитивну роль зіграла в підтримці та реалізації роботи по змуну наказу й Громадська Рада МВС України з питань забезпечення прав людини, яка була створена в грудні 2005 р., оскільки на її засіданнях кожного разу обговорювалися питання роботи мобільних груп, їх позитивний досвід та проблеми. Найсуттєвіша з них — проблема реагування на виявлені факти та порушення з боку керівників районних відділів внутрішніх справ та УМВС.

У тому ж 2005 р. розпочалися переговори з Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, яка зацікавилася новою формою роботи МВС України і пообіцяла підтримку для проведення семінарів-тренінгів учасників мобільних груп. Як результат плідної співпраці з цією впливовою міжнародною організацією в жовтні-листопаді 2006 р. члени мобільних груп з усіх областей регіонів взяли участь в навчальних семінарах-тренінгах, організованих МВС України, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Харківським інститутом соціальних досліджень, результати яких також знайшли відбиття в цьому посібнику.

Мобільні групи, які запрацювали в 2005 р. та надали багато інформації в сфері порушень прав людини, в 2006 р. були реорганізовані й досі знаходяться в ситуації становлення та розвитку. Але цей розвиток варто назвати не кризовим, а стабілізаційним, він буде продовжуватися й далі, вбираючи в себе найкращий досвід окремих груп, результати наукових досліджень та теоретичних напрацювань, правові інструменти, які з'являються завдяки ратифікації міжнародних документів в галузі захисту прав людини, перш за все — Факультативного протоколу проти катувань, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поводження та покарання, який доповнює відповідну конвенцію ООН проти катувань.

Ратифікація Протоколу зобов'язує країни-учасниці створювати або підтримувати існуючі національні механізми запобігання катуванням, в тому числі систему відвідувань місць позбавлення волі. Фактично мобільні групи з питань моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ можна вважати одним з таких національних механізмів, який відповідає духу та вимогам Факультативного протоколу, оскільки вони виходять за відомчі межі, залучаючи до своєї роботи правозахисні організації.

Згадаємо статтю 18 цього документу: «Держави-учасниці також мають вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб ек-

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

сперти національного превентивного механізму мали необхідний потенціал та професійні знання». Практичний посібник «Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ» став першою, і, сподіваюсь, вдалою та корисною спробою узагальнити напрацьований досвід та запропонувати шляхи вирішення накопичених для покращення знань та навичок усіх учасників системи моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

Успіхів всім, хто бере участь в цій нелегкій, але дуже важливій справі!

Катерина Левченко,
*народний депутат України, член комітету
з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності,
доктор юридичних наук, президент Міжнародного жіночого
правозахисного центру «Ла Страда — Україна»*

22 листопада 2006 р.

Історія створення та функціонування мобільних груп із моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян

Проблематика дотримання прав людини в оперативно-службовій діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ з'явилася після ознайомлювального візиту делегації МВС України до Страсбурга в 1997 році на запрошення Програми Ради Європи «Поліція та права людини у 1997-2000 рр.», до складу якої увійшов професор В.О. Соболев. З того часу почалася робота в Університеті внутрішніх справ м. Харкова із літературою за даною проблематикою. Згодом Національний університет внутрішніх справ у рамках співробітництва з Програмою Ради Європи «Поліція та права людини в 21 столітті» протягом 2003-2004 років організував та провів серію навчальних тренінгів (8) для працівників кримінального блоку, слідчих та викладачів вищих навчальних закладів системи МВС України, а саме: серія тренінгів «Поліція та права людини: «Впровадження матеріалів викладача», які було проведено в Харкові, Сумах, Запоріжжі, Одесі, Алушті, та в яких узяли участь понад 160 учасників з 10 регіонів України. Протягом літа 2004 р. було проведено три спеціалізованих тренінги «Процесуальне інтерв'ю», які було присвячено запровадженню нових методів проведення допиту на досудовому слідстві. Ще два тренінги було присвячено правам підлітків та тренінг з прав людини для осіб, які вже брали участь у програмі та виявили особливу зацікавленість у сфері прав людини й роботи поліції.

Тренінги проводилися за однотипною програмою, що включала:

- знайомство з процесом реалізації Програми Ради Європи «Поліція і права людини в XXI столітті»;
- ознайомлення слухачів з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ);

- презентацію експертом Центру прав людини при Університеті Есекс (Об'єднане Королівство) Ральфом Крошоу навчального посібника для викладача «Права людини і правоохоронні органи»;
- розробку учасниками семінару case studies для обговорення;
- ознайомлення із ситуацією порушення прав людини працівниками міліції в Україні;
- залучення учасників семінару до сучасних методів навчання.

За результатами серії тренінгів було видано два навчально-методичних посібники: «Поліція та права людини» і «Процесуальне інтерв'ю».

Ідея створення мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян є досить новою не тільки для нашої держави, а й унікальною на всьому пострадянському просторі. Новизна полягає, по-перше, в тому, що ініціатором створення та функціонування мобільних груп став Національний університет внутрішніх справ, тобто ініціатива пішла з самої системи органів внутрішніх справ. По-друге, в мобільних групах беруть участь представники недержавної правозахисної організації, які отримали можливість інспектувати роботу органів внутрішніх справ на предмет порушень конституційних прав та свобод громадян. По-третє, це практичне втілення положень Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», що фактично створює нову форму громадського контролю за діяльністю міліції.

Прототипом моделі роботи мобільних груп стала діяльність Європейського комітету з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (СРТ), який систематично здійснює свої візити у місця, де утримуються особи в стані несвободи у державах-учасниках Конвенції. Також важливу роль у впровадженні роботи мобільних груп відіграло вивчення досвіду роботи Незалежної асоціації відвідання місць утримання в поліції Об'єданого Королівства. Фактично цей британський механізм був створений на виконання вимог Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, який цього року ратифіковано Україною.

Безпосередній реалізації проекту передувала тривала робота фахівців Університету. Було підготовлено та затверджено Міністром внутрішніх справ наказ № 286 від 17.03.2004 р. «Про затвердження

Тимчасового положення про мобільні групи з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод громадян у діяльності органів внутрішніх справ», затверджене Положення про діяльність мобільних груп. Діяльність таких експериментальних груп охоплювала Харківську, Сумську та Полтавську області.

Перед початком роботи мобільних груп був проведений тренінг для учасників цих груп, в ході якого відбулося первинне знайомство представників Харківської правозахисної групи й працівників НУВС та Інспекцій з особового складу відділів роботи з персоналом у Харківській, Сумській та Полтавській областях. За участю міжнародних експертів було викладено сучасні методи нагляду за дотриманням прав затриманих. Так, у якості провідного експерта при навчанні членів мобільних груп було запрошено Марка Келлі, директора та засновника недержавної організації «Консультанти з прав людини» (Дублін, Ірландія), який протягом 10 років входив до складу інспекційної групи Європейського Комітету з питань запобігання катуванням.

Слід підкреслити, що створення та функціонування мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян було б неможливим без участі Харківської правозахисної групи в особі співголови Захарова Є.Ю., а також провідного експерта, адвоката Бущенка А.П. та завідуючої громадською приймальною Ключко Л.М. Саме залучення недержавної правозахисної організації, використання її багаторічного досвіду в захисті прав та свобод громадян дозволило подивитися на роботу органів міліції ззовні, «свіжим оком», артикулювати проблеми, внести відповідні пропозиції щодо необхідних змін в адміністративну та кримінальну процедуру.

Початок діяльності мобільних груп історично співпав із подіями, які відбувалися під час виборів президента України в 2004 році, та переглядом ролі громадянського суспільства, який торкнувся всіх сфер суспільного життя, включаючи діяльність органів внутрішніх справ. Уперше в історії міліції України міністром внутрішніх справ було призначено цивільну особу – Юрія Луценка. З приходом Ю. Луценка в МВС України було створено посаду Радника МВС України з прав людини та гендерних питань, на яку й було призначено Президента жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна» Катерину Левченко. Одним із перших її кроків на цій посаді стало вивчення досвіду НУВС у роботі мобільної групи з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян. Результатом цього стало підписання Міністром внутрішніх справ наказу № 536 від 08.07.2005 р. «Про створення постійно діючих мобільних груп з

моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ». Цим наказом діяльності мобільних груп надавався статус постійних та поширювався на територію всієї України.

Після підписання наказу робота мобільних груп прив'язувалася до вищих навчальних закладів системи МВС України та до новоствореного інституту помічників міністра внутрішніх справ — представників у регіонах. Але такий механізм функціонування зіткнувся з такими проблемами, як:

- Не в усіх регіонах є вищі навчальні заклади, їх лише 14 на 27 регіонів, а за наказом мобільні групи створюються на базі вищих навчальних закладів МВС України.
- Було виявлено регіони, у яких правозахисні організації чітко не окреслили свою позицію щодо участі/неучасті в роботі мобільних груп. Існують також області, де активні правозахисні організації за час діяльності мобільних груп взагалі не проявилися. Із цим у низці регіонів зіткнулися керівники обласних міліцейських управлінь при формуванні складу мобільних груп і, не знайшовши таких, створили групи без участі представників правозахисного співтовариства.
- У низці регіонів міліцейське керівництво обмежило участь представників правозахисних організацій, один раз підписавши наказ про створення мобільних груп у регіоні без можливості участі в них інших правозахисників. Це створило надзвичайну зацікавленість інших організацій, що не увійшли до наказу, та дало привід звинуватити сформовані групи у керованості, «кишеньковості» тощо.
- Навіть у тих регіонах, де відбувалися виїзди мобільних груп, вони відзначалися несистемністю, відрізнялися за процедурою здійснення моніторингу, кількісним та якісним складом учасників.

Ці та низку інших проблем слід було вирішити через навчання учасників мобільних груп на національному рівні. Протягом жовтня — листопада за фінансової підтримки Офісу Координатора проєктів Організації з безпеки та співробітництва в Європі в Україні було проведено навчання членів мобільних груп з усіх регіонів України (100 осіб). Навчання було проведено фахівцями Харківського інституту соціальних досліджень: Ю. Белоусовим, А. Черноусовим, Д. Кобзіним, а також за участю народного депутата України К. Левченко та радника МВС України з прав людини та гендерних питань О. Мартинен-

ка, експерта Харківської правозахисної групи А. Бушенка. Навчання переважно проходило із використанням активних методів, групової роботи, дискусій. Ще однією особливістю навчання було те, що в одній тренінговій групі об'єдналися співробітники Департаменту внутрішньої безпеки Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, помічники Міністра внутрішніх справ України – представники в ГУМВС, УМВС та представники правозахисних організацій із всіх регіонів України. Формування змішаних груп спрямовано на налагодження первинних зв'язків представників органів внутрішніх справ та недержавних організацій, побудову національної мережі членів мобільних груп.

27 жовтня 2006 року з Міністерства юстиції України надійшло повідомлення про реєстрацію нового наказу від 31.08.2006 р. № 894 «Про організацію діяльності постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ», реєстраційний номер 5074. Це вже третій наказ за дворічну історію роботи мобільних груп, який має більш детально прописані повноваження членів мобільних груп, порядок формування таких груп, надання звітів, звітування на засіданнях громадських рад з питань забезпечення прав людини в регіонах, а також запропоновано форму звіту, яка покликана уніфікувати моніторингові візити по всій Україні. Звісно, навіть остання редакція наказу не вирішує остаточно всі спірні та проблемні питання, такі як узгоджений доступ учасників мобільних груп до осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання, право проводити бесіди із особами, яким пред'явлено обвинувачення, стосовно яких триває судовий розгляд, проводити співбесіди із утримуваними «віч-на-віч», технологія розповсюдження інформації про результати діяльності мобільних груп тощо. Діяльність мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян є інноваційною, і тому всі проблемні питання можуть бути вирішені лише в ході повсякденної діяльності, з накопиченням певного досвіду виїздів.

Значний досвід, який уже мають мобільні групи в Харківській, Київській, Донецькій та Кіровоградській областях дозволяє оптимістично говорити про перспективи моніторингової діяльності цих груп. Кінцевою метою роботи мобільних груп є перетворення їх на один із національних превентивних механізмів, які необхідно створити або призначити в державі, яка ратифікувала Факультативний протокол. Навколо мобільних груп та за їх зразком можуть бу-

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

ти створені декілька механізмів, які працювали б в пенітенціарній системі, системі охорони здоров'я, державній прикордонній службі та Міністерстві оборони, тобто в усіх відомствах, які за своєю компетенцією мають право обмежувати свободу пересування або взагалі позбавляти її. Координуючу роль у такому конгломераті міг би відігравати Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, на якого, власне, Законом України «Про ратифікацію Факультативного протоколу» було покладено створення або призначення національного чи національних превентивних механізмів.

Моніторинг прав людини: поняття, види, принципи, механізми

Поняття «моніторинг» міцно увійшло до нашого щоденного лексикону. Нерідко доводиться чути такі фрази, як «моніторинг цін на нерухомість», «моніторинг виборів до представницьких органів», «моніторинг засобів масової інформації» і т.п. Що ж таке моніторинг? І чим він відрізняється від інших видів діяльності?

Існує ряд визначень поняття «моніторинг» як виду соціологічного дослідження:

Моніторинг (попереджувальний, оберігаючий) – система регулярного вимірювання змін, що відбуваються в суспільстві або якихось його підгрупах, за умови регулярного застосування одних і тих же принципів вибірки і одного і того ж інструментарію для збору даних.

Соціально-політичний моніторинг – постійний, систематичний збір інформації з метою спостереження і контролю над ходом розвитку якогось або соціально-політичного явища, або процесу та його прогнозування.

Кейс-стаді – дослідження одиничних випадків феномену, який вивчається, і їх інтенсивний аналіз, що включає інтерв'ювання індивідуума, вивчення документів його життя або випадку, який із ним стався, аналізу соціальної ситуації у світлі проблеми та формулювання основних висновків і рекомендацій щодо вирішення виниклої проблеми.

Правозахисний моніторинг може включати всі ці поняття і використовувати всі ці методи дослідження в різних комбінаціях. Найвідоміші його визначення:

Моніторинг/перевірка/спостереження – активний та інтерактивний процес у суспільстві, спрямований на поліпшення ситуації в галузі прав людини в цілому, який може мати на меті вирішення 2 завдань:

Діагностичний моніторинг – з'ясування ситуації, причини її існування та рекомендації необхідних заходів.

Завдання розвитку в галузі прав людини, засновані на аналізі ситуації з метою запобігання, пом'якшення й вирішення ситуації в цій галузі.

Моніторинг прав людини – це заплановане, систематизоване дослідження вибраної ділянки суспільної дійсності, що проводиться за певною схемою, з метою досягнення змін без застосування насильства.

Головна мета моніторингу – поліпшення ситуації з правами людини.

ЗАВДАННЯ МОНІТОРИНГУ:

1. Активний, плановий збір і обробка по можливості вичерпних даних про стан із правами людини в конкретній галузі для аналізу ситуації.

2. Порівняння дійсного стану з формально прийнятим у державі законодавством, нормами міжнародного права та дослідження практичного його дотримання у даній галузі.

3. Визначення причин порушень і пошук розумних рішень зміни ситуації.

4. Накопичення матеріалів, необхідних для подальшої діяльності у вибраному напрямку.

ФУНКЦІЇ МОНІТОРИНГУ:

Пізнавальна функція – діагноз ситуації (діагностичний моніторинг) – проводиться в тих випадках, коли ми точно не знаємо, які порушення прав людини переважають, ступінь їх порушення.

Функція підтримки дій на благо суспільства – збір аргументів для того, щоб переконати владу і співгромадян у необхідності змін – передавати інформацію вищестоящим органам або партнерам – проводиться в тому разі, коли ми точно знаємо, яким порушенням прав людини ми хочемо запобігти (моніторинг умов роботи районних судів, моніторинг права на свободу від катувань).

Профілактична функція або спостереження – контроль над публічною владою, коли сама присутність спостерігача є способом дії (моніторинг виборів, моніторинг судового засідання, моніторинг дій міліції під час демонстрації).

Моніторинг, що іноді проводиться, може суміщати різні функції (наприклад, діагностичний і профілактичний одночасно). Це багато в чому залежить від методів дії, вибраних для проведення конкретного моніторингу, наприклад, якщо при проведенні моніторингу права на справедливий судовий розгляд ми використовуємо демонстративний моніторинг окремих судових засідань, то здійснюємо одночасно профілактичну функцію.

ЩО МОЖЕ ПІДЛЯГАТИ МОНІТОРИНГУ?

- Дотримання одного конкретного права (право на життя).
- Дотримання прав представників певної групи (меншин, інвалідів, бомжів).
- Дотримання всіх або вибраної групи прав осіб, які перебувають в ізоляційних закладах закритого і відкритого типу (в'язниці, лікарні).
- Дотримання прав людини в контактах з особами, які представляють державні установи (арешт, участь у судовому процесі).
- Дотримання прав людини під час пов'язаного з конкретною ситуацією контакту з людьми, які виконують передбачені законом парополіцейські обов'язки за професією (охоронці, контролери, приватні детективи).
- Дотримання прав людини державними установами, що мають владні повноваження (міліція, митниця, судові виконавці).
- Дотримання прав людини державними установами, що проводять кампанії (вибори, боротьба із стихійним лихом).
- Дотримання прав людини службами охорони громадського порядку, що беруть участь у ліквідації незаконних акцій протесту (блокування доріг, окупація урядових будівель), а також під час протидії порушенням правопорядку учасниками масових заходів (матчі, концерти).
- Впровадження будь-якого закону, важливого для прав людини (Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» або Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»).

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ МОНІТОРИНГУ:

Не нашкодь – незважаючи на благі наміри та спроби, монітор може і не мати засобів для забезпечення безпеки жертв і свідків порушень.

Наприклад, можливий конфлікт інтересів створюється потребою монітора в отриманні інформації і потенційним ризиком для інформанта (жертва або свідок порушення). Монітор повинен піклуватися про людей, які надають інформацію. Як мінімум, дія або бездіяльність монітора не повинна піддавати небезпеці жертв, свідків або інших осіб, із якими він вступав в контакт або чув про те, що відбуваються дії по розслідуванню порушень.

Дотримуйся мандата – детальний мандат (компетенція) описує всі можливі повноваження монітора, а також інших сторін, які беруть участь у моніторингу. Кожний монітор повинен докласти зусиль для повного і чіткого розуміння мандата, постійно пам'ятати про нього, вчитися, як його використовувати та інтерпретувати в кожній окремій ситуації.

Знай стандарти – монітор повинен знати міжнародні стандарти, які є релевантними для мандата і застосовні в кожній конкретній ситуації. Міжнародні стандарти у галузі прав людини (ПЛ) не тільки окреслюють мандат монітора, але також забезпечують серйозну правову основу та легітимність його роботи.

Демонструйте здоровий глузд – скільки б не було принципів, як би вони не підходили в даній ситуації, – вони не можуть замінити здоровий глузд монітора. Він повинен демонструвати здоровий глузд завжди і за будь-яких обставин.

Консультуйтеся – мудрість сходить своїми витокami до дискусії і консультацій. Коли монітор має справу зі складною ситуацією, межевим для мандата випадком, або коли є сумніви, завжди мудрим рішенням буде проконсультуватися з іншими колегами і, якщо можливо, старшими за статусом і віком.

Поважай державні органи – монітор повинен постійно пам'ятати про те, що його головним завданням і роллю є стимулювати державні органи вдосконалювати свою поведінку. Монітор повинен поважати належним чином функціонуючі державні органи, вітати поліпшення, шукати шляхи стимулювання державної політики і практики, які будуть застосовуватися після закінчення моніторингової місії.

Довіра – довіра до монітора є критичним чинником для успішності моніторингу. Монітор не повинен давати ніяких обіцянок, яких він, напевно ж, не зможе ані дотриматися, ані виконати. Індивіди повинні довіряти моніторові, інакше вони не захочуть співпрацювати й надавати надійну інформацію.

Конфіденційність – дотримання конфіденційного режиму інформації є надзвичайно суттєвим, оскільки порушення цього принципу може мати серйозні наслідки: (а) для опитаної особи і для жертви; (б) для довіри моніторів; (в) для рівня довіри до самого моніторингу в місцевого населення; і як наслідок (г) для ефективності моніторингу. Монітор повинен запевнити свідка, що отримана інформація матиме строго конфіденційний характер. Монітор повинен запитати згоди в опитуваної особи на використання отриманої інформації в звіті про стан дотримання прав людини або з іншою метою. Якщо особа не захоче розповсюдження інформації про себе, можливо, вона дасть згоду на використання інформації в більш узагальненому вигляді, без розкриття джерела.

Безпека – цей основний принцип відноситься до безпеки як самого монітора, так і осіб, з яким він/вона вступає в контакт. Монітор завжди повинен мати на увазі безпеку людей, які надають інформацію. Мають бути вжиті заходи щодо захисту особи інформантів, опитуваних, свідків та ін. Правозахисник не повинен обіцяти нереальні гарантії безпеки свідка або індивіда, повинен уникати розвитку нездійснених надій і повинен бути впевненим у реалізації всіх заходів щодо захисту жертви або свідка.

Будьте послідовними, наполегливими і терплячими – збір важливої і точної інформації щодо документування ситуацій з порушеннями прав людини може бути складним і тривалим процесом. Не завжди можна отримати негайні результати. Монітор повинен продовжувати свої спроби до завершення всебічного й ретельного розслідування, коли будуть досліджені всі джерела інформації, а також отримано чітке уявлення ситуації. Звичайно, бувають випадки, коли необхідне невідкладне втручання, тобто коли є докази неминучої загрози конкретному індивіду або групі. Монітор повинен належним чином реагувати на такі невідкладні ситуації.

Акуратність і точність:

- Головним завданням моніторингу є надання важливої і точної інформації. Інформація, отримана монітором, має служити основою для невідкладних або подальших дій керівництва органу, дій правозахисної організації. Отримання значимої та точної інформації вимагає ретельних і добре документованих звітів.

- Письмові звіти завжди є більш значущими з метою уникнення недоліку точності, чуток і непорозумінь. Звіти моніторів мають відображати глибину дослідження; мають бути складеними належним чином; мають містити КОНКРЕТНІ факти, чіткий аналіз і корисні рекомендації.

Безсторонність – монітор повинен завжди пам'ятати про те, що моніторинг прав людини є незалежною операцією. До кожного завдання чи інтерв'ю слід підходити неупереджено, з урахуванням застосування мандата і підкреслюючи міжнародні стандарти. Порухення та/або зловживання всіма сторонами мають бути розслідувані з однаковою ретельністю. Присутність монітора не повинна розглядатися однією із сторін як перевага над іншою.

Об'єктивність – монітор повинен демонструвати об'єктивне ставлення в усьому і завжди. Під час збору і зважування інформації, правозахисник повинен об'єктивно враховувати всі факти. Монітор повинен застосовувати стандарти у галузі прав людини до інформації, отриманої неупередженим і незалежним способом.

Чутливість – під час інтерв'ю з жертвами і свідками монітор повинен відчувати ті страждання, яких зазнав індивід, також як і потребу зробити необхідні кроки для забезпечення безпеки індивіда – принаймні хоча б залишатися на зв'язку. Монітор також повинен розуміти проблеми повторного переживання травми і непрямой віктимізації.

Чесність – монітор повинен поводитися з усіма інформантами, опитуваними і колегами пристойно і з повагою. На додаток, монітор повинен виконувати призначені завдання сумлінно і чесно.

Професіоналізм – монітор повинен підходити до виконання кожного завдання професіонально. Він має бути обізнаним, старанним, компетентним і вимогливим до деталей.

Видимість – монітор повинен бути впевненим у тому, що як поліція/міліція, так і особи, які утримуються, обізнані з діяльністю моніторингової інспекції. Видима присутність монітора може стримувати порушення прав людини. За загальним правилом, присутність відкрито діючого монітора може забезпечити деяку міру захисту особам, яких помістили в установи, оскільки потенційні порушники НЕ ХОЧУТЬ, щоб за ними спостерігали. Також явна присутність діючого монітора може додати певності індивідам або групі, що можуть стати потенційними жертвами. Більш того, видима присутність може допомогти відновити довіру у важливих постконфліктних процесах, таких

як упізнання, відтворювання обставин і обстановки події та розслідування.

НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Необхідність моніторингу місць позбавлення волі пояснюється такими причинами:

- Позбавлення волі – це серйозна міра покарання.
- Позбавившись волі, ув'язнений повністю залежить від влади і посадовців, що забезпечують його/її захист, в плані дотримання його/її прав надання засобів до існування.
- Здатність осіб, позбавлених волі, впливати на власну долю, обмежена, якщо така взагалі є.
- Місця ув'язнення за визначенням є закритими; ув'язнені ізольовані від суспільства і опиняються поза його увагою.

Особи, позбавлені волі, уразливі і можуть бути піддані жорсткому поводженню і навіть катуванням – у будь-який час і в будь-якому місці ув'язнення. Отже, їм має бути наданий посилений захист шляхом моніторингу умов їх утримання.

Необхідно зазначити, що інтеграція механізмів моніторингу в систему постійного захисту осіб, позбавлених волі, не обов'язково означає, що в місцях позбавлення волі існують серйозні проблеми, або ж що громадськість не довіряє особам, які здійснюють тримання під вартою.

Нерівність у відносинах між особою, яка здійснює тримання під вартою, і особою, яка знаходиться під вартою, має бути під постійним наглядом органу, уповноваженого втручатися у випадках зловживання владою. Механізми контролю дозволяють понизити ступінь ризику жорстокого поводження та регулювати застосування будь-яких надзвичайних заходів, що вживаються до осіб, позбавлених волі.

Відвідування осіб, позбавлених волі – основний інструмент моніторингу умов тримання під вартою.

Моніторинг умов тримання під вартою здійснюється шляхом відвідування місць позбавлення волі. Відвідування виконують такі функції:

- **превентивна:** сам факт того, що хтось сторонній регулярно відвідує місця позбавлення волі, сприяє захисту осіб, позбавлених волі. Це означає, що влада, яка здійснює тримання під вартою, дозволяє, або, принаймні, мириться з проведенням нагляду збоку, і таким чином визнає важливість даного механізму захисту;
- **безпосередній захист:** відвідування *in situ* дозволяють негайно реагувати на проблеми осіб, які знаходяться під вартою і на яких тюремна влада не звертає уваги;
- **документація:** при відвідуванні перевіряються матеріальні умови утримання та їх адекватність; отримані дані документуються і слугують основою для висновків про необхідність проведення яких-небудь пропонувананих корективних заходів;
- **підтримка осіб, які знаходяться під вартою:** безпосереднє спілкування з особами, позбавленими волі, саме по собі може надавати їм моральну підтримку. В ході відвідування виявляються і задовольняються матеріальні потреби ув'язнених, які до цього не задовольнялися тюремною владою, а також надається індивідуальна юридична допомога;
- **основа для діалогу з владою, що здійснює тримання під вартою:** відвідування допомагає встановити безпосередній діалог з тюремною владою та чиновниками. Таке спілкування, якщо воно засноване на взаємній повазі, сприяє встановленню конструктивного діалогу, в ході якого уповноважені особи висловлюють свою думку про умови роботи та проблеми, з якими їм доводиться стикатися.

МЕХАНІЗМИ ВІДВІДУВАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Моніторинг умов тримання під вартою, перш за все, є обов'язком національних властей, які є відповідальними за осіб, позбавлених волі. Так, у «Зведенні принципів ООН про захист усіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню, у якій би то не було формі» зазначено: «З метою спостереження за суворим дотриманням відповідних законів і правил місця затримання регулярно відвідуються кваліфікованими і з достатнім досвідом особами, які призначаються, і є відповідальними перед компетентними органами влади, відмінними від влади, у безпосередньому віданні яких знаходяться місця затримання або ув'язнення». (принцип 29 § 1)

Більшість держав створила власні механізми контролю місць позбавлення волі і включила їх у національне законодавство та адміністративні правила. Переважно це механізми внутрішнього контролю, що є частиною пенітенціарної системи. В багатьох країнах існують також додаткові зовнішні механізми, які мають не замінювати внутрішні механізми контролю, але доповнювати їх діяльність.

До національних суб'єктів, яким законами України або іншими нормативними актами надано право здійснювати моніторинг місць позбавлення волі, зокрема ізоляторів тимчасового тримання МВС, слід віднести:

- Президента України;
- Прем'єр-Міністра України;
- народних депутатів України;
- Уповноваженого ВР України з прав людини, а також його представників;
- Генеральну прокуратуру (відділи нагляду за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів);
- МВС (вище керівництво МВС, начальники УМВС та їх заступники, представники Міністра внутрішніх справ у областях, співробітники відділів роботи із спецустановами Департаменту громадської безпеки, співробітники Департаменту внутрішньої безпеки, заступники начальників районних відділів громадської безпеки, співробітники ізоляторів тимчасового тримання);
- інші суб'єкти (санепідемстанція, особи, які мають спеціальні розпорядження на перевірку конкретного ІТТ і т.п.).

Таким чином, в Україні існує достатньо велика кількість органів, уповноважених здійснювати моніторинг дотримання прав громадян у місцях позбавлення волі, підвідомчих МВС України. Водночас цілком очевидно, що для більшості з перерахованих суб'єктів даний вид моніторингу є більше факультативним, а не основним видом діяльності. До так званих спеціальних суб'єктів, чия діяльність безпосередньо пов'язана з моніторингом прав людини в місцях позбавлення волі, слід віднести:

- відділи Генеральної прокуратури нагляду за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів;
- відділи роботи із спецустановами Департаменту громадської безпеки МВС, співробітників ізоляторів тимчасового тримання).

Проте виникає питання, наскільки ефективні дані суб'єкти? Наскільки їхня діяльність відповідає принципам, меті та завданням моніторингу дотримання прав людини? Наскільки вони незалежні у своїй діяльності від органів, що проводять досудове слідство?

Незважаючи на безперечну важливість і необхідність існування вищезазначених підрозділів, саме належність до державних органів, що здійснюють розкриття і розслідування злочинів, є основним бар'єром для здійснення повноцінного моніторингу дотримання прав і свобод громадян у місцях позбавлення волі.

Необхідність здійснення на національному рівні контролю місць позбавлення волі незалежними органами була визнана **Факультативним протоколом Конвенції ООН проти катувань**. Протокол набрав чинності 22 червня 2006 р. після того, як його ратифікувало 20 держав. Україна підписала даний документ 21 липня 2006 р.

Відповідно до статті 3 Факультативного протоколу: «Кожна держава-учасниця створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або декілька органів для відвідування з метою запобігання катуванням та інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поводження або покарання». Ця стаття запроваджує вимогу для держав-учасниць мати національні превентивні механізми, які мають проводити регулярні відвідування місць тримання під вартою. Вона дозволяє державам-учасницям обирати гнучкий підхід при виконанні власних зобов'язань із забезпечення системи регулярних відвідувань на національному рівні. У зв'язку із цим держава-учасниця може «запровадити» або створити нові механізми, і вона просто зобов'язана це зробити, якщо відповідний орган чи органи вже є. І навпаки, якщо вже існують органи, що відповідають вимогам Факультативного протоколу, то вони мають бути призначені національними превентивними механізмами. Особливої процедури «призначення» національних превентивних механізмів не існує, і держави-учасниці просто можуть надати список превентивних механізмів до ООН при ратифікації.

Така гнучкість дає державі можливість обирати систему національних відвідувань, яка є найбільш доречною в контексті кожної окремої країни, тобто беручи до уваги адміністративно-територіальний устрій чи політичну структуру. Факультативний протокол спеціально не зазначає, яку форму повинні мати національні превентивні механізми. В усьому світі вже існує цілий ряд національних механізмів, які мають мандат на проведення відвідувань, серед них – правоза-

хисні комісії, омбудсмени, парламентські комісії, програми, які залучають волонтерів, НУО, а також складні механізми, що поєднують елементи декількох із зазначених форм.

Держави-учасниці зобов'язані мати національні превентивні механізми протягом одного року після набрання чинності Факультативного протоколу або згодом, через один рік, після ратифікації або приєднання до Факультативного протоколу.

Водночас держави-учасниці, ратифікуючи Факультативний протокол, матимуть нагоду зробити заяву про відстрочення здійснення своїх зобов'язань спочатку на період у три роки.

Після закінчення періоду в три роки держави-учасниці можуть звернутися до Комітету проти катувань з проханням продовжити цей період ще на два роки, і під час цього періоду буде відстрочено виконання частини зобов'язань. Після отримання прохання і після проведення консультації з Підкомітетом Комітет проти катувань може вирішити дати свою згоду на продовження цього періоду ще на два роки. Комітету проти катувань необхідно ухвалити рішення, з яких причин даватиметься згода на продовження цього періоду.

Це положення ставить собі за мету надати додатковий час державам, які бажають стати стороною Факультативного протоколу, але яким необхідно провести додаткову роботу в країні до того, як вони зможуть виконувати Факультативний протокол у всій його повноті. Роблячи таку заяву, вони зможуть, принаймні, отримати користь із відвідування і допомоги Підкомітету або національних превентивних механізмів під час цього перехідного періоду.

Якщо держава-учасниця вирішить тимчасово відстрочити виконання своїх зобов'язань стосовно Підкомітету чи національних превентивних механізмів, то це не перешкоджає контакту між цими органами під час цього періоду відстрочення. Насправді, було б дуже важливо, щоб Підкомітет і національні превентивні механізми підтримували контакт під час цього періоду, з тим, щоб сприяти повному виконанню Факультативного протоколу.

Було б доцільним, якби держава-учасниця побажала мати декілька національних превентивних механізмів, організованих за географічним або тематичним принципом, щоб держава при цьому передбачила спосіб досягнення співпраці між ними, наприклад, призначаючи один такий механізм, як координуючий орган на національному рівні для гармонізації їхньої роботи.

**МАНДАТ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРЕВЕНТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ,
ЗГІДНО З ФАКУЛЬТАТИВНИМ ПРОТОКОЛОМ
ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ**

Національні превентивні механізми мають той же мандат, що і Підкомітет: проводити регулярні відвідування місць тримання під вартою і давати рекомендації для поліпшення поводження з особами, позбавленими волі, та умов їх тримання під вартою. Проте їм також надається додатковий мандат подання пропозицій і зауважень стосовно існуючого законодавства чи законопроектів, що відводить їм активну роль у формуванні положень національного законодавства щодо посилення захисту осіб, позбавлених волі.

Незважаючи на те, що національні превентивні механізми, призначені відповідно до Факультативного протоколу зосередити свою увагу на попередженні катувань та інших видів поганого поводження, це не виключає можливості більш широкого мандата для цих механізмів. Поза сумнівом, це дасть їм можливість узяти до уваги інші пов'язані між собою порушення прав людини, яких зазнають особи, позбавлені волі, як, наприклад, право на медичну допомогу, побачення, адекватну їжу та ін. Вони також можуть використовувати інші засоби на додаток до відвідування для запобігання катуванням та поганого поводження, наприклад через звернення до компетентних органів.

**МІСЦЯ ВІДВІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ
ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ**

Національні превентивні механізми мають такий самий мандат, як і Підкомітет з недопущення: відвідувати будь-які місця тримання під вартою, що знаходяться під юрисдикцією або контролем держав-учасниць, і де тримаються або можуть триматися особи, позбавлені волі.

**ЧАСТОТА ВІДВІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ
ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ**

Частота відвідування визначається самими національними превентивними механізмами. Необхідно підкреслити, що регулярність відвідування є важливою з кількох причин, а саме для моніторингу поліпшення чи погіршення умов тримання під вартою і захисту позбавлених волі осіб загалом, та захисту від репресій зокрема. Більше то-

го, часті відвідування допоможуть відвідуючій групі налагодити конструктивний діалог як із особами, позбавленими волі, так і з владою, а також оцінити умови праці персоналу місць тримання під вартою.

Доцільним при визначенні точної частоти відвідування національними механізмами було б узяти до уваги різні види місць тримання під вартою. Так, СІЗО можуть відвідуватися частіше, ніж в'язниці, через більшу плинність осіб, позбавлених волі, та їх обмежений контакт із зовнішнім світом.

Незважаючи на те, що Факультативний протокол спеціально не обумовлює доступ для національних превентивних механізмів до будь-яких місць тримання під вартою у будь-який час, з метою ефективного попередження цими механізмами катувань, на додаток до запланованих регулярних відвідувань, національні превентивні механізми повинні мати нагоду реагувати на будь-яку подію, що відбулася, і проводити спеціальні відвідування.

КРИТЕРІЇ ТА ГАРАНТІЇ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРЕВЕНТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ

Одним із найбільш вражаючих аспектів Факультативного протоколу є те, що вперше в міжнародному інструменті встановлені критерії і гарантії для ефективного функціонування національних превентивних механізмів. Відповідно національним превентивним механізмам гарантується:

- функціональна незалежність;
- необхідний потенціал і професійні знання для виконання мандата;
- необхідні ресурси для ефективного функціонування.

Ці специфічні гарантії сприятимуть свободі національних превентивних механізмів від будь-якого втручання з боку держави.

ФУНКЦІОНАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРЕВЕНТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ

Незалежність національних превентивних механізмів є надзвичайно важливою для забезпечення ефективності цих органів у попередженні катувань та інших видів поганого поводження. Проте у Факультативному протоколі не вказується, як може досягатися фун-

кціональна незалежність. Виходячи з практичного досвіду існуючих органів, що здійснюють відвідування, а також Принципи, що стосуються національних установ, які займаються заохоченням та захистом прав людини (Паризькі принципи*), державам-учасникам слід звернути увагу на такі аспекти:

1) незалежна основа

Необхідно забезпечити певне розділення національних превентивних механізмів і виконавчих та судових адміністрацій для підтримки реальної незалежності, а також для підтримки незалежності, яку сприймають оточуючі. У зв'язку з цим основа формування національних превентивних механізмів має бути визначена відповідним чином, з тим щоб вони не могли бути розпущені державою, і щоб держава не мала права змінювати їх мандат, наприклад, при зміні уряду. Юридична основа їхнього мандата може бути закладена конституцією (наприклад, Комісія з прав людини Фіджі і Комісар захисту цивільних прав у Польщі), актом парламенту (наприклад, Національна комісія з прав людини Непалу і Парламентська інспекційна комісія кантону Женеви) або президентським декретом (наприклад, Комітет із прав людини Сенегалу і Управління урядового прокурора тюремної системи в Аргентині).

Більше того, рекомендується, щоб національні превентивні механізми могли самі створювати свої правила і процедури, причому будь-які зовнішні органи не повинні мати права вносити зміни в правила та процедури національних превентивних механізмів.

2) незалежний персонал

Для забезпечення незалежності національних превентивних механізмів в цілому до них мають входити незалежні експерти, не отожднювані з державною владою. Ці експерти повинні бути вільними в призначенні співробітників.

3) незалежна процедура призначення

Досвід показує, що процес призначення є адекватним, якщо він транспарентний і в ньому закладені ефективні консультації з відповідними групами громадянського суспільства, такими як НУО, гро-

* Національні установи, які займаються захистом і заохоченням прав людини. Виклад фактів. / Харківська правозахисна група; Харків, 2004, 20 с.

мадськими та професійними організаціями, університетами й іншими експертами для виявлення відповідних потенційних кандидатів для роботи в національних превентивних механізмах. Отже, було б корисно визначити такі елементи для процедури призначення:

- метод призначення;
- критерії призначення;
- тривалість призначення;
- імунітет і привілеї;
- звільнення і процедура апеляції.

4) *фінансова незалежність*

Фінансова незалежність є одним із фундаментальних критеріїв, без якого національні превентивні механізми не зможуть мати операційної автономії і незалежності при ухваленні рішень. Досвід показує, що саме такі аспекти є важливими для досягнення повної фінансової незалежності:

- механізми повинні мати власних співробітників і свої власні приміщення;
- джерело і характер фінансування має бути окремо вказано в інавгураційному інструменті національних превентивних механізмів;
- механізми повинні мати свій власний бюджет, який не відноситься до частини бюджету державного міністерства або відомства;
- члени-експерти повинні мати можливість платити своїм співробітникам.

5) *транспарентність*

Відкриті доповіді про роботу і функціонування сприятимуть реальній незалежності та сприйманій незалежності національних превентивних механізмів. Факультативний протокол не зобов'язав національні превентивні механізми дотримуватися принципу конфіденційності, як це потрібно в обов'язковому порядку від Підкомітету. Це дозволить Підкомітету та відповідним групам громадянського суспільства мати доступ до інформації про роботу національних превентивних механізмів, брати участь в ефективному функціонуванні цих національних превентивних механізмів і висловлювати свою думку щодо їх функціонування та незалежності.

СКЛАД НАЦІОНАЛЬНИХ ПРЕВЕНТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ

Для забезпечення ефективних національних превентивних механізмів важливо, щоб вони складалися з осіб із відповідними кваліфікаціями та доведеною відданістю справі захисту прав людини.

У цьому разі, оскільки національні механізми проводитимуть відвідування місць тримання під вартою, найбільш прийнятний склад делегації, що є плюралістичним і багатoproфільним, включатиме юристів, лікарів, судових медиків, психологів, представників НУО, а також фахівців у галузі прав людини, гуманітарного права, пенітенціарної системи і поліцейських.

ГАРАНТІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО ВІДВІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ

Факультативний протокол гарантує, що національні превентивні механізми повинні мати права, схожі з правами Підкомітету щодо доступу до інформації, місць тримання під вартою, їх об'єктів і споруд, а також осіб. Таким чином, національним превентивним механізмам гарантується:

- доступ до інформації щодо кількості осіб, позбавлених волі, а також кількості місць тримання під вартою та їх місце знаходження;
- доступ до всієї інформації щодо поведінки з цими особами, а також щодо умов їх тримання під вартою;
- доступ до всіх місць тримання під вартою, їх об'єктів та споруд;
- можливість проводити приватні бесіди з особами за вибором;
- свобода вибору місць для відвідування.

Неможливо переоцінити важливість цих положень на національному рівні. Ці мінімальні повноваження можуть розглядатися як краща й визнана міжнародна практика ефективних відвідувань місць тримання під вартою.

ДІЇ ПІСЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ

Національні превентивні механізми наділяються мандатом не тільки проводити відвідування, але й давати рекомендації відповід-

ним властям, підкреслюючи способи для здійснення поліпшень. Держави-учасниці рівною мірою зобов'язані розглядати рекомендації національних превентивних механізмів і вступати в діалог щодо можливих заходів для виконання.

Цей аспект взаємопов'язаний із загальною метою Факультативного протоколу стосовно встановлення співпраці й діалогу між відповідними органами влади та національними превентивними механізмами.

Для сприяння цьому процесу доброю практикою є інформування здійснюючою відвідування делегацією національного превентивного механізму відповідних органів влади про результати відвідування якнайскоріше після його завершення. Як мінімум має бути організована зустріч з особами, які безпосередньо керують місцем тримання під вартою, після проведення відвідування, і бажаною була б більш офіційна комунікація у вигляді направлення листа якнайскоріше після завершення відвідування. Це дозволить механізмам зробити негайні рекомендації щодо поліпшення, а також вступити в конструктивний робочий діалог з властями.

Для забезпечення безперервного поліпшення поводження з особами, позбавленими волі, та умовами їх тримання під вартою національні превентивні механізми мають доповідати про зібрану під час відвідування інформацію, а також розповсюджувати цю інформацію. Стаття 23 закріплює обов'язок держав-учасниць публікувати і розповсюджувати щорічну доповідь про роботу національних превентивних механізмів.

Це положення не виключає можливості публікації і розповсюдження щорічних доповідей самими національними превентивними механізмами, незалежно від офіційної доповіді держави-учасниці. Це положення просто є додатковою гарантією того, що доповіді національних превентивних механізмів будуть опубліковані, а також гарантією транспарентності у функціонуванні національних превентивних механізмів.

Інші види діяльності, які національні превентивні механізми можуть провести після відвідування, включають просвітницьку діяльність і навчання, наприклад, організацію семінарів для відповідних співробітників, які працюють з особами, позбавленими волі, або які є відповідальними за них, а також діяльність стосовно підвищення

обізнаності суспільства в цій сфері. Спеціальний фонд, згаданий вище, який буде створений після набрання чинності Факультативного протоколу, може фінансувати освітні програми національних превентивних механізмів.

СПІВПРАЦЯ МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ ТА ПІДКОМІТЕТОМ ПРИ КОМІТЕТІ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ

Як це вже згадувалося вище щодо Підкомітету, Факультативний протокол наділяє національні та міжнародні органи можливістю здійснювати широкий обмін думками й інформацією з питань, що стосуються методів та стратегій стосовно запобігання катуванням та інших видів поганого поводження. Таким чином, Підкомітет і національні превентивні механізми можуть проводити наради й обмінюватися інформацією, конфіденційно, якщо це необхідно. Національні превентивні механізми можуть направляти свої доповіді та іншу відповідну інформацію в міжнародний Підкомітет.

Передбачається, що цей новий підхід поєднання національних зусиль щодо запобігання катуванням із міжнародним механізмом сприятиме виконанню міжнародних стандартів на місцевому рівні. Цей підхід також надасть можливість підвищити обізнаність громадськості, а також сприятиме відродженню в країнах дискусій з питання поводження з особами, позбавленими волі, та умовами їх утримання.

СПІВПРАЦЯ МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПРЕВЕНТИВНИМИ МЕХАНІЗМАМИ ТА ІНШИМИ ОРГАНАМИ

Те, як Підкомітет та національні превентивні механізми взаємодіятимуть один із одним взаємодоповнюючим чином і в дусі співпраці, було вже вказано вище, проте для національних превентивних механізмів було б продуктивним налагодити конструктивні взаємостосунки з іншими існуючими органами, такими як Комітет проти катувань, Європейський комітет із запобігання катуванням і Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Інформація, зібрана національними превентивними механізмами, може бути корисним джерелом для цих органів при розгляді захисту осіб, позбавлених волі, у цих державах. Національним превентивним механізмам рекомендується

співпрацювати з іншими національними органами, що займаються моніторингом місць тримання під вартою, з метою поєднання взаємодоповнюючих зусиль щодо попередження порушень стосовно осіб, позбавлених волі.

Співпраця з групами громадянського суспільства була б також корисною для національних превентивних механізмів, оскільки групи громадянського суспільства є незалежним і цінним джерелом інформації, і часто вони є запеклими прихильниками роботи в ім'я тієї ж мети, що й національні превентивні механізми.

МОБІЛЬНІ ГРУПИ З МОНІТОРИНГУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (ОВС), ЯК ПРОТОТИП НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ

Україна має власний унікальний досвід здійснення незалежних моніторингових відвідувань місць позбавлення волі. У 2005 році за ініціативою Харківського національного університету внутрішніх справ та за фінансовою підтримкою Програми Ради Європи «Поліція та права людини» було створено мобільні групи з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян органами внутрішніх справ України. Згодом, наказом Міністра внутрішніх справ № 536 від 08.07.2005 року роботу цих груп було поширено на всю територію України. Унікальність мобільних груп полягає в поєднанні зусиль представників органів внутрішніх справ та громадських організацій у їх спільному прагненні забезпечити належне дотримання прав та свобод громадян, які перебувають в ізоляторах тимчасового тримання.

Більш детально діяльність мобільних груп буде розглянута в наступних розділах.

МОНІТОРИНГ УМОВ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Проведення відвідування місць позбавлення волі міжнародними органами — одне з недавніх досягнень. Міжнародний Комітет Червоного Хреста першим отримав мандат на відвідування військово-полонених у контексті озброєних конфліктів. Міжнародні механізми, встановлені в рамках ООН, на місцях визначають достовірність

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

повідомлень про застосування катувань або жорстокого поводження. Дозвіл на проведення відвідування видає держава. Зараз тільки Європейський Комітет із запобігання катуванням уповноважений у будь-який час відвідувати всі місця позбавлення волі, що знаходяться на території країн-учасниць Європейської Конвенції про запобігання катуванням.

Таблиця: Міжнародні механізми, що здійснюють відвідування

Тип	Юридична підстава	Характеристики
<i>Універсальні механізми</i>		
Тематична процедура ООН <ul style="list-style-type: none">• Спеціальний доповідач із питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання;• Спеціальний доповідач про страти без судового розгляду або довільні страти;• Спеціальний доповідач із питання про насильство стосовно жінок;• Робоча група з питань насильницьких або недобровільних зникнень;• Робоча група з питань свавільних затримань	Резолюції Комісії ООН з прав людини	<ul style="list-style-type: none">• Попередня домовленість зацікавлених держав;• обмежені й одноразові відвідування;• рекомендації, дані на підставі переданої доповідачеві й підтвердженій інформації, або внесені після проведення відвідування у відповідній державі;• рекомендації, що не мають обов'язкового для держав характеру;• публічні доповіді, представлені на сесії Комісії з прав людини.
Комітет проти катувань	Ст. 20 Конвенції ООН (1984) проти Катувань та інших жорстоких, нелюдських, або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання	<ul style="list-style-type: none">• Проводить відвідування тільки на території держав-учасниць Конвенції;• проводить відвідування тільки в разі «систематичних катувань»;• дозвіл держави;• конфіденційний характер діяльності.

<p>Міжнародний Комітет Червоного Хреста</p>	<ul style="list-style-type: none"> • На підставі Женевських Конвенцій (1949) про озброєні конфлікти; • На підставі договору з державою в інших ситуаціях 	<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг умов тримання під вартою осіб, затриманих і ув'язнених у зв'язку зі збройним конфліктом. В особливих ситуаціях контроль поширюється на інші категорії осіб, позбавлених волі; • у разі міжнародних збройних конфліктів між державами-учасницями Конвенції, уповноважений відвідувати місця знаходження військовополонених і цивільних ув'язнених. В інших випадках відвідування проводяться з попередньої згоди властей; • постійні відвідування під час збройних конфліктів або їх прямих наслідків; • конфіденційний характер доповідей.
<p><i>Регіональні механізми</i></p>		
<p>Європейський Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню</p>	<p>Європейська Конвенція про запобігання катуванням та нелюдському, або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Проводить відвідування тільки на території держав-учасниць Конвенції; • необмежений доступ, у будь-який час у всі місця позбавлення волі; • періодичні відвідування та відвідування ad hoc («необхідні за даних обставин»); • доповіді теоретично мають конфіденційний характер, але їх публікація стала правилом.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню (ЄКЗК) був заснований відповідно до однойменної Конвенції Ради Європи, прийнятої в 1987 році (далі — Конвенція). Згідно зі Статтею 1 Конвенції:

«Створюється Європейський комітет запобігання катуванням і нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання... Комітет через відвідування вивчає поводження з особами, позбавленими волі, з метою посилення, якщо це необхідно, захисту таких осіб від катувань і від нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання».

Робота ЄКЗК задумана як складова частина системи в рамках Ради Європи із захисту прав людини, в результаті якої встановлюється попереджуючий несудовий механізм разом із уже існуючим реактивним судовим механізмом Європейського суду з прав людини.

ЄКЗК здійснює свої, головним чином, превентивні функції за допомогою відвідування двох типів: періодичних і *ad hoc*. Періодичні відвідування здійснюються до всіх держав-учасниць Конвенції на регулярній основі. Відвідування *ad hoc* організовуються в цих країнах, якщо Комітет визнає їх «необхідними, виходячи з конкретних обставин».

При здійсненні відвідування ЄКЗК користується розширеними повноваженнями згідно з Конвенцією: доступ на територію інспектованої Сторони і право пересування без обмежень; необмежений доступ до будь-якого місця, де знаходяться особи, позбавлені волі, включаючи право пересування всередині таких місць без обмежень; доступ до повної інформації про місця тримання осіб, позбавлених волі, а також іншої інформації, яку має Сторона, і яка необхідна Комітету для виконання його завдань.

Комітет також має право розмовляти з особами, позбавленими волі, віч-на-віч і вільно вступати в контакт з будь-якою особою, яка, як він вважає, може надати йому відповідну інформацію.

Відвідування можуть бути організовані до будь-якого місця, «де знаходяться особи, позбавлені волі за рішенням державної влади». Таким чином, мандат ЄКЗК виходить за межі в'язниць і поліцейських дільниць, охоплюючи, наприклад, психіатричні установи, гауптвахти у військових частинах, центри утримання осіб, які претендують на притулок, або інших категорій іноземців, а також місця тримання малолітніх осіб, які можуть бути позбавлені волі в судовому або адміністративному порядку.

Два основоположні принципи визначають відносини між ЄКЗК і Сторонами Конвенції: співпраця та конфіденційність. Стосовно цього слід підкреслити, що роль Комітету не в тому, щоб засуджувати Сторони, а в тому, щоб допомагати їм у запобіганні жорстокого поводження з особами, позбавленими волі.

Після кожного відвідування ЄКЗК складає доповідь, у якій узагальнює свої висновки і включає при необхідності рекомендації та інші пропозиції, на основі яких розвивається діалог із залученою Стороною. Доповідь Комітету за наслідками відвідування є, у принципі, конфіденційною; проте майже всі Сторони вважали за краще відмовитися від правила конфіденційності й публікують доповідь.

Щорічно ЄКЗК готує Загальну доповідь про свою діяльність, яка подається до відома громадськості.

У ряді своїх загальних доповідей ЄКЗК представив деякі суттєві питання, з'ясуванням яких він займається при відвідуванні місць позбавлення волі. Таким чином, Комітет сподівається ясно продемонструвати національним органам влади свої погляди щодо того, яким чином слід поводитися з особами, позбавленими волі, а також, у ширшому значенні, стимулювати дискусію з цих питань.

СТАНДАРТИ НАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ, РОЗРОБЛЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ КОМІТЕТОМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ (ВИТЯГИ ІЗ ЗАГАЛЬНИХ ДОПОВІДЕЙ ЄКЗК)

Загальні доповіді ЄКЗК містять стандарти належного поводження з особами, яких агенти держави позбавили волі. Дані стандарти є орієнтирами для Європейського суду з прав людини, національних і міжнародних організацій, що здійснюють відвідування місць позбавлення волі при розгляді питання про те, чи мали місце катування, жорстоке або нелюдське поводження, або покарання.

Комітет надає особливої важливості трьом правам осіб, затриманих поліцією: **право інформувати про факт свого затримання третю сторону на свій розсуд** (члена сім'ї, друга, консульство), **право доступу до адвоката** і **право вимагати медичного огляду лікарем на свій розсуд** (на додаток до будь-якого медичного огляду, проведеного лікарем, викликаним поліцейськими властями). Ці права, на думку Комітету, є трьома основними гарантіями проти жорстокого поводження із затриманими особами, які слід застосовувати з самого моменту позбавлення волі, незалежно від його назви в даній правовій системі (затримання, арешт, і т.п.).

Право особи, яка знаходиться під вартою, повідомити про факт свого арешту третій стороні, у принципі, має бути гарантовано з самого початку знаходження під арештом. Звичайно, ЄКЗК визнає, що використання такого права має допускати певні винятки, щоб захис-

тити законні інтереси поліцейського розслідування. Проте подібні винятки мають бути чітко визначені та суворо обмежені у часі, і звернення до них має супроводжуватися відповідними гарантіями (наприклад, будь-яка затримка в повідомленні про утримання під вартою має бути письмово зафіксована із зазначенням причин і вчинена зі схвалення старшого поліцейського посадовця, не пов'язаного із справою, або прокурором).

Для забезпечення даного права затриманим поліцією особам із самого початку знаходження під вартою мають систематично видаватися документи, що встановлюють ці права в прямій формі. Далі, вказані особи повинні підписати заяву, яка підтверджує, що їх проінформували про їхні права.

ЄКЗК підкреслює, що судячи з досвіду, найбільший ризик залякування та фізичної жорстокості виникає в період, який є безпосередньо наступним за позбавленням волі. Отже, можливість для осіб, узятих поліцією під варту, мати доступ до адвоката саме в цей момент є фундаментальною гарантією проти жорстокого поводження. Існування такої можливості створюватиме дію відлякування на тих, хто має намір жорстоко поводитися із затриманими особами; крім того, адвокат займає зручну позицію, для того, щоб вжити відповідних заходів у разі фактичного здійснення зловживання. **Право доступу до адвоката** для осіб, затриманих поліцією, має включати право вступати в контакт із адвокатом і можливість його регулярних відвідувань (в обох випадках в умовах, що гарантують конфіденційність їх обговорень), а також право даної особи на присутність адвоката під час допиту.

ЄКЗК також підкреслює, що право доступу до адвоката має надаватися не тільки підозрюваним у скоєнні злочинів, але також будь-якій особі, зобов'язаній згідно із законом відвідати поліцейську дільницю або знаходитися в ній, тобто свідкам.

Особи, які знаходяться під вартою, повинні мати офіційно визнане **право доступу до лікаря**. Іншими словами, лікар повинен бути викликаний невідкладно, якщо особа вимагає медичного огляду; співробітники поліції не повинні знаходити лазівки для відмови в подібних вимогах. Далі, право доступу до лікаря має включати право особи на медичний огляд, якщо дана особа виявить на те бажання,

що проводиться лікарем, якого він сам вибере (на додаток до будь-якого медичного обстеження, виконаного лікарем, якого викликала поліція).

Усі медичні обстеження осіб, які знаходяться під вартою в поліції, мають проводитися поза досяжністю для слуху співробітників правоохоронних органів, а також, якщо задіяний лікар не зажадає іншого в кожному окремому випадку, і у відсутності цих співробітників.

Також важливо, щоб особи, звільнені з-під варти і які не з'явилися перед судом, мали право прямо вимагати медичного огляду/довідку офіційного судового лікаря.

Комітет вважає, що основні гарантії прав осіб, затриманих поліцією, були б підкріплені (а робота поліцейських співробітників, можливо, значно полегшена), існуванням єдиної і всебічної системи обліку щодо кожної затриманої особи, що відображає всі аспекти тримання під вартою та діями, вчиненими стосовно затриманих (коли позбавлені волі і причини такої міри; коли повідомлено про права; ознаки тілесних ушкоджень, психічних хвороб і т.п.; коли вступили в контакт з найближчими родичами/консульством та адвокатом і коли затриманий був ними відвіданий; коли була запропонована їжа; коли допитувався; коли переведений або звільнений, і т.ін.). З різних питань (наприклад предмети, що знаходяться у володінні особи, інформування про права особи і застосування або відмова від них) слід отримати підпис затриманого або пояснити її відсутність. Крім того, адвокат затриманого повинен мати доступ до таких записів обліку знаходження під вартою.

Окрім того, існування незалежного механізму розгляду скарг щодо поводження під час перебування під вартою в поліції є важливою гарантією прав.

Ретельний розгляд судовими та іншими відповідними органами всіх скарг про застосування насильства співробітниками правоохоронних органів і при необхідності накладення стягнення, яке належить здійснити в такому разі, справить сильне стримуюче враження. І навпаки, якщо відповідні органи не будуть вживати ефективних заходів у відповідь на адресовані їм скарги, то співробітники правоохоронних органів, схильні до застосування насильства щодо арештованих, дуже швидко відчують, що можуть жорстоко поводитись безкарно.

Тримання під вартою в поліції є (або, принаймні, має бути) відносно недовгим. Проте, **умови тримання в поліцейських камерах** мають задовольняти певні *основні вимоги*.

Усі поліцейські камери мають бути чистими і достатньо просторими (стосовно розмірів камер дивіться також параграф 43 Другої Загальної доповіді (СРТ/Іnf (92)) для тієї кількості осіб, яка в ній розміщується, і мати адекватне освітлення (тобто достатнє для читання, за винятком періоду сну); природне світло в камерах переважне. Далі, камери мають бути оснащені засобами для відпочинку (наприклад, прикріплені до підлоги стілець або лавка), а осіб, які повинні залишатися під вартою вночі, слід забезпечити чистими матрацами і ковдрами. Особи, затримані поліцією, повинні користуватися туалетами в належній обстановці і мати нагоду помитися. Необхідно забезпечити вільний доступ до питної води, а їжа має видаватися у встановлений час, і включати ґрунтовну їжу, принаймні, один раз у день (тобто що-небудь більш суттєве, ніж бутерброд). Особам, які знаходяться в поліцейській дільниці 24 години і більше, має бути запропонована, наскільки це можливо, щоденна прогулянка на свіжому повітрі.

Нарешті, інспекції поліцейських установ незалежними органами можуть зробити важливий внесок у запобігання насильства стосовно осіб, які знаходяться в поліції, та, у більш широкому значенні, допомогти забезпечити задовільні умови тримання. Для більшої ефективності відвідування представниками таких органів влади повинні мати регулярний характер і не оголошуватися наперед, а вказані органи повинні мати повноваження розмовляти із затриманими особами віч-на-віч. Далі вони мусять вивчити всі питання, пов'язані з поведінням із затриманими: реєстрація моменту затримання, доведення інформації до затриманих осіб про їхні права і дійсне здійснення цих прав, дотримання правил, що визначають допит підозрюваних у скоєнні злочинів, а також матеріальні умови тримання під вартою.

Висновки вищезгаданих органів мають надсилатися не тільки в поліцію, але також в інші органи, незалежні від поліції.

З ухваленням Факультативного протоколу Конвенції ООН проти катувань при Комітеті ООН проти катувань був створений **Підкомітет з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або**

припиняючих гідність видів поводження і покарання. Він уповноважений здійснювати відвідування місць позбавлення волі, що знаходяться на території держав-учасниць.

МАНДАТ І МЕТОДОЛОГІЯ ПІДКОМІТЕТУ ПРИ КОМІТЕТІ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ

Підкомітет має мандат проводити регулярні й наступні за ними відвідування будь-яких місць тримання під вартою, що перебувають під юрисдикцією або контролем держав-учасниць, де знаходяться або можуть знаходитися особи, позбавлені волі. Визначення «місць тримання під вартою» і «особи, позбавлені волі» в Протоколі дається у загальних рисах, з тим щоб Підкомітет міг відвідувати цілу низку місць, включаючи поліцейські дільниці, дільниці сил безпеки, усі СІЗО, в'язниці попереднього ув'язнення, в'язниці для засуджених ув'язнених, центри для неповнолітніх, міграційні центри, транзитні зони в міжнародних портах, центри для затриманих біженців, психіатричні установи та місця адміністративного затримання. Визначення місць тримання під вартою також поширюється на приватизовані місця тримання під вартою, об'єкти, що будуються, а також «неофіційні місця» тримання під вартою, у яких, як вважається, можуть знаходитися особи, позбавлені волі.

Факультативний протокол постановляє, що до складу делегації, яка відвідує державу-учасницю, повинні входити не менше двох члени Підкомітету. Ці члени можуть супроводжуватися додатковими експертами, запрошеними із списку експертів, складеного державами-учасницями, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини і Центром Організації Об'єднаних Націй попередження міжнародної злочинності. Цей список додаткових експертів має стати корисним ресурсом для членів Підкомітету, що заповнює будь-яку прогалину знань, необхідних для проведення відвідування.

До проведення відвідування держави-учасниці необхідно вирішити деякі організаційні питання, такі як отримання віз, запрошення перекладачів, бронювання готелів та ін. Отже, Підкомітет повідомить державу-учасницю про свою програму, з тим щоб ці організаційні питання були вирішені. Підкомітет після того, як встановить свої правила й процедури, вирішить про період повідомлення перед відвідуванням. Тут необхідно досягти балансу між здійснимістю ор-

ганізаційних завдань державою-учасницею і необхідністю зберегти якийсь елемент несподіванки для формування правильного уявлення про поведінку з особами, позбавленими волі, та умовами тримання.

Підкомітет також належить вирішити й інші питання, такі як точна тривалість відвідування, заклади, які будуть відвідані, особи, з якими зустрічатимуться, та ін. Необхідно нагадати, що Підкомітет вільний у виборі місць для відвідування та осіб для бесід, без будь-якого втручання з боку держав-учасниць. При виборі місць для відвідування Підкомітет може користуватися різною інформацією, отриманою від відповідної держави-учасниці, Комітету проти катувань, національних превентивних механізмів, НУО, а також різних осіб.

Щодо доступу до інформації до або після відвідування Факультативний протокол гарантує Підкомітету вільний доступ до різної відповідної інформації для сприяння плануванню відвідування і наданню рекомендацій, заснованих на повному уявленні про становище в місцях тримання під вартою.

Під час відвідування Підкомітету гарантуються певні повноваження, а саме:

- необмежений доступ до всіх місць тримання під вартою, їх споруд і об'єктів;
- можливість проводити приватні бесіди з особами, позбавленими волі, за вибором;
- право вибирати місця, які Підкомітет бажає відвідати.

Усі ці гарантії є основою того, що Підкомітет зможе сформувати всебічне уявлення про поведінку з особами, позбавленими волі, та умовами їх тримання під вартою.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІСЛЯ ВІДВІДУВАННЯ ПІДКОМІТЕТОМ

Після проведення відвідування Підкомітет повинен, згідно з мандатом, представляти рекомендації та зауваження державам-учасницям, що стосуються захисту осіб, позбавлених волі. Держави-учасниці суворо зобов'язані «розглянути рекомендації Підкомітету і вступити в діалог з ним щодо можливих заходів виконання». Це найважливіше положення ставить собі за мету забезпечити вжит-

тя відповідними органами влади заходів за даними рекомендаціями після відвідування.

При розгляді рекомендацій щодо поліпшення поведінки з особами, позбавленими волі, та умовами їх тримання під вартою Підкомітет може застосовувати цілу низку відповідних міжнародних норм, не обмежуючись тільки Конвенцією проти катувань.

Доповідь про відвідування (рекомендації і зауваження) Підкомітет представляє в конфіденційному порядку державі-учасниці, і якщо це є доречним, також національним превентивним механізмам. Проте держава-учасниця може попросити опублікувати доповідь. Як зазначено вище, публікація доповіді може також відбутися за двох інших обставин без прямого запиту з боку відповідної держави-учасниці. По-перше, якщо держава-учасниця опублікує частину доповіді, Підкомітет може вирішити опублікувати доповідь повністю або частково. Це не дає державам-учасницям можливості під приводом принципу конфіденційності Підкомітету представляти в неправдивому світлі встановлені Підкомітетом факти.

Друга обставина, за якої погляди Підкомітету можуть бути оприлюднені без спеціального дозволу держави-учасниці, це відмова держави-учасниці від співпраці. Це вважається єдиною існуючою санкцією, якою Підкомітет може скористатися, якщо держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань за Факультативним протоколом. Повноваження щодо ухвалення рішення про публікацію доповіді або заяви належить не Підкомітету, а його вищестоящому органу – Комітету проти катувань. Цей факт буде докладніше висвітлений далі в цьому розділі.

Після написання рекомендацій і зауважень, будуть вони опубліковані чи ні, Підкомітет і держави-учасниці мають вступити в діалог для розгляду виконання рекомендацій. Для сприяння державам-учасницям у виконанні рекомендацій Факультативний протокол закріплює створення спеціального фонду добровільних внесків. Цей фонд надасть додаткову практичну допомогу державам для виконання рекомендацій Підкомітету.

Як додаткова допомога для виконання рекомендацій або реагування на ситуацію, що склалася, Підкомітет може також запропонувати державі-учасниці провести додаткові короткі подальші відвідування між запланованими періодичними відвідуваннями.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ПІДКОМІТЕТОМ І КОМІТЕТОМ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ

Також важливі взаємовідносини існують між Підкомітетом і Комітетом проти катувань. Інформація, отримана в результаті відкритого аналізу доповідей держав-учасниць Комітету проти катувань, буде корисним джерелом даних для Підкомітету в досягненні всебічного розуміння становища щодо поводження з особами, позбавленими волі, та умовами їх тримання під вартою в державі-учасниці. Більше того, якщо доповіді Підкомітету публікуються, з прямої або непрямої згоди відповідної держави-учасниці чи як санкція за відмову від співпраці, то вони будуть цінним матеріалом для Комітету проти катувань при проведенні ним процесу моніторингу.

Підкомітет має також подавати Комітету проти катувань відкрити щорічну доповідь про свою діяльність. Підкомітет має ретельно розглянути зміст щорічної доповіді при ухваленні рішення про свої правила та процедури, і це безумовно має робитися відповідно до принципу конфіденційності, який є одним із керівних принципів його роботи.

Для сприяння обміну інформацією і тісній співпраці між Підкомітетом і Комітетом проти катувань, згідно з Факультативним протоколом, Підкомітет має проводити одну річну нараду членів Підкомітету одночасно з однією із сесій Комітету проти катувань.

Комітету проти катувань також відведена чітка роль у виконанні положень Факультативного протоколу, і він наділений двома важливими повноваженнями і функціями — відкриті заяви та публікація доповідей Підкомітету про проведені відвідування.

У разі, якщо Підкомітет вирішить, що держава-учасниця відмовляється від співпраці, він може повідомити про це в Комітет проти катувань. Після отримання цієї інформації Комітет проти катувань дасть відповідній державі-учасниці можливість висловити свої погляди із цього приводу. Проте якщо більшість членів Комітету проти катувань визнають, що відповідна держава-учасниця відмовилася від співпраці, то Комітет проти катувань може санкціонувати публікацію доповіді або може зробити відкриту заяву.

Ця процедура підкреслює важливість принципу співпраці, що є одним з основних компонентів Факультативного протоколу, і ясно заявляє, що держави-учасниці, які відмовляються від співпраці, не зможуть «сховатися» за принципом конфіденційності, якщо вони не виконують зобов'язань за Факультативним протоколом.

СПІВПРАЦЯ МІЖ ПІДКОМІТЕТОМ ТА ІНШИМИ ОРГАНАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ВІДВІДУВАННЯ

Факультативний протокол визнає, що регіональні та інші органи, що проводять відвідування місць тримання під вартою, уже існують, наприклад Європейський комітет з питань запобігання катуванням, Міжамериканська комісія з прав людини і Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Тому важливим є уникнути дублювання роботи або підриву прав і стандартів, створених цими різними органами. Те, як це досягатиметься на практиці, визначатиметься після того, як Факультативний протокол набере чинності, і Підкомітет буде сформований. Проте Європейський комітет запобігання катуванням уже розглядав деякі способи досягнення подібної співпраці, такі як згода держав-учасниць Європейської конвенції щодо запобігання катуванням і Факультативного протоколу на систематичне направлення доповідей про відвідування, складених Європейським комітетом запобігання катуванням після відвідування цих держав, у Підкомітет на умові дотримання конфіденційності.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРЕВЕНТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ

Як приклад ефективно функціонуючого національного механізму відвідування поліцейських місць тримання під вартою можна привести **Асоціацію незалежних відвідувань місць тримання під вартою** (Великобританія).

Після масових заворушень у Брікстоні та в інших регіонах країни в 1981 році, лорд Скарман підготував звіт, у якому рекомендував заснувати систему, яка б дозволяла представникам громадськості інспектувати умови поводження із затриманими в місцях їх тримання. Система незалежних відвідувань і є тим механізмом, який створений для здійснення таких незалежних інспекцій.

Коли особу затримує або заарештовує поліція за підозрою в скоєнні злочину, її доставляють до поліцейської установи, поміщають у камеру поліцейської дільниці, де вона й знаходиться до з'ясування обставин справи. Незалежні відвідування місць тримання затриманих перевіряють, як поліція виконує цей обов'язок, шляхом:

- моніторингу благополуччя людей, які знаходяться в поліцейському ув'язненні;

- спостереження, коментарів і звітів щодо умов тримання під вартою поліції;
- підтвердження, чи дотримуються принципи і правила поводження із затриманими, які містяться в Акті «Про поліцію і процесуальні докази», який набрав чинності закону в 1986 році.

Незалежні відвідування місць тримання затриманих здійснюються із згоди і при взаємодії з поліцейською службою — це забезпечує широку громадську довіру до роботи поліцейських і дозволяє поліції бути підзвітною суспільству.

РОЛЬ НЕЗАЛЕЖНОГО ВІДВІДУВАЧА МІСЦЬ ТРИМАННЯ ЗАТРИМАНИХ

З метою виконання цієї роботи на місцевому рівні відбирають представників громадськості. Роль незалежних відвідувачів місць тримання затриманих — відвідувати поліцейські дільниці і здійснювати спеціальні перевірки з тим, щоб упевнитися, що із затриманими поводяться належним чином. З метою підвищення ефективності незалежних відвідувань, візити до поліцейських дільниць є:

- частими;
- неоголошеними;
- випадковими;
- можуть здійснюватися протягом доби, 365 днів на рік.

Під час візитів незалежні відвідувачі місць тримання особливу увагу звертають на спостереження, коментарі і звіти про:

- дотримання прав затриманих;
- умови тримання затриманих;
- стан здоров'я і загального самопочуття затриманих осіб.

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ВІЗИТІВ В МІСЦЯ ТРИМАННЯ ЗАТРИМАНИХ

З метою підтримки довіри з боку громадськості, самих затриманих і поліцейських, украй важливо, щоб візити відбувалися на підставі таких принципів:

- **Незалежності** – незалежні відвідувачі місць тримання затриманих не представляють ані затриманих, ані поліцейську службу.

- **Безсторонності** – незалежні відвідувачі місць тримання затриманих в основному дивляться, слухають і складають звіт про те, що вони почули і побачили під час візиту.
- **Конфіденційності** – будь-які персональні дані про затриманих осіб є таємницею.
- **Дискретності** – незалежні відвідувачі місць тримання затриманих діють самостійно відповідно до власних принципів і кодексів поведінки під час здійснення візитів.

ХТО МОЖЕ СТАТИ НЕЗАЛЕЖНИМ ВІДВІДУВАЧЕМ МІСЦЬ ТРИМАННЯ ЗАТРИМАНИХ?

Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих є членами місцевих громад; вони представляють усі верстви населення, різні за професією і фахом, оскільки життєво важливим є дотримання принципу репрезентативності.

Враховуючи те, що відсутні формальні вимоги до кваліфікації незалежних відвідувачів місць тримання затриманих, а також з метою попередження можливого конфлікту інтересів та підтримки незалежності такої роботи, до відбору незалежних відвідувачів місць тримання затриманих застосовуються основні принципи, а саме:

- Вік незалежних відвідувачів місць тримання затриманих має бути більшим за 18 років.
- Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих не повинні мати ні прямих, ані опосередкованих зв'язків із системою кримінальної юстиції. Наприклад, вони не повинні служити в поліції або перебувати на посаді спеціального констебля.
- Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих діють як волонтери і отримують грошову компенсацію тільки за витрати, які вони понесли в ході візиту.
- Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих повинні добре володіти (писати, розуміти, спілкуватися) державною мовою, а також знати процедуру і принципи здійснення візитів до місць тримання затриманих.
- Усі заяви від представників громадськості є віддзеркаленням їхнього власного розуміння проблеми.

ПРИЗНАЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ВІДВІДУВАЧІВ МІСЦЬ ТРИМАННЯ ЗАТРИМАНИХ

Громадяни, охочі стати незалежними відвідувачами місць тримання затриманих, звертаються до місцевих поліцейських органів, які детально описують існуючі схеми незалежних відвідувань, а також можуть запросити на співбесіду для обговорення майбутньої роботи.

Громадяни, які пройшли відбір, запрошуюються на навчання, де їм викладають права, що містяться в нормативно-правових актах і кодексах поведінки осіб, які знаходяться під вартою в поліції.

Перед 3-річним призначенням кандидати впродовж 6 місяців проходять обов'язкове стажування. Рекомендується призначати незалежних відвідувачів строком на 3 роки, з можливим продовженням ще на такий самий термін. Не встановлюються обмеження на загальний термін призначення, але необхідно уникати перевтоми відвідувачів.

Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих можуть бути звільнені через порушення правил проведення візитів або за неналежне виконання своїх обов'язків. Незалежним відвідувачам необхідно надати можливість письмово або персонально оскаржити їх звільнення. У них також є право апелювати до керівників поліції. Керівники поліції, які рекомендують звільнити незалежного відвідувача, з міркувань безсторонності не повинні брати участь у розгляді апеляції.

Частота візитів

Візиту з частотою рідше, ніж один раз на місяць, є невинуватеними. Великі поліцейські дільниці повинні мати частоту відвідувань як мінімум раз на тиждень, а в разі, де місцеві умови цього вимагають, — частіше.

Місцеві координатори й адміністратори зобов'язані здійснювати моніторинг частоти відвідувань, складати із запланованою частотою і регулярно доповіді поліцейському керівництву. У разі виявлення недоліків у візитах, слід провести розслідування і внести зміни в роботу.

Необхідно організувати відвідування всіх поліцейських установ, де можуть знаходитися затримані, включаючи поліцейські дільниці, призначені для транзитного тримання затриманих.

Що відбувається під час візиту?

Візиту завжди здійснюються в парах. Після прибуття до поліцейської дільниці, незалежним відвідувачам повинні надати негайний доступ до місць тримання затриманих, але з умовою дотримання заходів безпеки. Будь-яке відкладення доступу, навіть обґрунтоване, має вноситися у звіт незалежних відвідувачів місць тримання затриманих. Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих зобов'язані дочекатися, поки їм буде наданий супроводжуючий конвойний поліцейський, а після цього тільки починати відвідування. Знайомство з супроводжуючим офіцером є важливою складовою візиту. З міркувань приватності воно має відбуватися не на очах у затриманих.

Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих повинні мати доступ до всіх місць тримання затриманих. Вони повинні відображати у своїх звітах стан ремонту, чистоту і функціональність обладнання, готовність поліції прийняти затриманих шляхом перевірки сховищ запасів (харчування, постільна білизна та ін.). Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих не повинні відвідувати департамент кримінальних розслідувань, інші оперативні підрозділи поліцейської дільниці. Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих зобов'язані перевірити справність місцевої системи відеоспостереження, без перегляду змісту знятого матеріалу.

Супроводжуючі офіцери не повинні чути бесіди відвідувачів із затриманими.

Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих повинні мати доступ до порожніх камер, а також повинні бути проінформований про місце, де затримані можуть спілкуватися з керівництвом поліції.

Доступ до затриманих

У разі відмови затриманого від візиту супроводжуючий офіцер пропонує незалежним відвідувачам місць тримання затриманих вивчити облікові записи.

Агресивні або схильні до агресії затримані можуть бути опитані через віконце у дверях. Доступ у камеру з міркувань безпеки може бути заборонений навіть у випадках, коли затриманий згоден розмовляти з незалежними відвідувачами.

Сплячих затриманих може розбудити супроводжуючий офіцер на свій розсуд. Проте, у разі переривання обов'язкового 8-годинно-

го відпочинку, передбаченого законом, незалежні відвідувачі місць тримання затриманих, повинні будуть задовольнятися спостереженням за затриманими через віконце у дверях.

У виняткових випадках поліція може прийняти рішення, що допуск незалежних відвідувачів у камери до затриманих може вплинути на хід розслідування і, отже, відмовити в бесіді із затриманим. Будь-яке таке рішення має бути зафіксованим у звіті.

Бесіди із затриманими

Бесіди затриманих із незалежними відвідувачами мають фокусуватися на правах затриманих і їх свободах, а також на умовах затримання. Враховуючи те, що такі бесіди мають приватний характер, то про невідкладні потреби, з відома затриманих, відвідувачі інформують персонал для коректуючої дії. Незалежні відвідувачі не володіють винятковим правом на інформацію, отриману в ході бесід. Зміст останніх може бути переданий поліції, або розкритий у ході кримінального розгляду. Важливо, щоб незалежні відвідувачі наперед попереджали затриманих про дану обставину, а також не вдавалися в обговорення причин і підстав затримання, або обговорення інших питань, що не належать до їх компетенції. Незалежним відвідувачам заборонено передавати предмети або повідомлення затриманим.

Зйомки камерою спостереження

Доступ до матеріалів поліцейських камер спостереження залежить від рішення керівництва поліцейської дільниці. Проте Міністерство внутрішніх справ Великобританії вважає, що візити мають ґрунтуватися на особистому контакті незалежних відвідувачів і затриманих. Перегляд матеріалів камер може порушити право на приватність затриманих, які не дали на те згоду.

Незалежні відвідувачі повинні перевірити справність системи відеоспостереження.

Медичні питання

Незалежні відвідувачі не мають права знайомитися з медичними картами затриманих. Вони повинні з'ясувати у наглядаючого офіцера, чи була надана медична допомога і чи внесені відповідні записи в книгу реєстрації надання медичної допомоги.

Розгляд звернень і скарг

З дозволу затриманих незалежні відвідувачі місць тримання затриманих повинні розглянути питання, які турбують затриманих, а також проконсультуватися з персоналом для пошуку їх вирішення.

У разі скарги затриманого на погане поводження з боку поліцейського незалежні відвідувачі повинні порекомендувати затриманому звернутися зі скаргою до чергового офіцера або, з відома затриманого, передати її черговому офіцерові від імені затриманого. Більше того, незалежні відвідувачі можуть припускати, що затриманий потребує юридичної та медичної допомоги, у разі підозри, що він піддався нападу з боку поліцейських. Розгляд таких скарг здійснюється відповідно до загальної процедури і без подальшої участі незалежних відвідувачів.

Скарги взятих під варту і засуджених осіб підпадають під встановлені для цих випадків процедури, які лежать за межами компетенції незалежних відвідувачів. Розгляд скарг узятих під варту і засуджених осіб не належить до компетенції незалежних відвідувачів, а з усіх питань, які виникли, останні переадресовують їх черговому офіцерові, який розглядає їх відповідно до встановлених процедур.

Звіти про відвідування

Даний розділ акцентує необхідність надання детальних і чітких звітів з направленням копій для всіх зацікавлених сторін. Незалежні відвідувачі повинні фіксувати бесіди із затриманими і бути готовими надати їм записи під час візиту. Персонал місця ув'язнення не повинен бути присутній під час складання звіту незалежними відвідувачами місць тримання затриманих.

Конфіденційність і розкриття інформації

Незалежні відвідувачі місць тримання затриманих не мають ексклюзивного права на володіння інформацією і, у разі потреби, зобов'язані розкрити зміст візиту або навіть виступити в судовому засіданні як свідки.

Зворотний зв'язок і зміни

Має бути ефективний зворотний зв'язок, а також налагоджені зв'язки між незалежними відвідувачами місць тримання затриманих, керівництвом поліції і поліцейськими. Локальний адміністратор повинен забезпечити отримання звітів від незалежних відвіду-

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

вачів місць тримання затриманих керівництвом поліції, а також відображення діяльності незалежних відвідувачів у щорічних звітах керівництва поліції.

Обмін досвідом і проблемами

Локальні зустрічі незалежних відвідувачів місць тримання затриманих стимулюють взаємну підтримку, вирішення проблемних ситуацій, а також долають відчуття ізоляції. Мають проводитися національні й регіональні конференції та семінари.

Нагляд за виконанням

Керівництво поліції має здійснювати нагляд і моніторинг роботи незалежних відвідувачів місць тримання затриманих. Результати роботи незалежних відвідувачів місць тримання затриманих, а також моніторинг і нагляд поліцейського керівництва мають відображатися в щорічних звітах.

Стимулювання зацікавленості

Місцева поліцейська влада має постійно популяризувати і поширювати інформацію про незалежні відвідування.

Постмоніторингова діяльність (результати роботи мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян)

Здійснити відвідування не є самоцільлю — це тільки початок процесу, спрямованого на поліпшення поведінки та умов утримання осіб, свободу яких обмежено. Робота, яку необхідно виконати після проведення відвідування, не менш важлива, аніж саме відвідування.

Залежно від зроблених відвідуючою групою спостережень та від серйозності виявлених проблем, отримана у ході відвідування інформація використовується для підготовки звіту, а також вона використовується для складання узагальненого звіту про умови тримання під вартою та поведінки із затриманими, взятими під варту, заарештованими особами. Узагальнюючі звіти мають містити інформацію про декілька відвідувань спеціальних установ. Члени моніторингової групи визначають базові позиції або показники, що вказують на ті зміни, які відбулися. До них можна віднести: кількість осіб, які одночасно утримуються в одному приміщенні, освітленість, вентиляція, обладнання туалетними установками, кількість заяв про застосування тортур або жорстокого поведінки тощо. Тобто, зібрана групою відвідувачів інформація має бути проаналізована, систематизована й зберігатися таким чином, щоб у разі потреби її легко було використовувати. Непроаналізована інформація й така, яка неправильно зберігається, вважається втраченою. Суворо рекомендовано складати звіти за наданим планом, в одній послідовності. Алгоритмовані звіти необхідні для підбиття підсумків про хід декількох відвідувань, напрацювання рекомендацій, а також для підготовки наступного візиту.

Постмоніторингова діяльність мобільної групи розпочинається вже у бесіді із начальником міськрайоргану за результатами відвідування (дебріфінг). Такий дебрифінг є гарантією початку зворотного зв'язку на результати відвідування мобільною групою. У ході такої бесіди із начальником органу можливе вирішення поточних питань діяльності ізоляторів тимчасового тримання як-от: відселення осіб, які повинні утримуватися окремо, надання невідкладної медичної допомоги, поновлення або встановлення режиму прийняття душу, врегулювання порядку прийому передач, частково вирішити існуючі проблеми утримання тощо. Також учасники мобільної групи стисло повідомляють керівникові про своє бачення умов утримання та поведінки із особами, які утримуються, а також про стан дотримання прав самих працівників міліції.

У більшості випадків інформацію, яку отримано в ході візиту, може бути доповнено, перевірено за межами установи органу внутрішніх справ шляхом надсилання запитів, інтерв'ю з експертами, вивченням аналітичних матеріалів відомчих інспекційних перевірок. Джерелами такої інформації можуть стати:

- вищестоящі органи;
- державні органи, які безпосередньо не відповідають за місця обмеження та позбавлення волі (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство фінансів тощо);
- інші моніторингові місії (відвідування Європейського комітету із запобігання катуванням, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність видів поведінки чи покарання, незалежні відвідування інших правозахисних організацій);
- сім'ї осіб, які утримуються у спеціальних установах.

Найбільш уживаний принцип надійності в пошуку фактів порушень прав людини є принцип, який полягає в тому, що інформація має співвідноситися з матеріалами, які отримано від інших незалежних джерел. Пов'язана із ідеєю співвідносності зібраної інформації є концепція того, що надійність може бути оцінено ступенем, до якого окрема інформація відповідає контексту та іншим накопиченим матеріалам. Звідси монітор повинен враховувати не тільки специфіку зібраної інформації, але також відчуття від моніторингу стосовно того, чи повністю історія заслуговує довіри після того, як усі частини мозаїки зібрано до купи.

Важливим етапом постмоніторингової діяльності є розсилання копій звіту. Звіт має надсилатися до таких інстанцій:

- керівникові обласного (міського) управління Міністерства внутрішніх справ;
- керівникові апарату Міністра внутрішніх справ України;
- моніторинговому центру з нагляду за дотриманням прав людини, який створено на виконання рішення Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини «Про результати засідання Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини від 08.09.2006 р.», а також наказу від 31.08.2006 р. № 894 «Про організацію діяльності постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ»;
- правозахисній організації, яка власне бере участь у роботі мобільної групи з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод громадян.

Надсилання та послідовне відстеження ходу виконання рекомендацій і кроків, спрямованих на виправлення проблем, пов'язаних із умовами тримання та поводження із затриманими, взятими під варту й заарештованими особами є найбільш значною постмоніторинговою діяльністю. Саме адекватна реакція керівництва органів внутрішніх справ на конструктивні зауваження та рекомендації, їх воля до впровадження змін у системі поводження й тримання осіб стає мірилом ефективності моніторингу.

Керівник обласного управління міліції, під юрисдикцією якого здійснюються моніторингові відвідування мобільних груп, є відповідальною особою за належне поводження та умови тримання кожної особи, яка знаходиться у спеціальних установах міліції. Європейський суд з прав людини неодноразово у справах *Томазі проти Франції*, *Рібіч проти Австрії* та ін. підкреслював, що поліцейські несуть відповідальність за осіб (належне поводження та умови тримання), які утримуються під їх юрисдикцією, а в разі, коли є сумніви у сумлінності свідчень про умови тримання, повинні надати правдоподібні пояснення про походження, наприклад, тілесних ушкоджень. Отримуючи такий звіт, керівник регіонального управління внутрішніх справ у разі виявлення ознак порушення прав людини повинен призначити проведення службових перевірок (розслідувань) із подальшими висновками щодо підтвердження або спростування фактів,

які містяться у моніторингових звітах. Крім того, багато проблемних питань у роботі спеціальних установ виникає на ґрунті недосконалості законодавства, неправильної інтерпретації спеціальних норм, тимчасовими складностями, які виникають у ході оперативно-розшукової діяльності. Такі проблеми можуть бути виправлені шляхом прийняття управлінського рішення щодо конкретної означеної проблеми керівником обласного управління міліції.

Надсилання звіту до центрального апарату МВС України є важливою ланкою моніторингу за низкою причин:

- часто моніторингові звіти є альтернативним, достатньо об'єктивним, неупередженим джерелом інформації про стан справ у регіонах країни;
- до складу мобільних груп часто залучаються фахівці із досить незвичайним для системи органів внутрішніх справ досвідом, які здатні зовсім по-іншому, з різних аспектів, точок зору оцінити стан, умови утримання та поведіння із узятими під варту особами, а також умови роботи самих працівників міліції;
- звіти мобільних груп є цілком достовірним зворотнім зв'язком тих змін, що послідовно впроваджуються керівництвом МВС у курсі реформування системи органів внутрішніх справ України. Отримання такого підтвердження або неприйняття управлінських інновацій дає підставу для внесення коректив у прийняття управлінських рішень.

Взагалі існування системи незалежних відвідувань у правоохоронній структурі є свідченням її відповідності стандартам прозорості, підзвітності, підвищення рівня довіри населення до міліції.

Значних результатів моніторингові ініціативи можуть досягати завдяки науковій обґрунтованості висновків, пропозицій, що висловлюють експерти з приводу проведених візитів та виявлених порушень. Саме для цього було створено моніторинговий центр з наглядом за дотриманням прав людини, який має систематично аналізувати звіти мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян у регіонах України. Аналітична робота необхідна правозастосовним органам, які перебувають у перехідному періоді, знаходяться у стадії реформування. Звісно, коли таке реформування закінчиться, звіти будуть тільки фіксувати поодинокі проблеми, які потребують локального впливу, негайного реагування.

Важливим резервом підвищення ефективності діяльності міліції є налагодження співпраці з недержавними правозахисними організаціями, що можуть сприяти поглибленню знань персоналу правоохоронних органів у галузі захисту прав людини на місцевому, регіональному, загальнонаціональному та міжнародному рівнях, допомогти у налагодженні довірливих стосунків з окремими соціально-вразливими категоріями населення (незаконні мігранти, етнічні та сексуальні меншини, нарко- та алкогольно-залежними особи, жертв сімейного насильства тощо) та вдосконаленню стилю роботи правоохоронців у сфері забезпечення прав людини, як-от: опрацювання ефективних навчальних програм, проведення тренінгів, надання консультацій, підготовка пропозицій та рекомендацій. Водночас співпраця міліції із громадянським суспільством може містити потенційні проблеми. Так іноді недержавним організаціям буває складно поєднувати моніторингову діяльність (виїзди мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян) з активною участю в розробці стратегії захисту прав людини для міліції, що передбачає також необхідність об'єктивного аналізу та конструктивної критики з приводу порушення правозастосовними органами прав людини і продовження співпраці з ними. З іншого боку, якщо співпраця міліції з агентами громадянського суспільства починає асоціюватися з ідеологією якоїсь конкретної недержавної правозахисної організації, то суспільством це може тлумачитися як ознака упередженості, необ'єктивності.

Робота із засобами масової інформації, розкриття та розповсюдження інформації, яку отримано в ході моніторингових відвідувань

У ході моніторингових відвідувань мобільними групами учасникам стають відомі дані, які не підлягають повному детальному розповсюдженню. Звісно, обмежити розповсюдження інформації повністю, зробити її закритою, надати їй гриф «Для службового користування» або інші — неприпустимо. Але представники правозахисних організацій, які дали згоду на участь у роботі мобільних груп повинні усвідомлювати режимні обмеження, які існують у спеціальних установах МВС України. Тому, отримавши інформацію про стан спеціальних установ, умови утримання у них, а також про осіб, які утримуються, необхідно вкрай обережно ставитися до неї. Крім того, більшість осіб, які знаходяться в ІТТ, мають статус підозрюваних, звинувачених у скоєнні конкретного злочину і ще не визначені судом як злочинці, або їх винуватість не встановлено в судовому засіданні, не можуть фігурувати у відкритих звітах чи публікаціях у ЗМІ. Розкриття даних про відвідуваних у ході моніторингових досліджень можуть мати цивільно-правові наслідки у порядку ст. ст. 276-280 Цивільного кодексу України, а в разі розголошення даних, які становлять таємницю досудового слідства або дізнання, тягнуть і кримінальну відповідальність у порядку ст. 387 Кримінального кодексу України.

У наказі МВС України від 31.08.2006 р. «Про організацію діяльності постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ», який регламентує діяльність таких груп, чітко окреслено позицію щодо висвітлення результатів роботи мобільних груп у п. 3.6. «Доведення результатів моніторингу до відома громадськості через засоби масової інформації шляхом розповсюдження прес-релізів, погоджених

з усіма членами мобільних груп». Це єдина формальна вимога до видання прес-релізів про діяльність мобільної групи. Виходячи із конвенційного характеру участі правозахисників у роботі мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян, усі учасники погоджуються з такими обмеженнями, які має сам процес розкриття та розповсюдження інформації про роботу таких груп:

- Звіти за результатами моніторингових відвідувань не публікуються у ЗМІ. Розкриття та розповсюдження результатів, рекомендацій, які містяться у звітах, можливе лише в узагальненому, систематизованому вигляді тільки після того, як орган чи підрозділ внутрішніх справ, або вищестоящі керівники не відреагують та не перевірять відомості, які було встановлено в ході моніторингового відвідування мобільною групою. Такі медіа-матеріали мають відбивати низку відвідувань, виявляти тенденції, системні явища, обов'язково містити шляхи їх подолання, також ті кроки, до яких удалися керівники різних рівнів щодо поновлення порушеного права або зміни ситуації.
- Учасники мобільної групи не використовують під час відвідувань аудіо- та відеозаписуючу апаратуру. Її використання, навіть з дозволу керівництва міськрайліноргану призводить до ускладнення стресової ситуації, яка вже виникла з самого факту відвідування. Крім того, «ходіння» з відеокамерою по ізолятору тимчасового тримання може призвести до того, що утримувані особи взагалі відмовляться спілкуватися із членами мобільної групи.
- Учасники мобільної групи не можуть під час моніторингу здійснювати журналістські розслідування, виступати від імені своїх довірителів, здійснювати громадське розслідування фактів порушення прав людини.
- Медіа-стратегія із висвітлення результатів моніторингових відвідувань повинна мати системний, постійний, послідовний характер із відображенням рутинної повсякденної роботи членів мобільної групи. Заборонено висвітлювати окремі факти без обґрунтування ситуації, яка склалася під час бесіди із утримуваними особами та взагалі під час візиту.
- При висвітлюванні результатів діяльності роботи мобільних груп із моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян необхідно всіляко заохочувати позитивні зміни, які відбуваються

ся у спеціальних установах органів внутрішніх справ України. Крім того, важливо підкреслювати той факт, що ініціатором створення та впровадження моніторингового механізму стало МВС України, і такий крок слід розцінювати як крок у бік громадянського суспільства, спрямований на досягнення прозорості, демократичності та підзвітності діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ. До того ж кожного разу корисно підкреслювати легітимність діяльності роботи правозастосовного органу – міліції. Важливо акцентувати на тому, що міліція по-новому визначає свої відносини із громадськістю, а також те, що міліціонери набувають нових навичок, які розвиваються в новітній концепції, такий як «громадська модель діяльності поліції». Водночас надзвичайно важливим є те, щоб міліція переконала населення в тому, що характер її роботи змінився, також у необхідності того, аби підвищувати рівень довіри до міліції.

- Найбільш важливими цільовими ЗМІ для мобільних груп із моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян є регіональні. Доведення результатів роботи мобільних груп до місцевої громади є важливою складовою у підвищенні рівня довіри до міліції, відчуття задоволення від її діяльності.

- Під час підготовки прес-релізів для ЗМІ необхідно обов'язково вказувати не тільки ті факти, які були виявлені під час моніторингових візитів членами мобільних груп, але й ту інформацію, або ті дії, до яких вдалися/не вдалися уповноважені органи (відділ внутрішньої безпеки, прокуратура тощо). Коли за інформацією, яку було виявлено під час моніторингу щодо можливого порушення прав людини, триває перевірка або розслідування, слід дочекатися його завершення та надати висновки, яких дійшли уповноважені органи.

- У запропонованих прес-релізах необхідно забезпечити баланс відомостей, які викладено за допомогою спеціальних юридичних норм (затримання, доставлення, вилучення, обшук і т.ін.) та таких, які є загальноновживаними, без шкоди для загального змісту інформації, що подається.

- У повідомленнях для засобів масової інформації, як і під час складання звіту, обов'язково подання позицій, думок усіх сторін не тільки у мобільній групі, але й учасників кримінального процесу. Така узгоджена інформація дозволяє всебічно висвітлити діяльність того чи іншого органу внутрішніх справ, продемонструвати

об'єктивність та неупередженість членів мобільної групи з моніторингу дотримання прав людини.

Дотримання зазначених рекомендацій дозволить однаково коректно поводитися із результатами діяльності мобільних груп із моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян у всіх регіонах України без звинувачень з боку громадянського суспільства про приховування й необ'єктивність.

Особливості інтерв'ювання в ході моніторингового візиту

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

Для того, щоб інтерв'ю було якісно організованим і відбулося з мінімальною кількістю проблем, ще до його початку група моніторів повинна знайти відповіді на запитання, що стосуються безпеки інтерв'юєра і респондента; того, хто вестиме інтерв'ю, якою мовою воно відбуватиметься, де саме, в якому місці, хто фіксуватиме отримані дані.

На жаль, далеко не завжди є можливість провести інтерв'ю в спеціально відведеному приміщенні. Це може бути пов'язано як із відсутністю спеціальної кімнати, так і з тим, що через велику кількість затриманих групі моніторів доведеться розділитись, аби скоротити час інтерв'ювання. Крім того, особливостями інтерв'ю в ізоляторах тимчасового тримання є те, що при бесіді із затриманим завжди буде присутній співробітник ізолятора або інший працівник міліції. Існуючі правила роботи ізоляторів і мандат мобільних груп не передбачають конфіденційних інтерв'ю. Певною мірою ця вимога пов'язана з правилами безпеки, у тому числі й особистої безпеки монітора.

Ще до початку інтерв'ю необхідно чітко пояснити працівникам ізолятора та райвідділу мету і правила проведення інтерв'ю. Це дозволить зняти напруження і деякою мірою виключити їхнє втручання в процес. Проте часто виникає ситуація, коли хід інтерв'ю переривається зауваженнями чи коментарями працівника ізолятора або райвідділу. Це може бути викликано як тим, що працівник міліції широко вважає, що затриманий вводить монітора в оману, так і побоюваннями з приводу розголошення якихось даних, які можуть йому зашкодити. У будь-якому разі, слід так чи інакше виключити участь працівника ізолятора в бесіді, оскільки це може значно спот-

ворити достовірність отриманих даних. Це може бути зроблено як прямим проханням не заважати проведенню інтерв'ю, так і більш м'яко (якщо один із учасників моніторингу, наприклад працівник ВБ (внутрішньої безпеки МВС), відволікатиме увагу цього працівника, попросивши показати допоміжні приміщення).

Слід докласти максимум зусиль для того, щоб людина, яку ви інтерв'юєте, відчувала себе захищеною. Крім того, правила моніторингу вимагають від вас упевненості, що свідчення, отримані в ході моніторингу, не зроблять їй погано. Саме тому ви все ж таки повинні прагнути зробити все, щоб опитування відбулося з мінімальною присутністю людей і спостереження. Для оптимального інтерв'ю найкраще буде, якщо його вестимуть дві людини. Одна із них запитуватиме і підтримуватиме контакт очима. Інша може вести записи і може помітити, коли яке-небудь важливе питання не було поставлено. Саме тому бажаним є виділення окремої людини для фіксації того, що говоритиме в ході інтерв'ю респондент. Розподіл обов'язків у ході інтерв'юванням забезпечує не тільки своєчасний і якісний запис усього почутого, але і плавний хід бесіди, здатність підтримати мотивацію, можливість реагувати на зворотний зв'язок. Важко назвати інтерв'ю таку бесіду, в якій одна людина, не відриваючись від своїх записів, не піднімаючи очей, фіксує все почуте від респондента.

При фіксації даних інтерв'ювання слід використовувати тільки ті скорочення, які згодом можна було б легко розшифрувати. Крім того, корисним є зазначення в записах особливостей зовнішності, поведінки, дикції — можливість пригадати зовнішність людини допомагає пригадати дрібні деталі її розповіді.

Розшифровка записів, зроблених у ході інтерв'ю, має проводитись в максимально стислі строки. Враховуючи, що багато даних, які не були зафіксовані в записах, монітор утримує в пам'яті — вони можуть бути втраченими, забутими. Чим більше часу сплине з моменту самого інтерв'ю до моменту складання протоколу — тим більше даних буде втрачено. Саме тому має сенс розпочати розшифровування записів інтерв'ю безпосередньо після повернення з ІТТ.

ХІД ІНТЕРВ'Ю

На початку інтерв'ю монітор (інтерв'юєр) повинен представитися тому, з ким він проводить бесіду, і розповісти коротко про свою мету, про те, як будуть використані отримані дані надалі, вказати на те, що участь у бесіді не загрожуватиме особистій безпеці людини, буде

збережена конфіденційність, і дані будуть використані в узагальненому вигляді. Незважаючи на те, що бесіда повинна мати виключно діловий характер, поведінка інтерв'юєра має бути доброзичливою, привабливою. Важливо, щоб під час інтерв'ю монітор буквально випромінював професіоналізм, щирість і готовність співчувати.

Особливо слід приділити увагу тому, що на початку інтерв'ю відбувається оцінка як поведінки, так і зовнішнього вигляду інтерв'юєра. Оцінюється все – одяг, зачіска, міміка, жести і т.ін. Неохайність або навпаки вишуканість одягу будуть практично завжди оцінені як щось таке, що не викликає довіри. Зовні ваш соціальний статус має бути таким, що його важко визначити. Помітні відмінності можуть так чи інакше вплинути на сприйняття інтерв'юєра (викликати недовіру, неприйняття і т.ін.), що призведе до відмови від інтерв'ю, або викривить отримані в його ході дані.

Для того, щоб досягти первинного контакту бажано поцікавитись умовами тримання. У ході бесіди необхідно прагнути досягти контакту очима. Надалі має сенс пояснити свій мандат, крім того, вказати на те, що до складу мобільної групи входять представники правозахисних і неурядових організацій, громадськості. Розповісти про те, для чого збирається інформація і чому, пояснити, як вона буде використовуватись, роз'яснити ступінь її конфіденційності. У ході інтерв'ю можна робити це пояснення не одноразово.

Під час інтерв'ю потрібно створити і підтримувати атмосферу прийняття і довіри. Навіть тоді, якщо людина розповідає про скоєний злочин його жакливі подробиці. Що б не почув інтерв'юєр – слід уникати проявів реакції засудження та відчуження. Це є одним із важливих етичних питань проведення інтерв'ю. Інтерв'юєр повинен демонструвати інтерес до людини і її проблем, а також повагу та увагу. Необхідно дати їй зрозуміти, що те, що вона говорить, – важливо, гідне уваги. Людина повинна відчувати, що її випадок хоча б у чомусь унікальний. Було б дуже добре дати можливість людині самій почати розповідати свою історію. Це можна зробити, запитавши, що сталося, як вона тут опинилась.

Необхідно все слухати уважно і до певного моменту бути терплячим до фрагментів і висловлювань, які повторюються. Те, що інтерв'юєр дозволяє викладати інформацію, яка, можливо, навіть не стосується справи, є критичним моментом утримання контакту, бо в іншому разі він буде втрачений.

Питання мають ставитися зрозумілою людині мовою, не повинні бути довгими, логічно заплутаними і не містити спеціальної термі-

нології. У запитань має бути відкритий кінець, щоб не було можливості дати однозначну відповідь. В ідеалі інтерв'ю має йти від загального до конкретного, адже якщо контакт посилюється, у інтерв'юера з'являється більше можливостей поставити більш серйозні питання. У жодному разі не можна намагатись тиснути на людину. До болючих моментів потрібно проявляти співчуття. Людина повинна мати нагоду проявити свої відчуття.

Інтерв'юер повинен бути уважним, щоб мімікою і позою не посилювати негативних сигналів (засудження, неприйняття, огиду, байдужість) людині. Найкраще стежити за тим, щоб контакт очима зберігався.

Для того, щоб бути більш ефективним, при інтерв'юванні слід спиратись на соціально-психологічні потреби респондента. Серед них найважливішими є:

- *потреба у визнанні і схваленні*. Властива всім людям потреба, яка проявляється в природному бажанні відчувати себе членом суспільства, повноцінною людиною, отримувати позитивні емоції від інших людей. Її можна задовольнити стриманим виявом схвалення яких-небудь позитивних рис, вчинків респондента.

- *потреба у співчутті й розумінні*. Мабуть, найпоширеніша соціальна потреба серед тих, хто знаходяться в ІТТ. Небажано явно й активно виражати співчуття людині, яка активно нарікає на обставини, через які вона тут опинилась, проте ми можемо поспівчувати умовам утримання, її самопочуттю і тому, що обмежуються її потреби.

- *потреба в піднятті престижу, самооцінки*. Багато респондентів, які знаходяться в ізоляторі, мають дуже сумну життєву історію. Через виховання, дитинство в неблагополучних сім'ях і особисті соціальні патології їх ніколи не розглядали як людей, чия думка чогось варта. Це відбилося на їхній поведінці і самооцінці. Саме тому для деяких людей бесіда з моніторами є деяким елементом престижу, можливості бути причетним до чогось цікавого, малодоступного, про що вони тільки чули, можливістю бути корисним. Необхідно це використовувати так, щоб у респондента в ході інтерв'ю складалося відчуття значущості того, що він говорить, а також і його самого.

Спираючись на базові соціальні потреби респондента, інтерв'юер може налагодити з людиною контакт і витягнути з бесіди максималь-

ну кількість інформації, але існують чинники, які негативно впливають на хід інтерв'ю. До так званих інгібіторів інтерв'ю відносять:

- загроза своєму «Я». Цей чинник є практично непереборним у ході інтерв'ю. Із цілої низки вагомих причин респондент може приховувати інформацію, яка йому загрожує. Це може варіюватись від легкого вагання до беззастережної відмови в наданні інформації. Така загроза має три типи:
 - заглушування або витіснення відомостей із свідомості. Це відбувається у тому разі, коли респондент навіть сам не визнає деяку інформацію, відмовляється визнавати, що деякі події мали місце. Це допомагає йому оберігати почуття власної гідності або уникнути відчуття вини;
 - боязнь бути засудженим. Деяку інформацію респондент може приховувати, тому що боїтиметься негативної реакції на ті або інші події, соромитиметься чого-небудь;
 - побоювання реальної загрози в разі повідомлення деякої інформації. Нерідко розуміння цієї загрози настільки серйозне, що респондент відмовляється повідомляти яку-небудь інформацію, незважаючи на запевнення про анонімність. Він просто не ризикуватиме, побоюючись, що інформація, яка просочиться яким-небудь чином, може нашкодити йому.

Слід уникати будувати розмову так, щоб особа, яка інтерв'юється, відчувала, що ви її в чомусь звинувачуєте, примушуєте визнати якусь провину, недоліки. В такому разі більшість людей, відчуваючи психологічну небезпеку, або захищатимуться, або прагнутимуть ухилитися від такої бесіди.

- порушення етикету. Міркування респондента щодо етикету можуть впливати двояко. З одного боку, респондент може приховувати яку-небудь інформацію з міркувань «неетичності» розголошувати свої знання про які-небудь події або вчинки інших людей. З другого боку, респондент може прибріхувати або спотворювати яку-небудь інформацію у своєму прагненні догодити інтерв'юєру, якщо відчує його бажання отримати певні дані.

Слід дотримуватись етикету спілкування із затриманими і заарештованими. Пам'ятайте, що ваше завдання — збір інформації, а не вербальне покарання чи виховання кого-небудь з цих людей, що

б вони не вчинили. Варто розуміти, що вони або вже деякою мірою розплачуються за свої вчинки, або взагалі невідомо, чи скоїли вони що-небудь. Саме тому хід бесіди має забезпечувати не тільки отримання інформації, а й повагу до будь-якої людини.

– психологічна травма. Деякі з людей, з якими доводиться спілкуватись в ході моніторингового візиту, пережили серйозні психологічні травми. Це може бути пов'язано як із тим, як проводилось затримання й дізнання, так і просто з якимись подіями, що відбулись поза їхньою волею, поки вони були затримані. Часто досвід, про який доведеться збирати інформацію моніторам, буде пов'язаний з травмуючими переживаннями для респондента, критичними подіями в його житті. Йому доведеться якоюсь мірою пережити це знову, якщо він буде про це розповідати. Розуміючи, що, знаходячись в ізоляторі, вони безсилі що-небудь зробити, слід з повагою ставитися до їхніх почуттів і надзвичайно тактовно розглядати деякі питання, які для них є травмуючими.

– сприйняття інтерв'ю як втрату часу. Це є наслідком того, що респондентові просто нецікаво з вами спілкуватись. Мотивація до спілкування може зникати з цілої низки причин – затриманий може бути дуже заклопотаним щодо своїх проблем, наляканим, він може не розуміти, що потім буде з цією інформацією, він може спілкуватись з вами вимушено. У будь-якому разі, якщо ви помітили, що респондент відповідає односкладно («так», «ні», «не пам'ятаю»), позіхає, дивиться у вікно, вам важко утримувати контакт з ним – саме час з'ясувати, чому це відбувається, і прийняти рішення про доцільність вибраної вами стратегії ведення бесіди.

Труднощі з мотивацією виникають найчастіше на початку інтерв'ю. Це пов'язано з тим, що психологічно респондентові легше спочатку відмовитись від бесіди, ніж перервати її в середині. Проте ризик раптового ослаблення мотивації і втрати інтересу до бесіди існує. Втрата інтересу може виражатись в стислості відповідей, порушенні спонтанності мови, відмові відповідати на окремі запитання, прямих проханнях швидше завершити інтерв'ю. Загалом це може бути пов'язано і з природним відчуттям втоми, яка має природний характер. Воно може виникати як через емоційне напруження, так і тривалість інтерв'ю.

Суб'єктивна складова втомленості породжується нудьгою, тобто відсутністю інтересу до теми інтерв'ю або нерозумінням респондента,

чого власне від нього хоче інтерв'юєр. Нудьга сама по собі не тільки є чинником падіння мотивації, але і прискорює появу в респондента відчуття втоми. Це проявляється у все більше розслабленій позі, вертких очах, коротких і неорганізованих відповідях, довгих паузах. Необхідно бути чутливим до цих сигналів і встановлювати їх причину.

У жодному разі не можна демонструвати зниження інтересу до того, що говорить респондент — це буде моментально ним зафіксовано і призведе до згортання інтерв'ю.

Усі зазначені чинники, які так чи інакше визначають успішність інтерв'ювання затриманого, вказують на необхідність реагування на зворотний зв'язок. Інтерв'юєр повинен помічати і правильно трактувати сигнали, що виходять від респондента. Постійно перебуваючи у візуальному й вербальному контакті, професійний інтерв'юєр помічає моменти, коли бесіда йде жваво і згідно з планом, і звичайно, моменти, коли не вдається налагодити або втримати контакт. Про це зазвичай свідчить мова людини (ступінь розгорнутості відповідей, емоційність мови, ініціатива в розкритті тем), її поведінка (жестикуляція, міміка).

Уміння реагувати на зворотний зв'язок приведе вас до розуміння, як краще поставити те або інше питання, коли краще відхилитись від головної теми або, навпаки, повернутися до неї, який жарт краще підтримати, яку фразу не помітити, а на яку відреагувати. Це допоможе зберегти контроль бесіди і в той же час поводити себе природно, що вкрай важливо для інтерв'юєра, напружене обличчя якого може значною мірою налякати респондента.

Іноді для того, щоб надати значущості тій чи іншій почутій інформації, має сенс використовувати паузу, мовчання. Коли розмова уривається мовчанням одного із співрозмовників, інший мимовільно замислюється над сказаним, відчуває потребу заповнити паузу, дати більш розгорнені пояснення щодо сказаного перед цим. Розширенню аспектів, що вас цікавлять, в інтерв'ю сприятимуть також такі технічні прийоми:

Підбадьорювання або номінальна підтримка

Цей прийом включає вербальні й невербальні реакції інтерв'юєра, які виражають респондентові схвалення за те, що він говорить, заохочуючи його продовжити висловлювання. Невербальний аспект підбадьорювання включає мімічні реакції, що виражають зацікавленість, кивки головою, інші жести, які виражають увагу і схва-

лення. В той же час не варто дуже старатися – слід дотримуватися певної міри.

Віддзеркалення

Суть прийому полягає в повторенні з питальною інтонацією останньої фрази респондента. Це дуже ефективний прийом, який у той же час не повинен повторюватися дуже часто. Повторення має відображати ключові фрази інтерв'ю або відновлювати бесіду після тривалої паузи, або коли треба розширити відповідь.

Питання-синоніми

Інтерв'юер може ставити одному й тому ж респондентові фактично одне й те ж питання, трохи змінюючи його формулювання: у чому це виражено? Як це виявляється? Покажіть конкретно, як це було?

Прохання розширити відповідь

Це питання типу: «А що сталося потім?», «Що Ви маєте на увазі?», «Розкажіть про це докладніше...», «Чи не хочете Ви що-небудь додати?», «Чи не могли б Ви розвинути Вашу думку?». Подібні запитання виявляють більш сильну дію на висловлювання респондента, оскільки інтерв'юер прямо указує, який саме аспект теми його цікавить. Водночас ці питання формулюються так, щоб вони не мали конкретного змісту, оскільки в іншому разі вони перетворюються на навідні. Прохання може бути негайним або ретроспективним (у такому разі інтерв'юер говорить: «Ви говорили про те-то. Розкажіть про це докладніше»).

Парафраза

Питання цього типу схоже на віддзеркалення, тільки в ньому не використовуються слова, сказані тим, хто інтерв'юється. Парафраза є переформульований мовою інтерв'юера вислів респондента. Застосовується не для того, щоб розширити відповідь респондента, а для того, щоб прояснити його і переконатися в правильному розумінні.

Велике значення для завершення однієї теми і переходу до іншої має також підсумовуюче питання. Повторюючи основні моменти, почуті в якій-небудь із тем інтерв'ю (наприклад, відтворивши коротко схему затримання), ми запитуємо респондента, чи правильно ми

його зрозуміли. Він або підтверджує, що все так і було, або вказує нам на моменти, які ми недогледіли, або поправляє ті факти, опис яких ми зрозуміли невірно.

Інтерв'юєр завжди повинен проявляти ініціативу, спрямовуючи хід інтерв'ю. Але не можна занадто жорстко контролювати — це призведе до напруженості та ослабить мотивацію респондента. Необхідно певним чином «навчати» респондента за допомогою додаткових сигналів і вказівок. Так, можна заохочувати повні «за темою» відповіді, давати зрозуміти респондентові, що відповіді на деякі питання є неповними. Якщо відповідь неадекватна, то необхідне пряме втручання інтерв'юєра з приблизно таким формулюванням: «Те, що Ви говорите, дуже цікаво, але мені хотілося б більше дізнатися про...».

Заохочення релевантних відповідей (що відповідають темі) може виражатися в схвальних кивках головою, підтакуваннях.

Монітор повинен бути постійно насторожі, щоб вчасно зробити зауваження, поставити додаткове запитання або іншим чином вказати респондентові, яку тему слід розвинути докладніше. Нездатність зробити це буде значною перешкодою на шляху до ефективного збору даних.

Необхідно прагнути отримати максимум інформації, що стосується предмета інтерв'ю. Тобто всю інформацію, передбачену планом інтерв'ю, плюс максимальна кількість додаткової інформації. Для цього необхідно звіряти отриману інформацію з опитувальником, перевіряючи ступінь охоплення передбачених тем. Якщо ви відчуваєте, що частина інформації приховується внаслідок наближення до емоційно напружених тем, то має сенс проявити тактовну наполегливість. При цьому слід чітко усвідомлювати можливість приховування проблеми і діяти максимально обережно.

Під *конкретизацією* розуміються додаткові запитання, спрямовані на розвиток або роз'яснення висловлювань респондентів. Водночас існує якийсь критичний поріг додаткових запитань, перевищення якого вже порушує спонтанність мовлення і призводить до зупинки інтерв'ю.

Саме тому часто, коли респондент достатньо швидко усвідомив, що від нього вимагається, проводити конкретизацію не обов'язково. Конкретизація необхідна, коли йде розробка таких тем, які є не повністю зрозумілими для самого респондента, емоційно закритих зон, коли розмова починає відхилятися від головної теми.

Нерідко у висловлюваннях респондентів можуть зустрічатись твердження, які суперечать одне одному. В цьому разі необхідно з'ясувати причину — чи є це помилкою, чи хибною думкою, яка викликана брехнею. Найчастіше всього, з'ясування проводиться за допомогою явної фіксації суперечності і вимогами роз'яснення. Можна виділити такі суперечності:

- суперечності в розповіді, яка наповнена великою кількістю подій, пригод;
- помилки в розповіді, що виражаються пропусками в хронології та хронологічній плутанині. Це може виникати тому, що низку подій респондент опускає, вважаючи їх невідповідними для себе або неважливими.
- помилки в описах. Найчастіше це виражається в неповноті опису. Слід розуміти, який саме принцип був покладений в основу опису і стежити, щоб респондент дотримувався саме його.

Проводячи інтерв'ю, слід турбуватися про те, щоб воно було більше схожим на бесіду, аніж на опитування. Від атмосфери спілкування багато в чому залежить кількість і якість отримуваної інформації. Саме тому треба також пам'ятати про такі правила:

1. Слід уникати навідних питань, що може викликати у респондента бажання «догодити» і сказати неправду.
2. Якщо ви вважаєте, що бесіда набула незмістовного характеру, слід спробувати внести ясність, повідомивши людині, що вона суперечить сама собі, відхиляється від теми або вказати на суперечності в інформації. Має сенс переформулювати запитання і тим самим допомогти людині побачити ті ж факти з різних боків.
3. Обговорюючи інцидент, який цікавить інтерв'юера, можна поставити цілу низку уточнюючих запитань (наприклад таких, які могли б торкатися затримання: «Звідки ви знаєте, що це були працівники міліції?», «Як вони були одягнені?», «Скільки їх було?», «Чи застосовувалися ними спеціальні засоби?», «Чи відрекомендувалися вони?», «Чи чули ви їхні імена?» та ін.). У разі скарг на тортури або погане поводження було б добре запитати про те, чи залишилися які-небудь свідчення цього.

У ході інтерв'ювання слід чітко фіксувати переходи в темах (затримання, умови тримання та ін.). Нечітко виражені теми бесіди, їх

постійне змішування призводять до того, що респондент змушений пригадувати несистемно і частина спогадів, які складають для нас інтерес, можуть бути втраченими. Саме тому слід чітко триматись в межах визначених тем бесіди і здійснювати переходи тільки після того, як ви отримали відповіді на всі запитання, що вас цікавили, а також поставили підсумовуюче запитання.

ВИКРИВЛЕННЯ В ІНТЕРВ'Ю

Викривленнями називаються дані, які деякою мірою або повністю не відповідають дійсності. Викривлення можуть виникати із таких причин.

– вплив власної позиції інтерв'юера

Це найсуттєвіше джерело викривлень. Що до можливості його усунення воно є подвійним, оскільки пов'язане безпосередньо з особою інтерв'юера, і його при бажанні найлегше виправити. Проте із тієї ж причини саме викривлення може бути навмисним.

Джерелами викривлень є ціннісні та когнітивні розбіжності. Так інтерв'юер може мати власні уявлення про діяльність міліції або про поведінку працівників міліції і з цієї причини або не фіксувати якісь факти, або фіксувати їх із перебільшенням. Таким чином, він виражає свій протест тим або іншим положенням у відповідях респондента або самій концепції моніторингу. Особливо часто це буває, коли особа респондента, його поведінка, відповіді суперечать життєвому досвіду інтерв'юера, його цінностям, уявленням.

Оскільки джерелами викривлень є як висловлювання респондента, так і реакції інтерв'юера, необхідно виробляти в собі навички нейтрального слухання. Для цього необхідне вміння до певної міри «вживатися» в роль респондента й розуміти та приймати будь-яку точку зору.

– вираження прямої незгоди з респондентом

Слід пам'ятати, що ми збираємо дані про респондентів, а не про нас самих, тому сперечатися і переконувати кого-небудь не рекомендується.

– засудження поглядів респондента

Необхідно навчитись утримуватись від того, щоб оцінювати з якогось приводу погляди респондента, слід прагнути підходити до

нього без оцінювання, поважаючи звички, цінності та манеру поведінки інших людей, як би вони не відрізнялися від ваших власних.

– *ведення інтерв'ю з позицій емоційного «заохочення» і «покарання»*

Заохочення з погляду розвитку «релевантних» тем — необхідна річ, але заохочення або покарання з погляду ідеологічних установок, суперечки — помилка, яка коштуватиме зменшення цінності отриманих даних.

– *уявна суперечка*

Незгода може виражатися не в явній суперечці, а в уявній незгоді. Інтерв'юери, які перебивають тих, кого інтерв'юють, часто знаходяться з ними в стані уявної суперечки. Іншим результатом уявної суперечки є те, що вона відволікає увагу від поточних висловлювань, примушуючи її застрягати на якихось попередніх моментах інтерв'ю. Крім того, вона виражається на обличчі того, хто сперечається, що, як правило, не вислизає від уваги респондента, який може і замовкати, і «виправлятися».

– *вибіркове слухання*

Якщо позиція інтерв'юєра не співпадає з позицією респондента, то може виникнути ефект «вибіркового слухання», при якому перший чує і фіксує тільки те (або переважно те), що він хотів би чути. Це впливає на адекватність фіксації, розуміння того, що говорить респондент.

– *збіг висловлювань з ідеологічними установками інтерв'юєра*

У цьому разі виявляється «надмірне підбадьорювання». Вигук «Абсолютно згоден!», перебільшені реакції на слова респондента демонструють йому, як треба «себе поводити» і що говорити, щоб заслужити схвалення.

– *брехня і фантазії з боку респондента*

Оскільки це джерело не залежить від інтерв'юєра, то воно набагато менше підлягає коректуванню. Брехня і приховування правди, недомовки найчастіше слугують респондентові захистом себе від повідомлення якої-небудь травмуючої інформації про себе. Це досить поширене явище серед осіб із неблагополучною долею, алкоголіків, бомжів.

– викривлення в процесі комунікації

Викривлення цього типу найчастіше виявляються в нерозумінні респондентом інтерв'юєра або навпаки. Якщо питання є незрозумілим респондентові, то це так чи інакше виражатиметься або в його емоційній реакції, або в неадекватній відповіді.

Набагато складніше, коли інтерв'юєр невірно розуміючи респондента, ставить йому неадекватне підсумкове запитання. У багатьох випадках респондентові легше погодитися з інтерв'юєром, ніж знову все пояснювати. Якщо респондент намагається піддати трактуванню ваше підсумкове висловлювання, то потрібно його уважно слухати і намагатись знайти розбіжності в розумінні.

– викривлення, засноване на стереотипах сприйняття

Обидві сторони моніторингу можуть сприймати один одного з позицій тих або інших особистих стереотипів, результатом чого в підсумку стає як викривлення поведінки, ставлення, так і безпосередньо інформації. Необхідно виключити спроби наблизити респондента до «бажаної відповіді»: «Я вважаю, що ви погодитесь, що...», «Ви напевно відчуваєте, що...».

Респондент також може сприймати інтерв'ю з погляду стереотипів. Саме тому слід звертати увагу на одяг, зовнішній вигляд і поведінкові реакції. Інтерв'ю — не допит, але і дружньою зустріччю також воно не має бути.

ПОМИЛКИ ІНТЕРВ'ЮЄРІВ

– висловлювання особистих думок інтерв'юєрів

Однією з найпоширеніших помилок є те, що інтерв'юєр захоплюється бесідою і починає говорити сам, іноді навіть висловлюючи довгі монологи. По-перше, він витрачає на це дорогоцінний час інтерв'ю, по-друге, це спотворює дані, по-третє, негативно впливає на мотивацію респондента. Ролі в інтерв'ю принципово різні — інтерв'юєр повинен бути зацікавлений в розповіді респондента, тоді як той зовсім не зобов'язаний його слухати і підлаштовуватись під його думку.

Саме тому ліпше уникати будь-яких висловлювань, що не закінчуються знаком питання і взагалі прагнути якомога менше говорити. Категорично виключено проголошування монологів, висловлювань щодо ставлення до проблеми, особистої думки.

– надмірна активність інтерв'юєра

Виражається у використуванні великої кількості питань, постійного випередження думки респондента. Нове питання слід ставити не раніше, ніж попередня тема буде вичерпана. Необхідно поставити якомога менше питань і отримати якомога більше інформації.

– обмеження відповідей

Іноді існує достатньо сильна спокуса обмежити інтерв'ю тільки тими темами, які зазначені в плані інтерв'ю, і відмовитись від усіх повідомлень респондента, які не стосуються зазначеного плану. Не варто зловживати спрямуванням клієнта в русло відповідей, які відповідають темі, оскільки це знижує мотивацію до бесіди і виключає можливість виходу на цікаві теми, пов'язані із загальною темою опитування.

– нав'язування тем

Окремою проблемою є жорстке нав'язування тем респондентові. Це найчастіше відбувається тоді, коли інтерв'юєра цікавлять теми, які не належать до досвіду респондента, але входять в план опитування. Часто інтерв'юєри дотримуються такої техніки, бо вважають себе зобов'язаними висвітлити всі теми, зазначені в опитувальнику. Це веде до негативних наслідків, таких, як імпровізація і фантазія. Крім того, нав'язані теми пригнічують ті, які є релевантними опитуванню.

Слід зазначити, що існують також категорії осіб, бесіда з якими із тих або інших причин вимагає особливого ставлення.

Жертви катувань

При інтерв'юванні жертв катувань і свідків катувань (багато з яких настільки травмовані, що певною мірою нагадують жертв катувань) про їх досвід, слід пам'ятати, що це є вкрай делікатний процес, при підготовці та проведенні якого не можна нічого вважати «дріб'язковими, неважливими» деталями. Спогади часто відображаються мімічною реакцією, що демонструє свідомий і несвідомий страх знову стати жертвою, неприємні почуття від пережитого приниження. Бажано побудувати інтерв'ювання так, щоб уникати можливості ретравматизації жертви.

Поняття «жертва катувань», «жертва» застосовуються для опису певних феноменів, проте не повинні бути використані в бесіді

з потенційними або реальними потерпілими. Всі опитувані повинні відчувати, що їх поважають, а не ставати об'єктом жалості.

Водночас, монітор повинен бути готовий до роботи з емоціями. Потрібно заохочувати людей відверто говорити про травматичні ситуації. Якщо емоції захльостують респондента, необхідно йому посипчувати, але заохочувати продовження розмови. Для невеликого перепочинку можна припинити інтерв'ю, запропонувати води або кави, але в жодному разі не ініціювати його переривання.

Жінки

Жінки-респонденти часто уникають розмов про те, що вони піддалися насильству або були зґвалтовані, по-перше, тому що це є певною мірою соціальною стигмою, ганебним клеймом на додаток до страждань. Часто можливість досягти ступеню довіри, достатнього для отримання інформації, складається тільки при умові, що інформація та її джерело залишаться повністю конфіденційними. Необхідно спочатку проінформувати жертву насильства про те, що в будь-який відповідний для неї момент вона може відмовитися від продовження інтерв'ю. При отриманні ключових фактів про пережите насильство необхідна надзвичайна делікатність.

По можливості інтерв'ю з жінками мають проводити жінки — учасниці мобільної групи — це знімає багато інгібіторів інтерв'ю, особливо для жінок, які пережили тортури і насильство з боку чоловіків.

Біженці, переміщені особи

Це особлива категорія людей, стрес яких посилюється ще й через те, що вони — люди без певного соціального та правового статусу, знаходяться часто далеко від дому, без можливостей підтримки родичів, сім'ї. В ході інтерв'ю необхідно в першу чергу з'ясувати їх статус, з якого вони регіону, причини того, що вони опинилися в цьому місці, в певних обставинах.

Бомжі, особи, що зловживають алкогольними напоями

Слід розуміти, що в людей цієї групи часто деякою мірою вже зруйнована особистість, наявні ознаки деградації. Це певним чином може впливати як на розуміння питань, які їм ставляться, так і на формулювання відповідей. Необхідно якомога простіше, побутовою лексикою прагнути висловлюватись, ставити більше уточнюючих питань, не соромитися перепитати, бути терплячим до деяких неадекватних реакцій, висловлювань. У тому разі, коли бесіда починає

перетворюватися на повторення одних і тих питань, можливо, має сенс її припинити.

Працівники міліції

Інтерв'ювання працівників міліції значною мірою відрізняється від роботи з жертвами і вимагає більш дипломатичного ставлення та ретельного планування. Інтерв'ю має бути побудовано так, щоб максимально уникнути конфронтації. За будь-яких обставин треба залишатися ввічливим і стежити за зворотним зв'язком.

Слід розуміти, що ситуація напевно ускладниться, якщо інтерв'юєр або респондент будуть сприймати інтерв'ю як форму збору даних для подальшого покарання і переслідування респондента. Цього треба максимальною мірою уникати.

Проте, існують умови, коли той, кого інтерв'юють, згадувався в більш ранніх свідченнях як людина, яка застосовувала катування або жорстоке поводження. У цьому разі бесіду потрібно побудувати без звинувачень, але спробувати зібрати максимальну кількість свідчень і прилучити їх до протоколу.

Так, приїхавши в місце інспекції, слід почати роботу з начальника підрозділу. Необхідно, щоб він чітко усвідомлював мету візиту і ваш мандат та повноваження, уявляв, які робочі процедури передбачені в ході візиту. Слід спробувати досягти психологічного контакту з начальником, провести невелику ознайомлювально-підготовчу розмову перед початком роботи. При цьому важливо пояснити, де і яка робота буде проведена, які умови мають бути створені для проведення заходу.

Професійні якості інтерв'юєрів

Організаційно відбір учасників мобільних груп може проводитися двома напрямками. Перший напрямок — це активна пошукова діяльність з боку координатора роботи мобільних груп у регіоні (ця функція покладена сьогодні на регіонального представника Міністра внутрішніх справ). Саме йому найчастіше сьогодні доводиться шукати представників правозахисних і неурядових організацій у регіоні й запрошувати їх до співпраці, проводити оцінку та відбір працівників міліції і правозахисників, які виявили бажання брати участь у роботі мобільних груп. Іншим напрямком є активна пошукова й ініціативна діяльність з боку неурядових організацій та представників громадськості. Цілком зрозуміло, що набагато більше користі справі принесуть учасники роботи, які докладають певних зусиль, знаходять час для візитів і вважають результати діяльності мобільних груп значущими й цікавими для інших видів своєї діяльності. Координатор діяльності мобільних груп повинен уміти оцінити інтерес і запросити їх на співбесіду для обговорення майбутньої роботи.

Представники громадськості, які можуть бути залучені до роботи в мобільних групах, повинні відповідати вимогам моніторингової діяльності з ряду формальних ознак:

- відсутність судимості (особа вважається несудимою, включаючи ті випадки, коли судимість була погашена, або знята у встановленому законом порядку);
- психологічна осудність (відсутність психічних захворювань, залежності);
- відносно учасника мобільної групи на момент його роботи монітором не повинно проводитися кримінального або адміністративного переслідування;

- вони повинні бути рекомендовані членами Громадської ради з питань забезпечення прав людини при регіональному УМВС, або при МВС України;
- повинні досягти 18 років.

Крім того, бажано щоб стажисти моніторингу пройшли співбесіду, курс навчання, стажування в ході візитів (де вони не будуть самостійними учасниками, а діятимуть під наглядом більш досвідчених візитерів). Тільки після цього вони отримають право брати участь у роботі мобільних груп.

Координатор діяльності мобільних груп при відборі учасників повинен розуміти, що зайва «керованість» і «залежність» не можуть бути критеріями для відбору, оскільки мобільні групи виконують складну, важливу і шляхетну роль; вони використовують підхід «із застосуванням здорового глузду» до механізму заборон і протигаг у системі кримінальної юстиції, а також популяризують чесність і довіру, з якими міліція має поводитися із затриманими.

Саме тому є очевидним, що така важлива діяльність як моніторингові візити в місця обмеження волі не може здійснюватися всіма охочими. Зовсім недостатньо мати всього лише статус працівника правоохоронних органів або представника правозахисної організації для того, щоб бути включеним до складу мобільної групи й ефективно працювати в ході відвідування ізоляторів тимчасового утримання. Більше того, координатор діяльності мобільних груп у регіоні повинен проводити цілеспрямовану роботу щодо залучення потенційних учасників, вивчення їх особистих і професійних особливостей. Це дозволить йому уникнути багатьох проблем, пов'язаних як з питаннями взаємодії, так і організації діяльності.

Слід пам'ятати, що вроджені та соціально набуті якості людини є властивими для неї незалежно від особливостей професійної діяльності. Проте, саме вони впливають як на здатність до навчання методикам проведення інтерв'ю, так і на поведінку в ході моніторингового візиту. Очевидно, що кожний координатор рано чи пізно стикається з людиною, яка практично нездатна з тих або інших параметрів бути учасником мобільної групи (МГ). Навіть знаючи ідеологію, методику проведення моніторингу, такі люди на практиці втілюють стилі поведінки і бесіди, які суперечать принципам роботи МГ.

Водночас є люди, які мають здібності до командної роботи, інтерв'ювання, оскільки їхні особисті уявлення і психологічні якості близькі до ідеології співпраці й поваги до прав людини, яка лежить в основі діяльності МГ. Саме на відбір таких і має бути спрямована робота координатора діяльності МГ у регіоні.

Серед якостей, за якими має проводитися оцінка потенційного учасника МГ, слід виділити професійні й особисті. До професійних якостей слід віднести знання і вміння. Так, згідно з думкою експертів (учасників МГ в регіонах) людина, яка претендує на участь у МГ, повинна відповідати певним вимогам.

УЧАСНИК МОБІЛЬНОЇ ГРУПИ ПОВИНЕН ЗНАТИ:

Концепцію і мету моніторингової діяльності

Суворою вимогою є те, що в роботі мобільної групи мають брати участь люди, які знайомі з концепцією моніторингових візитів, розуміють і сприймають ідеологію співпраці, яка лежить в основі цієї діяльності. Крім того, доброю якістю монітора є бажання використовувати результати діяльності мобільних груп в іншій своїй діяльності. Це забезпечує мотивацію участі, співпраці та готовність працювати в команді.

Алгоритм діяльності мобільних груп

Учасник мобільної групи повинен чітко розуміти що, як і в якій послідовності він повинен робити і чого не повинен робити в ході візиту. Чітке розуміння послідовності дій веде до скорочення часу візиту і збільшує ефективність дій кожного учасника. Крім того, суворе проходження алгоритму візиту значною мірою знижує вірогідність виникнення конфліктних або непередбачених ситуацій.

Особливості об'єкту, до якого відбудеться візит

Ізолятор тимчасового утримання, райвідділ міліції — цілком особливі установи, які підпорядковані особливому режиму діяльності і вимагають від візитерів дотримання особливого кодексу правил поведінки. Значна кількість дій, висловлювань, які є звичайними за межами ізолятора — там набувають іншого значення і можуть мати дуже негативні наслідки. Саме тому, необхідно вивчити об'єкт *перед*, але в жодному разі не *під час* виїзду.

Нормативно-правову базу, мандат діяльності мобільних груп

Однією з найважливіших цілей візиту мобільної групи є вивчення ступеня відповідності правил поведінки та умов тримання затриманих стандартам національного законодавства. Саме тому, будь-який учасник мобільної групи повинен знати ключові процедури й стандарти, супутні затриманню, поміщенню в ізолятор, а також нормативні акти, якими вони регламентуються. Крім того, необхідно досконало знати мандат мобільних груп для того, щоб чітко розділяти, які дії можуть бути і мають бути здійснені в ході візиту, а які – ні.

Мінімальні основи практичної психології

Ці знання необхідні, тому що в ході візиту моніторові доведеться постійно взаємодіяти, причому з абсолютно різними людьми. Це часто веде до необхідності розуміти мотиви поведінки, висловлювання тих або інших людей, перебудовувати стратегію спілкування, підлаштовуватися під співбесідника, ігнорувати якісь висловлювання або, навпаки, помічати щось недовомлене.

УЧАСНИК МОБІЛЬНОЇ ГРУПИ ПОВИНЕН УМІТИ

– Аналізувати і систематизувати отримані дані

Робота в мобільній групі не обмежується тільки відвідуванням місця, де знаходяться затримані. Візитер повинен також уміти розпорядитися отриманими даними, систематизувати їх для того, щоб написати об'єктивний, своєчасний звіт про хід візиту, який згодом міг би бути ефективно використаний як у роботі правоохоронних органів, так і в роботі Громадських рад.

Саме тому він повинен вдумливо аналізувати отриману інформацію, уміти співставити отриману з різних джерел інформацію про одну й ту саму подію, просто і в той же час повною мірою висловити свої спостереження в ході візиту.

Переважно добрим монітором стає людина, яка професійно пов'язана з правоохоронною або правозахисною діяльністю. Проте, як показує вітчизняний і зарубіжний досвід, добрим монітором може бути не тільки грамотний юрист-професіонал, але й лікар, психолог, педагог, інженер, яким не байдужа тема захисту прав людини. Саме тому, відзначимо, що для будь-якого учасника визначальними професійними ознаками є компетентність і висока мотивація участі, а

досвід роботи в ОВС, у правозахисній діяльності є бажаним, але не обов'язковим.

Серед **особистих якостей**, які бажано було б бачити в учасника мобільних груп, слід виділити дві групи: такі, які характеризують його взаємодію з іншими людьми, та такі, що характеризують його морально-вольові особливості. Тож до перших можна віднести:

1. Комунікабельність

Робота в мобільній групі – це в першу чергу спілкування, з якого візитер отримує значну кількість інформації. Крім того, спілкування дозволяє вирішити безліч проблем, пов'язаних із організацією роботи мобільних груп як безпосередньо на місці, так і після закінчення візиту. Саме тому учасник мобільної групи повинен уміти і бажати спілкуватися – із затриманими, працівниками міліції, правозахисниками, адвокатами.

2. Людяність, тактовність, толерантність

Віїзди мобільних груп спрямовані в першу чергу на те, щоб людям, які залучені до діяльності юридичної машини, стало певною мірою легше. І зрештою, не є суттєвим, на варті чийх інтересів будуть учасники – працівників міліції чи затриманих – і ті й інші є громадянами держави, і більше того – права обох груп знаходяться в тісному взаємозв'язку. Саме тому учасники мобільної групи повинні володіти якостями, що відповідають пріоритетам діяльності: мати співчуття, прагнення полегшити чийсь життя.

3. Уміння працювати в команді, прагнення до співпраці

У ході візиту, при підготовці звіту виникає безліч нестандартних і непередбачених ситуацій. Це значить, що кожний учасник візиту повинен бути готовий прийти на допомогу іншому, а група має працювати як команда, щоб досягти поставленої мети (незалежно від особистих стосунків).

Мобільна група – унікальний орган, який значною мірою спрямований на те, щоб розтопити лід, що виник між міліцією і громадянським суспільством. Саме тому така робота припускає готовність іти на компроміс заради досягнення більш високої мети, прагнення співпрацювати, працювати разом представникам міліції і правозахисного сектора. Представникам і першого, і другого табору, які стоять на радикальних позиціях і не прагнуть бути відкритими та співпрацювати, – буде складно працювати в ході візитів і скоріше

за все доведеться змінити риторику барикад і закритих кабінетів на готовність допомагати і працювати разом. В іншому разі їхня участь у роботі мобільних груп буде недоцільною.

Друга група якостей включає:

1. Відповідальність, організованість

Учасник мобільної групи повинен усвідомлювати всю складність і відповідальність місії, яку він виконує. Це має бути відображено як у відповідальній і дисциплінованій поведінці в ході візиту (що виражається в суворому дотриманні мандата, режимних і процедурних вимог), так і в пунктуальності, зібраності при підготовці візиту, написанні й наданні звіту за підсумком.

2. Об'єктивність, неупередженість, справедливість, чесність, принциповість, вимогливість до себе та інших

Особливість діяльності мобільної групи полягає в тому, що результати її діяльності можуть мати сенс і цінність тільки в тому разі, якщо вони будуть неупередженими й об'єктивними. Саме тому до участі в моніторингу мають залучатися люди, діяльність яких могла б відповідати такому високому стандарту вимог. Незаангажованість, чесність, принциповість у ключових питаннях є важливою вимогою до особистості монітора.

3. Ініціативність, висока мотивація до діяльності

Як показує вітчизняний і зарубіжний досвід організації моніторингу місць позбавлення волі із залученням громадськості, величезне значення відіграють мотиви учасників та рівень їхньої мотивації. Якщо вони сприймають участь у мобільній групі як важливу, корисну й цікаву діяльність, то вони прагнуть провести моніторинг якомога більш якісно і подадуть результати в максимально стислі строки. В іншому разі учасники (наприклад, якщо їх залучили до участі в групі проти їхньої волі, за рахунок справ, які вони сприймають як більш важливі) ставитимуться до діяльності формально, що незмінно відіб'ється на результатах візиту. Крім того, є учасники, які добровільно беруться виконувати обов'язки учасника мобільної групи, проте не отримують від цієї діяльності нічого особисто для себе. Звичайно, непов'язаність моніторингової діяльності з колом інтересів учасника також рано чи пізно відбивається на ставленні до виїздів та їхніх результатів. Координаторові необхідно залучати

високомотивованих людей, а також заохочувати використання результатів діяльності мобільних груп в інших сферах (наприклад, як можливість використовувати інформацію в узагальненому вигляді для журналістів, як виявлення проблемних моментів для правозахисників і т.ін.).

4. Психологічна стійкість

Враховуючи, що зараз ізолятори тимчасового тримання далекі від європейських стандартів і періодично в ході візитів мобільних груп доводиться стикатися з випадками брутального порушення прав людини, учасник повинен володіти психологічною стійкістю. По-перше, необхідно терпляче і достатньою мірою сміливо оглядати й обміряти камери, що часто вимагає здатності пересилити гидливість. По-друге, слід зберігати емоційну стійкість і терпимість у періодично виникаючих конфліктних ситуаціях, а також у ході протоколювання випадків значних порушень. По-третє, за будь-яких обставин слід зберігати об'єктивність. Саме тому учасник мобільної групи повинен бути психологічно стійким і певною мірою критичним до себе.

Важливим чинником, що визначає, чи підходить ця людина для участі в мобільній групі, є також наявність у неї достатньої кількості вільного часу для того, щоб періодично здійснювати візити і своєчасно подавати звіти про їх результати. Певною мірою це буде відображенням мотивованої участі й особистої організованості учасника, але в цілому цей чинник показує, наскільки часто ця людина може залучатися до виїздів.

При відборі учасників слід враховувати також гендерний чинник. У першу чергу, це пов'язано з тим, що в ізоляторах разом із чоловіками знаходяться жінки, і відповідно, жінці-монітору буде набагато простіше провести бесіду на тему умов затримання, тримання та можливості дотримуватися гігієни. Крім того, досвід візитів показує, що жінка-інтерв'юєр часто викликає менше побоювань у затриманих чоловіків, що значною мірою сприяє створенню необхідної атмосфери інтерв'ю.

Достатньо спірним зараз є питання віку учасників мобільних груп. Однозначно можна сказати лише те, що вік учасника мобільної групи відвідування місць тримання затриманих має бути більше 18 років. Звичайно, якісний моніторинг має на увазі використання професіоналів і людей з життєвим досвідом, проте це не може бути пе-

решкою для залучення до роботи молодих, але високомотивованих волонтерів (наприклад студентів-юристів, медиків, психологів).

Звичайно, досить важко визначити наявність зазначених якостей у кандидата і ще важче знайти кандидата, який би відповідав зазначеним критеріям, проте все ж таки необхідно відштовхуватися від якоїсь моделі учасника і чітко уявляти собі, хто може входити до складу мобільної групи, а хто — ні. На координатора роботи мобільних груп таким чином лягає значна відповідальність щодо підбору і відсіву учасників, і цілком очевидно, що з кожним із них він повинен бути знайомий особисто, щоб мати уявлення про нього. Дуже корисним пунктом для залучення будь-кого до участі в роботі мобільної групи є також особиста рекомендація когось із членів Громадської ради або мобільної групи.

Конституція України від 28.06.1996 р. (витяги)

...

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

...

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

...

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

...

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу.

У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

...

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (витяги)

...

ГЛАВА 19. ПРОТОКОЛ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 254. Складення протоколу про адміністративне правопорушення

Про вчинення адміністративного правопорушення складається протокол уповноваженими на те посадовою особою або представником громадської організації чи органу громадської самодіяльності. Протокол не складається у випадках, коли відповідно до закону штраф накладається і стягується, а попередження фіксується на місці вчинення правопорушення (стаття 258).

Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення

У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 – 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

органів внутрішніх справ (частина перша статті 44, статті 44-1, 46-1, 51, 51-2, 92, частина перша статті 106-1, стаття 106-2, статті 121, 122, 122-1, 122-2, 123, 124, 130, 132, частина третя статті 133, стаття 136 (про порушення на автомобільному транспорті), статті 148, 151, 154, 155, 155-2 – 157, 159, 160, 160-2, 162, 164 – 164-11, 165-1, 165-2, 173 – 173-2, 174, 176, 177, 178 – 181-1, 181-3 – 185-9, 186 – 188, 189 – 196);

...

Стаття 256. Зміст протоколу про адміністративне правопорушення

У протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються:

- дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу порушника; місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення;
- прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення порушника; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка вчинила адміністративне правопорушення; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

У разі відмовлення особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це. Особа, яка вчинила правопорушення, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання.

При складенні протоколу порушникові роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені статтею 268 цього Кодексу, про що робиться відмітка у протоколі.

Стаття 257. Надіслання протоколу

Протокол надсилається органів (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Стаття 258. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається

Протокол не складається в разі вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 70, 73, 77, 153, якщо розмір штрафу не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, статтею 107 (у випадках вчинення правопорушень, перелічених в частині третій статті 238) частиною третьою статті 109, статтями

110, 115, частинами першою, третьою і п'ятою статті 116, частиною третьою статті 116-2, частинами першою і третьою статті 117 (при накладенні адміністративного стягнення у вигляді попередження на місці вчинення правопорушення), статтями 118, 119, частинами третьою, четвертою і п'ятою статті 133-1, статтями 134, 135 цього Кодексу, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається.

Протоколи не складаються і в інших випадках, коли відповідно до закону штраф накладається і стягується, а попередження оформлюється на місці вчинення правопорушення.

Якщо порушник оспорує стягнення, що на нього накладається за вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, то складається протокол про адміністративне правопорушення.

Стаття 259. Доставлення порушника

З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в міліцію, в підрозділ Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи до органу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, чи громадського пункту з охорони громадського порядку працівником міліції, посадовою особою Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону.

При вчиненні порушень правил користування засобами транспорту, правил щодо охорони порядку і безпеки руху, правил спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, правил пожежної безпеки, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил на транспорті порушника може бути доставлено уповноваженою на те особою в міліцію, якщо у нього немає документів, що посвідчують особу, і немає свідків, які б могли повідомити необхідні дані про нього.

При вчиненні лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень зако-

нодавства про охорону і використання тваринного світу, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення, працівники державної лісової охорони, а в лісах колективних сільськогосподарських підприємств — працівники лісової охорони зазначених підприємств, уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибохорони, посадові особи інших органів, які здійснюють державний контроль за охороною і використанням тваринного світу, працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також працівники міліції можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, у міліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради. Доставлення порушника може провадитись також членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, громадськими інспекторами охорони природи, громадськими мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами органів рибохорони та громадськими лісовими інспекторами.

При вчиненні правопорушень, зв'язаних з посяганням на охоронювані об'єкти, інше майно, порушника може бути доставлено працівниками воєнізованої охорони у службове приміщення воєнізованої охорони або в міліцію для припинення правопорушень, встановлення особи порушника і складення протоколу про правопорушення.

Доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк.

Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більш як одну годину, якщо не встановлено інше.

У разі вчинення військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків правопорушень та в разі наявності обставин, зазначених у частині першій цієї статті, доставлення порушника уповноваженими на те посадовими особами здійснюється у підрозділи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

**Стаття 260. Заходи забезпечення провадження
в справах про адміністративні правопорушення**

У випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів.

Порядок адміністративного затримання, особистого огляду, огляду речей і вилучення речей та документів з метою, передбаченою цією статтею, визначається цим Кодексом та іншими законами України.

Стаття 261. Адміністративне затримання

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

**Стаття 262. Органи (посадові особи), правомочні здійснювати
адміністративне затримання**

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

- 1) органами внутрішніх справ – при вчиненні дрібного хуліганства, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширюванні неправдивих

чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції, при прояві неповаги до суду, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України;

...

Стаття 263. Строки адміністративного затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години. У виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання.

Осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення — до трьох діб з повідомлення про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або

на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу.

Осіб, які вчинили дрібне хуліганство, злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образу їх, публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, може бути затримано до розгляду справи суддею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ. До розгляду суддею справи може бути затримано також осіб, які незаконно перетнули державний кордон України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій або проявили неповагу до суду чи торгували з рук у невідновлених місцях.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, — з часу її витвердження.

Стаття 264. Особистий огляд і огляд речей

Особистий огляд може провадитись уповноваженими на те посадовими особами органів внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ і органів прикордонної служби, а у випадках, прямо передбачених законами України, також і інших органів.

Особистий огляд може провадитись уповноваженою на те особою однієї статі з оглядуванням і в присутності двох понятих тієї ж статі.

Огляд речей може провадитись уповноваженими на те посадовими особами органів внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ, органів прикордонної служби, природоохоронних органів, органів лісоохорони, органів рибоохорони, органів, що здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, а у випадках, прямо передбачених законами України, також і

інших органів. При вчиненні порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, а також працівники міліції, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть провадити в установленому порядку огляд транспортних засобів.

Огляд речей, ручної кладі, багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, як правило, у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є. У невідкладних випадках зазначені речі, предмети може бути піддано оглядові з участю двох понятих під час відсутності власника (володільця).

Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання.

Особистий огляд, огляд речей у митних установах провадиться в порядку, встановленому Митним кодексом України.

Стаття 265. Вилучення речей і документів

Речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами органів, зазначених у статтях 234-1, 234-2, 244-4, 262 і 264 цього Кодексу. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують, або повертають володільцеві, або знищують, а при оплатному вилученні речей – реалізують. Вилучені орден, медаль, нагрудний знак до почесного звання СРСР, почесного звання Української РСР, Почесної Грамоти і Грамоти Президії Верховної Ради Української РСР, почесного звання України, відзнаки Президента України, після розгляду справи підлягають поверненню їх законному володільцеві, а якщо він невідомий, надсилаються відповідно до Адміністрації Президента України. Вилучені самогон та інші міцні спиртні напої домашнього вироблення, апарати для їх

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (витяги)

вироблення після розгляду справи підлягають знищенню працівниками міліції.

Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання.

При вчиненні порушень, передбачених статтями 174, 190 – 195-4 цього Кодексу, працівник міліції, а при вчиненні правопорушень, передбачених статтями 191, 195 цього

Кодексу, — також посадова особа прикордонної служби має право вилучити вогнепальну, пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду та холодну зброю, бойові припаси, електрошокові пристрої і спеціальні засоби. Працівник міліції, посадова особа прикордонної служби має право провести особистий огляд і огляд речей порушника в порядку, встановленому статтею 264 цього Кодексу. До особи, яка вчинила правопорушення під час виконання службових обов'язків, вилучення зброї, особистий огляд і огляд речей застосовується лише у невідкладних випадках.

Кримінально-процесуальний кодекс України

від 28.12.1960 р. (витяги)

...

Стаття 43-1. Підозрюваний

Підозрюваним визнається:

- 1) особа, затримана по підозрінню у вчиненні злочину;
- 2) особа, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого.

Підозрюваний має право: знати, в чому він підозрюється; давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; мати захисника і побачення з ним до першого допиту; подавати докази; заявляти клопотання і відводи; вимагати перевірки судом чи прокурором правомірності затримання; подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить оперативно-розшукові дії та дізнання, слідчого і прокурора, а за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

Про роз'яснення прав підозрюваному зазначається в протоколі затримання або постанові про застосування запобіжного заходу.

Стаття 44. Захисник

Захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі.

Як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У випадках і в порядку, передбачених цим Кодексом, як захисники допускаються

близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники.

Повноваження захисника на участь у справі стверджується:

- 1) адвоката – ордером відповідного адвокатського об'єднання;
- 2) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання – угодою, інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи або дорученням юридичної особи – угодою або дорученням юридичної особи;
- 3) близьких родичів, опікунів або піклувальників – заявою обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого про їх допуск до участі в справі як захисників.

Захисник допускається до участі в справі в будь-якій стадії процесу. Близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників допускаються до участі в справі з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів досудового слідства. У випадках, коли відповідно до вимог статті 45 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників можуть брати участь у справі лише одночасно з захисником – адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Про допуск захисника до участі в справі особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу.

Стаття 45. Обов'язкова участь захисника

Участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою:

- 1) у справах осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, – з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення;
- 2) у справах про злочини осіб, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самі реалізувати своє право на захист, – з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення або з моменту встановлення цих вад;

- 3) у справах осіб, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство – з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення;
- 4) коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення – з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення;
- 5) при провадженні справи про застосування примусових заходів медичного характеру – з моменту встановлення факту наявності у особи душевної хвороби;
- 6) при провадженні справи про застосування примусових заходів виховного характеру – з моменту першого допиту неповнолітнього або з моменту поміщення його до приймальника-розподільника.

У суді апеляційної інстанції участь захисника у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, є обов'язковою, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого.

Стаття 46. Відмова від захисника і його заміна

Підозрюваний, обвинувачений і підсудний мають право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від запрошеного чи призначеного захисника. Відмова допускається лише з ініціативи підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного і не позбавляє його права запросити того ж чи іншого захисника в подальших стадіях процесу.

При відмові від захисника особа, яка провадить дізнання, слідчий складають протокол з зазначенням мотивів відмови, а суд зазначає про це в протоколі судового засідання. Про прийняття відмови від захисника чи відхилення її особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу.

Відмова від захисника у випадках, зазначених у статті 45 цього Кодексу, може бути прийнята лише коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений чи виправданий обґрунтовують її мотивами, які особа, що провадить дізнання, слідчий, суд визнають такими, що заслуговують на увагу. У цьому випадку захисник замінюється іншим в порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Прийнявши відповідно до вимог статті 50 цього Кодексу рішення про усунення захисника від участі в справі, а також прийнявши

відмову захисника від виконання обов'язків, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя чи суд роз'яснюють підозрюваному, обвинуваченому, підсудному його право запросити іншого захисника та надають йому для цього в стадії розслідування справи не менше доби, а в стадії судового розгляду справи – не менше трьох діб. Якщо у випадках, передбачених статтею 45 цього Кодексу, підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом цих строків не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд – ухвалою самі призначають захисника.

Заміна одного захисника іншим, крім випадків, передбачених статтею 61 цього Кодексу, може мати місце тільки за клопотанням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного.

Заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не тягне відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено.

Стаття 47. Порядок запрошення і призначення захисника

Захисник запрошується підозрюваним, обвинуваченим, підсудним чи засудженим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Особа, що провадить дізнання, слідчий, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка утримується під вартою, допомогу у встановленні зв'язку з захисником або з особами, які можуть запросити захисника.

Підозрюваний, обвинувачений, підсудний вправі запросити собі кількох захисників.

Особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суд можуть призначити захисника у встановленому законом порядку через адвокатське об'єднання. Вимога особи, яка провадить дізнання, слідчого, суду про призначення захисника, є обов'язковою для керівника адвокатського об'єднання.

Захисник призначається у випадках:

- 1) коли відповідно до вимог частин першої і другої статті 45 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, але підозрюваний, обвинувачений, підсудний не бажає або не може запросити захисника;
- 2) коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний бажає запросити захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може цього зробити.

У випадку, коли є потреба у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника, а підозрюваний чи обвинувачений ще не встиг запросити захисника або явка обраного захисника неможлива, особа, яка провадить дізнання, слідчий своєю постановою вправі призначити захисника тимчасово до явки обраного захисника.

Якщо потреби у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника немає і коли неможлива явка захисника, обраного підозрюваним протягом двадцяти чотирьох годин, а захисника, обраного обвинуваченим чи підсудним, — протягом семидесяти двох годин, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому, підсудному запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох годин, а також у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом того ж строку не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд — ухвалою самі призначають захисника.

Стаття 48. Обов'язки і права захисника

Захисник зобов'язаний використовувати передбачені в цьому Кодексі та в інших законодавчих актах засоби захисту з метою з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого та надавати їм необхідну юридичну допомогу.

З моменту допуску до участі у справі захисник має право:

- 1) до першого допиту підозрюваного чи обвинуваченого мати з ним конфіденційне побачення, а після першого допиту — такі ж побачення без обмеження їх кількості та тривалості;
- 2) мати побачення з засудженим чи з особою, до якої застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру;
- 3) ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання підозрюваного чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а після закінчення досудового слідства — з усіма матеріалами справи;
- 4) бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних з їх участю або за їх

клопотанням чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій – з дозволу дізнавача, слідчого;

5) застосовувати науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких бере участь захисник, а також при ознайомленні з матеріалами справи – з дозволу особи, яка провадить дізнання, чи слідчого, а у суді, якщо справа розглядається у відкритому судовому засіданні, – з дозволу судді чи суду;

6) брати участь в судових засіданнях;

7) ставити в судовому засіданні питання підсудним, потерпілому, свідкам, експерту, спеціалісту, позивачу і відповідачу, брати участь у дослідженні інших доказів;

8) подавати докази, заявляти клопотання і відводи, висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, оскаржувати дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду;

9) виступати в судових дебатах;

10) знайомитися з протоколом судового засідання та подавати на нього зауваження;

11) знати про принесені в справі подання прокурора, апеляції, подавати на них заперечення;

12) брати участь в засіданнях суду при апеляційному розгляді справи;

13) збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі запитувати і одержувати документи чи їх копії від громадян та юридичних осіб, знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян.

Захисник зобов'язаний з'являтися для участі у виконанні процесуальних дій, в яких його участь є обов'язковою. У разі неможливості з'явитися у призначений строк, захисник зобов'язаний заздалегідь повідомити про це та про причини неможливості явки дізнавачу, слідчому, прокурору, суду.

У разі неявки захисника, слідча дія, участь в якій захисника не є обов'язковою, виконується без нього.

Захисник не вправі розголошувати дані, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Захисник зобов'язаний не перешкоджати встановленню істини в справі шляхом вчинення дій, спрямованих на те, щоб схилити свідка чи потерпілого до відмови від показань або до дачі завідомо неправдивих показань, схилити експерта до відмови від дачі висновку чи дачі завідомо неправдивого висновку, іншим чином сфальсифікувати докази у справі або затягнути розслідування чи судовий розгляд справи. Він також повинен дотримуватися встановленого порядку при розслідуванні та судовому розгляді справи.

Після допуску до участі в справі захисник — адвокат вправі відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

- 1) коли є обставини, які згідно зі статтею 61 цього Кодексу виключають його участь у справі;
- 2) коли він свою відмову мотивує недостатніми знаннями чи некомпетентністю.

Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі в справі не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором чи судом без його згоди.

...

Стаття 106. Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину

Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

- 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
- 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
- 3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням

підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 цього Кодексу, права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол підписується особою, яка його склала, і затриманим.

Копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вручається затриманому і направляється прокурору. На вимогу прокурора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання негайно повідомляє одного з її родичів, а в разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків негайно повідомляє також і відповідний розвідувальний орган.

Протягом сімдесяти двох годин після затримання органдізнання:

- 1) звільняє затриманого – якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;
- 2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;
- 3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця досудового ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятидвовогодинного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження.

Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених статтею 165-2 цього Кодексу. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія постанови направляється прокурору, органу дізнання, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення.

На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови суду.

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин.

Якщо у встановлений законом строк затримання постановою судді про застосування до затриманої особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або постановою про звільнення затриманого не надійшла до установи для досудового ув'язнення, начальник місця досудового ув'язнення звільняє цю особу, про що складає протокол і направляє повідомлення про це посадовій особі чи органу, який здійснював затримання.

Стаття 106-1. Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину

Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, визначається Положенням про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

...

Стаття 148. Мета і підстави застосовування запобіжних заходів

Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту

застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується.

Стаття 149. Запобіжні заходи

Запобіжними заходами є:

- 1) підписка про невиїзд;
- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3-1) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165-2 цього Кодексу.

**Стаття 150. Обставини, що враховуються
при обранні запобіжного заходу**

При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

...

Стаття 155. Взяття під варту

Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років.

Місцями попереднього ув'язнення для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори. В окремих випадках ці особи можуть перебувати в місцях тримання затриманих.

Місцями досудового ув'язнення для тримання військовослужбовців, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є га-

уптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або слідчі ізолятори. Ці особи перебувають у слідчому ізоляторі або на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України за рішенням слідчого. В окремих випадках військовослужбовці можуть перебувати в місцях тримання затриманих.

У місцях тримання затриманих особи, взяті під варту, можуть перебувати не більше як три доби. Якщо доставка ув'язнених у слідчий ізолятор або на гауптвахту Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у цей строк неможлива через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть перебувати в місцях тримання затриманих до десяти діб.

Якщо взяття під варту як запобіжний захід обрано стосовно особи, яка вчинила злочин під час відбування покарання в установі виконання покарань, така особа може перебувати в дисциплінарному ізоляторі або карцері установи виконання покарань.

Порядок досудового ув'язнення визначається Законом України «Про попереднє ув'язнення», цим Кодексом.

Стаття 156. Строки тримання під вартою

Тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців.

У випадках, коли у строк, передбачений частиною першою цієї статті, розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений:

- 1) до чотирьох місяців – за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу;
- 2) до дев'яти місяців – за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду;
- 3) до вісімнадцяти місяців – за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Верховного Суду України.

У кожному випадку, коли розслідування справи у повному обсязі у строки, зазначені у частинах першій чи другій цієї статті, закінчити неможливо і за відсутності підстав для зміни запобіжного заходу, прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у даній справі, має право дати згоду про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення. У цьому випадку справа в частині нерозслідуваних злочинів чи епізодів злочинної діяльності з додержанням вимог статті 26 цього Кодексу виділяється в окреме провадження і закінчується у загальному порядку.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, — з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи на стаціонарному експертному дослідженні у психіатричній медичній установі будь-якого типу. У разі повторного взяття під варту особи у тій самій справі, а також по приєднаній до неї або виділеній з неї справи або пред'явлення нового обвинувачення строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду. У разі відкликання справи із суду прокурором на підставі статті 232 цього Кодексу перебіг цих строків поновлюється з дня надходження справи до прокурора.

Матеріали закінченої розслідуванням кримінальної справи повинні бути пред'явлені обвинуваченому, взятому під варту, та його захисникові не пізніше як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною другою цієї статті.

Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з порушенням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною другою цієї статті, то після його закінчення обвинувачений підлягає негайному звільненню. При цьому за обвинуваченим та його захисником зберігається право на ознайомлення з матеріалами справи.

Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з додержанням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, але його виявилося недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, зазначений

строк може бути продовжено суддею апеляційного суду за поданням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором України чи його заступником, або поданням цього прокурора чи його заступника. Коли у справі беруть участь кілька обвинувачених, яких тримають під вартою, і хоча б одному з них строку, передбаченого частиною шостою цієї статті, виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, то зазначене подання може бути внесено стосовно того обвинуваченого або тих обвинувачених, які ознайомилися з матеріалами справи, якщо не відпала необхідність у застосуванні до нього або до них взяття під варту і відсутні підстави для обрання іншого запобіжного заходу.

При поверненні судом справи прокуророві на додаткове розслідування строк тримання обвинуваченого під вартою обчислюється з моменту надходження справи прокурору і не може перевищувати двох місяців. Подальше продовження зазначеного строку проводиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду в порядку і в межах, встановлених частиною другою цієї статті.

У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, передбаченого частинами першою і другою цієї статті, якщо цей строк не продовжено у встановленому цим Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варті.

Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варті обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених частинами першою, другою і шостою цієї статті, не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням.

Стаття 158. Виконання постанови про застосування як запобіжного заходу взяття під варту

Постанова про застосування як запобіжного заходу взяття під варту виконується органом, який обрав запобіжний захід. У необхідних випадках орган, що обрав запобіжний захід, вправі доручити виконання постанови органам внутрішніх справ. Один примірник постанови судді або ухвали суду направляється разом з заарештованим у відповідне місце досудового ув'язнення для виконання.

...

Стаття 165. Загальні положення щодо порядку застосування, скасування і зміни запобіжного заходу

Запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. Інші запобіжні заходи застосовуються за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду.

Заміна одного запобіжного заходу іншим або його скасування здійснюється органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з додержанням вимог, передбачених частиною першою цієї статті.

У разі закриття справи, закінчення строку тримання під вартою, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку, та в інших випадках звільнення особи з-під варти на стадії досудового розслідування здійснюється на підставі постанови органу дізнання чи слідчого, які проводять досудове розслідування у справі, або прокурора, про що вони негайно повідомляють суд, який обрав цей запобіжний захід. Звільнення з-під варти у кримінальних справах, що знаходяться в судовому провадженні, здійснюється лише за рішенням судді або суду.

Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у запобіжному заході або в раніше обраному запобіжному заході.

Запобіжний захід, крім взяття особи під варту, обраний прокурором, може бути скасовано або змінено слідчим і органом дізнання лише за згодою прокурора.

Стаття 165-1. Постанова (ухвала) про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу

Про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

У постанові (ухвалі) про застосування чи зміну запобіжного заходу зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, вік, місце народження особи, щодо якої застосовується чи змінюється запобіжний захід, вчинений нею злочин, відповідна стаття Кримінального кодексу України, обраний запобіжний захід і підстави його обрання чи зміни, а також визначається особа чи орган, які повинні здійснювати контроль за виконанням постанови (ухвали). У постанові (ухвалі)

про скасування запобіжного заходу повинні бути зазначені підстави для його скасування.

Постанова або ухвала негайно оголошуються під розписку особі, щодо якої вона винесена. Одночасно особі роз'яснюються порядок і строки оскарження постанови або ухвали.

При оголошенні постанови про обрання запобіжних заходів, не пов'язаних з триманням під вартою, особі під розписку повинно бути роз'яснено, в чому полягає обраний запобіжний захід, обов'язки, які покладаються на неї у зв'язку з його застосуванням. Особа також попереджається, що у разі порушення покладених на неї обов'язків та її неналежної поведінки до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід.

Стаття 165-2. Порядок обрання запобіжного заходу

На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, — не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності Бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

- 1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;
- 2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого — до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі, коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку, або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк.

Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. (витяги)

Стаття 1. Міліція в Україні

Міліція в Україні — державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Стаття 2. Основні завдання міліції

Основними завданнями міліції є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона і забезпечення громадського порядку;
- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних посягань;
- виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень;
- участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам,
- сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Стаття 3. Принципи діяльності міліції

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань.

Стаття 4. Правова основа діяльності міліції

Правовою основою діяльності міліції є: Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України, Загальна декларація прав людини, міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку.

Стаття 5. Діяльність міліції та права громадян

Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Для забезпечення громадського порядку працівники міліції зобов'язані вживати заходів незалежно від свого підпорядкування.

Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. При звертанні до громадянина працівник міліції зобов'язаний назвати своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення. У взаємовідносинах з громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Міліція не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого.

Міліція тимчасово, в межах чинного законодавства, обмежує права і свободи громадян, якщо без цього не можуть бути виконані

покладені на неї обов'язки, й зобов'язана дати їм пояснення з цього приводу.

Міліція:

- забезпечує затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам з моменту затримання або арешту (взяття під варту) право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, реалізацію інших прав затриманих і заарештованих (взятих під варту) осіб;
- негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб повідомляє про їх місцеперебування родичам та у разі заявлення усної або письмової вимоги – захиснику, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання;
- забезпечує харчування затриманих осіб три рази на добу за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України;
- у разі необхідності вживає заходів щодо негайного надання медичної та іншої допомоги затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам.

У разі заявлення затриманими або заарештованими (взятими під варту) особами усної або письмової вимоги про залучення захисника працівники міліції не мають права вимагати від них надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника.

Про заявлення вимоги про залучення захисника або про відмову у залученні захисника у протоколі затримання або постанові про арешт (взяття під варту) робиться відповідний запис, який скріплюється підписом затриманої або заарештованої (взятої під варту) особи.

Особам при затриманні або арешті (взятті під варту) працівниками міліції:

- повідомляються підстави та мотиви такого затримання або арешту (взяття під варту), роз'яснюється право оскаржувати їх у суді;
- надаються усно роз'яснення частини першої статті 63 Конституції України, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника та одночасно в друкованому вигляді – роз'яснення статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 і 63 Конституції України та прав осіб, затриманих або заарештованих (взятих під варту), встановлених законами, у тому числі права здійснювати захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника

з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника;

- забезпечується можливість з моменту затримання або арешту (взяття під варту) захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

У разі невиконання працівниками міліції вимог, встановлених цією статтею, особа, права якої були порушені, та/або її представники (родичі, захисник) можуть звернутися до суду із заявою про відшкодування шкоди у встановленому законом порядку. При цьому такі особи звільняються від сплати державного мита.

Відшкодуванню підлягають у повному обсязі:

- 1) заробіток та інші грошові доходи, які особа втратила внаслідок незаконних дій або бездіяльності працівників міліції;
- 2) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), вартість вилученого майна, якщо його повернення в натурі та в тому ж стані стало неможливим;
- 3) суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;
- 4) моральна шкода.

Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії або бездіяльність працівників міліції завдали моральної втрати громадянину, моральних страждань, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

Працівники органів міліції несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями або бездіяльністю в межах, встановлених законом.

Стаття 6. Сприяння державних органів, громадських об'єднань, трудових колективів і громадян у виконанні завдань міліції

Державні органи, громадські об'єднання, службові особи, трудові колективи, громадяни зобов'язані сприяти міліції в охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю.

Міліція має право для виконання покладених на неї завдань залучати громадян за їх згодою до співробітництва у порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність. Примусове залучення громадян до співробітництва з міліцією забороняється.

Стаття 7. Організація міліції та її підпорядкованість

Міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції. Вона складається з підрозділів:

- кримінальної міліції;
- міліції громадської безпеки;
- місцевої міліції;
- транспортної міліції;
- державної автомобільної інспекції;
- міліції охорони;
- судової міліції;
- спеціальної міліції.

Для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе народногосподарське значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи, Міністерством внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України можуть створюватись спеціальні підрозділи міліції.

Права і обов'язки, організація роботи та структура підрозділів міліції визначаються положеннями, які затверджуються Міністром внутрішніх справ України відповідно до цього Закону.

У своїй діяльності міліція підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України.

Міністр внутрішніх справ України здійснює керівництво всією міліцією України.

В Автономній Республіці Крим міліцією керує заступник Міністра внутрішніх справ України — начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим; в областях, містах, районах міліцією, крім транспортної, керують відповідно начальники головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті, начальники міських і районних відділів (управлінь) головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті.

Керівництво транспортною міліцією здійснюється у порядку, що визначається Міністерством внутрішніх справ України.

Заступник Міністра внутрішніх справ України — начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України.

Начальники головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах Києві, Севастополі та на транспорті та їх заступники призначаються на посаду і звільняються з посади Міністром внутрішніх справ України.

Начальники міських, районних, лінійних відділів (управлінь), головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в області, місті та на транспорті призначаються на посаду і звільняються з посади Міністром внутрішніх справ України за поданням відповідно заступника Міністра внутрішніх справ України — начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, начальників головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах Києві, Севастополі та на транспорті.

Заступник Міністра внутрішніх справ України — начальник Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, начальники головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, містах та начальники їх міських і районних відділів (управлінь) один раз на рік звітують перед відповідними Радами про стан боротьби із злочинністю та охорони громадського порядку.

Стаття 7-1. Місцева міліція

Місцева міліція утворюється за рішенням органів місцевого самоврядування на підставі подання місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів рад, погодженого з Міністерством внутрішніх справ України.

Завданням місцевої міліції є забезпечення захисту життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян та охорони громадського порядку на відповідній території.

До складу місцевої міліції входять підрозділи дорожньо-патрульної служби, патрульно-постової служби, служби дільничних інспекторів міліції, а також приймальники-розподільники для неповнолітніх, приймальники-розподільники для осіб, затриманих за бродяжництво, спеціальні приймальники для осіб, підданих адміністративному арешту. У складі місцевої міліції можуть утворюватися й інші підрозділи.

Місцеву міліцію очолює керівник, який є заступником начальника відповідного управління (відділу) внутрішніх справ з громадської безпеки. Керівник місцевої міліції у встановлені відповідною радою строки звітує перед нею про стан охорони громадського порядку та громадської безпеки на відповідній території.

Призначення і звільнення з посад керівника місцевої міліції, начальників структурних підрозділів і дільничних інспекторів проводиться начальниками головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі за погодженням з відповідною радою.

Чисельність місцевої міліції визначається органом місцевого самоврядування виходячи з нормативів, затверджених Міністерством внутрішніх справ України.

Місцева міліція утримується за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Стаття 8. Взаємовідносини у сфері діяльності міліції між Міністерством внутрішніх справ України і відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями поліції

Взаємовідносини у сфері діяльності міліції між Міністерством внутрішніх справ України і відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями поліції будуються на підставі міждержавних чи міжурядових угод, а також угод між Міністерством внутрішніх справ України та цими органами і організаціями.

Стаття 9. Залучення до виконання завдань міліції інших працівників органів внутрішніх справ

До виконання завдань по охороні громадського порядку, громадської безпеки і боротьбі із злочинністю в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть залучатись інші працівники органів внутрішніх справ, військовослужбовці внутрішніх військ, особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи. На них (осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, а також курсантів, слухачів, ад'юнктів, інших атестованих працівників, в тому числі й викладацького складу навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань), поширюються права і обов'язки, гарантії правового і соціального захисту та відповідальність працівників міліції.

Ці ж права, обов'язки, відповідальність та гарантії правового і соціального захисту поширюються також на працівників органів внутрішніх справ, які добровільно виконують завдання по охороні громадського порядку, громадської безпеки, або до службових обов'язків яких входить виконання зазначених завдань.

Стаття 10. Основні обов'язки міліції

Міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана:

- 1) забезпечувати безпеку громадян і громадський порядок;
- 2) виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- 3) приймати і реєструвати заяви й повідомлення про злочини та адміністративні правопорушення, своєчасно приймати по них рішення;
- 4) здійснювати досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, провадити дізнання у межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством;
- 5) припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про них;
- 6) виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення;
- 7) проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснювати адміністративний нагляд за особами,

щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

8) виконувати в межах своєї компетенції кримінальні покарання та адміністративні стягнення;

9) розшукувати осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, передбачених законодавством;

10) проводити криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях;

11) виконувати прийняті в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції рішення прокурора, слідчого, суду;

12) забезпечувати в межах своєї компетенції безпеку дорожнього руху, додержання законів, правил і нормативів у цій сфері, здійснювати реєстрацію та облік автотранспортних засобів, приймати іспити на право керування транспортними засобами і видавати відповідні документи; запобігати забрудненню повітря, водою транспортними засобами та сільськогосподарською технікою; здійснювати контроль за утриманням у належному технічному стані та чистоті доріг, вулиць, майданів;

13) давати відповідно до законодавства дозвіл на придбання, зберігання, носіння і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, а також на відкриття об'єктів, де вони використовуються, контролювати додержання зазначених правил та функціонування цих об'єктів;

14) контролювати додержання громадянами та службовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію іноземних громадян та осіб без громадянства;

15) повідомляти відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події, вживати невідкладних заходів для ліквідації їх наслідків, врятування людей і подання їм допомоги, охорони майна, що залишилось без нагляду;

- 16) брати участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій;
- 17) сприяти забезпеченню відповідно до законодавства режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;
- 18) охороняти на договірних засадах майно громадян, колективне і державне майно, а також майно іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб та громадян, осіб без громадянства;
- 19) забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих і заарештованих осіб і зданих у міліцію документів, речей, цінностей та іншого майна, вживати заходів до повернення їх законним власникам. Міліція несе відповідальність за збереження зданих цінностей і майна;
- 20) охороняти, конвоювати та тримати затриманих і взятих під варту осіб;
- 21) у встановленому порядку виявляти і повідомляти закладам охорони здоров'я про осіб, які становлять групу ризику захворювання на СНІД, і здійснювати за поданням закладу охорони здоров'я з санкції прокурора привід цих осіб, а також інфікованих вірусом імунодефіциту людини, хворих на венеричні захворювання, хронічний алкоголізм і наркоманів, які вводять наркотичні засоби шляхом ін'єкцій, для обов'язкового обстеження і лікування;
- 22) здійснювати привід до відповідних державних органів або установ згідно з чинним законодавством та з санкції прокурора громадян, які ухиляються від призову на військову службу;
- 23) подавати у межах наданих прав допомогу народним депутатам, представникам державних органів і громадських об'єднань у здійсненні їх законної діяльності, якщо їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників;
- 24) подавати у межах наявних можливостей невідкладну, у тому числі медичну, допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, а також неповнолітнім, які залишились без опікування;

25) забезпечувати у порядку, встановленому законодавством України, безпеку осіб, взятих під захист, у разі надходження від них заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про загрозу їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; (Пункт 25 статті 10 в редакції Закону № 1381-XIV від 13.01.2000)

26) забезпечувати в межах своїх повноважень виконання та контроль рішень сільських, селищних, міських рад із питань охорони громадського порядку, торгівлі, утримання тварин у домашніх умовах, додержання тиші в громадських місцях тощо, а також контролювати утримання в належній чистоті територій дворів і прибудинкових територій у містах та інших населених пунктах;

27) забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводять;

28) забезпечувати згідно із законом підтримання порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, виконання функцій щодо державного захисту суддів, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу;

29) забезпечувати затриманим або заарештованим (взятим під варту) особам право на юридичний захист у порядку, передбаченому цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Працівник міліції на території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу в разі звернення до нього громадян або службових осіб з заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких зобов'язаний вжити заходів до попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які їй потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомити про це в найближчий підрозділ міліції.

Стаття 11. Права міліції

Міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місце усне поперед-

ження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені цим Законом заходи примусу;

2) перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;

3) викликати громадян і службових осіб у справах про злочини та у зв'язку з матеріалами, що знаходяться в її провадженні, в разі ухилення без поважних причин від явки за викликом піддавати їх приводу у встановленому законом порядку;

4) виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, встановлених законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки;

5) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях:

- осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених, які переховуються від дізнання, слідства чи суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання, – на строки і в порядку, передбачені законом;
- осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, – на строк, встановлений судом, але не більше десяти діб;
- осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, – на строк до трьох годин, а у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокуророві протягом 24 годин з моменту затримання;
- неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, – на строк до передачі законним представникам або до влаштування у встановленому порядку, а неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, – до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники, але не більш як на 8 годин;
- осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, – до розгляду справи судом, але не більше ніж на 24 години;

- осіб, які перебували в громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність і громадську мораль або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди оточуючим або собі, – до передачі їх в спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а при відсутності таких – до їх витвердження;
 - осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, – на строк до 30 діб з санкції прокурора;
 - осіб, які ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії, – на строк до 3 діб;
 - військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, – до передачі їх військовослужбовцям Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військового командування;
 - осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих, – до передачі їх у лікувальні заклади, але не більш як на 24 години;
- 6) проводити огляд осіб, зазначених у пункті 5 цієї статті, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю;
- 7) складати протоколи про адміністративні правопорушення, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- 8) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів, товариських судів, громадських об'єднань або трудових колективів;
- 9) проводити в порядку провадження дізнання і за дорученням слідчих органів у кримінальних справах обшуки, вилучення, допити та інші слідчі дії відповідно до кримінально-процесуального законодавства;
- 10) здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, фото-, кіно-, відео-

зйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів;

11) проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництво, взяті під варту, звинувачуються у вчиненні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту;

12) проводити кіно-, фото- і звукофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень;

13) вести профілактичний облік правопорушників, криміналістичний та оперативний облік в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на міліцію цим Законом;

14) проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних повітряних, морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту згідно з чинним законодавством;

15) входити безперешкодно у будь-який час доби:

а) на територію і в приміщення підприємств, установ і організацій, в тому числі митниці, та оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах;

б) на земельні ділянки, в жилих та інших приміщеннях громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах;

в) до житла чи до іншого володіння особи, яка перебуває під адміністративним наглядом, з метою перевірки виконання встановлених судом обмежень.

У разі опору, вчинення протидії працівник міліції може вжити заходів до їх подолання, передбачених цим Законом;

16) перебувати на земельних ділянках, в жилих та інших приміщеннях громадян за їхньою згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ і організацій з повідомленням про це адміністрації з метою забезпечення безпеки громадян, громадської безпеки, запобігання злочину, виявлення і затримання осіб, які його вчинили;

17) одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комер-

ційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

18) повідомляти з метою профілактичного впливу державним органам, громадським об'єднанням, трудовим колективам і громадськості за місцем проживання особи про факти вчинення нею адміністративного правопорушення;

19) вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;

20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей;

21) обмежувати або забороняти у випадках затримання злочинців, при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів; зупиняти транспортні засоби в разі порушення правил дорожнього руху, наявних ознак, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним навколишнього середовища, а також при наявності даних про те, що він використовується з протиправною метою; оглядати транспортні засоби і перевіряти у водіїв документи на право користування й керування ними, дорожні листи і відповідність вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам, наявність страхового поліса (сертифіката), про укладення договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; проводити технічний огляд автотранспорту;

- організовувати при необхідності медичний огляд водіїв, затримувати, відстороняти від керування транспортними засобами осіб, які перебувають у стані сп'яніння, а також тих, які не мають документів на право керування або користування транспортними засобами, позбавляти водіїв у передбачених законодавством випадках права керування транспортними засобами;

- використовувати передбачені нормативними актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього

руху, забороняти експлуатацію транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху чи навколишнього середовища або номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах; затримувати і доставляти у встановленому порядку транспортні засоби для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках;

- відвідувати підприємства, установи й організації для виконання контрольних і профілактичних функцій щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;
- вимагати від відповідних організацій усунення порушень правил утримання шляхів, обмежувати або забороняти проведення ремонтно-будівельних та інших робіт, інших заходів на вулицях і автомобільних шляхах, якщо при цьому не додержуються вимоги по забезпеченню громадської безпеки;

22) анулювати виданий підприємству, установі й організації дозвіл на придбання, зберігання і використання зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин при невиконанні встановлених правил користування і поводження з ними або при недоцільності їх дальшого зберігання, вилучати при необхідності зазначені предмети, опечатувати склади, бази й сховища, закривати стрілецькі тири і стенди, зброєремонтні та піротехнічні підприємства, магазини, що торгують зброєю і боєприпасами, до усунення порушень відповідних правил;

- анулювати дозволи на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, видані громадянам, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби без призначення лікаря, інші одурманюючі засоби, хворіють на психічні захворювання, та в інших випадках, передбачених законодавством;
- оглядати з участю адміністрації підприємств, установ, організацій приміщення, де знаходяться зброя, боєприпаси, вибухові, наркотичні та сильнотоксичні хімічні, отруйні та радіоактивні речовини і матеріали, з метою перевірки додержання правил поводження з ними;
- оглядати зброю та боєприпаси, що знаходяться у громадян, а також місця їх зберігання;

23) вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, зни-

щувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

24) вимагати від керівників підприємств, установ і організацій пояснення по фактах порушення законодавства, перевірка додержання якого віднесена до компетенції міліції, а також у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, проводити перевірки по фактах порушення законодавства, контроль за додержанням якого віднесено до компетенції міліції, вимагати проведення інвентаризацій і ревізій відповідних сфер фінансово-господарської діяльності.

Органи міліції вправі приступити до проведення перевірки суб'єктів господарської діяльності за умови наявності направлення на перевірку, яке складається за формою, встановленою Міністерством внутрішніх справ України. У направленні на перевірку зазначаються дата його видачі, назва підрозділу міліції, мета, вид, підстави, дата початку та дата закінчення перевірки, посади, звання та прізвища посадових осіб підрозділу міліції, які проводитимуть перевірку. Направлення на перевірку є дійсним за умови наявності підпису керівника підрозділу міліції, скріпленого печаткою органу міліції;

- за рішенням суду в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, вилучати і вилучати оригінали документів, що свідчать про правопорушення, зразки сировини і продукції, а до ухвалення такого рішення суду – в присутності понятих та керівників підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, щодо яких проводиться перевірка, вивчати документи, що свідчать про правопорушення, за рахунок відповідного органу міліції робити з них копії із залишенням особам, щодо яких проводиться перевірка, опису документів, з яких виготовлено копії, опечатувати каси, склади та архіви на термін не більше 24 годин з моменту такого опечатування, зазначеного в протоколі;

25) користуватися безплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Працівники підрозділів міліції на транспорті у межах обслуговуваних дільниць, крім цього, мають право на безплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських суднах. Під час службових відряджень працівники міліції мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях при пред'явленні службового посвідчення і посвідчення про

відрядження. В разі невідкладних службових поїздок вони забезпечуються квитками на проїзд незалежно від наявності місць;

26) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, стихійного лиха, доставки в лікувальні заклади осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх доставки в міліцію.

Використання з цією метою транспортних засобів, що належать підприємствам, установам і організаціям, здійснюється безплатно. Відшкодування збитків та витрат за використання транспорту громадян здійснюється відповідно до вимог статті 25 цього Закону та інших актів чинного законодавства;

27) користуватися у невідкладних випадках безперешкодно і безплатно засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям, а засобами зв'язку, що належать громадянам, – за їх згодою.

28) користуватися безплатно засобами масової інформації з метою встановлення обставин вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, свідків, потерпілих, розшуку злочинців, які втекли, осіб, які пропали безвісти, та з іншою метою, що пов'язана з необхідністю подання допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям у зв'язку з виконанням міліцією покладених на неї обов'язків.

Службові особи, які без поважних причин відмовились подати допомогу працівникові міліції в реалізації його прав, передбачених пунктами 24-28 статті 11, підлягають відповідальності за чинним законодавством;

29) матеріально і морально заохочувати громадян, які подають допомогу в охороні правопорядку та боротьбі із злочинністю;

30) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

31) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

При здійсненні заходів із запобігання, виявлення і розкриття злочинів у сфері податкового законодавства права, передбачені пунктами 2, 3, абзацами другим, третім, четвертим, шостим пункту 5, пунктами

6-19, 23-31 частини першої цієї статті, надаються виключно органам податкової міліції у межах їх компетенції.

Стаття 12. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди міліція забезпечує подання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.

Про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особі внаслідок застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, працівник міліції негайно та письмово доводить до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокуророві.

Перевищення повноважень по застосуванню сили, в тому числі спеціальних засобів і зброї, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 13. Застосування засобів впливу

Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або

інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.

Міліція може направляти спеціальні підрозділи міліції для забезпечення проведення контролюючими органами перевірок суб'єктів господарської діяльності лише за рішенням судді або суду.

Дозвіл на направлення спеціального підрозділу міліції надається лише у випадках, коли перевірка проводиться в рамках розслідування кримінальних справ.

Органам міліції забороняється використовувати фізичний та психологічний вплив для забезпечення проведення контролюючими органами планових та позапланових перевірок суб'єктів господарської діяльності, у тому числі шляхом демонстрації зброї, спеціальних засобів, погроз їх застосування.

Стаття 14. Застосування спеціальних засобів

Працівники міліції мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, слезоточиві речовини, світлозвуківі пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

- 1) для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;
- 3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захоплення;
- 4) для затримання і доставки в міліцію або інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;
- 5) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльності населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

6) для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю;

7) для звільнення заручників.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

Повний перелік спеціальних засобів, а також правила їх застосування встановлюються Кабінетом Міністрів України за висновком Міністерства охорони здоров'я України і Генеральної прокуратури України і публікуються в засобах масової інформації.

Стаття 15. Застосування вогнепальної зброї

Працівники міліції як крайній захід мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

1) для захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників;

2) для відбиття нападу на працівника міліції або членів його сім'ї, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека;

3) для відбиття нападу на охоронювані об'єкти, конвої, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення;

4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти;

5) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю працівника міліції;

6) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або працівника міліції.

Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Працівники міліції мають право використовувати зброю для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження

тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян або працівника міліції.

Працівник міліції має право оголити вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. Спроби особи, яка затримується працівником міліції з оголеною вогнепальною зброєю, наблизитися до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутися до його зброї, дають працівникові міліції право застосовувати вогнепальну зброю згідно з цим Законом.

Стаття 15-1. Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції

Працівник міліції має право оголити вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. При затриманні злочинців чи правопорушників або осіб, яких працівник міліції запідозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень, а також при перевірці документів у підозрілих осіб, працівник міліції може привести у готовність вогнепальну зброю, що є попередженням про можливість її застосування.

Спроба особи, яка затримується працівником міліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї, дають працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. (витяги)

Стаття 1. Завдання оперативно-розшукової діяльності

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально – підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Стаття 2. Поняття оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність — це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

...

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

- 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- 2) проводити контрольну та оперативну закупівлю та постачання товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання визначається нормативними актами Міністерства внутрішніх справ

України, податкової міліції, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) витребувати, збирати і вивчати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів;

5) проводити операції по захопленню злочинців, припиненню злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину, а також збирати відомості про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;

8) здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості.

Про необхідність такого проникнення виноситься постанова, яка затверджується начальником відповідного органу;

9) знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;

10) контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштові відправлення;

11) здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів;

12) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

13) встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності;

14) отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, які готуються або вчинені, та загрозу безпеці суспільства і держави;

15) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

16) створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів;

17) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

18) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про міліцію, Службу безпеки, Прикордонні війська, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб.

Негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. Застосування цих заходів проводиться виключно з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення зазначених оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення розвідувально-підбивних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій зазначені заходи можуть здійснюва-

тись в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України.

Для виконання окремих доручень в ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатись працівники інших підрозділів.

При виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних з припиненням правопорушень у сфері податкового законодавства, права, передбачені цією статтею, надаються виключно органам податкової міліції у межах їх компетенції.

Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу внутрішніх справ, служби безпеки, прикордонних військ, охорони вищих посадових осіб, оперативного підрозділу податкової міліції, органу, установи виконання покарань розвідувального органу Міністерства оборони України або його уповноваженим заступником.

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державним комітетом по охороні державного кордону України, Управлінням державної охорони України, Державною податковою адміністрацією України, Державним департаментом України з питань виконання покарань, розвідувальним органом Міністерства оборони України.

На особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину, переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу внутрішніх справ, служби безпеки, підрозділу прикордонних військ, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, оперативного підрозділу податкової міліції, органу або установи вико-

нання покарань. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи.

При перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установах оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як один місяць.

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб.

Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням суду щодо особи, в діях якої є ознаки тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет у справах охорони державного кордону України, Управління державної охорони України, Державна податкова адміністрація України, Державний департамент України з питань виконання покарань або розвідувальний орган Міністерства оборони України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, нерозкриті злочини або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України.

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені.

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. У разі оперативної необхідності невідкладного здійснення цих заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення.

Візуальне спостереження може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується або вчинено тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, а також для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб.

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Закон України «Про звернення громадян»

від 02.10.1996 р. (витяги)

Стаття 1. Звернення громадян

Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності.

Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

...

Стаття 3. Основні терміни, що вживаються в цьому Законі

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) — звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чиним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання — письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга — звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Стаття 4. Рішення, дії (бездіяльність), які можуть бути оскаржені

До рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких:

- порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);
- створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;
- незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Стаття 5. Вимоги до звернення

Звернення адресуються органам державної влади і місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань.

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Звернення може бути усним (викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому прийомі) чи письмовим, надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства.

Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне).

Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Звернення, оформлене без дотримання цих вимог, повертається заявникові з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня його надходження, крім випадків, передбачених частиною першою статті 7 цього Закону.

...

Стаття 7. Заборона відмови в прийнятті та розгляді звернення

Звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду.

Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення.

Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У разі якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Забороняється направляти скарги громадян для розгляду Тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

...

Стаття 9. Заборона переслідування громадян за подання звернення і неприпустимість примушування їх до його подання

Забороняється переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб за критику у зверненні їх діяльності та рішень.

Ніхто не може бути примушений до подання власного чи підписання колективного звернення або участі в акціях на підтримку звернень інших осіб чи організацій.

Стаття 10. Заборона розголошення відомостей, що містяться у зверненнях

Не допускається розголошення одержаних із звернень відомостей про особисте життя громадян без їх згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це ущемлює права і законні інтереси громадян. Не допускається з'ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення. На прохання громадянина, висловлене в усній формі або зазначене в тексті звернення, не підлягає розголошенню його прізвище, місце проживання та роботи.

Ця заборона не поширюється на випадки повідомлення інформації, що міститься у зверненні, особам, які мають відношення до вирішення справи.

...

Стаття 12. Сфера застосування цього Закону

Дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством і законодавством про захист економічної конкуренції.

...

Стаття 14. Розгляд пропозицій (зауважень) громадян

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду.

Пропозиції (зауваження) Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Великої Вітчизняної війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто.

Стаття 15. Розгляд заяв (клопотань)

Органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники та посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, до повноважень

яких належить розгляд заяв (клопотань), зобов'язані об'єктивно і вчасно розглядати їх, перевіряти викладені в них факти, приймати рішення відповідно до чинного законодавства і забезпечувати їх виконання, повідомляти громадян про наслідки розгляду заяв (клопотань).

Заяви (клопотання) Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Великої Вітчизняної війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій особисто.

Відповідь за результатами розгляду заяв (клопотань) в обов'язковому порядку дається тим органом, який отримав ці заяви і до компетенції якого входить вирішення порушених у заявах (клопотаннях) питань, за підписом керівника або особи, яка виконує його обов'язки.

Рішення про відмову в задоволенні вимог, викладених у заяві (клопотанні), доводиться до відома громадянина в письмовій формі з посиланням на Закон і викладенням мотивів відмови, а також із роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

Стаття 16. Розгляд скарг громадян

Скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням — безпосередньо до суду.

Скарги Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Великої Вітчизняної війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто.

Скарги на рішення загальних зборів членів колективних сільськогосподарських підприємств, акціонерних товариств, юридичних осіб, створених на основі колективної власності, а також на рішення вищих державних органів вирішуються в судовому порядку.

Громадянин може подати скаргу особисто або через уповноважену на це іншу особу. Скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками.

Скарга в інтересах громадянина за його уповноваженням, оформленим у встановленому законом порядку, може бути подана іншою

особою, трудовим колективом або організацією, яка здійснює правозахисну діяльність.

До скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги, які після її розгляду повертаються громадянину.

Стаття 17. Термін подання скарги

Скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються.

Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу.

Рішення вищого державного органу, який розглядав скаргу, в разі незгоди з ним громадянина може бути оскаржено до суду в термін, передбачений законодавством України.

Стаття 18. Права громадянина при розгляді заяви чи скарги

Громадянин, який звернувся із заявою чи скаргою до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, посадових осіб, має право:

- особисто викласти аргументи особі, що перевіряла заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви;
- знайомитися з матеріалами перевірки;
- подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу;
- бути присутнім при розгляді заяви чи скарги;
- користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку;
- одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги;
- висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги;

- вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Стаття 19. Обов'язки органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, їх керівників та інших посадових осіб щодо розгляду заяв чи скарг

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані:

- об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги;
- у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову;
- на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу;
- скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають
- закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням;
- забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень;
- письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення;
- вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніше як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина;
- у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення;

- не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам;
- особисто організовувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

У разі необхідності та за наявності можливостей розгляд звернень громадян покладається на посадову особу чи підрозділ службового апарату, спеціально уповноважені здійснювати цю роботу, в межах бюджетних асигнувань. Це положення не скасовує вимоги абзацу дев'ятого частини першої цієї статті.

Стаття 20. Термін розгляду звернень громадян

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, — невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів.

На обгрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну.

Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку.

...

Стаття 22. Особистий прийом громадян

Керівники та інші посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян зобов'язані проводити особистий прийом громадян.

Прийом проводиться регулярно у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання.

Графіки прийому доводяться до відома громадян.

Порядок прийому громадян в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

незалежно від форм власності, об'єднаннях громадян визначається їх керівниками.

Усі звернення громадян на особистому прийомі реєструються. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, воно розглядається у тому ж порядку, що й письмове звернення. Про результати розгляду громадянину повідомляється письмово або усно, за бажанням громадянина.

Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 р.

Стаття 1. Попереднє ув'язнення

Попереднє ув'язнення відповідно до кримінально-процесуального законодавства України є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

Порядок попереднього ув'язнення визначається цим Законом, Кримінально-процесуальним і Виправно-трудовим кодексами України та іншими актами законодавства.

Тримання осіб, взятих під варту, відповідно до завдань кримінального судочинства здійснюється на принципах неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародних правових норм і стандартів поведіння з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність.

...

Стаття 3. Підстави для попереднього ув'язнення

Підставою для попереднього ув'язнення є вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу взяття під варту, винесене відповідно до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України.

Стаття 4. Установи для попереднього ув'язнення

Установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори Державного департаменту України з питань виконання покарань, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, а також тюрми Державного

департаменту України з питань виконання покарань, що виконують і функції слідчих ізоляторів. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання.

Порядок і термін тримання осіб, взятих під варту, в ізоляторі тимчасового тримання, на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або в тюрмі визначаються законодавством України.

Якщо особи, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі чи дисциплінарних батальйонах, притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину і щодо них як запобіжний захід обрано взяття під варту, то вони за постановою особи, яка проводить розслідування, можуть перебувати у штрафному ізоляторі виправно-трудової колонії або в дисциплінарному ізоляторі виховно-трудової колонії чи на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

У випадках і порядку, передбачених виправно-трудовим законодавством, засуджені за їх письмовою згодою можуть бути залишені для роботи по господарському обслуговуванню чи благоустрою слідчого ізолятора (тюрми).

Стаття 5. Забезпечення порядку тримання під вартою у місцях попереднього ув'язнення

Забезпечення порядку тримання під вартою осіб у місцях попереднього ув'язнення покладається на адміністрацію місць попереднього ув'язнення, яка діє відповідно до цього Закону та інших актів законодавства.

Стаття 6. Правове становище осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення

Особи, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, мають обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, з обмеженнями, що передбачені цим Законом і впливають з режиму тримання під вартою.

Правове становище іноземних громадян і осіб без громадянства, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, визначається законодавством України, що передбачає права і обов'язки цих осіб під час перебування їх на території України, з обмеженнями, які встановлені цим Законом і впливають з режиму тримання під вартою.

Не допускається надання будь-яких пільг чи переваг особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, залежно від їх расової, національної приналежності, ставлення до релігії, майнового стану, політичних поглядів та минулих заслуг.

Стаття 7. Режим у місцях попереднього ув'язнення

Режим у місцях попереднього ув'язнення, тобто порядок і умови тримання осіб, взятих під варту, та нагляду за ними з метою забезпечення попереднього ув'язнення, встановлюється цим Законом та іншими нормативними актами.

Основними вимогами режиму в місцях попереднього ув'язнення є ізоляція осіб, взятих під варту, постійний нагляд за ними і роздільне тримання їх у порядку, передбаченому статтею 8 цього Закону.

Особи, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, підлягають обшуку, медичному огляду, дактилоскопуванню і фотографуванню; їх ознайомлюють з правами, обов'язками та вимогами режиму. Речі, які є при них, а також передачі і посилки, що надходять на їх ім'я, підлягають огляду, а листування — перегляду. Їм забороняється мати при собі гроші та цінні речі, а також предмети, не дозволені для зберігання в місцях попереднього ув'язнення. Вилучені у них при доставленні в місця попереднього ув'язнення гроші зараховуються на їх особові рахунки, а цінні речі і предмети здаються на зберігання; гроші та цінні речі, одержані шляхом обману під час перебування в місцях попереднього ув'язнення або джерело одержання яких не встановлено, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованою прокурором, копія якої приєднується до особової справи особи, яка тримається під вартою. Обшук співробітника кадрового складу розвідувального органу України, взятого під варту, та огляд його речей здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Особи, які заходять на територію установи або виходять з неї, підлягають огляду.

Стаття 8. Роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення

Взятих під варту осіб тримають у маломісних або загальних камерах. У виняткових випадках, з метою збереження слідчої таємниці, захисту ув'язнених від можливих посягань на їх життя чи запобіган-

ня вчиненню ними нового злочину, або за наявності на те медичних підстав за мотивованою постановою особи, установи, в провадженні яких знаходиться справа, чи начальника установи для попереднього ув'язнення, санкціонованою прокурором, їх можуть тримати в одиначних камерах. Застосування цього заходу до неповнолітніх не допускається, а в разі виникнення загрози їх життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери.

Осіб, взятих під варту, розміщують у камерах з додержанням таких вимог ізоляції:

- чоловіків – окремо від жінок;
- неповнолітніх – окремо від дорослих. У виняткових випадках, з метою запобігання порушенням режиму в камерах, де тримають неповнолітніх, допускається з санкції прокурора тримання не більше двох дорослих, які вперше притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, що не є тяжкими та особливо тяжкими;
- взятих під варту співробітників кадрового складу розвідувальних органів України – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- осіб, яких вперше притягнуто до кримінальної відповідальності, – окремо від осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності;
- осіб, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, – окремо від осіб, які не перебували в місцях позбавлення волі;
- осіб, обвинувачених або підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- осіб, обвинувачених або підозрюваних у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- осіб, які раніше працювали в органах внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, служби безпеки, прокуратури, юстиції та в суді, – окремо від інших осіб, які перебувають під вартою;
- засуджених – окремо від осіб, які перебувають під вартою;
- іноземних громадян і осіб без громадянства – як правило, окремо від інших осіб, які перебувають під вартою.

Засуджених до довічного позбавлення волі тримають ізольовано від усіх інших осіб, які перебувають під вартою.

Обвинувачених або підозрюваних в одній і тій же справі за наявності розпорядження особи або органу, у провадженні яких знаходиться справа, тримають роздільно.

Порядок розміщення в лікувальних закладах місць попереднього ув'язнення осіб, що перебувають під вартою, встановлюється Департаментом України з питань виконання покарань, Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, Міністерством охорони здоров'я України за погодженням з Генеральною прокуратурою України.

Стаття 9. Права осіб, взятих під варту

Особи, взяті під варту, мають право:

- на захист відповідно до кримінально-процесуального законодавства;
- знайомитися з правилами тримання під вартою;
мна щоденну прогулянку тривалістю одна година. Вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, неповнолітнім, а також хворим з дозволу лікаря та за їх згодою тривалість щоденної прогулянки встановлюється до двох годин;
- одержувати два рази на місяць передачі або посылки та грошові перекази і передачі;
- купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книги через торговельну мережу на замовлення;
- користуватися власним одягом і взуттям, мати при собі документи і записи, що стосуються кримінальної справи;
- користуватися телевізорами, одержаними від родичів або інших осіб, настільними іграми, газетами і книгами з бібліотеки місця попереднього ув'язнення та придбаними через торговельну мережу;
- відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їх віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо при цьому не порушується встановлений у місцях

попереднього ув'язнення порядок, а також не обмежуються права інших осіб;

- на восьмигодинний сон в нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в процесуальних та інших діях, за винятком невідкладних випадків;
- звертатись із скаргами, заявами та листами до державних органів і службових осіб у порядку, встановленому статтею 13 цього Закону.

Взяті під варту жінки вправі мати при собі дітей віком до трьох років.

Взяті під варту молоді громадяни (віком від 14 до 28 років) мають право отримувати психолого-педагогічну допомогу спеціалістів центрів соціальних служб для молоді. Осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, в разі обрання щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в зв'язку з провадженням в іншій справі, тримають відповідно до правил, установлених цим Законом. Одержання цими особами посилок і передач, а так само купівля ними продуктів харчування і предметів першої необхідності здійснюються в порядку, встановленому Виправно-трудовим кодексом України для виду режиму виправно-трудової колонії, призначеного їм Державним департаментом України з питань виконання покарань.

Перелік продуктів харчування і предметів першої необхідності, які забороняється передавати особам, взятим під варту, встановлюється Державним департаментом України з питань виконання покарань, Міністерством оборони України за погодженням з Генеральною прокуратурою України.

Стаття 10. Обов'язки осіб, взятих під варту

Особи, взяті під варту, зобов'язані:

- додержувати порядку, встановленого в місцях попереднього ув'язнення, і виконувати законні вимоги адміністрації;
- дотримувати санітарно-гігієнічних правил, мати охайний зовнішній вигляд, постійно підтримувати чистоту в камері;
- бути ввічливими до працівників місця попереднього ув'язнення, а також поміж собою; не вступати в суперечки з представниками адміністрації, не принижувати їх гідність, не протидіяти виконанню ними своїх обов'язків;
- бережливо ставитися до інвентарю, обладнання та іншого майна місця попереднього ув'язнення.

Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 р. (витяги)

...

Стаття 2. Основні завдання цивільного контролю

Демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави (далі — цивільний контроль) — комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни.

Цивільний контроль має забезпечувати:

- пріоритет політичних підходів до вирішення питань військового будівництва, спрямування діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів на реалізацію визначених засадами внутрішньої і зовнішньої політики завдань у сфері національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності з метою становлення і розвитку громадянського суспільства та зміцнення конституційного правопорядку в державі, здійснення визначених Конституцією України функцій у сфері національної безпеки, оборони та зміцнення громадського порядку;
- дотримання законності в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;
- підтримання політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання Збройних Сил Украї-

ни та інших військових формувань, правоохоронних органів для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій;

- попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, та у правоохоронних органах, осіб, звільнених з військової служби, а також членів їхніх сімей;
- урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та посадових осіб у сфері оборони, національної безпеки, зміцнення громадського порядку і законності;
- виділення відповідно до законів у необхідних обсягах і раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання і функціонування Воєнної організації та правоохоронних органів держави, зокрема на реформування Збройних Сил України;
- використання за цільовим і функціональним призначенням державного майна, переданого в управління Збройними Силами України та іншим військовим формуванням, а також правоохоронним органам;
- своєчасне, повне і достовірне інформування органів державної влади та суспільства про діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, забезпечення її відповідності вимогам Конституції і законів України, нормам міжнародного права, реальній військовополітичній і криміногенній обстановці, завданням забезпечення надійної оборони і безпеки держави, зміцнення громадського порядку.

Стаття 3. Правові основи цивільного контролю

Правовими основами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави є Конституція України, цей та інші закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Принципи здійснення цивільного контролю

Цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави здійснюється на основі:

- верховенства права, неухильного дотримання вимог законодавства, яким регулюються цивільно-військові відносини, діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;
- розмежування функцій і повноважень політичного керівництва Воєнною організацією держави і правоохоронною діяльністю та професійного військового управління Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, унеможливлення дублювання їхніх функцій;
- взаємодії й відповідальності органів державної влади та органів військового управління і правоохоронних органів у межах, визначених законодавством, за здійснення оборонної політики та політики у справі зміцнення законності й громадського порядку, за своєчасне і всебічне матеріально-фінансове забезпечення Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави для виконання покладених на них функцій;
- деполітизації та деідеологізації контролю. Службові (посадові) особи, здійснюючи згідно із цим Законом функції контролю у сфері оборони і безпеки держави та правоохоронної діяльності, не можуть бути зв'язані рішеннями політичних партій чи громадських організацій;
- прозорості видатків на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність, утилізацію та ліквідацію озброєнь, попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій;
- здійснення діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань на принципах єдиноначальництва і суворой дисципліни;
- відкритості для суспільства інформації про діяльність Збройних Сил України та інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави, яка не становить державну таємницю, з урахуванням визначеної законами специфіки державних правоохоронних органів;
- відповідальності посадових осіб за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається, та за реагування на звернен-

ня громадян, громадських організацій, виступи засобів масової інформації;

- судового захисту прав суб'єктів цивільного контролю.

Стаття 5. Предмет цивільного контролю

Предметом цивільного контролю у сфері оборони і безпеки, правоохоронної діяльності держави є:

- обґрунтованість рішень державних органів з військових питань та питань правоохоронної діяльності з точки зору відповідності їх засадам внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародним зобов'язанням України за укладеними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- хід виконання програм реформування Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема програм переведення Збройних Сил України на контрактну форму комплектування особовим складом, вирішення проблем соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені в запас чи у відставку, забезпечення їх житлом та конверсії колишніх військових об'єктів, військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва з іншими державами та міждержавними союзами, створення і розвитку виробництва нових видів озброєнь та військової техніки, конверсії оборонних підприємств і виробництв, відчуження і реалізації військового майна, приватизації підприємств, що віднесені до сфери управління Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, інших загальнодержавних програм у сфері оборони і національної безпеки, правоохоронної діяльності; формування і реалізація кадрової політики в цих сферах;
- стан військово-патріотичного виховання молоді, підготовка громадян до захисту Батьківщини;
- питання експорту та імпорту озброєнь та військової техніки;
- дотримання вимог Конституції та Законів України стосовно прав і свобод громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах, стану правової і соціальної захищеності осіб, які підлягають призову на військову службу, проходять військову службу або знаходяться в запасі, а також звільнених з військової служби та членів їхніх сімей;

- формування, затвердження і використання визначених законом про Державний бюджет України видатків на потреби оборони, національної безпеки, правоохоронної діяльності; дотримання бюджетного законодавства в цих сферах;
- формування, фінансове забезпечення і виконання оборонного замовлення, планів мобілізаційної підготовки і мобілізації, заходів щодо утилізації та ліквідації озброєнь, попередження надзвичайних ситуацій та подолання їх наслідків;
- участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях і антитерористичних діях, спільних військових навчаннях та інших акціях у рамках міжнародного військового та військово-технічного співробітництва;
- дотримання законів України при вирішенні питань про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України та під час перебування їх на її території;
- дотримання законності при розгляді органами державної влади, військовими посадовими особами звернень і скарг військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

Стаття 6. Система та суб'єкти цивільного контролю

Система цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з:

- парламентського контролю;
- контролю, здійснюваного Президентом України;
- контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;
- громадського контролю.

Суб'єктами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави є:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Президент України;
- Рада національної безпеки і оборони України;

- Кабінет Міністрів України;
- центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом;
- органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом;
- прокуратура України;
- судові органи України;
- громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів;
- засоби масової інформації.

Стаття 7. Особливості та обмеження у здійсненні контролю

Суб'єкти цивільного контролю здійснюють свої повноваження у сфері контролю з дотриманням встановленого законодавством України режиму доступу до інформації, яка віднесена до державної таємниці, а також обмежень, встановлених законом для захисту стратегічних інтересів держави, у тому числі в разі введення надзвичайного і воєнного стану.

Оперативні та мобілізаційні плани Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, оперативно-розпорядчі дії їх посадових осіб контролю з боку громадян та громадських організацій не підлягають.

Контроль за діяльністю Служби безпеки України, розвідувальних і контррозвідувальних органів України, оперативних підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також підрозділів дізнання та досудового слідства здійснюється з дотриманням вимог законів України «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи України», «Про контр розвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України», інших законів та Кримінально-процесуального кодексу України.

Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.02. 1991 р. № 49 «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку»

І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

1. Ці Правила визначають порядок застосування спеціальних засобів особовим складом міліції та іншими працівниками органів і установ внутрішніх справ, військовослужбовцями внутрішніх військ, які залучаються до охорони громадського порядку і громадської безпеки, боротьби зі злочинністю (надалі — «працівники міліції»), та перелік спеціальних засобів.

2. Правовою основою застосування спеціальних засобів є Закон України «Про міліцію» та Постанова Верховної Ради УРСР від 29 листопада 1990 р. «Про невідкладні заходи про зміцненню законності і правопорядку в республіці».

3. Спеціальні засоби застосовуються у випадках, коли використано і не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників:

- а) для захисту громадян і самозахисту працівника міліції від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю або здоров'ю;
- б) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;
- в) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їхньої приналежності, або їх звільнення у разі захоплення;

г) для затримання і доставлення до міліції або іншого службового приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і утримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;

д) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

е) для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю;

ж) для звільнення заручників.

4. Використанню спеціальних засобів, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на працівника міліції та звільнення заручників, має передувати попередження про намір їх застосування.

Попередження може бути зроблено голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі мови, і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, та українською і російською мовами не менш як 2 рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.

5. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

6. Рішення про застосування спеціальних засобів приймає службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник конкретної операції. Працівники міліції, які діють індивідуально, приймають такі рішення самостійно. Про застосування цих засобів вони у письмовій формі доповідають безпосередньому начальнику із зазначенням: коли, де, проти кого, за яких обставин застосовувалися спеціальні засоби та наслідків їх застосування.

Про поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування спеціальних засобів, працівник міліції зобов'язаний негайно і письмово повідомити безпосередньому начальникові для сповіщення прокуророві.

Начальник органу чи установи внутрішніх справ, командир частини внутрішніх військ доповідає вищестоящому керівнику. При необхідності інформуються керівники органів місцевої влади.

7. У кожному випадку застосування спеціальних засобів працівники міліції зобов'язані в найкоротші строки забезпечити подання потерпілим необхідної допомоги, повідомляючи лікарям і медичним закладам, який засіб застосовано в кожному конкретному випадку.

8. Забороняється застосування спеціальних засобів:

а) до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що реально загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору;

б) у приміщеннях і на земельних ділянках, які закріплено за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, за винятком випадків, коли від глави дипломатичного або глави іншого відповідного представництва надійде прохання застосувати вказані засоби проти правопорушників;

в) у приміщеннях або виробництвах, пов'язаних з виготовленням вибухових чи легкозаймистих речовин, у дитячих і лікувальних закладах.

9. Після застосування спеціальних засобів провадиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, можливих вогнищ, пошкодження об'єктів життєзабезпечення, а також збору спеціальних засобів, що не спрацювали, а при необхідності — дегазація.

10. Начальники органів і установ внутрішніх справ, командири з'єднань і частин внутрішніх військ повинні систематично проводити роботу по забезпеченню законності застосування спеціальних засобів, притягати згідно з чинним законодавством до відповідальності осіб, які допустили їх неправомірне використання;

- організовувати навчання особового складу застосування спеціальних засобів і підготовку кваліфікованих спеціалістів-інструкторів за затвердженою програмою; видавати особовому складу спеціальні засоби тільки після складання кожним з них заліків з правил та порядку їх застосування.

Відповідальність за організацію роботи по забезпеченню законності застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку покладається на Міністра внутрішніх справ.

11. Правила експлуатації, технічного обслуговування, зберігання, обліку, списання та знищення спеціальних засобів, необхідні заходи обережності при користуванні ними, порядок організації та програми навчання особового складу встановлюються Міністерством внутрішніх справ.

II. ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

12. Спеціальними засобами, що застосовуються при охороні громадського порядку, є:

а) засоби індивідуального захисту:

- шоломи (сталіні арміїські, «Сфера», каска захисна пластмасова)
- бронежилети
- протиударні та броньові щити;

б) засоби активної оборони:

- гумові кийки;
- кийки пластикові типу «тонфа»;
- наручники;
- електрошоківі пристрої;
- патрони і пристрої для їх вітчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами («Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-5», «Черемуха-6», «Черемуха-7», «Черемуха-10», «Черемуха-12», «Сирень-1», «Сирень-2», «Сирень-3»);
- балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалонітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН;

в) засоби забезпечення спеціальних операцій:

- ранцеві апарати «Облако»

- світлошумова граната «Заря» та світлошумовий пристрій «Пламя»
- патрони з гумовою кулею «Волна-р»
- водомети
- бронемашини та інші транспортні засоби
- пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М»;

г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками:

- малогабаритні підривні пристрої «Ключ», «Імпульс».

При охороні громадського порядку можуть також використовуватися службові собаки.

III. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ АКТИВНОЇ ОБОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

13. При застосуванні наручників потрібна періодична (не рідше як через 2 години) перевірка стану фіксації замків.

14. Забороняється нанесення ударів кийком:

- гумовим – по голові, шиї, ключичній ділянці, животу, статевих органах;
- пластиковим типу «тонфа» – по голові, шиї, сонячному сплетінні, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, копчику.

15. Світлошумові засоби відволікаючої дії (світло шумова граната «Заря», світлошумовий пристрій «Пламя») застосовуються на відстані не ближче двох метрів від людини.

16. Водомети застосовуються для розсередження учасників масових безпорядків при температурі атмосферного повітря не нижче 0 градусів С.

17. При застосуванні сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба по правопорушникам, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

«Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-12», «Сирень-3» та «Облако» застосовуються тільки на відкритій місцевості.

18. Забороняється застосовувати пристрій типу «Еж-М» для примусової зупинки автотранспорту, в тому числі вантажних автомобілів, що здійснюють перевезення людей; автотранспорту, належного дипломатичним, консульським та іншим представництвам

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

іноземних держав; мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, а також на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

19. Патрони з гумовою кулею ударної непроникливої дії «Волна-р» відстрілюються з допомогою спеціального карабіна на відстані не ближче 40 метрів від людини і тільки по нижній частині ніг.

20. Забороняється застосування малогабаритних підривних пристроїв «Ключ», «Импульс» для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками, де перебувають злочинники.

21. При охороні громадського порядку використовуються службові собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового користування і перебувають у штатах підрозділів службового собаківництва. Право застосування службових собак надається працівникам міліції, які несуть з ними службу. Службові собаки застосовуються на довгому і короткому поводках, без повідка, в наморднику і без нього, виходячи з конкретної ситуації, що склалася.

22. Модифікації зазначених у підпунктах «б», «в», «г» пункту 12 цих Правил спеціальних засобів, пов'язаних з видозміною їх конструкції та експлуатаційних параметрів, що не тягнуть за собою змін тактико-технічних властивостей, вводяться в дію наказами Міністра внутрішніх справ. У міру розробки нових спеціальних засобів активної оборони і забезпечення спеціальних операцій, не вказаних у цих Правилах, їх перелік доповнюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства внутрішніх справ і висновком Міністерства охорони здоров'я, Генеральної прокуратури України.

Наказ МВС України від 11.12.2005 р. № 1243
«Про Громадську раду при Міністерстві
внутрішніх справ України з питань
забезпечення прав людини»

На виконання вимог Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», постанови Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 року № 1378 «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 17 жовтня 2000 року № 1138/2000, а також з метою залучення громадськості до впровадження правоохоронної політики в галузі забезпечення прав людини, зміцнення законності, підвищення правової культури та розуміння важливості цього питання для працівників органів внутрішніх справ і військовослужбовців внутрішніх військ МВС України, активізації участі МВС України в розбудові демократичної правової держави і громадянського суспільства

НАКАЗУЮ:

1. Створити при Міністерстві внутрішніх справ України Громадську раду з питань забезпечення прав людини (далі — Рада) як консультативно-дорадчий орган.
2. Затвердити Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини (додається).
3. Затвердити склад Ради та її відповідального секретаря (додається).

4. Затвердити опис посвідчення члена Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини (додається).

5. ГД (Павленко В.О.) організувати виготовлення посвідчень членів Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини.

6. Першому заступникові, заступникам Міністра, керівникам структурних підрозділів центрального апарату Міністерства надавати підтримку в роботі Ради з метою вирішення питань забезпечення прав людини та вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ у цьому напрямку.

7. Заступникові Міністра Поречкіній Л.С., ГД (Павленко В.О.) вирішити питання про матеріально-технічне забезпечення роботи Ради.

8. Начальникам ГУМВС, УМВС, помічникам Міністра (представникам у ГУМВС, УМВС) створити відповідні ради на місцях та сприяти їх активній роботі. Обов'язки щодо координації роботи рад покласти на помічників Міністра (представників у ГУМВС, УМВС).

9. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр

Ю.В. Луценко

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МВС України

від 11.12 2005

ПОЛОЖЕННЯ

**про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України
з питань забезпечення прав людини**

1. Загальні положення

1.1. Громадська рада при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини (далі – Рада) є консультативно-дорадчим органом, який надає консультативно-методичну допомогу МВС України в реалізації завдань Міністерства щодо дотримання прав людини, здійснює громадський контроль за дотриманням прав людини та діяльністю органів внутрішніх справ.

1.2. Рада створюється з метою сприяння МВС України в питаннях забезпечення прав людини, зміцнення законності, підвищення правової культури серед працівників органів внутрішніх справ України, розуміння ними необхідності дотримання прав людини, укріплення взаємодії з громадськими правозахисними організаціями, підвищення правової культури та свідомості населення України.

1.3. Рада у своїй діяльності керується міжнародними документами з прав людини, які ратифіковані Верховною Радою України, нормами міжнародної о права та міжнародними угодами, Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами МВС України, а також цим Положенням.

1.4. Рішення Ради носять рекомендаційний характер.

2. Основні завдання і напрямки діяльності Ради

2.1. Сприяння впровадженню та дотриманню принципів прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

2.2. Аналіз ефективності діяльності органів внутрішніх справ у напрямку дотримання прав людини, реалізації принципів відкритості й гласності в діяльності міліції, сприяння підвищенню її авторитету в суспільстві.

2.3. Розроблення, обговорення та сприяння впровадженню громадських ініціатив щодо укріплення законності І а дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

2.4. Сприяння вдосконаленню механізмів співпраці Міністерства внутрішніх справ України з органами державної та представницької влади Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, комітетами Верховної Ради України, політичними партіями, громадськими організаціями, засобами масової інформації, науковими установами щодо поліпшення ситуації із захистом прав громадян, дотримання законності та правопорядку, формування правової культури населення.

2.5. Здійснення експертизи програм, ініціатив, окремих напрямків діяльності Міністерства стосовно дотримання прав людини, укріплення законності та правопорядку.

2.6. Консультування керівництва Міністерства з проблем забезпечення прав людини, складних поточних проблем політики, економіки, соціології, інших питань, що стосуються діяльності МВС України.

3. Основні функції членів Ради

Члени Ради повинні виконувати такі функції:

3.1. Практична та методична допомога у формуванні дієвих механізмів дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

3.2. Розгляд заяв фізичних і юридичних осіб або їхніх асоціацій про недотримання органами внутрішніх справ прав і свобод людини, закріплених в Конституції, міжнародному праві і національному законодавстві.

3.3. Інформування заявника про його права і наявні можливості правового захисту і сприяння йому-в доступі до цих засобів.

3.4. Здійснення посередницьких функцій для відновлення порушених прав і свобод за допомогою погоджувальної процедури.

3.5. Направлення заяв (від імені заявника або від свого імені) компетентним посадовим особам МВС для вирішення по суті.

3.6. Проведення громадських розслідувань щодо порушень прав людини працівниками органів внутрішніх справ, дотримуючись принципів невторчання в оперативно-службову діяльність.

3.7. Прийняття висновків за результатами проведеного громадського розслідування з передачею їх керівництву органів внутрішніх справ.

3.8. Проведення зустріч та бесід з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ з питань їх соціального захисту, умов праці, проблем дотримання працівниками міліції конституційних прав і свобод людини і громадянина.

3.9. Захист прав працівників органів внутрішніх справ.

3.10. Збір, підготовка і поширення інформаційних матеріалів, що включають внутрішнє законодавство (у тому числі імплементоване міжнародне право), що стосується забезпечення прав людини органами внутрішніх справ, коментарі до нього, відповідні адміністративні і судові рішення, тлумачення вищими судовими органами.

3.11. Участь у розробленні навчальних планів, методик і програм викладання прав людини для вищих навчальних закладів системи МВС, училищ та курсів початкової підготовки.

3.12. Організація та проведення спеціалізованих семінарів з прав полини для співробітників органів внутрішніх справ та громадських організацій.

3.13. Участь у розробленні концепцій та програм з найбільш актуальних проблем діяльності Міністерства в галузі боротьби зі зло-

чинністю, захисту прав та інтересів громадян, забезпечення безпеки суспільства та держави.

3.14. Роз'яснення громадськості змісту програм, ініціатив, окремих напрямків діяльності МВС України, перш за все щодо дотримання прав людини.

3.15. Сприяння зміцненню зв'язків МВС України із засобами масової інформації, висвітленню його діяльності.

3.16. Сприяння науковим дослідженням у сфері держави, права, дотримання прав людини.

3.17. Підготовка висновків стосовно законів, законопроектів та інших нормативно-правових актів і програм, пов'язаних з діяльністю органів внутрішніх справ у контексті забезпечення прав людини.

3.18. Моніторинг законодавства, судової й адміністративної практики в контексті дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

3.19. Спостереження за відповідністю національного законодавства і правозастосувальної практики, які стосуються органів внутрішніх справ, міжнародним зобов'язанням у галузі прав людини.

3.20. Підготовка і надання Парламенту, Уряду й іншим органам державної влади та управління доповідей, аналітичних записок, рекомендацій й пропозицій, що стосуються будь-яких питань, пов'язаних з правами людини в контексті діяльності органів внутрішніх справ.

3.21. Підтримання робочих стосунків із правозахисними організаціями та організаціями, які здійснюють нагляд за дотриманням прав людини.

4. Порядок формування та діяльності Ради

4.1. Раду очолюють співголови. Співголови обираються членами строком на два роки. Вони колегіальне з членами Ради визначають пріоритети: напрямки діяльності. Співголови ведуть засідання Ради відповідно до цього Положення та Регламенту роботи Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини (додається).

4.2. До складу Ради можуть включатися представники органів законодавчої, виконавчої, судової влади, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, представники органів місцевого самоврядування, представники громадських організацій правозахисного спрямування, засобів масової інформації, науковці.

4.3. Кількість членів Ради визначається Міністром. Кожен член Ради може долучати до своєї діяльності експертів, які працюють на громадських засадах.

4.4. Рада може створювати робочі (експертні) тимчасові та постійно діючі групи з пріоритетних напрямків діяльності, до роботи в яких може залучати сторонніх експертів за погодженням з усіма членами Ради. Кількість членів експертних груп, а також основні напрямки, за якими вони створюються, визначаються співголовами Ради за погодженням з усіма її членами.

4.5. Відповідальний секретар, який затверджується Міністром внутрішніх справ, очолює секретаріат Ради, організовує поточну взаємодію Ради зі службами і підрозділами центрального апарату Міністерства. Головними управліннями МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві і Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті, забезпечує підготовку та проведення засідань Ради, організаційно-технічне та документальне забезпечення діяльності Ради, у тому числі формує порядок денний, який виноситься на затвердження членів Ради, та список запрошених осіб (за погодженням з членами Ради). Для проведення цієї роботи в разі необхідності відповідальний секретар за згодою співголів Ради може залучати спеціалістів відповідних служб МВС України.

4.6. З представників громадськості обирається секретар Ради, який допомагає відповідальному секретареві в здійсненні його функцій.

4.7. Члени Ради діють на громадських засадах.

5. Права та обов'язки членів Ради

Члени Ради мають наступні права та обов'язки:

5.1. Участь у підготовці та проведенні засідань Ради, формуванні порядку денного, в обговоренні питань, винесених на її розгляд, у формуванні членів робочих груп.

5.2. Внесення пропозицій щодо розгляду питань, які належать до компетенції Ради, а також пропозицій з питань, які обговорюються.

5.3. Участь у діяльності експертних та робочих груп, очолювання їх.

5.4. Ініціювання залучення фахівців відповідних галузей до вивчення та вирішення питань, що розглядаються на засіданнях Ради.

5.5. У випадку незгоди з прийнятим рішенням висловлювати власну думку, що долучається до протоколу засідання Ради.

5.6. У разі неможливості бути присутнім на засіданні Ради викласти письмово власну думку, яка долучається до протоколу засідання. Делегування повноважень членів Ради не допускається.

5.7. Вхід на територію Міністерства відповідно до встановленого пропускового режиму.

5.8. При проведенні громадського розслідування заяви про порушення прав людини працівниками органів внутрішніх справ:

одержувати письмові або усні роз'яснення від усіх осіб (у тому числі державних посадових та службових осіб), що можуть мати інформацію про дане порушення, або в інший спосіб надати допомогу в розслідуванні: здійснювати інші дії, необхідні для проведення належної перевірки заяви, які не суперечать законодавству;

вносити рекомендації органам внутрішніх справ за результатами розслідування й оцінювані дії органів внутрішніх справ.

5.9. Вільний доступ до законотворчої роботи: право одержувати проект законів та інших відкритих нормативних актів (наказів, розпоряджень тощо) від МВС на стадії розроблення.

5.10. Участь у роботі мобільних груп у будь-якому регіоні України.

Радник Міністра з прав людини
та гендерних питань

К.Б. Левченко

Додаток

до п. 4.1 Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини

РЕГЛАМЕНТ

**роботи Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України
питань забезпечення прав людини**

1. Цей Регламент визначає порядок роботи Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людей (далі — Рада).

2. Організаційними формами роботи Ради є її засідання, засідань утворених Радою робочих та експертних груп, які проводяться за потребою.

3. Рада діє відповідно до плану роботи і проводить засідання за потребою але не рідше ніж один раз на квартал.

4. За дорученням співголів Ради її засідання можуть скликатися відповідальним секретарем та секретарем Ради.

5. Засідання Ради є правомочним, якщо на ньому присутня більшість її членів.

6. На засіданні Ради рішення приймаються більшістю голосів її членів.

7. Рішення Ради оформлюються у вигляді протоколів, експертних висновків, рекомендацій та пропозицій, підписаних співголовами.

8. Пропозиції членів Ради, які не знайшли підтримки більшості учасників засідання, можуть бути опрацьовані та винесені на розгляд на наступних засіданнях Ради.

9. Посадові особи органів внутрішніх справ України виконують рішення Ради, які мають рекомендаційний характер, у межах їх компетенції і відповідно до нормативно-правових актів МВС України.

10. Рішення та протокол засідання Ради оформлюються триденний строк від дня проведення засідання.

11. Співголови Ради або особа, яка головувала на засіданні за і дорученням, підписують рішення Ради, а відповідальний секретар — протокол засідання.

12. Рішення Ради надсилаються відповідним органа внутрішніх справ та посадовим особам, а також членам Ради для реагування.

13. Співголови Ради:

13.1. Очолюють Раду та координують її роботу.

13.2. Скликають засідання Ради.

13.3. За поданням членів Ради, але не пізніше ніж за п'ять днів д чергового засідання Ради, у виняткових випадках – не пізніше ніж за три робочих дні затверджують порядок денний засідання Ради.

13.4. Головують на засіданнях Ради, вносять пропозиції до порядку денного.

13.5. Вносять пропозиції щодо розподілу обов'язків між членами Ради.

14. Співголови мають заступників, які обираються засіданні Ради, розподіляють обов'язки між ними. Один із заступників замінює у разі тимчасової відсутності та виконує їх повноваження, визначені підрозділах 13.2, 13.3 цього Регламенту.

15. Члени Ради здійснюють повноваження, передбач Положенням про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України питань забезпечення прав людини. Для забезпечення виконання

передбачених Положенням завдань Рада визначає актуальні напрямки роботи та призначає відповідальних за ці напрямки (уповноважених), які діють відповідно Положення, що затверджується співголовами Ради, створює робочі (експерт групи з визначених напрямків.

16. Для вирішення комплексних завдань можливе об'єднання груп.

17. До складу робочих та експертних груп входять члени Ради залучаються працівники державних органів, наукових установ, громадських організацій тощо за їх згодою.

18. Робочі та експертні групи, як правило, очолюють члени Ради.

19. За рішенням робочої чи експертної групи може бути обраний заступник керівника групи, який у разі відсутності керівника виконує його обов'язки, а також допомагає керівникові виконувати покладені на нього завдання.

20. На засіданнях робочої чи експертної групи ведеться протокол, як підшивається до матеріалів засідання Ради.

21. Рішення про створення і припинення діяльності робочих експертних груп, затвердження їх персонального складу приймаються Радою. За дорученням Ради персональний склад робочих та експертних груп можуть затверджувати їх керівники.

22. Висновки, пропозиції, інші матеріали, підготовлені робочими та експертними групами, виносяться на розгляд Ради і за рішенням надсилаються відповідним органам внутрішніх справ та посадовим особам.

23. Рада має право залучати з метою отримання консультацій проведення експертизи документів, які нею розглядаються, держави службовців, науковців, представників неурядових організацій та інших фахівців на громадських засадах (за згодою їх керівників).

24. Відповідальний секретар Ради:

24.1. Інформує членів Ради про дату, час, місце проведення засідання і його порядок денний.

24.2. Забезпечує організацію та проведення засідання Ради, а також членів Ради необхідними документами та інформаційними матеріалами.

24.3. Створює умови для діяльності робочих та експертних груп Ради.

24.4. Веде діловодство Ради, робоче листування з питань діяльності.

24.5. Організовує висвітлення діяльності Ради в засобах масової інформації.

24.6. Забезпечує одержання в установленому порядку від центральних, місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування підприємств, установ та організацій інформації, матеріалів, документів, необхідних для виконання покладених на Раду завдань.

24.7. Для допомоги йому у виконанні перелічених вище функцій представників громадськості обирається секретар Ради.

25. Матеріали з питань, що виносяться на засідання Ради надсилаються її членам не пізніше ніж за п'ять днів до чергового засідання Ради, у виняткових випадках — не пізніше ніж за три робочих дні до чергового засідання.

26. Матеріали з питань, що виносяться на засідання Ради, повинні містити пояснювальну записку, у якій обґрунтовується необхідність розгляду

Радою даного питання, стан та існуючі проблеми; інші довідкові та аналітичні документи; проект рішення Ради.

27. Проекти рішень, що плануються прийняти на засіданні Ради обговорюються її членами в електронному режимі.

28. Рада має бланк зі своїм найменуванням.

Радник Міністра з прав людини
та гендерних питань

К.Б. Левченко

ПОЛОЖЕННЯ

про уповноважених з актуальних напрямків роботи Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини

1. Це Положення визначає завдання, порядок роботи та повноваження уповноважених з актуальних напрямків роботи Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини (далі — уповноважених).

2. Робота уповноважених базується на принципах законності, гуманізму, об'єктивності, неупередженості та невтручання в оперативно-службову діяльність органів внутрішніх справ, професіоналізму, доступності для широких верств громадськості та засобів масової інформації.

3. Уповноважені не є контролюючими особами, а висновки, які містяться в їх звітах, носять рекомендаційний характер.

4. У своїй діяльності уповноважені керуються міжнародними документами з прав людини, ратифікованими Верховною Радою України, у тому числі Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини, Конвенцією ООН про попередження тортур, Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами МВС України, Положенням про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України з питань забезпечення прав людини.

5. Основними завданням уповноважених є:

5.1. Координація роботи Громадської ради за закріпленим напрямком.

5.2. Залучення до роботи експертів, консультантів, проведення робочих зустрічей, засідань.

5.3. Організація планування та роботи членів Громадської ради за закріпленим напрямком.

5.4. Підготовка питань та матеріалів для обговорення на засіданнях Громадської ради.

5.5. Організація роботи з вивчення причин та умов, що сприяють порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина працівниками органів внутрішніх справ.

5.6. Інформування Громадської ради, а через неї й керівництва МВС України про результати спостережень та досліджень та виявлені порушення.

5.7. Організація роботи з розроблення рекомендацій для органів внутрішніх справ, затверджених Громадською радою, спрямованих на недопущення правопорушень у їх подальшій службовій діяльності.

Відповідальний секретар

О.О. Садикін

**Наказ МВС України від 31.08.2006 р.
«Про організацію діяльності постійно діючих
мобільних груп з моніторингу забезпечення прав
і свобод людини та громадянина в діяльності
органів внутрішніх справ»**

З метою підвищення ефективності участі громадськості в здійсненні контролю за дотриманням законності, створення умов для демократизації та прозорості діяльності органів внутрішніх справ, попередження і недопущення порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина, захисту їх законних інтересів, а також активізації участі України в процесах європейської інтеграції

НАКАЗУЮ:

1. Начальникам головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, ректорам вищих навчальних закладів МВС України:

1.1. Створити на базі підпорядкованих підрозділів постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ (далі – мобільні групи).

1.2. Включити до складу мобільних груп працівників ДВБ ГУБОЗ, навчальних закладів МВС України, які мають досвід практичної та наукової роботи у сфері дотримання прав і свобод людини та громадянина, захисту їх законних інтересів, а також представників громадських організацій, зареєстрованих у встановленому законодавством порядку, у сфері захисту прав людини.

2. Затвердити Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ (додається).

3. ДВБ (Харовський С.Ю.) ГУБОЗ виділяти для роботи в мобільних групах працівників підпорядкованих підрозділів.

4. ДГБ (Маєвський В.І.) забезпечувати доступ учасників мобільних груп до ізоляторів тимчасового тримання, спецприймальників та приймальників-розподільників відповідно до вимог законодавства України та нормативно-правових актів МВС України.

5. Помічникам Міністра (представникам у ГУМВС, УМВС, УМВСТ):

5.1. Координувати діяльність створених мобільних груп та забезпечувати залучення до роботи в складі кожної з них по два представники громадських організацій у сфері захисту прав людини.

5.2. Організовувати своєчасне, повне, достовірне інформування керівництва МВС України, науково-дослідної лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС України Харківського національного університету внутрішніх справ (далі – НДЛ) про результати моніторингів.

5.3. За результатами аналізу даних про оперативно-службову діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України визначати необхідність проведення моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності зазначених органів і підрозділів.

6. ДВБ (Харовський С.Ю.) ГУБОЗ, начальникам головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті забезпечувати безумовне виконання працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ вимог законодавчих та нормативно-правових актів МВС України з питань забезпечення прав і свобод людини та громадянина, законність дій членів мобільних груп, опрацювання результатів проведення моніторингів, відповідне реагування та проведення службових розслідувань за виявленими фактами порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина, усунення причин та умов, що цьому сприяли.

7. Начальникові НДЛ (Свеженцева Ю.О.):

7.1. Створити робочу групу з опрацювання результатів діяльності мобільних груп із залученням фахівців вищих навчальних закладів МВС України.

7.2. За результатами моніторингу та аналізу виявлених порушень організовувати розроблення науково-обґрунтованих методичних рекомендацій для органів і підрозділів внутрішніх справ з питань недопущення порушень законності та конституційних прав і свобод людини та громадянина в їх діяльності.

8. Співголовам Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини, головам громадських рад при ГУМВС, УМВС, УМВСТ з питань забезпечення прав людини розглядати результати проведення службових перевірок (розслідувань) фактів порушень прав та свобод громадян, виявлених мобільними групами, не менше двох разів на рік.

9. ДЗГ (Кисіль І.В.) організовувати висвітлення діяльності мобільних груп у засобах масової інформації.

10. Скасувати наказ МВС України від 07.08.2005 № 536 «Про створення постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ та затвердження Положення про ці групи».

11. Контроль за виконанням наказу покласти на першого заступника Міністра

12. Наказ оголосити особовому складу органів і підрозділів внутрішніх справ.

Міністр

Ю.В. Луценко

ПОЛОЖЕННЯ **про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав** **і свобод людини та громадянина в діяльності** **органів внутрішніх справ**

1. Загальні положення

1.1. Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ (далі – Положення) визначає завдання, порядок роботи, склад та повноваження постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ, а також порядок складання та надання звітів.

1.2. Мобільні групи здійснюють моніторинг забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності територіальних органів і підрозділів внутрішніх справ головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті (далі – ГУМВС, УМВС, УМВСТ), до складу яких залучаються працівники міліції та представники громадських організацій у сфері захисту прав людини, зареєстрованих у встановленому порядку.

1.3. Робота мобільних груп базується на принципах законності, гуманізму, об'єктивності, неупередженості та невтручання в оперативно-рошукову діяльність органів внутрішніх справ, професіоналізму, доступності представників ЗМІ та широких верств населення до результатів діяльності цих груп.

1.4. Роботу мобільних груп координують помічники Міністра (представники в ГУМВС, УМВС, УМВСТ), забезпечуючи залучення до роботи в складі кожної з них по два представники громадських організацій у сфері захисту прав людини.

1.5. Мобільні групи виконують наглядові функції. Висновки мобільних груп, які містяться в моніторингових звітах, носять рекомендаційний характер, а викладена в них інформація щодо порушень прав людини та громадянина є підставою для обов'язкового проведення службових перевірок.

1.6. У своїй діяльності члени мобільних груп керуються міжнародними документами у сфері захисту прав людини, у тому числі тими, які ратифіковані Україною в установленому порядку.

2. Завдання мобільних груп

Основними завданнями мобільних груп є:

2.1. Вивчення проблем із забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина працівниками органів внутрішніх справ у їх оперативно-службовій діяльності.

2.2. Інформування керівництва МВС України, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, охоплених моніторингом, про його результати та виявлені порушення.

2.3. Розроблення методичних рекомендацій для органів внутрішніх справ, спрямованих на недопущення правопорушень у їх подальшій оперативно-службовій діяльності.

2.4. Доведення результатів моніторингу до відома громадськості через засоби масової інформації.

3. Функції мобільних груп

3.1. Вивчення причин та умов, що сприяють порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина працівниками органів внутрішніх справ.

3.2. Вивчення умов праці, стану соціальної захищеності, забезпечення конституційних прав і свобод працівників органів внутрішніх справ.

3.3. Підготовка письмових звітів про результати кожного моніторингового візиту:

3.3.1. Звіт складається членами мобільних груп та подається керівникові Апарату Міністра, радникові Міністра з прав людини та гендерних питань, начальникам ГУМВС, УМВС, УМВСТ, науково-дослідної лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС України Харківського національного університету внутрішніх справ у термін до семи днів після проведення моніторингу.

3.3.2. Окрема думка членів мобільних груп повинна фіксуватися у звіті.

3.4. На підставі отриманих результатів під час проведення моніторингу розроблення спільно з фахівцями органів та підрозділів внутрішніх справ методичних рекомендацій з урахуванням результатів аналізу роботи мобільних груп та узагальнення недоліків у діяльності практичних підрозділів.

3.5. Узагальнення двічі на рік результатів моніторингових візитів, підготовка звіту про результати діяльності мобільних груп за шість місяців з обґрунтованими рекомендаціями щодо усунення виявлених порушень законності та прав і свобод людини і громадянина робочою групою з опрацювання результатів діяльності мобільних груп, створеною в науково-дослідній лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС України Харківського національного університету внутрішніх справ.

3.6. Доведення результатів моніторингу до відома громадськості через засоби масової інформації шляхом розповсюдження прес-релізів, погоджених усіма членами мобільних груп.

4. Права членів мобільних груп

Мобільним групам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

4.1. Згідно з вимогами нормативно-правових актів МВС України входити та оглядати територію і приміщення органів і підрозділів

внутрішніх справ, місця тримання затриманих, доставлених та взятих під варту в адміністративному порядку осіб, приміщення чергових частин.

4.2. Відповідно до вимог чинного законодавства України проводити бесіди із затриманими, доставленими та особами, які піддані адміністративному арешту, з метою виявлення порушень норм поведінки з ними, процесуальних строків і підстав затримання, доставлення та взяття під варту, інформування останніх про їх права як затриманих, доставлених або взятих під варту, а також інші права, які передбачені міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав людини, Конституцією та іншими нормативно-правовими актами України.

4.3. Знайомитися з матеріалами журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються, журналу реєстрації інформації про злочини та інші події, що надійшла телефонною лінією чи за допомогою інших засобів зв'язку, журналу обліку матеріалів, на підставі яких відмовлено в порушенні кримінальної справи, журналу обліку інформації, що не містить явних ознак злочину, журналу обліку матеріалів про адміністративні правопорушення, книги обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану.

4.4. У встановленому порядку запитувати й отримувати від органів внутрішніх справ інформацію та інші матеріали і документи з питань, що належать до компетенції мобільних груп, дотримуючись вимог законодавства України щодо збереження державної та службової таємниці.

4.5. Проводити зустрічі та бесіди з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ з питань їх соціального захисту, умов праці та проблем забезпечення працівниками міліції конституційних прав і свобод людини та громадянина.

4.6. Отримувати від затриманих, доставлених та взятих під варту осіб скарги з метою подальшого пересилання в установленому порядку. У разі отримання скарги на незаконні дії працівників ізоляторів тимчасового тримання, інших працівників органу внутрішніх справ члени мобільних груп після закінчення моніторингу письмово повідомляють про даний факт керівництву міськрайліноргану для подальшого реагування.

5. Обов'язки членів мобільних груп

Члени мобільних груп зобов'язані:

5.1. Скласти та надавати звіти за результатами моніторингових візитів за встановленою формою (додається).

5.2. Здійснювати повноваження, передбачені пунктами 4.1 – 4.3 Положення, лише в присутності керівника органу чи підрозділу внутрішніх справ або особи, яка виконує його обов'язки.

6. Членам мобільних груп забороняється:

— проводити заходи, передбачені пунктами 4.1 – 4.3 та 4.6 Положення, у нічний час.

— втручатися в здійснення оперативно-розшукових заходів, дізнання та досудового слідства.

Керівник Апарату Міністра

В.І. Шаповал

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МВС України

31.08.2006 № 894

ПОЛОЖЕННЯ

про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ

1. Загальні положення

1.1. Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ (далі — Положення) визначає завдання, порядок роботи, склад та повноваження постійно діючих мобільних груп з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ, а також порядок складання та надання звітів.

1.2. Мобільні групи здійснюють моніторинг забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності територіальних органів і підрозділів внутрішніх справ головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті (далі — ГУМВС, УМВС, УМВСТ), до складу яких залучаються працівники міліції та представники гро-

мадських організацій у сфері захисту прав людини, зареєстрованих у встановленому законодавством України порядку.

1.3. Робота мобільних груп базується на принципах законності, гуманізму, об'єктивності, неупередженості та невтручання в оперативно-службову діяльність органів внутрішніх справ, професіоналізму, доступності представників ЗМІ та широких верств населення до результатів діяльності цих груп.

1.4. Роботу мобільних груп координують помічники Міністра (представники в ГУМВС, УМВС, УМВСТ), забезпечуючи залучення до роботи в складі кожної з них по два представники громадських організацій у сфері захисту прав людини.

1.5. Мобільні групи виконують наглядові функції. Висновки мобільних груп, які містяться в моніторингових звітах, носять рекомендаційний характер, а викладена в них інформація щодо порушень прав людини та громадянина є підставою для обов'язкового проведення службових перевірок.

1.6. У своїй діяльності члени мобільних груп керуються міжнародними документами у сфері захисту прав людини, у тому числі тими, які ратифіковані Україною, Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами МВС України та цим Положенням.

2. Завдання мобільних груп

Основними завданнями мобільних груп є:

2.1. Вивчення проблем із забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина працівниками органів внутрішніх справ у їх оперативно-службовій діяльності.

2.2. Інформування керівництва МВС України, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, охоплених моніторингом, про його результати та виявлені порушення.

2.3. Розроблення методичних рекомендацій для органів внутрішніх справ, спрямованих на недопущення правопорушень у їх подальшій оперативно-службовій діяльності.

2.4. Доведення результатів моніторингу до відома громадськості через засоби масової інформації.

3. Функції мобільних груп

3.1. Вивчення причин та умов, що сприяють порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина працівниками органів внутрішніх справ.

3.2. Вивчення умов праці, стану соціальної захищеності, забезпечення конституційних прав і свобод працівників органів внутрішніх справ.

3.3. Підготовка письмових звітів про результати кожного моніторингового візиту:

3.3.1. Звіт складається членами мобільних груп та подається керівникові Апарату Міністра, радникові Міністра з прав людини та гендерних питань, начальникам ГУМВС, УМВС, УМВСТ, науково-дослідної лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС України Харківського національного університету внутрішніх справ у термін до семи днів після проведення моніторингу.

3.3.2. Окрема думка членів мобільних груп повинна фіксуватися у звіті.

3.4. На підставі отриманих результатів під час проведення моніторингу розроблення спільно з фахівцями органів та підрозділів внутрішніх справ методичних рекомендацій з урахуванням результатів аналізу роботи мобільних груп та узагальнення недоліків у діяльності практичних підрозділів.

3.5. Узагальнення двічі на рік результатів моніторингових візитів, підготовка звіту про результати діяльності мобільних груп за шість місяців з обґрунтованими рекомендаціями щодо усунення виявлених порушень законності та прав і свобод людини і громадянина робочою групою з опрацювання результатів діяльності мобільних груп, створеною в науково-дослідній лабораторії соціальної та психологічної роботи в ОВС України Харківського національного університету внутрішніх справ.

3.6. Доведення результатів моніторингу до відома громадськості через засоби масової інформації шляхом розповсюдження прес-релізів, погоджених усіма членами мобільних груп.

4. Права членів мобільних груп

Мобільним групам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

4.1. Згідно з вимогами нормативно-правових актів МВС України входити та оглядати територію і приміщення органів і підрозділів внутрішніх справ, місця тримання затриманих, доставлених та взятих під варту в адміністративному порядку осіб, приміщення чергових частин.

4.2. Відповідно до вимог чинного законодавства України проводити бесіди із затриманими, доставленими та особами, які піддані адміністративному арешту, з метою виявлення порушень норм поведінки з ними, процесуальних строків і підстав затримання, доставлення та взяття під варту, інформування останніх про їх права як затриманих, доставлених або взятих під варту, а також інші права, які передбачені міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав людини, Конституцією та іншими нормативно-правовими актами України.

4.3. Знайомитися з матеріалами журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються, журналу реєстрації інформації про злочини та інші події, що надійшла телефонною лінією чи за допомогою інших засобів зв'язку, журналу обліку матеріалів, на підставі яких відмовлено в порушенні кримінальної справи, журналу обліку інформації, що не містить явних ознак злочину, журналу обліку матеріалів про адміністративні правопорушення, книги обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану.

4.4. У встановленому порядку запитувати й отримувати від органів внутрішніх справ інформацію та інші матеріали і документи з питань, що належать до компетенції мобільних груп, дотримуючись вимог законодавства України щодо збереження державної та службової таємниці.

4.5. Проводити зустрічі та бесіди з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ з питань їх соціального захисту, умов праці та проблем забезпечення працівниками міліції конституційних прав і свобод людини та громадянина.

4.6. Отримувати від затриманих, доставлених та взятих під варту осіб скарги з метою подальшого пересилання в установленому порядку. У разі отримання скарги на незаконні дії працівників ізоляторів тимчасового тримання, інших працівників органу внутрішніх справ члени мобільних груп після закінчення моніторингу письмово повідомляють про даний факт керівництву міськрайліноргану для подальшого реагування.

5. Обов'язки членів мобільних груп

Члени мобільних груп зобов'язані:

5.1. Складати та надавати звіти за результатами моніторингових візитів за встановленою формою (додається).

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

5.2. Здійснювати повноваження, передбачені підрозділами 4.1 – 4.3 Положення, лише в присутності керівника органу чи підрозділу внутрішніх справ або особи, яка виконує його обов'язки.

6. Членам мобільних груп забороняється:

- проводити заходи, передбачені підрозділами 4.1 – 4.3 та 4.6 Положення, у нічний час.
- втручатися в здійснення оперативно-розшукових заходів, дізнання та досудового слідства.

Керівник Апарату Міністра

В.І. Шаповал

Додаток

до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ

Звіт монітора

(заповнюється всіма членами мобільних груп)

Дата _____ 200__ року

Місце проведення (населений пункт, область) _____

Час початку (год.хв.) _____, час закінчення (год.хв.) _____

1. Зустріч із керівництвом органу внутрішніх справ

1.	Начальник, виконуючий обов'язки начальника, особа, що його замінює (спеціальне звання, П.І.Б)	
2.	Інші особи, які присутні в ході моніторингу (посада, спеціальне звання, П.І.Б.)	

Якщо проведенню перевірки перешкоджають за будь-яких обставин, указати пояснення _____

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

2. Огляд місць утримання затриманих, узятих під варту, заарештованих в адміністративному порядку

2.1. Ізолятор тимчасового тримання (далі – ІТТ):

2.1.1. Умови утримання:

а) рік побудови будівлі _____, рік останнього ремонту _____;

б) кількість камер (вказати кількість камер відповідного типу, їх розмір: ширину – довжину – висоту (у метрах)):

1-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

2-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

3-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

4-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

5-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

6-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

7-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

8-місних і більше _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

в) освітленість (необхідне підкреслити):

- природне освітлення (достатнє, недостатнє);

- штучне: лампи розжарювання (кількість _____, потужність _____ Вт);
- люмінесцентні світильники (кількість _____, потужність _____ Вт);
- інше _____ (вписати).

Можливість регулювати інтенсивність освітлення та вмикати/вимикати світло утримуваними особами самостійно:

- можливо;
- неможливо;

г) вентиляція (необхідне підкреслити):

- всмоктувальні отвори у вікні;
- інше _____;
- відсутня;
- примусового типу (функціонує, не функціонує);

д) опалення (необхідне підкреслити):

- централізоване, власна опалювальна котельня;
- функціонує, не функціонує (за сезоном);

е) обладнання спальних місць (необхідне підкреслити):

- одноярусні ліжка;
- двоярусні ліжка;
- «подіуми», «сцени»;

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

інше _____ (описати);

ж) наявність столика для письма й табурета (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;

з) санвузол (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;

(виносні відра, як часто виносять _____);

санвузол (відокремлений / не відокремлений);

обладнаний / не обладнаний автоматичним зливом;

і) умивальник (необхідне підкреслити):

- є (вода поступає постійно / перекривається персоналом ІТТ);
- немає.

Постійний відкритий доступ до питної води:

- є;
- немає;

и) наявність постільних речей у кожного заарештованого (необхідне підкреслити):

- матрац: є / немає; Стан постільної білизни (короткий опис),
- ковдра: є / немає; як часто її змінюють
- подушка: є / немає; _____
- простирадло: є / немає; _____
- наволочка: є / немає; _____
- підковдра: є / немає; _____
- рушник: є / немає. _____

й) наявність санпропускника (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;
- немає;

к) наявність душевої кімнати для затриманих (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;
- є, функціонує, але заарештовані не мають можливості приймати душ;
- немає;

л) наявність кімнати для розігрівання їжі (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;
- якщо є, то:

Продовження додатка

до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ

- чи є в ній посуд;
- чи є ложки;
- чи є функціонуючий холодильник;
- чи зберігаються там продукти осіб, які утримуються в ІТТ;

м) наявність інших приміщень в ІТТ (необхідне підкреслити):

- кімната для відвідувань;
- кімната для зберігання речей осіб, які утримуються в ІТТ;
- кімната для зберігання інвентарю;
- кімната фельдшера;
- карцер, якщо є, то які його розміри _____ ШхДхВ м, чи використовується карцер за призначенням (так; ні);
- інші приміщення _____

2.1.2. Кількість осіб, які утримуються в ІТТ (вписати кількість):

- затриманих в адміністративному порядку: _____ осіб;
- заарештованих в адміністративному порядку: _____ осіб;
- затриманих за підозрою в скоєнні злочину (статті 106, 115 КПК) _____ осіб;
- узятих під варту: _____ осіб;
- засуджених: _____ осіб.

2.1.3. Кількість персоналу ІТТ (вписати кількість):

- ІТТ _____ шт.од. у наявності;
- спецприймальника _____ шт.од. у наявності;
- приймальника-розподільника _____ одиниць у наявності.

2.1.4. Наявність штатного фельдшера в ІТТ (необхідне підкреслити):

- є;
- посада є, але вакантна;
- посада є, але використовується для інших потреб;
- посади немає.

2.1.5. Наявність прогулянкового дворику в ІТТ:

- є, особи, які утримуються в ІТТ, мають можливість здійснювати прогулянку;
- є, функціонують, але заарештовані не мають можливості здійснювати прогулянку;
- немає.

Додаткова інформація, яку отримано в ході огляду

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

2.2. Спецприймальник (далі – СП)

2.2.1. Умови утримання:

- а) рік побудови будівлі _____, рік останнього ремонту _____;
- б) кількість камер (указати кількість камер відповідного типу, їх розмір: ширину – довжину – висоту (у метрах)):

1-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

2-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

3-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

4-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

5-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

6-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

7-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

8-місних і більше _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

в) освітленість (необхідне підкреслити):

- природне освітлення (достатнє, недостатнє);
- штучне: лампи розжарювання (кількість _____, потужність _____ Вт);
- люмінесцентні світильники (кількість _____, потужність _____ Вт);
- інше _____ (вписати).

Можливість регулювати інтенсивність освітлення та вмикати/вимикати світло утримуваними особами самостійно:

- можливо;
- неможливо;

г) вентиляція (необхідне підкреслити):

- всмоктувальні отвори у вікні;
- інше _____;
- відсутня;
- примусового типу (функціонує, не функціонує);

д) опалення (необхідне підкреслити):

- централізоване, власна опалювальна котельня;
- функціонує, не функціонує (за сезоном);

е) обладнання спальних місць (необхідне підкреслити):

- однярусні ліжка;
- двоярусні ліжка;
- «подіуми», «сцени»;
- інше _____ (описати);

ж) наявність столика для письма й табурета (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

з) санвузол (необхідне підкреслити):

- немає;
- (виносні відра, як часто виносять _____);
- санвузол (відокремлений / не відокремлений);
- обладнаний / не обладнаний автоматичним зливом;

і) умивальник (необхідне підкреслити):

- є – вода поступає постійно / перекивається персоналом СП;
- немає.

Постійний відкритий доступ до питної води:

- є;
- немає;

и) наявність постільних речей у кожного заарештованого (необхідне підкреслити):

- матрац: є / немає; Стан постільної білизни (короткий опис),
- ковдра: є / немає; як часто її змінюють _____
- подушка: є / немає; _____
- простирадло: є / немає; _____
- наволочка: є / немає; _____
- підковдра: є / немає; _____
- рушник: є / немає. _____

й) наявність санпропускника (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;
- немає;

к) наявність душевої кімнати для затриманих (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;

- є, функціонує, але заарештовані не мають можливості приймати душ;
- немає;

л) наявність кімнати для розігрівання їжі (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;
- якщо є, то:

якщо є, то:

- чи є в ній посуд;
- чи є ложки;
- чи є функціонуючий холодильник;
- чи зберігаються там продукти осіб, які утримуються в СП;

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

м) наявність інших приміщень у СП (необхідне підкреслити):

- кімната для відвідувань;
- кімната для зберігання речей осіб, які утримуються в СП;
- кімната для зберігання інвентарю;
- кімната фельдшера;
- карцер, якщо є, то які його розміри: _____ ШхДхВ м, чи використовується карцер за призначенням (так; ні);
- інші приміщення _____

2.2.2. Кількість осіб, які утримуються в СП (вписати кількість):

- затриманих в адміністративному порядку: _____ осіб;
- заарештованих в адміністративному порядку: _____ осіб.

2.2.3. Кількість персоналу СП (вписати кількість):

- спецприймальника _____ шт.од. у наявності.

2.2.4. Наявність штатного фельдшера в СП (необхідне підкреслити):

- є;
- посада є, але вакантна;
- посада є, але використовується для інших потреб;
- посади немає.

Додаткова інформація, яку отримано в ході огляду

2.3. Приймальник – розподільник (далі – ПР)

2.3.1. Умови утримання:

а) рік побудови будівлі _____, рік останнього ремонту _____;

б) кількість камер (указати кількість камер відповідного типу, їх розмір: ширину – довжину – висоту (у метрах)):

1-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

2-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

3-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

4-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

5-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

6-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

7-місних _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

8-місних і більше _____, розмір _____ Ш х Д х В м;

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

в) освітленість (необхідне підкреслити):

- природне освітлення (достатнє, недостатнє);
- штучне: лампи розжарювання (кількість _____
потужність _____ Вт);

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

- люмінесцентні світильники (кількість _____, потужність _____ Вт);
- інше _____ (вписати).

Можливість регулювати інтенсивність освітлення та вмикати/вимикати світло утримуваними особами самостійно:

- можливо;
- неможливо;

г) вентиляція (необхідне підкреслити):

- всмоктувальні отвори у вікні;
- інше _____;
- відсутня;
- примусового типу (функціонує, не функціонує);

д) опалення (необхідне підкреслити):

- централізоване, власна опалювальна котельня;
- функціонує, не функціонує (за сезоном);

е) обладнання спальних місць (необхідне підкреслити):

- однарусні ліжка;
- двоярусні ліжка;
- «подіуми», «сцени»;
- інше _____ (описати);

ж) наявність столика для письма й табурета (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;

з) санвузол (необхідне підкреслити):

- немає;
- (виносні відра, як часто виносять _____);
- санвузол (відокремлений / не відокремлений);
- обладнаний / не обладнаний автоматичним зливом;

і) умивальник (необхідне підкреслити):

- є – вода поступає постійно / перекривається персоналом ПР;
- немає.

Постійний відкритий доступ до питної води:

- є;
- немає;

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

и) наявність постільних речей у кожного заарештованого (необхідне підкреслити):

- матрац: є / немає; Стан постільної білизни (короткий опис),
- ковдра: є / немає; як часто її змінюють
- подушка: є / немає; _____
- простирадло: є / немає; _____
- наволочка: є / немає; _____
- підковдра: є / немає; _____
- рушник: є / немає. _____

й) наявність санпропускника (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;
- немає;

к) наявність душевої кімнати для затриманих (необхідне підкреслити):

- є, функціонує;
- є, але не функціонує;
- є, функціонує, але заарештовані не мають можливості приймати душ;
- немає;

л) наявність кімнати для розігрівання їжі (необхідне підкреслити):

- є;
- немає;
- якщо є, то:

якщо є, то:

- чи є в ній посуд;
- чи є ложки;
- чи є функціонуючий холодильник;
- чи зберігаються там продукти осіб, які утримуються в ПР;

м) наявність інших приміщень у ПР (необхідне підкреслити):

- кімната для відвідувань;
- кімната для зберігання речей осіб, які утримуються в ПР;
- кімната для зберігання інвентарю;
- кімната фельдшера;
- карцер, якщо є, то які його розміри: _____ ШхДхВ м, чи використовується карцер за призначенням (так; ні);
- інші приміщення _____ і

2.3.2. Кількість осіб, які утримуються в ПР, затриманих за підозрою в занятті жебрацтвом та бродяжництвом: _____

Продовження додатка

до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ

2.3.3. Кількість персоналу ПР: _____ шт.од. у наявності.

2.3.4. Наявність штатного фельдшера в ПР (необхідне підкреслити):

- є;
- посада є, але вакантна;
- посада є, але використовується для інших потреб;
- посади немає.

2.4. Кімната для доставлених:

а) розмір _____ Ш х Д х В м;

б) вентиляція:

- є (приливо-витяжна – функціонує, не функціонує; відсутні всмоктувальні отвори);

- інше _____;
- немає;

в) освітлення:

- природне освітлення – достатнє, недостатнє;
- штучне – лампи розжарювання (_____ Вт), люмінесцентні світильники (_____ Вт);
- інше _____.

Можливість регулювання доставленими особами інтенсивності освітлення самостійно:

- можливо;
- неможливо;

г) обладнання місцями для сидіння:

- обладнана;
- не обладнана.

Додаткова інформація, яку отримано в ході огляду

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

3. Бесіди з особами, які утримуються в ІТТ, спецприймальнику, приймальнику-розподільнику:

3.1. Чи є в них бажання бесідувати, якщо ні, то причина відмови.

3.2. Обставини затримання:

- а) П.І.Б., рік народження;
- б) дата та час затримання, обставини затримання (удом, на вулиці, з/без застосування фізичної сили й засобів зв'язування, перевезення

в непридатних для транспортування затриманих транспортних засобів (багажники автомобілів, необладнані автобуси та ін.);

в) чи були доведені затриманому (усно та письмово) його основні права, установлені Конституцією України, чинним законодавством;

г) час і місце укладення протоколу затримання, фіксація в журналах обліку (книга доставлених осіб, журнал обліку осіб, яких запрошено для участі в слідчо-оперативних заходах);

д) тривалість знаходження в службовому кабінеті (коридорі, фойє, коморі та ін.), роз'яснення прав, доступ адвоката (ст. 45 КПК) до першого допиту;

е) застосування незаконних методів проведення дізнання (побиття, тортури, загрози, застосування спеціальних приладів, обладнання та ін.);

ж) у який термін був доставлений до суду для обрання запобіжного заходу;

з) коли вперше після затримання був оглянутий лікарем;

і) чи перевозили безпідставно опитувану особу з одного органу внутрішніх справ до іншого, здійснювали несанкціоновані дії (нічні допити, побиття тощо).

Примітка. Члени мобільної групи не мають права запитувати про хід розслідування та обставини кримінальної справи, оцінювати процесуальні дії слідчого, дізнавача та інших учасників кримінального процесу.

3.3. Умови утримання в ІТТ:

а) чи знає взята під варту особа свої права й обов'язки в даному статусі;

б) якість харчування, кількість прийомів їжі й інтервал між ними;

в) можливість і тривалість прогулянок;

г) зміна постільної білизни (якщо вона є), чи є можливість самостійно прати білизну, чи забезпечені утримувані засобами для підтримання чистоти в камері;

д) можливість отримувати передачі від родичів, чи є проблеми при отриманні передач (вимога платні з боку персоналу, вилучення тощо);

е) піклування з боку персоналу, чи є проблеми при наданні медичної допомоги, коли відбувся останній прийом душу.

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

**4. Огляд журналу надання медичної допомоги особам,
які утримуються в ІТТ, СП, ПР:**

- а) кількість викликів швидкої медичної допомоги, лікарів-фахівців (терапевт, дерматолог, фтизіатр);
- б) до кого викликали цих лікарів, які рекомендації та висновки вони залишили;
- в) як часто проводиться перевірка дотримання дієтичних норм харчування лікарем;
- г) перевірка дотримання санітарних правил і норм санітарним лікарем.

5. Ознайомлення із записами в книзі обліку осіб, доставлених до міськрайлінвідділу, книзі обліку осіб, яких запрошено до міськрайлінвідділу для участі в слідчих або оперативних заходах:

- а) які громадяни, до яких працівників міськрайлінвідділу, у які кабінети були запрошені;
- б) правильність обліку відвідувань громадян шляхом відвідування працівників та їх службових кабінетів (вибірково);
- в) обов'язковість фіксування всіх доставлених у книзі обліку доставлених осіб;
- г) порівняльний аналіз записів у книзі обліку доставлених осіб із даними, отриманими в ході інтерв'ю із затриманими чи взятими під варту.

6. Огляд кімнати приймання повідомлень від громадян:

а) доступність (така кімната знаходиться на першому поверсі, поряд із входом до органу внутрішніх справ, вона визначена спеціальною табличкою, для її відвідування громадянам не треба запитувати спеціального дозволу чергового тощо):

- так;
- ні;

б) наявність необхідної інформації про порядок та види звернень, терміни їх розгляду й види рішень за цими зверненнями (Закон Ук-

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

раїни «Про звернення громадян», підзаконні акти Президента України, МВС України, зразки заяв):

- є;
- немає;

в) розміщення інформації про телефони довіри МВС України, УМВС, УМВСТ, про керівний склад органу та обласного управління, інформації про суд, прокуратуру, телефони адвокатської допомоги, громадських організацій.

- є;
- немає.

Продовження додатка

**до п.5.1. Положення про постійно діючі мобільні групи
з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина
в діяльності органів внутрішніх справ**

7. Огляд службових кабінетів працівників (вибірково):

- а) наявність у кабінетах неприпустимих речей: гир, бит, протигазів, мотузок, резинових джгутів тощо;
- б) чи є на дверях кабінетів таблички із номерами, назвами відділів, посад і прізвищами працівників).

8. Огляд кімнати для проведення допитів

Обладнання кімнати: стіл, стільці, засоби фіксації (засоби аудіо-, відеозапису), венеціанське скло _____

П.І.Б, підпис члена мобільної групи:

Керівник Апарату Міністра

В.І. Шаповал

Наказ МВС України № 485 від 18.09. 1992 р.
«Про заходи щодо подальшого вдосконалення
діяльності чергової служби органів внутрішніх
справ України» (витяги)

Додаток № 2
до наказу МВС України № 485 від 18.08.92 р.

ІНСТРУКЦІЯ
по організації роботи чергової частини міського, районного відділу
(управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення)
внутрішніх справ на транспорті, міського,
селищного відділу (відділення) міліції

...

2.5. Оперативний черговий, що заступає на чергування, зобов'язаний прийняти від чергового, що змінюється:

...

2.5.3. Осіб, затриманих в адміністративному порядку, вилучені в них речі, документи, цінності та гроші. Перевірити додержання встановлених законом строків їх утримання і правильність оформлення необхідних документів. Оглянути й перевірити стан кімнат для затриманих.

...

3.2. Оперативний черговий має право:

...

3.2.2. Стосовно охорони громадського порядку, попередження, припинення й розкриття злочинів.

...

3.2.2.3. Затримувати і утримувати у спеціально відведених для цього приміщеннях:

3.2.2.3.1. Осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених, які переховуються від дізнання, слідства чи суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання (до передачі за належністю) на строки і у порядку, передбаченому законом.

3.2.2.3.2. Осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту – на строк, встановлений органом попереднього розслідування, прокурором, судом, але не більше 10 діб;

3.2.2.3.3. Осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, – на строк до 3 годин, а у необхідних випадках, для встановлення особистості правопорушника та з'ясування обставин правопорушення (має бути підтверджено матеріалами адміністративної справи) – до трьох діб з письмовим повідомленням про це прокуророві протягом 24 годин з моменту затримання;

3.2.2.3.4. Неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, – на строк до передачі законним представникам або до влаштування у встановленому порядку, а неповнолітніх, що вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, – до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники, але не більш, як на 8 годин;

3.2.2.3.5. Осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, – до розгляду справи, але не більш, як на 24 години;

3.2.2.3.6. Осіб, які перебували на вулицях та в інших громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність і громадську мораль, або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватись чи могли завдати шкоди собі чи оточуючим, – до передачі їх в спеціальні медичні заклади або для доставляння до місця проживання, а при відсутності таких – до їх витвердження (не менше трьох годин але не більше доби);

3.2.2.3.7. Військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, для

передачі їх військовим патрулям, представникам військової комендатури, військових частин або військових комісаріатів;

3.2.2.3.8. Осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе та оточуючих – до передачі їх у лікувальні заклади, але не більш, як на 24 години.

3.2.2.3.9. Осіб, підозрюваних у бродяжництві або жебрацтві, з подальшим направленням їх у встановленому порядку до приймальника – розподільника, а при відсутності приймальника-розподільника у місті чи районі утримувати таких осіб із санкції прокурора в камерах ІТУ, але не більше 10 діб.

3.2.2.3.10. Осіб, які ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії, – на строк до 3 діб;

3.2.2.4. Проводити огляд осіб, зазначених у пункті 3.2.2.3. цієї Інструкції, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду для їх здоров'я.

3.2.2.5. Фотографувати і здійснювати звукозапис, кіно- та відеозйомку, дактилоскопування осіб, які затримано за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництво, взятих під варту, звинувачуються у вчиненні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту.

...

4. Обов'язки добового наряду чергової частини міськрайліноргану.

4.1. По забезпеченню, прийому, реєстрації і оперативному реагуванню на заяви, повідомлення й іншу інформацію про злочини та події.

4.1.1. Оперативний черговий несе персональну відповідальність за здійснення цілодобового прийому і реєстрації заяв, що надходять до чергової частини, повідомлень та іншої інформації про злочини і правопорушення згідно з вимогами наказу МВС України № 500 від 26.11.1991 року. Така інформація про злочини та події, незалежно від місця й часу їх скоєння, повноти отриманих відомостей, приймається штатними черговими, їх помічниками або співпрацівниками, призначеними у встановленому порядку на чергування, і негайно без погодження з керівництвом міськрайліноргану реєструється у Книзі обліку інформації про злочини і події (КОіЗП). Всі реквізити

КОіЗП заповнюються черговим у відповідності з рекомендаціями, надрукованими на звороті її титульного аркуша (Додаток № 7 до Інструкцій).

...

4.3. Стосовно розгляду обставин щодо правопорушників, доставлених до чергової частини.

4.3.1. Розгляд обставин щодо правопорушників, доставлених до чергової частини працівниками міськрайлінорганів або громадянами, провадиться оперативним черговим або іншим працівником органу за дорученням начальника міськрайліноргану або його заступника.

4.3.2. При розгляді обставин щодо правопорушника оперативний черговий зобов'язаний:

4.3.2.1. З'ясувати підстави, мотиви й законність доставляння, наявність даних про потерпілих, свідків, які можуть підтвердити скоєне правопорушення.

4.3.2.2. Встановити особу доставленого, його фізичний стан (сп'яніння, травми тощо).

4.3.2.3. Прийняти від працівника органу внутрішніх справ, який доставив правопорушника, письмовий рапорт, а при доставленні правопорушника громадянами – заяву. Особлива увага при цьому звертається на викладення обставин правопорушення, підстав та мотивів доставляння.

4.3.2.4. Зареєструвати факт доставляння правопорушника у Книзі обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану (додаток № 12 до Інструкцій).

4.3.3. У випадку необґрунтованого доставляння громадянина оперативний черговий, встановивши його невинуватість, зобов'язаний негайно звільнити доставленого й запропонувати особі, винній у необґрунтованому доставлянні, вибачитись, після чого зробити необхідну позначку у Книзі доставлених до міськрайліноргану. Роз'яснити особі, яка допустила необґрунтоване доставляння, неправомірність її дій. Про необґрунтоване доставляння громадянина працівником органів внутрішніх справ доповісти начальнику міськрайліноргану письмовим рапортом для вжиття заходів. У випадку, коли громадянина незаконно доставили громадяни, роз'яснити останнім необґрунтованість доставляння.

4.3.4. Доставляння й затримання не підлягають:

4.3.4.1. Народні депутати України.

4.3.4.2. Народні депутати Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у місті, селищних, сільських Рад народних депутатів на території відповідної Ради.

4.3.4.3. Прокурори й слідчі органів прокуратури, народні судді, керівники та члени міського, обласного й вищестоящего судів.

4.3.4.4. Особи, що мають небезпечні для життя тілесні ушкодження, вжили сильнодіючі отруйні речовини або заражені небезпечними для здоров'я оточуючих інфекційними хворобами (при наявності відомостей про це, а також якщо вони не мають змоги реагувати на звернення до них), вагітні жінки з ознаками початку пологів. Відповідні заходи реагування до таких осіб вживаються після подання їм кваліфікованої допомоги медпрацівниками або після лікування їх в умовах стаціонару.

4.3.4.5. У випадках доставляння осіб, зазначених у пунктах 4.3.4.1.-4.3.4.3. цієї Інструкції, оперативний черговий після встановлення їх особистості повинен негайно звільнити доставлених і доповісти про подію письмовим рапортом начальникові міськрайліноргану, а також до чергової частини вищестоящего органу внутрішніх справ, поінформувати про доставляння цих осіб прокурора і діяти згідно з отриманими вказівками.

4.3.4.6. У випадках доставляння осіб, зазначених у пункті 4.3.4.4. цієї Інструкції або якщо доставлений громадянин має обмороження, сам собі завдав тілесні ушкодження, при спробі самогубства або заявив про погіршення стану свого здоров'я, черговий зобов'язаний викликати швидко медичну допомогу чи представників відповідного медичного закладу, забезпечити постійний нагляд за такою особою й доповісти про подію начальнику міськрайліноргану. Рішення про подальше утримання згаданих осіб черговий приймає в залежності від висновку лікаря та вказівки начальника міськрайліноргану. При влаштуванні таких осіб на стаціонарне лікування у книзі обліку доставлених робиться відповідний запис, а у медичний заклад надсилається лист з проханням повідомити міськрайлінорган про виписування правопорушника з медичного закладу.

4.3.4.6. При доставленні за правопорушення військовослужбовців та військовозобов'язаних, призваних на збори, осіб рядового чи началь-

ницького складу органів внутрішніх справ черговий зобов'язаний після з'ясування підстав, мотивів та законності доставлення, встановлення особи й місця служби повідомити командира частини (військового коменданта), начальника органу внутрішніх справ про затримання, викликати наряд і передати затриманих, а також матеріали на них, під розписку у книзі обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану. Про скоєння злочину цією категорією осіб повідомити прокурора.

Вияснення обставин щодо затримання за порушення правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, контрабанди здійснюється на загальних підставах.

4.3.6. У випадку доставлення до чергової частини іноземного громадянина черговий після встановлення його особистості зобов'язаний:

4.3.6.1. Іноземного громадянина, який користується дипломатичним імунітетом та привілеями, негайно звільнити. Дипломатичний імунітет та привілеї іноземних громадян підтверджуються наявністю таких документів, виданих МЗС України: дипломатичної, консульської або службової картки, спеціального посвідчення Міжнародного банку, Економічного співробітництва, Міжнародного інвестиційного банку тощо.

4.3.6.2. Провести розгляд обставин щодо іноземного громадянина, який не користується імунітетом та привілеями, на загальних підставах.

4.3.6.3. Доповісти письмовим рапортом начальнику міськрайліноргану, повідомити до чергової частини вищестоящого органу внутрішніх справ про доставлення іноземного громадянина, поінформувати прокурора та Службу національної безпеки.

4.3.7. При доставленні до чергової частини іноземного громадянина, який не має при собі документів, що посвідчують особу, черговий повинен вжити заходів до встановлення особи і далі діяти у відповідності з пунктами 4.3.2.1., 4.3.6.1.-4.3.6.3. цієї Інструкції. У випадку, коли встановити особу доставленого іноземця не є можливим, черговий повинен у встановленому порядку направити його для поміщення до приймальника-розподільника.

4.3.8. У разі раптової смерті чи самогубства доставленого до чергової частини черговий зобов'язаний: викликати швидку (невідкладну) медичну допомогу; доповісти начальникові міськрайліноргану та

до чергової частини вищестоящего органу внутрішніх справ; поінформувати прокурора, вжити заходів до збереження обстановки на місці події до прибуття особи, якій доручено розслідування.

4.3.9. При розгляді обставин щодо особи, яка підозрюється у скоєнні злочину, черговий зобов'язаний:

4.3.9.1. Доповісти про доставляння начальнику міськрайліноргану та за його вказівкою передати матеріали й доставленого слідчому або особі, призначеній проводити дізнання, для вирішення питання про порушення кримінальної справи (якщо вона не порушена) і затримання доставленого за підозрою у скоєнні злочину.

Від особи, яка доставила підозрюваного, черговий зобов'язаний зажадати рапорт із вказівкою конкретної фабули злочину, а в разі його необґрунтованого доставляння діяти згідно з пунктом 4.3.3. цієї Інструкції.

4.3.9.2. За вказівкою начальника міськрайліноргану, слідчого провести особистий обшук, сфотографувати й дактилоскопувати підозрюваного. Особистий обшук ведеться особою однієї статі з доставленим у присутності двох понятих тієї ж статі. При обшуку вилучаються речові докази, документи, цінності, гроші, облігації та інші цінні папери, а також речі, заборонені до зберігання в ІТУ (всі види холодної й вогнепальної зброї, боєприпаси, наркотичні, сильнодіючі та отруйні речовини, бритви, запальнички, сірники, гральні карти, поясні ремені, гумові підв'язки, краватки, шнурки, шарфи, рушники довше 50 см тощо). Вилучене при особистому обшуку передається слідчому, особі, що провадить дізнання, під розписку в протоколі про затримання за підозрою у скоєнні злочину, який долучається до кримінальної справи.

Про провадження особистого обшуку, застосування технічних засобів, вилучення речових доказів, документів, цінностей, грошей та інших речей, фотографування підозрюваного у скоєнні злочину, а також його дактилоскопування складаються протоколи у відповідності з кримінально-процесуальним законодавством.

Протоколи зачитуються особою, яка їх склала, і підписуються всіма особами, що беруть участь у провадженні цих дій.

4.3.9.3. При наявності письмового доручення слідчого або начальника міськрайліноргану про затримання особи, підозрюваної у скоєнні злочину, скласти протокол затримання і повідомити про це слідчого,

орган дізнання, за дорученням якого проведено затримання, а також прокурора.

У протоколі зазначається час доставляння особи до міськрайлін-органу або до слідчого.

4.3.9.4. Направити підозрюваного для утримання до ІТУ при одержанні від слідчого або особи, яка провадить дізнання, протоколу затримання.

4.3.9.5. За письмовим дорученням слідчого або особи, яка провадить дізнання, повідомити про затримання родину підозрюваного (якщо відоме місце її проживання). Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомити батьків або осіб, що їх заміщають.

4.3.9.6. Під час перебування підозрюваного у черговій частині забезпечити його охорону, яка виключала б втечу, напад на осіб добового наряду, інших працівників правоохоронних органів та громадян, утаєння речових доказів та слідів злочину, самогубство, калічення членів, контакти з іншими особами, особливо підозрюваними у скоєнні того ж злочину. З письмового дозволу слідчого або особи, яка провадить слідство, передати підозрюваному одяг та інші предмети, за винятком заборонених до зберігання в ІТУ.

4.3.10. Розгляд обставин щодо особи, доставленої за адміністративне правопорушення, провадиться після особистого обшуку, як правило, негайно. У випадку, коли в черговій частині перебувають декілька осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, і розпочати розгляд обставин щодо затриманих терміново не є можливим, він провадиться в порядку черговості доставляння. Проваджуючи розгляд обставин, оперативний черговий зобов'язаний:

4.3.10.1. Запропонувати співробітнику міліції (члену службового наряду), який затримав і доставив правопорушника, скласти і оформити у встановленому порядку протокол про адміністративне правопорушення (Додаток № 13 до Інструкцій), з підписами свідків (якщо вони є), правопорушника і поясненнями останнього. Якщо правопорушник доставлений громадянами, згаданий протокол складає оперативний черговий.

4.3.10.2. З'ясувати наявність складу адміністративного правопорушення, а також відсутність обставин, що виключають провадження у справах про адміністративні правопорушення (ст.259 КпАП Украї-

ни, пункти 4.3.4.1. – 4.3.4.3. та 4.3.6.1. цієї Інструкції і пункт 4.3.5. Інструкції у частині, що стосується окремих складів адміністративних правопорушень).

4.3.10.3. Перевірити наявність відомостей на правопорушника по картотеці умовно засуджених і засуджених з відстрочкою виконання вироку, по картотеці притягнутих до адміністративної відповідальності за правопорушення, а також інших картотеках міськрайліноргану за місцем проживання правопорушника. інформацію про затримання (доставляння) осіб, що стоять на обліку, довести до відома працівника карного розшуку, ЗЕЗП, дільничного інспектора міліції, дільничного інспектора у справах неповнолітніх, що обслуговують відповідну адміністративну дільницю. При наявності підстав для притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності діяти у відповідності з п.4.3.9. цієї Інструкції.

4.3.10.4. Зареєструвати протокол у журналі обліку матеріалів про адміністративні правопорушення (додаток № 14 до Інструкції).

4.3.10.5. Доповісти матеріали про адміністративне правопорушення начальнику міськрайліноргану або його заступнику і далі діяти у відповідності з отриманою вказівкою.

4.3.11. При розгляді обставин щодо затриманого, який перебуває у п'яному вигляді, що зневажає людську гідність і громадську мораль, черговий зобов'язаний після виконання вимог пункту 4.3.2. цієї Інструкції направити затриманого до медичного витверезника.

Черговий по органу в даному випадку дає вказівку черговому по медвितверезнику про доставляння згаданої особи після витверезження до міськрайліноргану для розгляду обставин щодо неї. У випадку відсутності медичного витверезника виконати вимоги пунктів 4.4.3. та 4.4.4. Інструкції.

4.3.12. При розгляді обставин щодо особи, яка підозрюється в управлінні транспортним засобом у стані сп'яніння, оперативний черговий зобов'язаний:

4.3.12.1. У встановленому порядку направити доставленого на медичне обстеження для встановлення стану сп'яніння.

4.3.12.2. При встановленні легкого ступеня сп'яніння провести розгляд обставин, виходячи з пунктів 4.3.10.2.-4.3.10.5. цієї Інструкції. Якщо порушник перебуває у стані сп'яніння, що зневажає людську

гідність і громадську мораль, або якщо він втратив здатність до самостійного пересування і може завдати шкоди оточенню або собі самому, – виконати вимоги пункту 4.3.11.

4.3.12.3. Вилучити до розгляду справи посвідчення на право управління транспортним засобом, про що зробити запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

4.3.12.4. Забезпечити схоронність транспортного засобу й вантажу, який у ньому знаходиться.

4.3.12.5. Викликати представника автотранспортного підприємства з довіреністю на отримання транспортного засобу й вантажу. Транспортний засіб і вантаж передати по довіреності під розписку; те й друге приєднати до матеріалів справи про адміністративне правопорушення.

4.3.13. При доставлянні особи за порушення інших правил дорожнього руху оперативний черговий керується вимогами пунктів 4.3.10.1.-4.3.10.5. цієї Інструкції. У разі порушення водієм правил дорожнього руху, за яке передбачено накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права управління транспортним засобом, виконуються також вимоги, зазначені у пункті 4.3.12.3. цієї Інструкції.

4.3.14. При розгляді обставин щодо особи, доставленої за бродяжництво, так само як і умовно засудженої, умовно звільненої, яка самовільно залишила межі адміністративного району, або особи, яка засуджена до позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку і скоїла правопорушення, оперативний черговий зобов'язаний:

4.3.14.1. Перевірити по адресному бюро та інформаційному центру наявність відомостей про офіційне попередження, розшук цих осіб, а у місцях з особливим режимом – підписки про невиїзд за межі цих місць.

4.3.14.2. Доповісти зібрані матеріали керівникові міськрайліноргану і за його вказівкою передати їх під розписку працівнику, призначеному для подальшого розгляду обставин. У випадку відсутності керівника протягом 3 годин при наявності підстав скласти постанову про затримання особи, що займається бродяжництвом, і вмістити її до приймальника-розподільника, (у разі відсутності такого – до ІТУ). Про затримання доповіді начальникові міськрайліноргану і за його

рішенням передати зібрані матеріали працівнику органу для отримання у добовий строк санкції прокурора на утримання затриманого у приймальнику-розподільнику (ІТУ).

4.3.14.3. При наявності санкціонованої прокурором постанови про затримання особи, що займається бродяжництвом, направити затриманого до приймальника-розподільника (ІТУ), а умовно звільненого, умовно засудженого та засудженого до позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку – до ІТУ, про що повідомити орган внутрішніх справ, який виніс постанову про затримання (скласти протокол затримання).

4.3.15. При доставлянні неповнолітнього, який скоїв правопорушення, черговий після виконання вимог пункту 4.3.2. цієї Інструкції зобов'язаний передати доставленого працівнику інспекції у справах неповнолітніх (ІСН) або оперативному працівнику карного розшуку для подальшого розгляду обставин. У разі їх відсутності черговий за вказівкою керівника міськрайліноргану проводить з неповнолітнім правопорушником віком від 16 до 18 років розгляд обставин щодо нього у повному обсязі. Про скоєне правопорушення, передачу правопорушника батькам або особам, що їх заміщають, його законному представникові, а також про прийняття відповідних заходів оперативний черговий повинен повідомити працівника ІСН для вжиття відповідних заходів. При наявності підстав, передбачених законодавством, черговий за вказівкою керівника міськрайліноргану направляє доставленого до приймальника-розподільника для неповнолітніх органів внутрішніх справ.

4.3.16. Неповнолітні, що перебувають у стані сп'яніння, передаються:

4.3.16.1. Батькам або особам, які їх заміщають.

4.3.16.2. Представникам адміністрації дитячих будинків, шкіл-інтернатів, спеціальних навчально-виховних, лікувально-виховних установ, а також посадовим особам інших установ, які відповідають за утримання і виховання цих неповнолітніх.

4.3.16.3. Представникам лікувальних установ органів охорони здоров'я, якщо неповнолітній, якому не виповнилось 14 років, має тілесні ушкодження або його неможливо передати вищезгаданим особам.

4.3.16.4. Працівникам медичного витевезника (у випадку, коли неповнолітній перебуває у п'яному вигляді, що зневажає людську гідність і громадську мораль), якщо неможливо встановити особистість неповнолітнього, місце його проживання і передати батькам чи особам, що їх заміщають, або представникам установи, що несе відповідальність за його виховання й утримання.

4.3.17. Передача неповнолітнього провадиться під розписку в протоколі про адміністративне правопорушення, про що робиться позначка у Книзі обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану.

4.3.18. При з'ясуванні обставин з дитиною, яка заблудилась або була підкинута, черговий у відсутності працівника ІСН зобов'язаний скласти акт у двох (стосовно підкинутого — у трьох) примірниках. Акт підписується черговим і особою, яка доставила дитину. Дитина фотографується по правилах розпізнавальної фотозйомки.

4.3.19. Діти і підлітки, які заблудились, були підкинуті, а у невідкладних випадках і інші, залишені без батьківської опіки, протягом часу, що має не перевищувати 8 годин, направляються черговим (при відсутності працівника ІСН):

4.3.19.1. До будинку дитини (у віці до 3 років).

4.3.19.2. До приймальника-розподільника для неповнолітніх органів внутрішніх справ.

4.3.19.3. До найближчої медичної установи, незалежно від території обслуговування й відомчої належності (при наявності ознак захворювання).

4.3.20. При доставлянні до чергової частини хворих або дітей, які за станом здоров'я чи віком не можуть нічого повідомити про себе, черговий організує подання їм медичної допомоги і при необхідності передає таких осіб до медичної установи. Якщо по результатах медичного освідчення буде встановлено, що доставлені не потребують медичної допомоги або стаціонарного лікування, то за умов відсутності оперативного працівника, працівника ІСН черговий самостійно забезпечує направлення дітей і неповнолітніх до установ, зазначених у пунктах 4.3.19.1. та 4.3.19.2. цієї Інструкції. У випадку, якщо особистість доставленого не встановлена, але 18 років йому виповнилось, оперативний черговий діє у відповідності з вимогами пунктів 4.3.14.2. та 4.3.14.3. цієї Інструкції.

4.4. При адміністративному затриманні, проведенні особистого огляду та догляду речей, спостереженні за поведінкою доставлених і затриманих:

4.4.1. Черговий по міськрайліноргану міліції при розгляді обставин з особами, доставленими за адміністративне правопорушення, з метою складання протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання неможливо вирішити на місці, а у необхідних випадках для встановлення особистості і з'ясування обставин правопорушення провадить огляд і адміністративне затримання таких осіб, догляд речей, транспортних засобів і вилучення речей і предметів, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю.

Ці заходи можуть застосовуватись одночасно або вибірково, як черговим, так і за його вказівкою працівником міськрайліноргану, для забезпечення провадження справ про адміністративні правопорушення і ці дії не є покаранням.

4.4.2. При адміністративному затриманні черговий зобов'язаний:

4.4.2.1. Скласти протокол про адміністративне затримання (додаток № 15 до інструкцій), підписати його й запропонувати розписатись понятим та правопорушнику. Протокол додається до справи про адміністративне правопорушення.

4.4.2.2. Провести особистий догляд правопорушника, його речей і вилучити речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, а також всі види зброї, боєприпасів, наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин.

Особистий догляд має провадитись особою однієї статі із затриманим і в присутності двох понять тієї ж статі. Про особистий огляд і догляд речей, вилучення речей і документів робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або затримання із зазначенням усіх вилучених речей і предметів, їх індивідуальних ознак (номер, серія, колір тощо). Протокол підписується особою, що чинить догляд і вилучення, а також понятими та правопорушником. У випадку відмови порушника від підписання протоколу в останньому робиться запис про це.

4.4.2.3. З'ясувати стан здоров'я порушника, а також обставини, що можуть призвести до тяжких наслідків у зв'язку з його затриманням (зупинка виробництва, вибух котла, заморожування системи опален-

ня і т. ін., а також залишення малолітніх дітей або осіб, які потребують постійного нагляду, в обстановці, що загрожує їх життю, тощо). При наявності цих обставин вживаються заходи щодо попередження тяжких наслідків (повідомляє адміністрацію підприємств, організацій, домоуправління, поліклініки, лікарні тощо про необхідність прийняття відповідних заходів безпеки; при необхідності затриманий у супроводі працівника міліції направляється для вжиття заходів щодо попередження тяжких наслідків).

4.4.2.4. Зареєструвати факт затримання в книзі обліку осіб, доставлених до міськрайліноргану. При цьому у відповідних графах обов'язково вказується номер протоколу про адміністративне затримання і час перебування особи у кімнаті для затриманих з « » годин « » хвилин до « » годин « » хвилин.

4.4.2.5. На прохання затриманого за адміністративне правопорушення повідомити про його місцеперебування родичів, адміністрацію за місцем праці і навчання. Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляються його батьки або особи, які їх заміщають.

4.4.2.6. Забезпечити постійне спостереження за поведінкою доставлених і затриманих з метою попередження нападу на осіб добового наряду, інших працівників і громадян, утаєння речей і документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, самогубства, калічення членів. У випадку скарги доставленого або правопорушника, підданого адміністративному затриманню, на поганий стан здоров'я або при виявленні по зовнішніх ознаках погіршення його стану чи нанесенні йому тілесних ушкоджень – виконати вимоги, передбачені пунктом 4.3.4.6. цієї Інструкції.

4.4.2.7. Контролювати додержання встановлених строків адміністративного затримання.

Адміністративне затримання особи, яка скоїла адміністративне правопорушення, може тривати не більше 3 годин.

Особи, які скоїли дрібне хуліганство, можуть бути затримані до розгляду справи народним суддею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ, але на строк не більше доби. До розгляду справи народним суддею можуть бути затримані також особи, які порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних процесій та демонстрацій або виявили неповагу до суду, або торгували з рук у невстановлених місцях.

Строк адміністративного затримання відраховується з моменту доставляння порушника для складання протоколу, а особи, що перебувала у стані сп'яніння, — з часу витвердження (не менше 3 годин, але не більше доби).

4.4.3. Оперативний черговий має право утримувати в кімнаті для затриманих: Неповнолітні утримуються окремо від дорослих, а чоловіки — від жінок.

4.4.3.1. Осіб, згаданих у пунктах 3.2.2.3.3. – 3.2.2.3.8. цієї Інструкції – на відповідні строки.

4.4.3.2. Осіб, що підозрюються в занятті бродяжництвом, – на строк до 3 годин, з наступною передачею до приймальників-розподільників.

4.4.3.3. Осіб, що ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії, – до 3 годин з наступною передачею до ІТУ, а у випадку відсутності ІТУ – до 3 діб.

4.4.3.4. Осіб, затриманих згідно з карно-процесуальним законодавством, що підозрюються у скоєнні злочину, звинувачуваних, які переховуються від дізнання, слідства або суду, засуджених, що ухиляються від виконання кримінального покарання, – тільки у випадку відсутності у місці дислокації міськрайліноргану ІТУ і при наявності документів, що підтверджують їх статус, – на термін не більше 3 годин, на підставі рапорту особи, яка доставила затриманого, за санкцією начальника (його заступника) міськрайліноргану.

4.4.4. Харчування осіб, що затримані в адміністративному порядку і знаходяться у відповідній кімнаті більше 3 годин (до розгляду справи про адміністративне правопорушення та в інших передбачених цією інструкцією випадках) організується через міські торговельні організації по нормі довольства, передбаченій для осіб, які утримуються у спецзакладах міліції (ІТУ, приймальники-розподільники, спецприймальники). Оплата провадиться згідно зі ст. 8 Переліку витрат за кошторисом органів внутрішніх справ).

4.4.5. При затриманні осіб, зазначених у пунктах 4.4.3.1.– 4.4.3.9. цієї Інструкції, черговий провадить огляд осіб, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучає документи й предмети, що можуть бути речовими доказами або використатись на шкоду їх здоров'ю, в порядку, встановленому в пункті 4.4.2.2. цієї Інструкції,

а також документи, цінності, гроші, цінні папери й речі, заборонені до зберігання у кімнатах для затриманих (всі види зброї, боєприпаси, наркотичні, сильнодіючі, отруйні речовини, ножі, бритви, ключі, інші металічні предмети, скляний посуд, спиртні напої, тютюнові вироби, сірники, гральні карти, поясні ремені, помічі, шнурки, шарфи, краватки).

4.4.6. Під час перебування правопорушника в кімнаті для затриманих черговий зобов'язаний:

4.4.6.1. Поставити перед помічником чергового завдання здійснювати постійний нагляд за поведінкою затриманого. Постійно контролювати несення служби.

4.4.6.2. Ретельно перевіряти продукти й речі, що передаються затриманим, не допускаючи передачі заборонених предметів.

4.4.6.3. Забезпечити освітлення кімнат для затриманих від настання темряви до повного світання.

4.4.6.4. Здійснювати нагляд за поведінкою осіб, що знаходяться в кімнаті для затриманих, під час виведення їх помічником чергового до керівника міськрайліноргану для розгляду обставин щодо них, до туалету та інших приміщень.

4.4.6.5. При спробі затриманого завдати шкоду собі або іншим особам, що знаходяться в кімнаті для затриманих, перевести правопорушника до іншої кімнати, а у виключних випадках вжити заходів для припинення буйства та безчинства в порядку, встановленому пунктом 4.4.7. цієї Інструкції.

4.4.7. Черговий за вказівкою керівника міськрайліноргану (а при його відсутності — самостійно) має право застосовувати до затриманих і доставлених заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, наручники, гумові палиці, засоби зв'язування, слезоточиві речовини та інші спеціальні й транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

4.4.7.1. Для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю.

4.4.7.2. Для припинення масових безладь та групових порушень громадського порядку.

4.4.7.3. Для відбиття нападу на приміщення, споруди та транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захвату.

4.4.7.4. Для конвоювання та утримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть скоїти втечу або завдати шкоди оточуючим чи собі.

4.4.7.5. Для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, що виконують службові чи громадські обов'язки по охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю.

4.4.7.6. Для звільнення заручників. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, а також характеру та особистості правопорушника.

4.4.8. Порядок застосування наручників, зв'язування та прийомів самбо у чергових частинах органів внутрішніх справ:

4.4.8.1. Застосування наручників при охороні, утриманні та конвоюванні заарештованих та затриманих допускається у випадках:

- а) вчинення ними фізичного опору конвою, при спробі нападу на конвой чи склад суду;
- б) затримання при спробі втечі;
- в) наявності відомостей про намір заарештованого покінчити життя самогубством або скоїти втечу;
- г) винесення вироку про смертну кару;
- д) наявності розпорядження головуючого на суді;
- е) визнання судом особливо небезпечним рецидивістом;
- є) конвоювання особливо небезпечних злочинців;
- ж) конвоювання у літаках, автомобілях (крім автозаків).

Безперервне утримання в наручниках допускається не більш як на 2 години, після чого вони знімаються на час до 15 хвилин.

Руки в наручниках мають знаходитись у положенні позаду. Не допускається застосування наручників до жінок, неповнолітніх віком до 16 років, престарілих, інвалідів з явно вираженими ознаками інвалідності, а також іноземних громадян. По кожному випадку

застосування наручників у приміщенні органу внутрішніх справ (чергової частини) для припинення протиправних дій затриманих складається акт, який після доповіді начальникові міськрайліноргану додається до адміністративного матеріалу.

4.4.8.2. Зв'язування провадиться засобами, що виключають можливість заподіяння тілесних ушкоджень затриманому (доставленому), і застосовується:

- а) для припинення буйства та безчинства затриманих, доставлених і заарештованих, коли іншими заходами припинити ці дії неможливо;
- б) для затримання й конвоювання злочинців, коли є підстави для побоювання, що вони намагатимуться скоїти втечу або напад на працівника міліції чи громадян, так само як і завдати собі каліцтво або покінчити життя самогубством.

Зв'язуються руки і ноги окремо, у положенні позаду. При цьому категорично забороняється притягувати руки до ніг (застосовувати так звану «ластівку»).

Перебування у зв'язаному стані не повинно перевищувати 2 годин. Особа, до якої застосовано зв'язування, повинна знаходитись під постійним наглядом.

Про кожний випадок зв'язування працівник міліції доповідає рапортом начальнику ВВС. При цьому з участю понятих складається акт. У рапорті-акті зазначається, коли, де, проти кого і за яких обставин застосовано зв'язування, тривалість знаходження особи у зв'язаному стані (години, хвилини), а також прізвища та адреса понятих.

Про застосування зв'язування робиться позначка у книзі доставлених. Рапорт і акт додаються до справи про адміністративне правопорушення.

Примітка. Зв'язування осіб, що утримуються в ІТУ, провадиться в коридорі ІТУ, після чого у зв'язаному стані вони поміщаються до окремої камери, за якою має вестись постійне спостереження з боку постового ІТУ або спеціально виділеного працівника. У випадку, якщо буйство та безчинство скоює доставлений або особа, яка піддана адміністративному затриманню, але не знаходиться у кімнаті для затриманих, черговий наряд із застосуванням у встановле-

ному порядку заходів для припинення буйства та безчинства, згідно з пунктом 4.4.5. цієї Інструкції, здійснює огляд, а потім поміщає правопорушника до кімнати для затриманих. Для зв'язування застосовуються спеціальні ремені з брезентової тканини довжиною 1,5 м. При цьому руки мають знаходитись у положенні позаду. Повторне зв'язування, у випадку необхідності, провадиться через 10-15 хвилин перерви.

4.4.8.3. Прийоми самбо та рукопашного бою застосовуються у випадках:

- а) захисту від нападу хуліганів та інших осіб, що загрожують життю і здоров'ю громадян або працівників міліції;
- б) затримання злочинця, що чинить опір;
- в) фізичного опору особи, що доставляється до міліції, при розгляді обставин щодо неї;
- г) фізичного опору при законному про веденні обшуку або вилучення речових доказів. Забороняється застосовувати прийоми самбо з нанесенням тілесних ушкоджень (за винятком збройного нападу) стосовно жінок, осіб, що не досягли 16-річного віку та інвалідів (з явними ознаками інвалідності).

Працівник, який завдав тілесних ушкоджень внаслідок застосування прийомів самбо, зобов'язаний:

- а) надати невідкладну медичну допомогу особі, яка отримала тілесні ушкодження, додержуючись при цьому необхідних заходів обережності від раптового нападу;
- б) доповісти письмово черговому, а черговий, який заподіяв тілесні ушкодження в результаті застосування прийомів самбо, – начальникові органу внутрішніх справ із зазначенням: часу, місця, проти кого і за яких обставин вжито прийоми самбо, а також прізвищ та адрес понятих (при їх наявності).

4.4.9. Застосуванню сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї має передувати попередження про намір їх застосувати, якщо дозволять обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби, а також зброя можуть застосовуватись, якщо виникла безпосередня загроза життю чи здоров'ю громадян або працівників міліції.

4.4.9.1. Забороняється застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності і малолітніх, крім випадків скоєння ними групового нападу, який загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу, або збройного опору.

4.4.9.2. У випадку неможливості запобігти застосуванню сили вона не повинна перевищувати міру, необхідну для виконання покладених на міліцію обов'язків, і має зводитись до мінімуму можливості заподіяння збитку здоров'ю правопорушника та інших громадян.

При завданні шкоди черговий забезпечує надання необхідної допомоги особі, яка постраждала, у найкоротший строк.

4.4.9.3. Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів примусу черговий рапортом доповідає начальникові міськрайліноргану.

Про поранення або смерть, що сталися внаслідок застосування фізичного впливу та спеціальних засобів, а також про всі випадки застосування зброї черговий зобов'язаний негайно письмово повідомити начальника міськрайліноргану для повідомлення прокурора.

Перевищення повноважень щодо застосування сили, у тому числі спеціальних засобів та зброї, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

4.4.10. При подіях у кімнаті для затриманих черговий зобов'язаний:

4.4.10.1. У випадку несправності освітлення, опалення, загоряння, затоплення негайно викликати працівників відповідних аварійних служб, організувати (дотримуючись правил технічної безпеки) гасіння пожежі, вжити заходів до усунення несправності, ліквідації наслідків. Якщо подія загрожує життю чи здоров'ю затриманих, негайно перевести їх до інших приміщень, організувати охорону та постійне спостереження за ними. Про подію і вжиті заходи негайно доповісти начальнику міськрайліноргану (особі, яка його заміщає).

4.4.10.2. При самогубстві (смерті) затриманого діяти у відповідності з пунктом 4.3.9. цієї Інструкції.

4.4.10.3. Про події, що мали серйозні наслідки (затоплення, смерть, замах на самогубство тощо) та вжиті заходи черговий зобов'язаний

доповісти начальникові міськрайліноргану та до чергової частини вищестоящого органу внутрішніх справ, поінформувати прокурора.

4.4.11. При звільненні правопорушника йому повертаються всі вилучені речі, документи і гроші, за винятком предметів, речей та документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, предметів і речей, що знаходяться у розшуку, вилучені з громадського обігу, а також таких, що підлягають конфіскації або оплатному вилученню, і підроблених документів. За отримання повернутих речей, документів та інших цінностей правопорушник розписується у протоколі, в якому вони позначені вилученими. На прохання доставлених (затриманих) їм видаються довідки про час та причини затримання.

4.4.12. Особистий огляд і огляд речей доставленого провадиться у порядку, передбаченому пунктом 4.4.2.2. цієї Інструкції.

Огляд речей, поклажі, багажу, знарядь полювання та рибальства, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, як правило, у присутності особи, яка є їх власником. У випадках, що не терплять зволікання, згадані речі, предмети, за умов відсутності їх власника, можуть бути піддані огляду при наявності двох понять.

Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це чиниться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення чи у протоколі про адміністративне затримання, які додаються до справи про адміністративне правопорушення.

4.4.13. Вилучені в доставленого або затриманого речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, зберігаються разом з протоколом, у якому вчинено запис про вилучення, у черговій частині або спеціальній шафі, ключ від якої знаходиться в чергового. Там само зберігаються документи, цінності, гроші та інші речі, вилучені в осіб, які поміщені до кімнати для затриманих, до повернення їх правопорушникові в порядку, встановленому пунктом 4.4.11. цієї Інструкції. При передачі матеріалів про адміністративне правопорушення працівнику, відповідальному за їх облік, черговий під розписку в журналі обліку матеріалів про адміністративні правопорушення передає також вилучені речі та документи (за винятком зброї та боєприпасів). Вилучена в доставлених (затриманих) зброя та боєприпаси зберігаються черговим у спеціальній залізній шафі,

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

опечатаній особистою печаткою, до передачі їх працівникові ОВС у порядку, встановленому пунктом 4.8.6.8.5. цієї Інструкції.

4.4.14. Якщо при розгляді обставин щодо затриманого, його особистому огляді або огляді його речей буде встановлено, що його дії містять у собі ознаки злочину, або він знаходиться у розшуку, або незаконно зберігав предмети та речі (вилучені з суспільного обігу, викрадене майно), або має підроблені документи, то черговий доповідає про встановлені факти керівникові міськрайліноргану і передає за його вказівкою зібрані матеріали та вилучене під розписку у відповідному журналі (книзі) слідчому або особі, призначеній проводити дізнання, для подальшої перевірки й вирішення питання про порушення кримінальної справи.

**Постанова КМУ від 16 червня 1992 р. № 336
«Про норми харчування осіб, які тримаються
в установах кримінально-виконавчої системи,
ізоляторах тимчасового тримання, приймаль-
никах-розподільниках та інших приймальниках
Міністерства внутрішніх справ» (витяги)**

...

Норма № 3

**для осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах Державного департаменту
з питань виконання покарань, ізоляторах тимчасового тримання,
приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства
внутрішніх справ (на одну особу на добу, грамів)**

Найменування продуктів	Загальна норма	Норма дієтичного харчування	Енергетична цінність 100 г продукту, ккал
Хліб із суміші борошна житнього обдирного і пшеничного 1 сорту	500	—	189
Хліб пшеничний із борошна 2 сорту	150	650	221
Борошно пшеничне 2 сорту	10	—	324
Крупа, всього:	120	130	—

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

• пшоняна	45	—	348
• вівсяна	20	30	303
• рис	—	20	330
• манна	—	20	328
• інша (1)	35	60	—
Бобові	20	—	298
Макаронні вироби	20	20	335
М'ясо (2)	80	80	168
Риба (3)	100	100	99
Масло тваринне	—	27	692
Жири тваринні топлені, маргарин	40	—	712
Олія	20	20	899
Цукор	30	30	379
Чай	1	1	—
Сіль (4)	12	12	—
Картопля	500	500	80
Овочі, всього:	250	250	—
• капуста	150	150	27
• буряк	20	20	42
• морква	20	20	32
• цибуля ріпчаста	30	30	41
• огірки, помідори	30	30	11
Лавровий лист	0,1	0,1	—
Томатна паста	3	3	99
Сумарна енергетична цінність, ккал	2846,73	2966,26	

Вміст білків, жирів, вуглеводів в грамах			
Білкі	94,36	97,17	
Жири	90,77	70,32	
Вуглеводи	446,13	459,58	

За цією нормою харчування забезпечуються особи, які тримаються у слідчих ізоляторах (крім засуджених, які залишені у слідчому ізоляторі для роботи із господарського обслуговування) Департаменту з питань виконання покарань, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках МВС.

Неповнолітнім, які знаходяться в слідчих ізоляторах, додатково до цієї норми видається (на одну особу): масло тваринне — 15 г, цукор — 10 г.

Примітки:

(1). Тут і далі крупа інша: перлова — 320 ккал у 100 г продукту, пшенична — 325, ячмінна — 324, кукурудзяна — 337 ккал у 100 г продукту.

(2). Тут і далі енергетична цінність м'яса встановлена для яловичини другої категорії.

(3). Тут і далі дозволяється видавати молоко (2,5 проц. жирності — 52 ккал) замість риби при дієтичному харчуванні не більше двох разів на тиждень згідно з нормами замін продуктів.

За цією нормою харчування забезпечуються:

- засуджені, які тримаються у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки;
- засуджені, які тримаються у звичайних жилих приміщеннях виправних колоній максимального рівня безпеки;
- засуджені, які тримаються у приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки і залучаються до роботи;
- засуджені, які тримаються у виправних центрах і не працюють у зв'язку із захворюванням, а також з причин, від них не залежних, і не одержують за цей час заробітної плати або інших доходів;

- засуджені, які залишені у слідчому ізоляторі чи направлені у виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування;
- засуджені, які тримаються у транзитних камерах слідчих ізоляторів, під час переміщення з одного місця відбування покарання до іншого.

(4). Тут і далі дивись п.7 порядку застосування норм добового забезпечення засуджених, ув'язнених, адмінпокараних, що знаходяться в установах по виконанню покарань, слідчих ізоляторах та лікувально-трудових профілакторіях МВС України.

Норма № 7

**для осіб, які тримаються в установах кримінально-виконавчої системи, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ, що постраждали від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС
(на одну особу на добу, грамів)**

Найменування продуктів	Кількість	Енергетична цінність 100 г продукту, ккал
Хліб із суміші борошна житнього обдирного і пшеничного 1 сорту	200	189
Хліб пшеничний із борошна 2 сорту	550	221
Борошно пшеничне 2 сорту	20	324
Крупа, всього: 160 в тому числі:		
• вівсяна	40	303
• рис	20	330
• манна	20	328
• гречана	20	335
• інша	(1)	40
Бобові	20	298

Макаронні вироби	40	335
М'ясо (2)	120	168
Риба	120	99
Молоко	200	52
Масло тваринне	20	692
Жири тваринні топлені, маргарин	30	712
Олія	20	899
Цукор	45	379
Чай 1	—	—
Сіль (4)	12	—
Картопля	500	80
Крохмаль картопляний	1	327
Овочі, всього: 500 в тому числі:		
• капуста	140	27
• буряк	90	42
• морква	110	32
• цибуля ріпчаста	40	41
• огірки, помідори	50	11
Гарбузові (гарбуз, кавун)	70	22
Фрукти сушені	15	217
Лавровий лист	0,1	—
Томатна паста	3	99
Сумарна енергетична цінність, ккал 3979,77		
Вміст білків, жирів, вуглеводів в грамах	Б — 125,84	Ж — 118,93 В — 601,51

Додатково до норми вказані особи забезпечуються на добу:

- полівітамінами – 1 драже (типу аевіт, аскорутин та інші);
- пектином – 2 г або соками, які містять пектин (сливовий, абрикосовий, яблучний з м'якоттю) – 250 г.

Додаток № 2

до постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336

Норми

заміни продуктів харчування осіб, які тримаються в установах кримінально-виконавчої системи, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ

Хліб із суміші борошна житнього обдирного і пшеничного 1 сорту замінити: 100 г.

- сухарями з борошна житнього обдирного, пшеничного та 2 сорту 60
- галетами звичайними з борошна пшеничного обдирного та 2 сорту 60
- борошном житнім обдирним і борошном 42
- пшеничним 1 сорту 28
- хлібом з борошна пшеничного 2 сорту 85
- хлібом білим з борошна пшеничного 1 сорту 90

Хліб білий з борошна пшеничного 1 сорту замінити: 100 г.

- сухарями з борошна пшеничного 1 сорту 65
- борошном пшеничним 1 сорту 75
- галетами звичайними з борошна пшеничного 1 сорту 65
- вафлями 55
- батонами звичайними і нарізними з борошна пшеничного 1 сорту 95
- хлібом з борошна пшеничного вищого сорту 85
- хлібом з борошна пшеничного 2 сорту 105

Хліб з борошна пшеничного 2 сорту замінити: 100 г.

- сухарями з борошна пшеничного 2 сорту 65
- борошном пшеничним 2 сорту 70

- галетами звичайними з борошна пшеничного 2 сорту 65

Борошно пшеничне 1 сорту замінити: 100 г.

- рисом 100
- макаронними виробами 100
- крупою манною 100

Борошно пшеничне 2 сорту замінити: 100 г.

- крупою різною 100

Крупу різну замінити: 100 г.

- крупами, що не потребують варки 100
- рисом 100
- макаронними виробами 100
- концентратами круп'яними, крупоовочевими та овочевими 100
- борошном пшеничним 2 сорту 100
- картоплею свіжою 500
- овочами свіжими 500
- овочами квашеними і соленими 500
- картоплею і овочами сушеними, пюре картопляним сухим, картопляною крупкою, картоплею і овочами сублимаційної сушки 100
- консервами овочевими і бобовими натуральними та маринованими (включати заливку) 500
- консервами овочевими перших обідніх страв без м'яса 375
- консервами овочевими заправними 250
- консервами овочевими закусочними 375

Рис замінити: 100 г.

- макаронними виробами 100
- крупою манною 100
- борошном пшеничним 1 сорту 100

Крупу манну замінити: 100 г.

- рисом 100
- макаронними виробами 100

- борошном пшеничним 1 сорту 100

Макаронні вироби замінити: 100 г.

- крупою різною і бобовими 100
- борошном пшеничним 1 і 2 сорту 100

М'ясо замінити: 100 г.

- м'ясними блоками на кістках 100
- м'ясними блоками без кісток 80
- субпродуктами 1 категорії (в тому числі печінкою) 100
- м'ясом птиці потрошеної 100
- м'ясом птиці непотрошеної та напівпотрошеної 120
- м'ясом сублімаційної і теплової сушки 33
- ковбасою вареною і сосисками (сардельками) 80
- м'ясокопченостями (шинка, грудинка, рулети, ковбаса напівкопчена) 60
- консервами м'ясними різними 75
- консервами м'ясорослинними із заліком в норму добового забезпечення жиру 12,5 г і крупи різної 86 г 86 265 консервами із птиці з кістками 100
- рибою (в охолодженому, мороженому, солоному вигляді без голови) 150
- консервами рибними різними 120
- сиром твердим 48
- сиром плавленим 72
- яйцями курячими, штук 2

Рибу (в охолодженому, мороженому і солоному вигляді, потрошену без голови) замінити: 100 г.

- оселедцем солоним і копченим з головою 100
- оселедцем солоним без голови незалежно від стану розбирання 85
- горбушею солоною з головою 100
- горбушею солоною без голови 85
- рибою всіх видів і сімейств з головою незалежно від стану розбирання

- рибою копченою і в'яленою 75 75
- рибним філе 70
- рибою сушеною і рибою сублимаційної сушки 33
- консервами рибними різними 80
- консервами рибно-овочевими закусочними 120
- консервами м'ясорослинними 100
- консервами м'ясними різними 50
- м'ясом 67
- молоком (1) 200
- молоком сухим або сухим кислим молоком 60
- сиром 50
- сиром твердим 33
- сиром плавленим 50
- яйцями курячими, штук 1

Масло тваринне замінити: 100 г.

- олією 150
- салом 100
- жиром тваринним топленим 150
- сметаною 300
- сиром 200
- молоком згущеним з цукром 330

Жири тваринні топлені, маргарин замінити: 100 г.

- маслом тваринним 67
- олією 100
- салом 100
- жиром-сирцем 130

Олію замінити: 100 г.

- маслом тваринним 67
- жиром тваринним топленим 100
- жиром-сирцем 130

Молоко тваринне замінити: 100 г.

- молоком сухим, молоком сухим кислим та кисломолочними продуктами сублімаційної сушки 15
- молоком згущеним з цукром 20
- молоком згущеним без цукру 30
- кавою натуральною або какао із згущеним молоком з цукром 20
- кисломолочними продуктами (кефіром, молоком кислим, ацидофіліном) 100
- сиром 30
- сиром твердим 12
- сиром плавленим 18
- яйцями курячими 0,5
- бринзою 24
- рибою (в охолодженому, мороженому і солоному вигляді, потрошеною без голови) 50

Сир замінити: 100 г.

- молоком 333
- молоком згущеним з цукром 66
- молоком згущеним без цукру 100
- молоком сухим, молоком сухим кислим 50
- вершками 66
- сметаною 50
- сиром твердим 40
- бринзою 80

Сир твердий замінити: 100 г.

- сиром 250
- бринзою 200
- молоком 825
- молоком згущеним з цукром 165
- молоком сухим 125
- яйцями курячими, штук 3

Сметану замінити: 100 г.

- сметаною сухою 50
- вершками 133
- вершками згущеними з цукром 100
- молоком 667
- молоком згущеним з цукром 133
- молоком згущеним без цукру 200
- молоком сухим, молоком сухим кислим 100
- маслом тваринним 40

Яйця курячі замінити: 100 г.

- порошком яєчним 15
- меланжом яєчним 50
- сиром 80
- молоком 320
- м'ясом 80
- рибою 120

Цукор замінити: 100 г.

- карамеллю 50
- варенням, джемом, повидлом 140
- мармеладом 130

Каву натуральну замінити: 100 г.

- какао натуральним 100
- кавою розчинною 40
- кавовим напоєм 200
- чаєм 25

Гірчичний порошок замінити: 100 г.

- гірчицею готовою, хрінном, соусом закусочним 600

Томатну пасту замінити: 100 г.

- томатом-пюре 200
- соусами томатними 100
- соком томатним, помідорами свіжими 500

Крохмаль картопляний заміняти: 100 г.

- концентратом киселю на плодових і ягідних екстрактах 100
- борошном пшеничним 2 сорту 150
- картоплею свіжою 500

Оцет заміняти: 100 г.

- оцтовою есенцією 5

Чай заміняти: 100 г.

- чаєм розчинним 80
- кавовим напоєм 800

Соки плодові і ягідні заміняти: 100 г.

- консервами овочевими закусочними 50
- лимонною кислотою 1 і сахаром 30
- соком томатним, овочевим 300
- молоком 100

Концентрат киселю на плодових і ягідних екстрактах заміняти: 100 г.

- цукром 50 і чаєм 2
- фруктами сушеними 67

Фрукти сушені заміняти: 100 г.

- цукром 75 і чаєм 3
- фруктами свіжими 500
- кавунами 1500
- динями 1000
- компотами консервованими 250
- концентратом киселю на плодових і ягідних екстрактах 150
- повидлом 200
- варенням, джемом 125
- соками натуральними плодовими і ягідними 500
- плодами і ягодами сублимаційної сушки 100

Фрукти свіжі заміняти: 100 г.

- ягодами свіжими 100

- кавунами 300
- динями 200
- фруктами сушеними 20
- компотами консервованими 50
- соками плодовими і ягідними натуральними 100
- напоями фруктовими 130
- варенням, джемом, повидлом 17
- концентратом киселю на плодovих і ягідних екстрактах 30

Дріжджі пресовані замінити: 100 г.

- дріжджами сушеними 100

Картоплю замінити: 100 г.

- картоплею сушеною, пюре картопляним сухим та сушеними овочевими сумішами 20
- овочами свіжими, квашеними і солоними 100
- овочами сушеними 10
- консервами овочевими перших обідніх страв без м'яса 75
- крупою різною, бобовими, борошном пшеничним 1 та 2 сорту 20
- консервами овочевими і бобовими натуральними та маринованими (зелений горошок, квасоля, томати, огірки, щавель-пюре, морква, буряк), включаючи заливку 100
- консервами овочевими закусочними та салатами 75
- консервами овочевими заправними 50

Овочі свіжі та солені замінити: 100 г.

- картоплею свіжою 100
- картоплею сушеною, пюре картопляним сухим і сушеними овочевими сумішами 20
- консервами овочевими перших обідніх страв без м'яса 75
- овочами сушеними 10
- консервами овочевими і бобовими натуральними і маринованими (зелений горошок, квасоля, томати, огірки, щавель-пюре, морква, буряк), включаючи заливку 100
- консервами овочевими заправними 50

- консервами овочевими закусочними і салатами 75
- крупою різною, бобовими, борошном пшеничним 1 і 2 сорту 20

Цибулю ріпчасту замінити: 100 г.

- цибулею ріпчастою сушеною 10
- цибулею зеленою 200
- часником свіжим 50

Ксиліт замінити: 100 г.

- сорбітом 200

Примітка.

(1) В даних нормах 100 куб. сантиметрів молока умовно прийнято за 100 грамів.

Додаток № 3

до постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336

Порядок

застосування норм харчування та норм заміни продуктів харчування осіб, які тримаються в установах кримінально-виконавчої системи, ізоляторів тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ

1. Засудженим, що знаходяться в установах по виконанню покарань і мають зріст 190 см і вище, видається додатково до норми половина пайка з утриманням вартості продуктів на загальних умовах.

2. Особи, що хворіють на шлунково-кишкові захворювання (за винятком хворих на виразкову хворобу), згідно з висновками лікаря на час амбулаторного лікування забезпечуються продуктами харчування за дієтичними нормами.

На дієтичне харчування заліковується не більше трьох відсотків від облікової чисельності спецконтингенту.

3. Для проведення інсуліново-шокової терапії при лікуванні душевнохворих засуджених, що знаходяться на лікуванні в психіатричних лікарнях (відділеннях), на курс лікування на протязі 25-30 діб додатково до норм забезпечення видається по 200 г цукру на добу на одну особу.

4. Для попередження захворювання авітамінозом дозволяється додавати до раціону харчування полівітаміни по одному драже на одну особу на добу. Вартість виданих препаратів вітаміну утримується на загальних підставах.

5. Для виконання примусового годування засуджених і осіб, що знаходяться в слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях, замість основної норми харчування застосовується такий набір продуктів на одну особу на добу: крупа манна або вівсяна — 50 грамів, м'ясо для бульйону — 200, масло тваринне — 30, цукор — 100, молоко коров'яче — 800, сіль — 10 грамів, яйця — 2 штуки, аскорбінова кислота — 0,1 грам (1638,5 ккал).

6. Розрахунок енергоцінності м'яса, риби, картоплі та овочів проводити за масою нетто.

7. Дозволяється для інших потреб (соління овочів, сала, обробка м'ясних колод та інше) додатково витребувати необхідну кількість солі, але не більше 8 г у розрахунку на одного споживача на добу.

8. Заміна одних продуктів іншими здійснюється при відсутності на складах установ системи МВС України і базах постачальників встановленого асортименту продуктів харчування за письмовим розпорядженням начальника установи. При цьому не повинна знижуватись харчова цінність добового раціону харчування.

9. Дозволяється тільки одна пряма чи одна зворотна заміна одного продукту на інший в межах даного пункту норм заміни.

10. Не допускаються в разі заміни одних продуктів іншими перевитрати або недовитрати в межах тижня встановлених норм забезпечення продуктами харчування.

11. При надходженні на постачання нових видів продуктів норми їх встановлюються у кожному конкретному випадку управлінням матеріально-технічного і військового постачання МВС України.

**МВС України, Державний департамент України
з питань виконання покарань Наказ № 300/73
від 23.04.2001 «Про заходи щодо дотримання
законності при затриманні осіб, підозрюваних
у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного
заходу у вигляді взяття під варту та додержанні
встановлених законом строків затримання
і тримання під вартою під час досудового слідства»**

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
30 серпня 2001 р. за № 761/5952

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказом МВС № 138/44
від 07.02.2002)¹*

З метою недопущення порушень кримінально-процесуального законодавства під час затримання осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержання встановлених законом строків тримання обвинувачених (підозрюваних) під вартою під час досудового слідства, відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України (із змінами і доповненнями), Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року (із змінами і доповненнями), наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23

¹ У назві та тексті наказу слова «попереднє слідство», «попереднього слідства» замінено відповідно словами «досудове слідство», «досудового слідства» згідно з Наказом МВС № 138/44 від 07.02.2002/

березня 2000 року № 38дск (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukraini 8 veresnya 2000 roku za № 592/4813)

НАКАЗУЄМО:

1. Покласти персональну відповідальність за стан дотримання слідчими органів внутрішніх справ законності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержання встановлених законом строків затримання і тримання обвинувачених під вартою під час досудового слідства на заступників начальників ГУМВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, МВС України в областях, місті Севастополі та на залізницях – начальників слідчих управлінь (відділів).

2. Заступникам начальників ГУМВС, УМВС, УМВСТ України – начальникам слідчих управлінь (відділів):

2.1. Ужити заходів до недопущення порушень законності слідчими при затриманні підозрюваних осіб, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержання строків затримання і тримання обвинувачених під вартою.

2.2. Щомісяця перевіряти списки осіб, звільнених з ізоляторів тимчасового тримання, проводити звірки цих даних з матеріалами кримінальних справ, вивчати питання обґрунтованості затримань та контролювати рух цих справ.

2.3. Щомісяця проводити звірки з даними слідчих ізоляторів щодо:

- обґрунтованості тримання обвинувачених під вартою;
- кількості звільнених з-під варти осіб у зв'язку із закінченням строку тримання під вартою, зміною або скасуванням запобіжного заходу, у тому числі у зв'язку з виправданням заарештованої особи або закриттям щодо неї кримінальної справи за реабілітаційними підставами;
- строків тримання заарештованих понад два місяці;
- надходження повідомлень до адміністрацій СІЗО про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства і пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів кримінальної справи, продовження строків тримання заарештованих під вартою, перерахування їх за прокурором або іншими органами.

2.4. Організовувати в усіх без винятку слідчих підрозділах регулярні перевірки (не рідше ніж один раз на квартал) стану дотримання законності при затриманнях, арештах, додержання встановлених законом строків тримання під вартою обвинувачених (підозрюваних) та розв'язання скарг про порушення законності під час затримання та тримання осіб під вартою. За результатами перевірок щокварталу аналізувати стан цієї роботи в підпорядкованих слідчих підрозділах. Результати цих аналізів обговорювати на колегіях та оперативних нарадах, вживати конкретних заходів до усунення виявлених недоліків, належним чином реагувати відносно тих керівників, які не забезпечили дотримання законності під час досудового слідства у кримінальних справах. Щокварталу разом із звітністю про роботу органів слідства та дізнання надсилати до Головного слідчого управління МВС України копії документів про стан додержання законності при затриманнях та арештах осіб, їх триманні під вартою та забезпечення права цих осіб на захист.

2.5. Протягом 10 діб з дня виявлення порушення законності проводити службові розслідування за кожним фактом:

- неповідомлення або не своєчасного повідомлення затриманого чи заарештованого про мотиви його арешту чи затримання;
- нероз'яснення затриманому, заарештованому права про можливість з моменту затримання, обрання запобіжного заходу захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника або ненадання йому можливості скористатись таким правом;
- неповідомлення про затримання особи його близьких родичів;
- звільнення осіб з ізоляторів тимчасового тримання у зв'язку з непідтвердженням підозри або скінченням строку затримання;
- порушення вимог законодавства України, що регламентує строки тримання обвинувачених під вартою;
- винесення виправдувальних вироків та закриття кримінальних справ відносно осіб, які утримувались під вартою.

3. За результатами службового розслідування складати письмовий мотивований висновок, який затверджувати особисто. Висновок службового розслідування разом із копіями наказів про покарання винних надсилати до Головного слідчого управління МВС України в 5-денний строк з дня їх затвердження.

Про вжиті заходи щодо осіб, які допустили порушення законності, доводити до відома кожного слідчого працівника на нарадах з підбиття підсумків роботи. На заняттях із службової підготовки ретельно аналізувати причини, які призвели до порушень законності слідчими, уживати заходів щодо їх усунення надалі.

4. Начальникам слідчих підрозділів органів внутрішніх справ:

4.1. Направляти в добовий термін спецповідомлення на ім'я заступника начальника ГУМВС, УМВС, УМВСТ України – начальника слідчого управління (відділу) про кожний випадок звільнення особи з-під варти у зв'язку із:

- а) не підтвердженням підозри у вчиненні злочину затриманою особою;
- б) закінченням встановленого законом строку затримання підозрюваної особи;
- в) відмовою у винесенні постанови про обрання затриманому обвинуваченому (підозрюваному) запобіжного заходу у вигляді взяття під варту;
- г) відмовою у продовженні строку тримання обвинуваченого під вартою;
- г) закінченням встановленого строку тримання під вартою.

4.2. Щомісяця надсилати до слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, УМВСТ України списки осіб, які утримуються під вартою більше 2 місяців, у т.ч. і тих, що ознайомлюються з матеріалами кримінальної справи у порядку, встановленому статтею 218 КПК України (із зазначенням дати початку виконання цієї процесуальної дії).

4.3. При поверненні кримінальних справ на додаткове розслідування, якщо обвинуваченому обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, забезпечити контроль за завершенням слідства або в установленому Законом порядку продовжувати строки тримання обвинуваченого під вартою, якщо у зв'язку із тяжкістю вчиненого ним злочину неможливо змінити запобіжний захід на інший, не пов'язаний із позбавленням волі.

4.4. Особисто вивчати всі кримінальні справи, за якими порушуються клопотання про продовження строків тримання обвинувачених під вартою, і давати в них письмові вказівки, спрямовані на всебічне, повне і об'єктивне розслідування. У разі потреби створювати слідчі групи для розслідування цих справ.

4.5. З метою недопущення порушень законності під час виконання вимог, передбачених статтею 218 КПК України:

- особисто перевіряти зазначені в протоколі відомості про дату оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи для ознайомлення;
- щоденно контролювати систематичність ознайомлення обвинувачених та їх захисників з матеріалами справи;
- у разі явного затягування ознайомлення з матеріалами справи з боку обвинуваченого чи його захисника (захисників) давати вказівки слідчому в установленому законом порядку визначити певний строк для ознайомлення з матеріалами справи.

4.6. Налагодити систему контролю за переведенням обвинувачених з подальшим триманням під вартою у відання прокурора чи іншого органу досудового слідства. При неможливості повідомлення про це адміністрації СІЗО через поштовий зв'язок використовувати в таких випадках телеграф або доставляти необхідні документи в слідчі ізолятори посильними, але не пізніше ніж за добу до дня закінчення строку тримання обвинуваченого під вартою.

5. При виїзді працівників Головного слідчого управління МВС України, слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, УМВСТ у службові відрядження перевіряти на місцях стан законності при затриманнях і арештах, додержання строків тримання обвинувачених під вартою. При виявленні фактів порушень законності вживати відповідних заходів до усунення причин, що цьому сприяли, уживати заходів дисциплінарного впливу щодо винних посадових осіб.

6. Начальникам ізоляторів тимчасового тримання ГУМВС, УМВС України щомісяця (до 3 числа) направляти в слідчі управління (відділи) списки всіх затриманих слідчими органів внутрішніх справ протягом минулого місяця осіб, які були звільнені з-під варти, із зазначенням прізвища звільненої особи, слідчого, який її затримував, дат затримання і звільнення та підстав звільнення.

7. Начальникам слідчих ізоляторів Державного департаменту України з питань виконання покарань:

7.1. У разі ненадходження до місця попереднього ув'язнення не пізніш як за сім діб до закінчення строку тримання під вартою заарештованої особи письмового повідомлення слідчого про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства і про пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів кримінальної справи

або повідомлення про направлення кримінальної справи прокурору для затвердження обвинувального висновку і переведення обвинуваченого з подальшим триманням під вартою у відання прокурора, або підписаного начальником слідчого підрозділу письмового повідомлення про продовження строків тримання під вартою письмово повідомляти про це слідчого, у провадженні якого перебуває справа, прокурора, який здійснює нагляд за її провадженням та додержанням кримінально-виконавчого законодавства, а також керівників слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, УМВСТ України.

7.2. Повідомлення про переведення обвинувачених з подальшим триманням під вартою у відання прокурорів приймати до виконання лише за наявності на ньому відповідної відмітки про отримання прокуратурою кримінальної справи, якою є підпис особи, що прийняла кримінальну справу, завірений печаткою для пакетів цієї прокуратури. (Пункт 7.2 в редакції Наказу МВС № 138/44 від 07.02.2002)

7.3. Щомісяця надсилати до слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, УМВСТ України списки заарештованих осіб, щодо яких слідчими органів внутрішніх справ виконуються вимоги статей 218-220 Кримінально-процесуального кодексу України у строки понад 10 діб.

7.4. Якщо на день закінчення строків тримання обвинуваченого під вартою не надійшло письмового повідомлення про продовження строку тримання його під вартою чи переведення обвинуваченого з подальшим триманням під вартою у відання прокурора або суду, а також письмового повідомлення слідчого про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства і про пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів кримінальної справи, то слід повідомляти про це прокурора, який здійснює нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства.

У разі звільнення такого обвинуваченого з-під варті направляти про це повідомлення начальнику слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС, УМВСТ України.

8. Начальникам слідчих ізоляторів Державного департаменту України з питань виконання покарань, начальникам ізоляторів тимчасового тримання ГУМВС, УМВС України заборонити без письмового дозволу слідчого, за яким рахується заарештований (затриманий), його видачу працівникам оперативних та інших служб міліції.

9. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Державного секретаря Міністерства внутрішніх справ України – начальника Головного слідчого управління Коляду П.В., першого заступника Голови Державного департаменту України з питань виконання покарань Пташинського О.Б., Головне слідче управління МВС України (Захарова В.І.) та Відділ по керівництву слідчими ізоляторами Державного департаменту України з питань виконання покарань (Івануніка М.В.). (Пункт 9 із змінами, внесеними згідно з Наказом МВС № 138/44 від 07.02.2002)

10. Наказ оголосити начальницькому складу органів і підрозділів внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Міністр
внутрішніх справ України
генерал-полковник міліції

Ю.О. Смирнов

Голова
Державного департаменту України
з питань виконання покарань
генерал-майор внутрішньої служби

В.А. Львовчкін

МВС України Наказ № 185 від 22.02.2001
«Про затвердження Інструкції з оформлення
матеріалів про адміністративні
правопорушення» (витяги)

...

2.12. Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду адміністративної справи. Копія постанови не пізніше трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої цю постанову винесено.

Якщо копія постанови вручається особі, притягнутій до адміністративної відповідальності, особисто, то в постанові вказується дата її вручення і ставиться підпис правопорушника.

Копія постанови в той самий строк вручається або висилається потерпілому, батькам неповнолітніх правопорушників або особам, що їх замінюють, чи іншим зацікавленим особам на їх прохання. У постанові зазначається дата постанови і ставиться підпис особи, яка її отримала.

Якщо копія постанови висилається правопорушнику, потерпілому чи іншим зацікавленим особам поштою, то про це в постанові робиться відповідна помітка і вказується дата направлення копії постанови.

2.13. З метою припинення адміністративних правопорушень, якщо вичерпано інші заходи впливу, з метою встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення допускається адміністративне затримання особи, її особистий огляд, огляд речей та вилучення речей і документів.

2.14. Протокол про адміністративне затримання (далі — протокол про адмінзатримання) (додаток 3) особи, яка вчинила правопорушення, складається відповідно до ст. 261 КУпАП.

2.15. Усі реквізити протоколу про адмінзатримання заповнюються розбірливим почерком українською мовою. Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адмінзатримання, а також внесення додаткових записів після того, як протокол про адмінзатримання підписаний особою, щодо якої він складений.

2.16. Протокол про адмінзатримання повинен бути пронумерований типографським способом, тобто на ньому мають проставлятися серія і номер.

2.17. У протоколі про адмінзатримання зазначається число, місяць і рік його складання, а також назва населеного пункту, де він складений. Указується посада, повне найменування органу внутрішніх справ, звання, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка склала протокол про адмінзатримання.

Зазначаються відомості про особу, яка вчинила правопорушення і щодо якої провадиться адміністративне затримання, а саме: зазначається повністю (без скорочень) її прізвище, ім'я та по батькові, число, місяць і рік народження, фактичне місце проживання на час вчинення правопорушення.

Указується назва міськрайліноргану внутрішніх справ або іншого приміщення (службовий кабінет дільничного інспектора міліції, громадський пункт охорони порядку тощо), куди доставлено затриманого, адреса його місця розташування, число, місяць і рік, а також час доставляння.

Зазначається частина статті та стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачена адміністративна відповідальність особи за вчинене правопорушення, а також мотиви затримання: припинення адміністративного порушення, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи та виконання постанови щодо справи про адміністративне правопорушення.

Згідно зі ст. 261 КУпАП про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно пові-

домляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, про що в протоколі про адмінзатримання робиться відповідний запис, де вказується, кому саме повідомлено і в який спосіб.

Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляються його батьки або особи, які їх замінюють. У протоколі про адмінзатримання зазначається час, дата повідомлення і кому саме повідомлено.

Перед поміщенням до кімнати для затриманих в адміністративному порядку або в службовому приміщенні, куди доставлено затриманого, може проводитися особистий огляд уповноваженою на те особою однієї статі із затриманим і в присутності понятих тієї самої статі.

Огляд речей, ручної поклажі, багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється у присутності двох понятих і особи, у власності (володінні) якої вони знаходяться.

Про проведення особистого огляду й огляду речей згідно зі ст. 264 КУпАП у протоколі про адміністративне правопорушення або у протоколі про адмінзатримання робиться відповідний запис, де вказуються прізвища, ім'я та по батькові, адреси місця проживання двох понятих.

Відповідно до ст. 265 КУпАП речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами органів внутрішніх справ, про що в протоколі про адміністративне правопорушення або у протоколі про адмінзатримання робиться запис, які саме речі, предмети, документи вилучені в затриманого, указуються їх індивідуальні ознаки, номери і т. ін., а за потреби — місця та обставини їх виявлення, якщо це має суттєве значення при розгляді адміністративної справи.

Вилучені речі й документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують або повертають власникові, або знищують, а при оплатному вилученні речей — реалізують.

У протоколі про адмінзатримання робиться перелік предметів одягу, в який була одягнута особа під час затримання.

Крім того, у протоколі про адмінзатримання відзначається, виявлені чи ні в затриманого при особистому огляді тілесні ушкодження. Якщо так, то в протоколі про адмінзатримання зазначається, які саме (синці, подрипини, різані рани тощо), на яких частинах тіла вони розташовані. У разі, коли затриманий потребує медичної допомоги, у протоколі про адмінзатримання вказується час її надання, номер бригади швидкої медичної допомоги, прізвище та ініціали лікаря, до якого медичного закладу госпіталізовано затриманого.

При надходженні під час затримання, проведення особистого огляду, огляду речей заяв чи зауважень у протоколі про адмінзатримання робиться запис, ким вони зроблені, і викладається їх суть.

Факт проведення особистого огляду й огляду речей у протоколі про адмінзатримання засвідчується підписами уповноваженої особи, яка робила огляд, затриманої особи і понятих.

У протоколі про адмінзатримання вказується дата, час і причина звільнення затриманої особи, які речі, предмети або документи повернуто їй при звільненні, а також чи є в особи, що звільняється, претензії і які саме, що засвідчується особистим підписом цієї особи.

Протокол про адмінзатримання підписується посадовою особою, яка його склала.

Додаток 1
до п.2.1 Інструкції з оформлення матеріалів
про адміністративні правопорушення

Протокол _____ № _____
(серія)

Про адміністративне правопорушення
за ч. _____ ст. _____ КУпАП

«__» _____ 20__ р. _____
(найменування населеного пункту)

Я, _____
(посада, найменування органу внутрішніх справ, звання,
прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол)

склав цей протокол про те, що громадянин(ка):

1. Прізвище, ім'я та по батькові

2. Дата та місце народження _____

3. Громадянство _____

4. Місце роботи і посада _____

5. Місячний заробіток _____

6. На утриманні осіб _____

7. Місце проживання _____

8. Чи піддавався(лася) протягом року адміністративному
стягненню _____

(дата,

яким органом, за що, вид стягнення)

9. Особа правопорушника засвідчується _____

(вказати документ, коли і ким виданий, серія, номер)

(дата, час, місце вчинення і суть адміністративного правопорушення)

Вчинив (ла) правопорушення, передбачене ч. _____ ст. _____
КУпАП України

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

Свідки правопорушення

1. _____, адреса _____

підпис _____

2. _____, адреса _____

підпис _____

Потерпілі

1. _____, адреса _____

підпис _____

2. _____, адреса _____

підпис _____

Правопорушенням заподіяна матеріальна шкода

_____ (сума в гривнях)

Гр. _____ роз'яснено його (її) права та обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП, і повідомлено, що розгляд адміністративної справи відбудеться «__» _____ 20__ р.

Підпис особи, яка притягується до адміністративної відповідальності _____

У присутності понятих:

1. _____, адреса _____

підпис _____

2. _____, адреса _____

підпис _____

проведено особистий огляд та огляд речей, передбачений ст. 264 КУпАП, що були в _____

_____, та _____

(прізвище та ініціали особи, яка притягується до адміністративної відповідальності)

згідно зі ст. 265 КУпАП виявлені та вилучені для тимчасового зберігання _____

_____ (вказати перелік речей,

_____ цінностей, документів, що є знаряддям або

_____ безпосереднім об'єктом правопорушення, їх індивідуальні

_____ ознаки, а за потреби – місця та обставини виявлення)

Підписи понятих 1. _____

2. _____

Підпис особи, яка притягується до адміністративної відповідальності _____

Пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності

_____ (у разі відмови особи, яка притягується до

_____ адмінвідповідальності, від пояснення або підписання

_____ протоколу про це робиться запис посадовою особою,

_____ яка склала протокол)

Підпис особи, яка притягується до адміністративної
відповідальності _____

Від пояснення та підписання протоколу відмовився у
присутності свідків:

Підписи свідків 1. _____

2. _____

Заяви, клопотання

Рішення керівництва органу внутрішніх справ за заявою,
клопотанням _____

До протоколу додається _____

Підпис посадової особи, яка склала
протокол _____

Додаток 3
до п.2.14 Інструкції з оформлення матеріалів
про адміністративні правопорушення

Протокол _____ № _____
(серія)

Про адміністративне затримання¹

«__» _____ 20__ р. _____

(найменування населеного пункту)

Я, _____

(посада, найменування органу внутрішніх справ, звання,

прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол)

склав цей протокол про адміністративне затримання гр.

(прізвище, ім'я та по батькові затриманого)

_____, «__» _____ 19__ року

народження, що проживає за адресою:

який (яка) доставлений (на) в службове приміщення _____

(назва та адреса)

«__» _____ 20__ року о «__» год. «__» хв. у зв'язку із
вчиненням правопорушення, передбаченого ч. _____ ст. _____

КУпАП для _____

(мотиви затримання:

припинення адміністративного правопорушення, складання прото-
колу про адміністративне правопорушення, для розгляду справи і т.ін.)

Гр. _____ роз'яснено його
(її) права

та обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП.

«__» _____ 20__ р. Підпис затриманої особи _____

² Протокол про адміністративне затримання складається у випадках, передбачених
ст. 262 КУпАП.

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

Про місцеперебування затриманого (ної) згідно зі ст. 261 КУпАП
повідомлено о « » год. « » хв. « » 20 року

(родичів, адміністрацію за місцем роботи або навчання,

яким чином повідомлено)

Перед поміщенням до кімнати для затриманих
в адміністративному порядку в присутності понятих:

1. _____,
адреса
(прізвище, ім'я та по батькові)

2. _____,
адреса _____,
(прізвище, ім'я та по батькові)

проведено особистий огляд та огляд речей, передбачений ст. 264 КУпАП, що були в затриманого (ної)

(прізвище та ініціали)

У затриманого (ної) в присутності понятих виявлені та вилучені
для тимчасового зберігання

(вказати перелік речей, цінностей, документів,

що є знаряддям або безпосереднім об'єктом

правопорушення, їх індивідуальні ознаки,

а за потреби – місця та обставини виявлення)

Затриманий (на) одягнутий (та)

При особистому огляді тілесні ушкодження
не виявлені, виявлені

(непотрібне закреслити)

(які саме, чи надавалася медична

допомога, час надання медичної допомоги, номер

виклику і бригади швидкої медичної допомоги,

прізвище та ініціали лікаря)

Заяви та зауваження, зроблені при затриманні та огляді

(вказати, ким і які саме)

Підписи понятих 1. _____

2. _____

Підпис затриманого (ної) _____

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

Підпис працівника, який робив огляд _____

Гр. _____ звільнений (на)
(прізвище та ініціали)

«__» _____ 20__ року о «__» год. «__» хв.

Причина звільнення _____

При звільненні одержав (ла) _____

_____ (вказати перелік речей, що повернуті при звільненні)

Претензій не маю, претензії маю

_____ (непотрібне закреслити)

_____ (вказати, які саме)

Підпис звільненої особи _____

Підпис посадової особи _____

Наказ МВС України від 18.09.1992 р. № 552
«Про затвердження Положення про спеціальний
приймальник при органі внутрішніх
справ для утримання осіб, підданих
адміністративному арешту»

ПОЛОЖЕННЯ

**про спеціальний приймальник при органі внутрішніх справ
для утримання осіб, підданих адміністративному арешту**

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Спеціальний приймальник є установою міліції, що виконує функції по утриманню осіб, підданих адміністративному арешту². Він утворюється, реорганізується, ліквідується рішенням Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації для обслуговування одного або декількох органів внутрішніх справ. Створення спеціального приймальника можливе при наявності приміщень, що відповідають відомчим, будівельним і санітарно-гігієнічним нормам, вимогам протипожежної безпеки. На приміщенні спеціального приймальника встановлюється відповідна вивіска.

1.2. Штати спеціального приймальника затверджуються начальником управління внутрішніх справ Республіки Крим, областей, ГУВС міста Києва і УВС міста Севастополя згідно з типовим штатом цієї установи у межах чисельності працівників і фонду заробітної плати, встановлених органами управління, що прийняли рішення про створення спеціального приймальника (Додаток № 9).

1.3. Витрати по утриманню спеціального приймальника здійснюються за рахунок бюджетів місцевих Рад народних депутатів.

Кошторис на витрати, а також бухгалтерська звітність подаються у Раду Міністрів Республіки Крим, обласну, Київську і Севастопольську міську державну адміністрацію за формами і в терміни, передбачені діючими правилами обліку і звітності. У кінці кожного року всі кошти з рахунку спеціального приймальника знімаються і зараховуються до -місцевого бюджету.

1.4. Спеціальний приймальник є юридичною особою, має гербову печатку із своїм найменуванням і здійснює грошові операції через поточні рахунки в установі Національного банку України або централізовану бухгалтерію УВС.

1.5. Місцеві органи влади та управління надають спеціальному приймальнику безкоштовно відповідні службові приміщення, автотransпорт, засоби зв'язку, інвентар та обладнання і несуть витрати по їх утриманню.

1.6. У спеціальному приймальнику обладнуються, як мінімум, такі приміщення:

- а) камери для окремого утримання чоловіків та жінок;
- б) ізолятори для окремого утримання заново доставлених осіб, які не пройшли санітарної обробки, для хворих і осіб; підозрілих на інфекційні хвороби;
- в) кімнати для чергового, начальника спецприймальни-ка, інспекторів, медпрацівника, канцелярії, прийняття їжі з обладнанням для миття і зберігання посуду, відпочинку, а також туалету;
- г) санітарний пропускник з душовою і дезінфекційною камерою, сушилка, приміщення для підігрівання і прийняття їжі, миття і зберігання посуду, зберігання особистих речей адмінарештованих і інших господарських предметів, санітарний вузол; окремі кімнати для зберігання чистої та брудної білизни.

Спеціальний приймальник повинен мати внутрішній обгороджений двір. Для здійснення пропускнуго режиму в приймальнику з лімітом на 50 і більше місць обладнується контрольно-пропускний пункт.

1.7. Керівництво спеціальним приймальником і контроль за його діяльністю здійснює орган внутрішніх справ, при якому він утворений, управління (відділ) охорони громадського порядку УВС, УВСТ.

1.8. Проведення оперативно-розшукової роботи серед осіб, які утримуються в спеціальному приймальнику, здійснюється працівниками карного розшуку спецприймальника та відповідних органів внутрішніх справ.

1.9. Контроль за санітарним станом спеціального приймальника здійснює медична- служба УВС. Безпосереднє медично-санітарне обслуговування осіб, які утримуються в спецприймальнику, здійснюється штатним персоналом цих закладів, або працівниками місцевих органів охорони здоров'я за договорами.

1.10. Контроль за фінансово-господарською діяльністю, організація бухгалтерського обліку і звітності, а також проведення ревізій у спеціальному приймальнику покладаються «а відповідні служби УВС.

1.11. З адмінарештованих стягується вартість за утримання і харчування в розмірах, встановлених органами, що прийняли рішення про утворення спецприймальника з урахуванням зміни роздрібних цін на предмети матеріально-технічного забезпечення, а також продукти в закладах громадського харчування. Примусове стягнення визначеної суми здійснюється за рахунками спецприймальника (додаток № 1) в строк, що не перевищує давність позову, встановлену цивільним законодавством України.

Списання нестягнутих сум за утримання і харчування з неплатіжоздатних боржників та інших осіб, з яких неможливо стягнути плату здійснюється, як виняток, один раз на квартал за висновком начальника спеціального приймальника, узгодженого з відповідним фінансовим органом місцевої державної адміністрації.

Примітка: В органах внутрішніх справ, де утворення спеціальних приймальників недоцільне, особи, піддані адміністративному арешту, утримуються в ізоляторах для тимчасового утримання затриманих і ув'язнених під варту осіб (ІТУ). Для цього в ІТУ виділяються спеціальні камери, обладнані належним чином. На адмінарештованих, що утримуються в ІТУ, в повному обсязі розповсюджуються всі вимоги щодо режиму і умов утримання, передбачених цим Положенням.

1.12. Спеціальний приймальник діє на основі суворого дотримання законності, інтересів суспільства, прав і свобод громадян. У своїй роботі він керується Законом України «Про міліцію», іншими законодавчими актами України, Указами Президента України, нормативними актами Кабінету Міністрів України, рішеннями місцевої державної адміністрації, місцевого та регіонального самоврядування,

нормативними актами МВС України, УВС Республіки Крим, УВС областей, УВС м. Києва та УВС м. Севастополя, а також цим Положенням.

2. ПРИЙОМ І РЕЄСТРАЦІЯ ОСІБ, ПІДДАНИХ АДМІНІСТРАТИВНОМУ АРЕШТУ

2. Спеціальний приймальник приймає адмінарештованих цілодобово при наявності таких документів:

- а) постанови народного судді про адміністративний арешт, ним підписаної і скріпленої печаткою народного суду;
- б) протоколу особистого обшуку з вилученими цінностями і предметами;
- в) документу, що посвідчує особу адмінарештованого.

2.2. Черговий по спеціальному приймальнику при прийомі арештованих звіряє відповідність запису в постанові народного судді про адміністративний арешт з даними про особу доставленого і перевіряє наявність речей, перерахованих у протоколі особистого обшуку.

2.3. Кожний доставлений арештований опитується про стан здоров'я. Особи, доставлені з ознаками хвороби, оглядаються медичним працівником і за його висновком поміщаються в ізолятор, а при необхідності надання кваліфікованої медичної допомоги направляються у відповідні лікувальні заклади органів охорони здоров'я.

Адміністрація спеціального приймальника про поміщення адмінарештованих у лікувальні заклади негайно сповіщає прокурора і -народного суддю, а також близьких родичів. Після одужання адміністрація спецприймальника вживає заходів до їх поміщення у приймальник для відбуття адмінарешту, якщо не поступить інше рішення народного судді.

2.4. Перед поміщенням у камеру провадиться особистий огляд кожного арештованого двома співробітниками спеціального приймальника тієї ж статі. Огляд жінок провадиться співробітницями спеціального приймальника або запрошеними жінками після відповідного їх інструктажу.

2.5. Під час огляду підлягають вилученню:

- а) зброя, вибухові, отруйні і наркотичні речовини;
- б) гроші, цінні папери, ювелірні вироби;

- в) перець, сіль, спиртні напої, чай, тютюнові вироби і сірники;
- г) медикаменти та інші лікарські засоби, не дозволені медичними працівниками для вживання;
- д) шарфи, пояси, ремені, шнурки;
- е) скляний посуд, колючі, ріжучі предмети;
- є) документи;
- ж) продукти харчування;

Про проведений огляд складається протокол (додаток № 2). Вилучені цінності і предмети детально описуються з відображенням характерних прикмет, номерів.

Предмети, цінності і документи, що були вилучені на час утримання адмінарештованого, зберігаються у спеціальному приймальнику в металевих шафах, ключі від яких знаходяться у чергового по приймальнику. Копія квитанції на вилучені предмети, цінності і документи видається на руки арештованому.

2.6. Особи, доставлені в спеціальний приймальник, реєструються в журналі (додаток № 3).

При наявності підстав підозрювати адмінарештованого у скоєнні злочину або його розшуку, а також в інших необхідних випадках з таких осіб знімаються відбитки пальців і вони фотографуються. Дактокартка з фотокарткою в добовий строк передається в експертно-криміналістичний відділ для перевірки.

2.7. На кожного арештованого, поміщеного в спеціальний приймальник, ведеться справа, в якій зосереджуються постанова народного судді про адмінарешт, протокол огляду та інші матеріали, що характеризують цю особу.

Справи адмінарештованих зберігаються 3 роки і знищуються в порядку, встановленому відповідним наказом МВС України.

3. РЕЖИМ УТРИМАННЯ, ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ І ПРАВА ОСІБ, ПІДДАНИХ АДМІНІСТРАТИВНОМУ АРЕШТУ

3.1. Адмінарештовані, поміщені в спеціальний приймальник, повинні утримуватись у зачинених на замки камерах під-постійною охороною і наглядом, чоловіки — окремо, від жінок.

Хворі активною формою туберкульозу легенів, СНІД, венеричними та іншими інфекційними хворобами ізолюються від решти

арештованих. При необхідності встановлення, наявності цих захворювань, арештовані направляються на медичне обстеження у лікувальні заклади.

3.2. Особи, які поступили в спеціальний приймальник, підлягають санітарній обробці.

За висновком медичного працівника в адмінарештованих чоловіків проводиться стрижка волосся, про що робиться відмітка у справі, а у жінок — обробка протипедиккульозними речовинами з послідуємим миттям волосся.

При відсутності в спеціальному приймальнику санітарного пропускника, санітарна обробка арештованих проводиться в міських (селищних) санітарних пунктах або лазнях. Один раз на сім днів здійснюється помивка утримуваних осіб із заміною їх постільної білизни.

3.3. Кожний адмінарештований забезпечується індивідуальним спальним місцем (напівм'який топчан або ліжко). Йому видається матрац, подушка з чохлом, ковдра, постільна білизна, рушник. Утримувані особи можуть користуватися власними туалетними речами, настільні ігри їм не видаються.

Норма площі на одну особу встановлюється в розмірі не менше ніж 2,5 квадратних метри.

3.4. Камери спеціального приймальника обладнуються відповідно до вимог, що пред'являються до камер попереднього ув'язнення.

У дверях камер обладнуються оглядові отвори. Пости по охороні арештованих обладнуються звуковою попереджувальною сигналізацією, прилади якої розташовуються в кімнаті чергового по приймальнику.

3.5. Працівникам міліції, призначеним у наряд для охорони осіб підданих адміністративному арешту, зброя не видається. При затриманні особи, що вчинила втечу із спеціального приймальника, зброя не застосовується.

3.6. Адмінарештованим гаряча їжа видається три рази на день за нормою № 3 згідно з наказом МВС України від 14.07.92 р. № 421. Продукти харчування адмінарештованим видаються по відомості (додаток № 4).

Для забезпечення осіб, утримуваних у спеціальному приймальнику, гарячою їжею адміністрація приймальника складає договір з підприємством громадського харчування на приготування їжі. Виходячи із встановленої норми, у договорі передбачається приблизний

асортимент страв, вартість денного раціону, визначається націнка на продукти і порядок розрахунку за харчування.

3.7. Особи, утримувані в спеціальному приймальнику, зобов'язані виконувати встановлені цим Положенням правила поведінки і розпорядок дня, затверджений начальником органу внутрішніх справ.

Правила (додаток № 5) і розпорядок дня вивішуються на видному місці. З ними повинен бути ознайомлений кожний арештований перед поміщенням у камеру.

3.8. Адмінарештовані мають право:

- а) одержувати харчування і матеріально-побутове забезпечення за встановленими нормами;
- б) подавати через адміністрацію приймальника заяви і скарги;
- в) читати газети, журнали;
- г) користуватися власним одягом за сезоном.

Адмінарештованим дозволяється мати при собі рушник довжиною не більш 50 см, мило, зубну щітку, зубний порошок або зубну пасту, гребінець, носові хустинки, окуляри або пенсне, протези або милиці (інвалідам), медикаменти та інші лікарські засоби, дозволені медичним працівником. Перераховані речі і предмети арештовані можуть отримати від своїх родичів, або купити через адміністрацію приймальника. Відпускати їх додому за особистими речами забороняється.

Адмінарештованим дозволяється також зберігати при собі копії квитанції на здані або вилучені гроші, цінності і речі.

Для зберігання предметів туалету обладнуються шафи або полиці в спеціально відведених місцях поза камерами.

3.9. Адмінарештованим забороняється:

- а) порушувати встановлений порядок і тишу в камерах та інших приміщеннях спеціального приймальника, вступати в суперечки із працівниками приймальника;
- б) псувати речі приймальника, робити будь-які надписи на стінах, а також на предметах і речах, що знаходяться у приймальнику;
- в) мати при собі гроші і заборонені для зберігання предмети;
- г) вживати спиртні напої і наркотичні засоби;

- д) мати або виготовляти гральні карти, займатися азартними іграми;
- е) вести листування, отримувати передачі і посилки (окрім речей особистого туалету), грошові перекази, купувати продукти харчування.

3.10. До адмінарештованих, які чинять опір працівникам міліції, або якщо є підстави вважати, що вони можуть завдати шкоди оточуючим чи собі, застосовуються наручники або зв'язування на строк не більше двох годин. Зв'язування здійснюється засобами, що виключають можливість заподіяння арештованому тілесних ушкоджень (Додаток № 6).

Застосування наручників або зв'язування проводиться за розпорядженням начальника органу внутрішніх справ, спеціального приймальника або їх заступників, а в разі їх відсутності — чергового по приймальнику, органу внутрішніх справ.

Про кожний випадок застосування наручників або зв'язування черговий доводить письмовим рапортом до відома начальника спецприймальника, в якому вказуються підстави і час застосування цих засобів.

Особи, до яких застосовані наручники або зв'язування, повинні перебувати під постійним наглядом чергового наряду та медпрацівника.

3.11. За навмисне пошкодження інвентаря, обладнання чи іншого майна арештовані несуть матеріальну відповідальність у розмірі нанесеного збитку. Про розмір нанесеного збитку складається акт. Стягнення матеріального збитку з цих осіб здійснюється в загально-позовому порядку.

4. ВИКОРИСТАННЯ ОСІБ, ПІДДАНИХ АДМІНІСТРАТИВНОМУ АРЕШТУ, НА ФІЗИЧНИХ РОБОТАХ

4.1. Організація залучення адмінарештованих до праці покладена на місцеві органи влади, які визначають перелік підприємств, організацій, де вони мають працювати.

4.2. Адмінарештовані, за їх згодою, використовуються на фізичних роботах на промислових підприємствах, будовах, у радгоспах і колгоспах, інших організаціях за заявками керівників цих підприємств і організацій.

4.3. Оплата праці адмінарештованих на фізичних роботах проводиться згідно договору, що укладається приймальником із господарськими органами, за фактично виконаний об'єм роботи згідно з нормами і розцінками, діючими у відповідних галузях народного господарства, або за почасовими тарифними ставками.

4.4. Кошти, що надходять від підприємств і організацій за роботи, виконані адмінарештованими, зараховуються в бюджет відповідних місцевих Рад народних депутатів.

4.5. Адміністрація спеціальних приймальників може залучати адмінарештованих до роботи по благоустрою і покращанню побутових умов цих закладів.

4.6. Праця адмінарештованих організується з дотриманням правил техніки безпеки і охорони праці. Для них встановлюється 8-годинний робочий день. Заробітна плата адмінарештованим не виплачується.

4.7. Адмінарештовані виводяться на фізичні роботи тільки у супроводі міліціонерів. У разі втечі адмінарештованого з місця роботи адміністрація спеціального приймальника вживає заходів до встановлення його місця перебування. Одночасно по кожному випадку втечі адмінарештованого повідомляється орган внутрішніх справ, який готував матеріали про притягнення його до відповідальності, і орган за місцем проживання втікача. При встановленні втікача він повертається в спеціальний приймальник.

4.8. Вивід адмінарештованих на роботу і контроль за своєчасним їх поверненням здійснюється черговим по спеціальному приймальнику, органу внутрішніх справ.

Облік осіб, які використовуються на роботах, ведеться в книзі обліку використання на фізичних роботах осіб, які утримуються в спеціальному приймальнику (додаток № 7).

4.9. Спеціальним одягом і взуттям особи, які виводяться на фізичні роботи, адміністрацією приймальника не забезпечуються.

4.10. Про всі випадки несумлінного відношення адмінарештованих до роботи працівник міліції, який забезпечує нагляд за ними, доповідає рапортом начальнику спеціального приймальника для вжиття відповідних заходів.

5. ЗВІЛЬНЕННЯ АДМІНАРЕШТОВАНИХ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЙМАЛЬНИКА

5.1. Адмінарештовані звільняються із спеціального приймальника після відбуття строку адмінарешту, встановленого постановою народного судді.

5.2. Звільненим повертаються під розписку всі вилучені у них при поміщені в спеціальний приймальник цінності, документи, речі і предмети, за винятком предметів, документів і речей, які вони зберігали незаконно. Вилучення предметів, речей і документів, що зберігалися незаконно, оформляється протоколом у присутності понятих.

5.3. Відносно осіб, які незаконно зберігали вогнепальну зброю, вибухові речовини, а також сильнодіючі або отруйні речовини, органом внутрішніх справ вирішується питання про їх відповідальність згідно з чинним законодавством.

5.4. При звільненні особи, яка відбувала адміністративний арешт, видається довідка (додаток № 8).

5.5. Адміністрація спеціального-приймальника зобов'язана проводити з адмінарештованими профілактичні бесіди, під час яких роз'яснює необхідність припинення антигромадської поведінки, ознайомлює із законодавством про відповідальність за порушення громадського порядку.

6. ОБОВ'ЯЗКИ ПРАЦІВНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЙМАЛЬНИКА

6.1. Співробітники спеціального приймальника несуть особисту відповідальність за дотримання законності і виконання цього Положення. Вони повинні бути витриманими і уважними в стосунках з адмінарештованими.

6.2. Начальник спеціального приймальника підпорядковується начальнику органа внутрішніх справ, при якому організовується приймальник. Він несе відповідальність за організацію роботи спеціального приймальника, стан дисципліни і службової підготовки особового складу, дотримання законності працівниками приймальника.

Начальник спеціального приймальника зобов'язаний:

- а) контролювати виконання підлеглими йому працівниками обов'язків, визначених цим Положенням, планувати роботу приймальника;

- б) організовувати і особисто проводити із співробітниками спеціального приймальника виховну роботу, службову, бойову і фізичну підготовку, інструктажі нарядів, контролювати несення ними служби;
- в) брати участь у розробці і проведенні органом внутрішніх справ, при якому утворений спецприймальник, заходів щодо посилення боротьби з правопорушеннями;
- г) аналізувати стан роботи спеціального приймальника, за результатами аналізу вносити керівництву органу внутрішніх справ пропозиції щодо посилення боротьби з хуліганством, пияцтвом у громадських місцях та іншими правопорушеннями;
- д) організовувати та забезпечувати охорону арештованих, додержання ними встановленого режиму утримання;
- е) розробляти і здійснювати заходи щодо трудового використання адмінарештованих;
- є) забезпечувати харчування осіб, які утримуються, відповідно до встановленої норми;
- ж) контролювати правильність і повноту оформлення матеріалів на порушників режиму утримання, а також своєчасність направлення цих матеріалів начальнику органу внутрішніх справ;
- з) після відбуття адмінарештованими строку покарання забезпечувати направлення за місцем їх роботи, навчання, в орган соціального забезпечення чи судовому виконавцю рахунків про стягнення вартості утримання і харчування за час адміністративного арешту; домагатися своєчасного перерахування цих коштів у відповідний бюджет;
- й) проводити с особами, які утримуються в спеціальному приймальнику, індивідуальні бесіди, направлені на припинення ними антигромадської поведінки;
- і) розглядати у встановлені строки скарги, листи і заяви адмінарештованих та інших громадян; скарги і заяви, адресовані прокурору, прогляданню не підлягають і направляються за адресою протягом 24 годин з часу їх подання. Всі інші скарги та заяви начальником спецприймальника після розгляду направляються за призначенням у порядку, встановленому законом; скарги на дії адміністрації спеціального приймальника доповідаються начальнику органу внутрішніх справ, при якому утворена ця установа;

- і) забезпечувати додержання штатної та фінансової дисципліни, збереження коштів і матеріальних цінностей та своєчасне подання звітності;
- й) організовувати правильне використання і ремонт автотранспорту та іншого майна;
- к) розробляти кошторис на утримання спеціального приймальника, забезпечувати постачання його необхідним інвентарем, вживати заходів до ремонту приміщень і підтримання в них встановленого порядку.

6.3. Черговий по спеціальному приймальнику підпорядковується начальнику спеціального приймальника. Він керує роботою чергового наряду, а під час відсутності начальника спецприймальника відповідає за діяльність цієї установи.

Черговий зобов'язаний:

- а) проводити реєстрацію і облік осіб, доставлених у спеціальний приймальник для відбуття адміністративного арешту, при необхідності здійснювати фотографування і дактилоскопію адмінарештованих, розподіляти їх по камерах, призначати серед них чергових; забезпечувати збереження речей, грошей, документів і цінностей, що належать особам, утримуваним у спецприймальнику, та видавати їх при звільненні;
- б) своєчасно забезпечувати медичний огляд, санітарну обробку адмінарештованих, а також їх харчування і постачання кип'яченою водою;
- в) перевіряти наявність адмінарештованих, стан камер, справність запорів, забезпечувати додержання встановленого для них режиму утримання; у невідкладних випадках переводити злісних порушників в окрему камеру і встановлювати за ними посилений нагляд; інформувати заступаючий на службу наряд про порушників режиму, а також про адмінарештованих, поведінка яких потребує посиленого нагляду.
- г) інформувати медичного працівника про хворих осіб, а у його відсутності викликати до них швидку медичну допомогу; вживати заходів щодо виключення можливості скоєння самогубства або заподіяння тілесних ушкоджень у приміщенні спеціального приймальника; негайно доповідати начальнику спецприймальника, а у його відсутності – черговому по органу внутрішніх справ про всі надзвичайні події;

д) інструктувати особовий склад чергового наряду, контролювати його службу; вимагати від наряду чіткого виконання службових обов'язків, додержання правил носіння встановленої форми одягу, ввічливого ставлення до адмінарештованих;

е) перевіряти при необхідності за оперативними обліками осіб, які утримуються в спеціальному приймальнику, а також їх предмети і речі, що мають номерні або інші індивідуальні прикмети;

є) слідкувати за справністю засобів сигналізації, зв'язку і постового устаткування, водопровідної і каналізаційної мереж, електричного і газового обладнання;

ж) своєчасно доповідати начальнику спеціального приймальника про всі скарги і заяви осіб, які утримуються в приймальнику, вживати щодо них необхідні заходи. Для написання скарг, заяв, листів надавати арештованим письмове приладдя;

з) забезпечувати підготовку адмінарештованих для виводу на роботу і здійснювати їх прийом та особистий огляд після повернення в спеціальний приймальник.

й) при звільненні із спеціального приймальника видавати громадянам довідки встановленого зразка і проводити з утримуваними коротку профілактичну бесіду по недопущенню ними правопорушень;

і) вести і зберігати документацію чергової частини.

6.4. Інспектор по працевлаштуванню підпорядковується начальнику спеціального приймальника. Він зобов'язаний:

а) безпосередньо організовувати використання арештованих на роботах за договорами та у спеціальному приймальнику;

б) контролювати організацію праці арештованих на робочих місцях;

в) розглядати наряди на виконання робіт, перевіряти правильність розцінок і обсягу виконаної роботи;

г) вести книгу обліку використання на фізичних роботах осіб, утримуваних у спеціальному приймальнику, а також облік виконання норм виробітку; щомісячно складати звіт про трудове використання арештованих;

д) оформляти акти, за встановленою формою, при нещасних випадках з арештованими на робочих об'єктах разом із представниками підприємств (будов), організацій.

6.5. Командир взводу (відділення) підпорядковується начальнику спеціального приймальника. Він зобов'язаний:

- а) навчати і виховувати особливий склад взводу (відділення) у дусі сумлінного виконання службового обов'язку, суворого додержання дисципліни і законності;
- б) здійснювати розстановку сил і засобів на поточну добу відповідно до рішень начальника спеціального приймальника;
- в) готувати особовий склад до несення служби, слідкувати за додержанням міліціонерами правил носіння форменого одягу; інструктувати підлеглих перед заступанням на службу;
- г) перевіряти службу нарядів і на місці усувати виявлені недоліки, проводити підміну міліціонерів для приймання їжі;
- д) вести облік роботи особового складу взводу (відділення) і щоденно підбивати підсумки їх служби; вносити пропозиції начальнику спеціального приймальника про надання міліціонерам вихідних днів і відпусток.

6.6. Постовий міліціонер по охороні камер підпорядковується черговому по спеціальному приймальнику і командирі відділення. Він зобов'язаний:

- а) при заступанні на пост приймати адмінарештованих, які утримуються в камерах;
- б) вести постійний нагляд за адмінарештованими, забезпечувати додержання ними встановленого режиму утримання і правил внутрішнього розпорядку; вживати заходів до попередження з боку арештованих самогубств чи заподіяння ними тілесних ушкоджень;
- в) спільно із заступаючим міліціонером і черговим по спеціальному приймальнику перевіряти стан камер, справність вікон, підлоги, стелі, стін, інвентарю, провадити особистий огляд адмінарештованих та огляд їх речей;
- г) перевіряти справність сигналізації і зв'язку;
- д) слідкувати за освітленням камер;

е) негайно доповідати черговому по спеціальному приймальнику про спроби і наміри адмінарештованих скоїти втечу, вчинити безпорядок та інші порушення;

ж) у випадку захворювання адмінарештованого негайно повідомити про це медичного працівника і чергового по спеціальному приймальнику.

6.7. Міліціонер-черговий по контрольно-пропускному пункту підпорядковується черговому по спеціальному приймальнику. Він зобов'язаний:

а) здійснювати пропускний режим у спеціальному приймальнику, не допускати самовільного виходу з території приймальника адмінарештованих і входу сторонніх осіб;

б) пропускати звільнених громадян через КПП за довідками встановленого зразка;

в) оглядати транспорт, який проходить через КПП, не допускати провозу в спеціальний приймальник заборонених предметів;

г) брати участь у прийомі та особистому огляді адмінарештованих при їх поверненні з роботи.

6.8. Міліціонер, який супроводжує арештованих на фізичні роботи, підпорядковується інспектору з трудового використання, черговому по спеціальному приймальнику і командиру відділення. Він зобов'язаний:

а) приймати за списком від чергового по спеціальному приймальнику адмінарештованих, конвоювати їх до місця роботи і назад, забезпечувати охорону арештованих на робочому об'єкті;

б) забезпечувати виконання арештованими виробничого завдання;

в) доповідати рапортом про події на місці робіт, на шляху до них і назад, а також про ухилення арештованих від виконання виробничого завдання;

г) після повернення з робочого об'єкта здавати за списком арештованих, а також наряд на виконання ними робіт черговому по спеціальному приймальнику;

д) брати участь в особистому огляді арештованих після повернення їх з роботи.

6.9. Лікар (фельдшер) підпорядковується начальнику спеціального приймальника, а у його відсутність — черговому по спеціальному приймальнику, несе відповідальність за медичне обслуговування осіб, які утримуються в спеціальному приймальнику.

Він зобов'язаний:

- а) проводити медичний огляд адмінарештованих при розміщенні їх до спеціального приймальника; .
- б) стежити за станом здоров'я арештованих і надавати їм необхідну медичну допомогу; при різкому погіршенні стану хворого негайно викликати швидку або невідкладну медичну допомогу;
- в) стежити за санітарним станом приміщень спеціального приймальника, а також за додержанням у них встановленого температурного режиму повітря, забезпечувати своєчасне проведення санітарної обробки арештованих, їх одягу і речей; слідкувати за своєчасною помивкою утримуваних осіб і заміною їх постільної білизни, організацією харчування і якістю доставленої їжі;
- г) бути присутнім при зв'язуванні арештованих, які бешкетують і своїми діями можуть завдати шкоди оточуючим або собі, а також наглядати за станом їх здоров'я;
- д) забезпечувати постачання спеціального приймальника медикаментами;
- е) здійснювати необхідні протиепідемічні заходи; є) вести встановлену медичну документацію.

6.10. Старший бухгалтер (бухгалтер) підпорядковується начальнику спеціального приймальника, виконує обов'язки і користується правами, встановленими Положенням про головних бухгалтерів. Окрім цього він зобов'язаний:

- а) вести облік осіб, яким після звільнення із спецприймальника виписуються рахунки на сплату сум за утримання і харчування;
- б) стежити за додержанням строків сплати цих сум і своєчасним надходженням їх до відповідного бюджету;
- в) при порушенні строків сплати і ухилення громадян від сплати грошових сум за утримання і харчування в спеціальному приймальнику вживати необхідні заходи щодо примусового стягнення належних сум в установленому законом порядку.

6.11. Функціональні обов'язки інших працівників розробляються начальником спеціального приймальника і затверджуються начальником органу внутрішніх справ, при якому організовано цю установу.

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ МВС УКРАЇНИ

Додаток № 1 до Положення про спеціальний приймальник

РАХУНОК №

Спеціальний приймальник для адмінарештованих, при Управлінні (відділі) внутрішніх справ _____

(область місто) 199 _ р.

Прізвище _____ ім'я _____ по батькові.

Рік народження _____ Місце народження _____

Місце проживання _____

Місце роботи і адреса _____

Згідно з рішенням _____

від «_____» _____ 199__ р. № _

Вам пропонується оплатити _____ крб. _____ коп. за харчування і утримання в спеціальному приймальнику із розрахунку _____ крб. за добу адмінарешту. Гроші необхідно внести безпосередньо в спеціальний приймальник або на поточний рахунок № _____ в. _____:

(найменування установи, банку)

При несплаті у 15-денний строк заборгованість стягується у примусовому порядку.

Начальник спеціального приймальника

(підпис)

М. П.

Рахунок отримав

(підпис)

Додаток № 2
до Положення про спеціальний приймальник

ПРОТОКОЛ
особистого огляду і огляду речей

19 ____ року ____ місяця ____ дня

Я, ____ ;

(посада, звання, прізвище, ініціали працівника міліції)

у присутності понятих:

1. _____, проживає за адресою: _____

(прізвище, ініціали)

тел. № _____

2. _____ проживає за адресою: _____

(прізвище, ініціали)

тел. _____

провів особистий огляд і огляд речей адмінарештованого.

(прізвище, ім'я, по батькові)

При огляді виявлено, вилучено і прийнято на зберігання наступне:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

При поміщенні в камеру адмінарештований був одягнений: _____

Підпис працівника міліції, який провів огляд

Підписи: адмінарештованого _____

Понятих: 1. _____

(підпис)

2. _____

(підпис)

(друкується на зворотному боці протоколу особистого огляду)

РОЗПИСКА

Вилучені при огляді речі, перераховані в цьому протоколі,
одержав _____

« _____ » _____ 199__р.

(підпис)

Вилучені при огляді речі повернув _____

(посада, звання, прізвище) __199__р.

(підпис)

Додаток № 3
до Положення про спеціальний приймальник

ЖУРНАЛ
обліку осіб, утримуваних у спеціальному приймальнику

Початий « _____ » _____ 199__р.

Закінчений « _____ » _____ 199__р.

№ по порядку	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Місце проживання	Місце роботи, навчання, ким працює	Коли затриманий, яким органом внутрішніх справ (день, місяць, години, хвилини)	Коли і на який строк підданий адміністративному арешту	Число, години, хвилини вміщення у спеціальний приймальник	Число, години, хвилини звільнення із спеціального приймальника	Вартість утримання і харчування сплачена (сума і дата сплати)	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Додаток № 4
до Положення про спеціальний приймальник

ВІДОМІСТЬ

на видачу продуктів харчування особам, утримуваним у спеціальному приймальнику при _____

(найменування органу внутрішніх справ)

на « _____ » _____ 199 ____ р.

№ по порядку	П.І.Б.	Найменування продуктів						Вартість	Вартість арештованого одержання
		хліб	Перша справа	Друга справа	цукор	чай			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Додаток № 5
до Положення про спеціальний приймальник

ПРАВИЛА

**утримання осіб, підданих адміністративному арешту,
у спеціальних приймальниках при органах внутрішніх справ**

I. Загальні положення

1.1. Особи, доставлені у спеціальний приймальник для відбуття адміністративного арешту, підлягають медичному огляду і проходять санітарну обробку. При необхідності вони фотографуються і дактилоскопуються.

1.2. Адмінарештовані утримуються в замкнених на замки камерах і перебувають під постійною охороною. На прогулянку вони не виводяться.

1.3. Настільні ігри особам, утримуваним у спеціальному приймальнику, не видаються.

1.4. До утримуваних у спеціальному приймальнику осіб можуть застосовуватись наручники або зв'язування, якщо вони чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть завдати шкоди оточуючим або собі.

1.5. За призначенням адміністрації спеціального приймальника піддані арешту особи можуть направлятись на фізичні роботи. Для них встановлюється 8-годинний робочий день.

1.6. Адміністративні арештовані забезпечуються харчуванням у відповідності із встановленими нормами.

1.7. З адмінарештованих за кожен добу перебування у спецприймальнику стягується в безспірному порядку вартість харчування і утримання у розмірі, встановленому місцевими органами влади.

II. Основні обов'язки адмінарештованих, які утримуються у спеціальному приймальнику

2.1. Адмінарештовані зобов'язані:

- точно дотримуватись встановленого у спеціальному приймальнику порядку, санітарно-гігієнічних правил, виконувати законні вимоги його працівників;
- мати охайний зовнішній вигляд, постійно підтримувати чистоту в камері;
- бути ввічливими із працівниками спеціального приймальника, а також один з одним. Вставати при вході в камеру співробітників приймальника;
- дбайливо ставитися до державного майна;
- за призначенням адміністрації по черзі нести чергування по камері;
- сумлінно ставитись до виконання фізичної роботи, додержуватись правил техніки безпеки і протипожежного режиму.

2.2. Черговий по камері зобов'язаний:

- а) стежити за додержанням чистоти в камері, підмітати і мити підлогу, а також мити бачок для питної води;
- б) одержувати для адмінарештованих посуд, стежити за цілістю камерного інвентарю, устаткування та іншого майна;

в) стежити за необхідним освітленням у камері у вечірній і нічний часи;

г) виносити, спорожняти, чистити і дезінфікувати санітарний бак, прибирати туалет.

III. Права осіб, утримуваних у спеціальному приймальнику

3.1. Адмінарештовані мають право:

а) одержувати харчування та матеріально-побутове забезпечення за встановленими нормами;

б) мати спальне місце;

в) подавати через адміністрацію спецприймальника заяви і скарги;

г) читати газети, журнали;

д) користуватись власним одягом за сезоном, мати при собі рушник довжиною не більше ніж 50 см, мило, зубну щітку, зубний порошок або зубну пасту, гребінець, носові хусточки, окуляри чи пенсне, протези чи милиці (інвалідам), медикаменти та інші лікарські засоби, дозволені медичним працівником.

Перераховані речі та предмети адмінарештовані можуть одержати через своїх родичів;

е) зберігати при собі квитанції на здані гроші, цінності та речі.

IV. Адмінарештованим забороняється:

4.1. Порушувати встановлений порядок і тишу в камері та інших приміщеннях спеціального приймальника, вступати в суперечку із його працівниками.

4.2. Кричати, викидати що-небудь із камер, вилізати на підвіконня, висовуватися у квартиру, затуляти «вічко» дверей.

4.3. Робити будь-які надписи і помітки на стінах, а також на предметах і речах, що знаходяться у камері.

4.4. Мати при собі гроші і заборонені для зберігання речі; вживати спиртні напої або наркотичні засоби; мати або виготовляти карти, займатися азартними іграми; обмінювати між собою речі і продавати їх.

4.5. Вести листування, одержувати передачі і посилки, грошові перекази, купувати продукти харчування.

Додаток № 6
до Положення про спеціальний приймальник

ПОРЯДОК
застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу
в спеціальних установах міліції

1. Правовою основою застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в спеціальних установах міліції є Закон України «Про міліцію» та «Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні», затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1991 року № 49.

2. Особовий склад спеціальних установ міліції, якщо заходи припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам її працівників не забезпечили виконання покладених на них обов'язків має право застосовувати заходи фізичного впливу, та спеціальні засоби до правопорушників для:

2.1. Захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю або здоров'ю.

2.2. Припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку.

2.3. Відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби спеціальних установ міліції, або їх звільнення у разі захоплення.

2.4. Затримання і доставки в міліцію або інші службові приміщення осіб, які вчинили правопорушення під час утримання в спеціальних установах міліції, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції, або якщо є підстави вважати, що вони можуть завдати шкоди оточуючим чи собі.

2.5. Припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують обов'язки в приміщеннях або на території спеціальних установ міліції.

2.6. Звільнення заложників.

3. Заходами фізичного впливу є прийоми рукопашного бою.

4. Спеціальними засобами, що застосовуються в спеціальних установах міліції, є:

- а) засоби зв'язування;
- б) наручники;
- в) гумові кийки;

- г) сльозоточиві речовини;
- д) пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту;
- е) засоби індивідуального захисту.

За рішенням начальника відділу (управління) внутрішніх справ, при якому діє спеціальна установа міліції, або його заступника для виконання покладених на міліцію обов'язків можуть бути застосовані і інші спеціальні засоби, перелік яких затверджено Кабінетом Міністрів України.

5. Застосуванню, заходів фізичного впливу і спеціальних засобів повинно передувати попередження про намір їх використання, зроблене голосом або через підсилювач мови, крім випадків, коли виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції, та звільнення заручників.

6. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи (осіб) правопорушника (ків).

7. Зв'язування утримуваних в спеціальних установах осіб здійснюється м'якими ремнями в окремому приміщенні (камері), за станом здоров'я і поведінкою порушника забезпечується постійний нагляд.

8. Безперервне утримування в зв'язаному стані або в наручниках не може продовжуватись більше ніж 2 години. Після п'ятнадцятихвилинної перерви в разі необхідності зазначені засоби можуть бути застосовані знову.

При зв'язуванні і застосуванні наручників руки порушника повинні знаходитися в положенні за спиною. Зв'язування ніг здійснюється окремо. Дозволяється прив'язування рук і ніг такої особи до ліжка (топчана) в положенні лежачи на животі.

Категорично забороняється зв'язування рук і ніг разом (в положенні так званої «ластівки»).

9. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби до вагітних жінок, осіб похилого віку або з явними ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи «збройного опору».

10. Працівник, який застосував фізичну силу або спеціальні засоби, доповідає про це письмовим рапортом своєму безпосередньому начальнику. В рапорті вказується, коли, де, проти кого, за яких

обставин, протягом якого часу застосовувалися спеціальні засоби чи заходи фізичного впливу і наслідки їх застосування.

11. Особам, яким заподіяні тілесні ушкодження, або завдано шкоди їх здоров'ю надається невідкладна медична допомога, а в разі необхідності вони негайно направляються в лікувальні заклади.

Додаток № 7
до Положення про спеціальний приймальник

КНИГА
обліку використання на фізичних роботах осіб, утримуваних
у спеціальному приймальнику

Почата « ____ » _____ 199__ р.
Закінчена « ____ » _____ 199__ р.

Дата	Прізвище, ініціали адмінарештованих	Найменування організації, в якій працювали адмінарештовані	Час (години, хвилини)		Підпис		Примітка
			виводу адмінарештованих на роботу	повернення адмінарештованих з роботи	відповідальної особи за прийом адмінарештованих	Чергового по приймальнику за прийом повернених з роботи адмінарештованих	
1	2	3	4	5	6	7	8

Додаток № 8
до Положення про спеціальний, приймальник
Штамп спеціального приймальника

ДОВІДКА

Видана _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини

про те, що він (вона) у період з _____ по _____ 199__р.
відбував (ла) адміністративний арешт у _____

(назва спецприймальника)

згідно з _____ :

(постанова народного судді)

Начальник спеціального приймальника при _____

(найменування органу внутрішніх справ)

Підпис _____

(прізвище)

« _____ » _____ 199__р.

Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання

*Протокол ратифіковано Законом № 22-V від 21.07.2006,
ВВР, 2006, № 39, ст. 327*

Офіційний переклад

Преамбула

Держави — учасниці цього Протоколу, знову підтверджуючи, що катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження та покарання заборонені і є серйозними порушеннями прав людини, будучи впевнені в необхідності подальших заходів для досягнення цілей Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (далі — Конвенція) та посилення захисту позбавлених волі осіб від катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, нагадуючи, що статті 2 та 16 Конвенції зобов'язують кожну державу-учасницю вживати ефективних заходів для недопущення актів катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання на будь-якій території під своєю юрисдикцією, визнаючи, що на державах лежить головна відповідальність за виконання цих статей, що посилення захисту позбавлених волі осіб та неухильне дотримання їх прав людини є загальним обов'язком всіх і що міжнародні органи зі здійснення доповнюють та зміцнюють національні заходи, нагадуючи, що дієве недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження

та покарання вимагає просвіти й поєднання різних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів, нагадуючи також про те, що Всесвітня конференція з прав людини, що відбулась у Відні в червні 1993 року, рішуче заявила про те, що зусилля з викорінення катувань повинні бути перш за все спрямовані на недопущення, і закликала до прийняття факультативного протоколу до Конвенції, який має на меті створення превентивної системи регулярного відвідання місць утримання під вартою, будучи впевнені в тому, що захист позбавлених волі осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання може бути посилений на основі несудових заходів превентивного характеру, заснованих на регулярному відвіданні місць утримання під вартою, домовилися про таке:

Частина I. Загальні принципи

Стаття 1

Мета цього Протоколу полягає у створенні системи регулярних відвідувань, що здійснюються незалежними міжнародними та національними органами, місць, де знаходяться позбавлені волі особи, з метою недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Стаття 2

1. Створюється Підкомітет з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання Комітету проти катувань (далі — Підкомітет з недопущення), який здійснює функції, викладені в цьому Протоколі.

2. Підкомітет з недопущення виконує свою роботу в рамках Статуту Організації Об'єднаних Націй і керується його цілями та принципами, а також нормами Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з особами, позбавленими волі.

3. Підкомітет з недопущення також керується принципами конфіденційності, неупередженості, невивірковості, універсальності й об'єктивності.

4. Підкомітет з недопущення та держави-учасниці співробітничать у справі здійснення цього Протоколу.

Стаття 3

Кожна держава-учасниця створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або кілька органів для відвідувань для цілей недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання (далі — національні превентивні механізми).

Стаття 4

1. Кожна держава-учасниця дозволяє відвідування згідно із цим Протоколом, механізмами, про які йдеться в статтях 2 і 3, будь-якого місця, що знаходиться під її юрисдикцією та контролем, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи мовчазної згоди (далі — місця утримання під вартою). Ці відвідування здійснюються з метою посилення, за необхідності, захисту таких осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання.

2. Для цілей цього Протоколу позбавлення волі означає будь-яку форму утримання під вартою чи тюремного ув'язнення або поміщення особи в державне чи приватне місце утримання під вартою, яке ця особа не має права залишити за власним бажанням, за наказом будь-якого судового, адміністративного чи іншого органу.

Частина II. Підкомітет з недопущення

Стаття 5

1. Підкомітет з недопущення складається з десяти членів. Після здачі на зберігання п'ятдесятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання до цього Протоколу число членів Підкомітету збільшується до двадцяти п'яти осіб.

2. Члени Підкомітету з недопущення обираються з числа осіб, що мають високі моральні якостями і мають підтверджений досвід роботи у сфері здійснення правосуддя, зокрема кримінального, у пенітенціарній системі або поліції, або в різних сферах, що стосуються поведження з позбавленими волі особами.

3. Під час створення Підкомітету з недопущення належна увага приділяється необхідності справедливого географічного розподілу та представленості різних форм культури та правових систем держав-учасниць.

4. Під час створення Підкомітету з недопущення увага також приділяється збалансованому гендерному представництву на основі принципів рівності й недискримінації.

5. До складу Підкомітету з недопущення може входити не більше одного громадянина однієї й тієї самої держави.

6. Члени Підкомітету з недопущення виконують свої функції в особистій якості, вони повинні бути незалежними й неупередженими та мати можливість ефективно працювати у складі Підкомітету.

Стаття 6

1. Кожна держава-учасниця може, відповідно до пункту 2 цієї статті, висунути двох кандидатів, що мають кваліфікацію та відповідають вимогам, викладеним у статті 5, і при цьому вона надає докладну інформацію про кваліфікацію кандидатів.

2. а) Кандидати повинні мати громадянство держави – учасниці цього Протоколу; б) принаймні один з двох кандидатів, висунутих державою-учасницею, повинен мати громадянство цієї держави-учасниці; с) до складу Підкомітету з недопущення може бути висунуто не більше двох кандидатів, що є громадянами однієї й тієї самої держави-учасниці; d) до того як яка-небудь держава-учасниця висуває кандидатом громадянина іншої держави-учасниці, вона запитує й отримує на це згоду цієї держави-учасниці.

3. Не менш ніж за п'ять місяців до початку наради держав-учасниць, на якій будуть проводитися вибори, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надсилає державам-учасницям лист з пропозицією подати своїх кандидатів в тримісячний строк. Генеральний секретар подає список всіх висунутих таким чином кандидатів в алфавітному порядку із зазначенням держав-учасниць, які їх висунули.

Стаття 7

1. Члени Підкомітету з недопущення обираються таким чином:

- а) головна увага приділяється виконанню вимог та критеріїв статті 5 цього Протоколу;
- б) перші вибори проводяться не пізніше, ніж через шість місяців після набуття чинності цим Протоколом;
- с) держави-учасниці обирають членів Підкомітету з недопущення таємним голосуванням;

d) вибори члена Підкомітету з недопущення проходять на нарадах держав-учасниць, що скликаються Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй кожні два роки. На цих нарадах, кворум яких складають дві третини числа держав-учасниць, обраними до Підкомітету членами вважаються особи, що набрали найбільшу кількість голосів й абсолютну більшість голосів представників держав-учасниць, що були присутні й брали участь у голосуванні.

2. Якщо в ході виборів два громадяни якої-небудь держави-учасниці отримують право працювати у складі Підкомітету з недопущення, членом Підкомітету стає кандидат, що набрав найбільшу кількість голосів. Якщо ці громадяни отримали однакову кількість голосів, застосовується така процедура:

a) якщо тільки один кандидат був висунутий державою-учасницею, громадянином якої він є, цей громадянин стає членом Підкомітету з недопущення;

b) якщо обидва кандидати були висунуті державою-учасницею, громадянами якої вони є, то проводиться роздільне таємне голосування для визначення того, який із цих громадян стане членом Підкомітету з недопущення;

c) якщо жодний з кандидатів не був висунутий державою-учасницею, громадянином якої він є, то проводиться роздільне таємне голосування для визначення того, який із цих кандидатів стане членом Підкомітету з недопущення.

Стаття 8

У випадку смерті або відставки одного із членів Підкомітету з недопущення або у випадку неможливості виконання ним з якої-небудь іншої причини функцій члена Підкомітету, держава-учасниця, яка висунула його кандидатуру, призначає іншу особу, що має право бути обраною, має кваліфікацію та задовольняє вимоги, викладені в статті 5, з урахуванням необхідності забезпечити належну збалансованість між різними сферами компетенції, на строк повноважень до наступної наради держав-учасниць за умови затвердження її більшістю держав-учасниць. Затвердження вважається таким, що відбулось, якщо тільки протягом шести тижнів після повідомлення Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй про передбачуване призначення половина чи більше половини держав-учасниць не висловляться проти такого призначення.

Стаття 9

Члени Підкомітету з недопущення обираються строком на чотири роки. Вони можуть бути переобрані один раз у випадку висування їхніх кандидатур. Строк повноваження половини кількості членів, обраних на перших виборах, закінчується після закінчення дворічного періоду; одразу ж після перших виборів імена цих членів визначаються жеребкуванням, яке проводить Голова наради, що зазначені в пункті 1 д статті 7.

Стаття 10

1. Підкомітет з недопущення обирає своїх посадових осіб на дворічний строк. Вони можуть бути переобрані.

2. Підкомітет з недопущення встановлює свої правила процедури. Ці правила процедури передбачають, зокрема, що:

- а) кворум складає половина кількості членів плюс один;
- б) рішення Підкомітету з недопущення приймаються більшістю голосів присутніх членів;
- в) засідання Підкомітету з недопущення є закритими.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає першу нараду Підкомітету з недопущення. Після своєї першої наради Підкомітет проводить свої подальші наради з інтервалом, установленим у його правилах процедури. Підкомітет і Комітет проти катувань проводять свої сесії одночасно не рідше одного разу на рік.

Частина III. Мандат Підкомітету з недопущення

Стаття 11

Підкомітет з недопущення:

- а) відвідує місця, зазначені в статті 4, та надає рекомендації державам-учасницям стосовно захисту позбавлених волі осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- б) стосовно національних превентивних механізмів: i) за необхідності, консультує держави-учасниці та сприяє їм у створенні таких механізмів; ii) підтримує прямі, за необхідності конфіденційні, контакти з національними превентивними механізмами та пропонує їм послуги у сфері професійної підготовки й технічної допо-

моги для цілей зміцнення їхнього потенціалу; iii) консультує їх та надає їм допомогу у справі оцінки потреб та заходів, необхідних для посилення захисту позбавлених волі осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання; iv) надає рекомендації та зауваження державам-учасницям для цілей зміцнення можливостей і мандату національних превентивних механізмів для недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;

с) співробітничает для цілей недопущення катувань у цілому з відповідними органами та механізмами Організації Об'єднаних Націй, а також з міжнародними, регіональними та національними закладами або організаціями, що діють в інтересах посилення захисту всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Стаття 12

Для того щоб Підкомітет з недопущення міг виконувати свій мандат, викладений у статті 11, держави-учасниці зобов'язуються:

- а) приймати Підкомітет з недопущення на своїй території та надавати йому доступ до місць утримання під вартою, визначених у статті 4 цього Протоколу;
- б) надавати всю відповідну інформацію, яку Підкомітет з недопущення може запитати для цілей оцінки потреб та заходів, які повинні бути вжиті для посилення захисту позбавлених волі осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- с) заохочувати та полегшувати контакти між Підкомітетом з недопущення та національними превентивними механізмами;
- д) вивчати рекомендації Підкомітету з недопущення та вступати в діалог з ним відносно можливих заходів зі здійснення.

Стаття 13

1. Підкомітет з недопущення, спочатку з допомогою жеребкування, установлює програму регулярних відвідувань держав-учасниць для цілей виконання свого мандату, установленого в статті 11.

2. Після проведення консультацій Підкомітет з недопущення повідомляє державам-учасницям про свою програму, з тим щоб во-

ни без зволікання могли б вжити необхідних практичних заходів для здійснення відвідувань.

3. Відвідування проводяться принаймні двома членами Підкомітету з недопущення. За необхідності, ці члени можуть супроводжуватися експертами, що мають підтверджений досвід роботи й знання в галузях, що охоплюються цим Протоколом, які обираються зі списку експертів, підготовленого на основі пропозицій, висловлених державами-учасницями, Управлінням Верховного комісара з прав людини Організації Об'єднаних Націй та Центром Організації Об'єднаних Націй з недопущення міжнародної злочинності. Під час підготовки цього списку відповідні держави-учасниці пропонують не більше п'яти національних експертів. Відповідна держава-учасниця може відхилити кандидатуру запропонованого для відвідування експерта, після чого Підкомітет пропонує іншого експерта.

4. Якщо Підкомітет з недопущення буде вважати це необхідним, він може запропонувати організувати коротке наступне відвідування після проведення регулярного відвідування.

Стаття 14

1. З тим щоб Підкомітет з недопущення міг виконувати свій мандат, держави — учасниці цього Протоколу зобов'язуються надавати йому:

- а) необмежений доступ до будь-якої інформації про кількість позбавлених волі осіб у місцях утримання під вартою, визначених у статті 4, а також про кількість таких місць та їхнє місцезнаходження;
- б) необмежений доступ до будь-якої інформації, що стосується поводження з цими особами, а також умов утримання їх під вартою;
- в) відповідно до пункту 2 нижче – необмежений доступ до всіх місць утримання під вартою, їхніх споруд та об'єктів;
- г) можливість проводити приватні бесіди з позбавленими волі особами без свідків, особисто або, за необхідності, через перекладача, також з будь-якою іншою особою, яка, на думку Підкомітету з недопущення, може надати відповідну інформацію;
- е) право безперешкодно вибирати місця, які він бажає відвідати, та осіб, з якими він бажає поспілкуватися.

2. Заперечення стосовно відвідування конкретного місця утримання під вартою можуть ґрунтуватися лише на таких міркуваннях,

що виникли у терміновому порядку, є переконливими та які стосуються національної оборони, державної безпеки, стихійних лих або серйозних заворушень в місці передбачуваного відвідування, які тимчасово перешкоджають проведенню такого відвідування. Наявність оголошеного надзвичайного стану як такого не може наводитися державою-учасницею як причина для заперечення проти проведення відвідування.

Стаття 15

Жодний орган або посадова особа не може призначати, застосовувати, дозволяти або допускати будь-яку санкцію стосовно будь-якої особи або організації за повідомлення Підкомітету з недопущення або його членам будь-якої інформації, правдивої чи хибної, і жодна така особа чи організація не можуть бути будь-яким іншим чином обмежені.

Стаття 16

1. Підкомітет з недопущення надсилає свої рекомендації та зауваження в конфіденційному порядку державі-учасниці та, за необхідності, національному превентивному механізму.

2. Підкомітет з недопущення публікує свою доповідь разом з будь-якими зауваженнями відповідної держави-учасниці у випадку надходження відповідного прохання від держави-учасниці. Якщо держава-учасниця оприлюднює частину доповіді, Підкомітет може опублікувати доповідь повністю або частково. Разом із цим дані особистого характеру не можуть публікуватись без прямо висловленої згоди відповідної особи.

3. Підкомітет з недопущення подає відкриту щорічну доповідь про свою діяльність Комітету проти катувань.

4. Якщо держава-учасниця відмовляється співробітничати з Підкомітетом з недопущення відповідно до статей 12 та 14 або відмовляється вживати заходів для поліпшення стану у світлі рекомендацій Підкомітету з недопущення, Комітет проти катувань може на прохання Підкомітету, після того, як держава-учасниця отримає можливість викласти свої міркування, прийняти більшістю голосів своїх членів рішення виступити з публічною заявою із цього питання або опублікувати доповідь Підкомітету.

Частина IV. Національні превентивні механізми

Стаття 17

Не пізніше ніж через один рік після набуття чинності цим Протоколом або його ратифікації чи приєднання до нього кожна держава-учасниця підтримує, призначає або створює один або кілька незалежних національних превентивних механізмів для недопущення катувань на національному рівні. Механізми, засновані децентралізованими органами, можуть, для цілей цього Протоколу, призначатись як національні превентивні механізми, якщо вони відповідають вимогам його положень.

Стаття 18

1. Держави-учасниці гарантують функціональну незалежність національних превентивних механізмів, а також незалежність їхнього персоналу.

2. Держави-учасниці вживають необхідних заходів для забезпечення того, щоб експерти національного превентивного механізму мали необхідний потенціал та професійні знаннями. Вони забезпечують гендерний баланс та адекватну представленість існуючих в країні етнічних груп та груп меншин. 3. Держави-учасниці зобов'язуються надавати необхідні ресурси для функціонування національних превентивних механізмів.

3. Під час створення національних превентивних механізмів держави-учасниці враховують принципи, що стосуються статусу національних закладів із захисту й заохочення прав людини.

Стаття 19

Національним превентивним механізмам надаються, як мінімум, такі повноваження:

- а) регулярно розглядати питання про поводження з позбавленими волі особами в місцях утримання під вартою, визначених в статті 4, з метою посилення, за необхідності, їхнього захисту від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- б) надавати рекомендації відповідним органам для цілей поліпшення поводження з позбавленими волі особами та умов їхнього утримання і не допускати катування та інші жорстокі, нелюдсь-

кі або такі, що принижують гідність, види поведження та покарання з урахуванням відповідних норм Організації Об'єднаних Націй;

с) надавати пропозиції та зауваження, що стосуються чинного законодавства або законопроектів.

Стаття 20

Для того щоб національні превентивні механізми могли виконувати свій мандат, держави — учасниці цього Протоколу зобов'язуються надавати їм:

а) доступ до будь-якої інформації про чисельність позбавлених волі осіб у місцях утримання під вартою, визначених у статті 4, а також про кількість таких місць та їхнє місцезнаходження;

б) доступ до будь-якої інформації, що стосується поведження з цими особами, а також умов їх утримання під вартою;

с) доступ до будь-яких місць утримання під вартою, їхніх споруд та об'єктів;

д) можливість проводити приватні бесіди з позбавленими волі особами без свідків, особисто, або, за необхідності, через перекладача, а також з будь-якою іншою особою, яка, на думку національного превентивного механізму, може надати відповідну інформацію;

д) право безперешкодно вибирати місця, які вони бажають відвідати, та осіб, з якими вони бажають поспілкуватись;

е) право встановлювати контакти з Підкомітетом з недопущення, надсилати йому інформацію та зустрічатися з ним.

Стаття 21

1. Жодний орган чи посадова особа не може призначати, застосовувати, дозволяти або допускати будь-яку санкцію стосовно будь-якої особи чи організації за повідомлення національному превентивному механізму будь-якої інформації, правдивої чи хибної, та жодна така особа чи організація не можуть бути яким-небудь іншим чином обмежені.

2. Конфіденційна інформація, зібрана національним превентивним механізмом, не підлягає розголошенню. Дані особистого характеру публікуються лише за прямо вираженою згодою відповідної особи.

Стаття 22

Компетентні органи відповідної держави-учасниці вивчають рекомендації національного превентивного механізму та вступають з ним у діалог стосовно можливих заходів зі здійснення.

Стаття 23

Держави – учасниці цього Протоколу зобов'язуються публікувати й розповсюджувати щорічні доповіді національних превентивних механізмів.

Частина V. Заява

Стаття 24

1. Після ратифікації держави-учасниці можуть зробити заяву стосовно відстрочки здійснення своїх зобов'язань або відповідно до частини III, або відповідно до частини IV цього Протоколу.

2. Така відстрочка діє максимум три роки. Після подання відповідних матеріалів державою-учасницею і після консультацій з Підкомітетом з недопущення Комітет проти катувань може продовжити цей період ще на два роки.

Частина VI. Фінансові положення

Стаття 25

1. Витрати, зроблені Підкомітетом з недопущення в ході виконання цього Протоколу, покриваються Організацією Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй забезпечує необхідний персонал та умови для ефективного здійснення функцій Підкомітету з недопущення відповідно до цього Протоколу.

Стаття 26

1. Відповідно до належної процедури Генеральної Асамблеї створюється Спеціальний фонд, що управляється згідно з фінансовими положеннями та правилами Організації Об'єднаних Націй, для надання допомоги у фінансуванні здійснення рекомендацій, винесених Підкомітетом з недопущення державі-учасниці після відвідання, а також освітніх програм національних превентивних механізмів.

2. Цей Спеціальний фонд може фінансуватися за рахунок добровільних внесків, що виплачуються урядами, міжурядовими та не-

урядовими організаціями та іншими приватними або державними утвореннями.

Частина VII. Заключні положення

Стаття 27

1. Цей Протокол відкритий для підписання будь-якою державою, яка підписала Конвенцію.

2. Цей Протокол підлягає ратифікації будь-якою державою, яка ратифікувала Конвенцію або приєдналась до неї. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Протокол відкритий для приєднання будь-якої держави, яка ратифікувала Конвенцію або приєдналась до неї.

4. Приєднання відбувається шляхом здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй документа про приєднання.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй інформує всі держави, які підписали цей Протокол або приєднались до нього, про здачу на зберігання кожної ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання.

Стаття 28

1. Цей Протокол набуває чинності 30-го дня після здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй 20-ї ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікувала цей Протокол або приєдналась до нього після здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Протокол набуває чинності 30-го дня після здачі на зберігання її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 29

Положення цього Протоколу поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 30

Будь-які застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 31

Положення цього Протоколу не зачіпають зобов'язань держав-учасниць за будь-якими регіональними конвенціями, заснованими на системі відвідувань місць утримання під вартою. Підкомітету з недопущення та органам, заснованим відповідно до таких регіональних конвенцій, пропонується консультуватися та співробітничати один з одним, з тим щоб уникати дублювання та забезпечувати ефективне досягнення цілей цього Протоколу.

Стаття 32

Положення цього Протоколу не зачіпають зобов'язань держав-учасниць за чотирма Женевськими конвенціями від 12 серпня 1949 року та Додатковими протоколами до них від 8 червня 1977 року, а також прав будь-якої держави дозволяти Міжнародному комітету Червоного Хреста відвідувати місця утримання під вартою в ситуаціях, які не охоплюються міжнародним гуманітарним правом.

Стаття 33

1. Будь-яка держава-учасниця може будь-коли денонсувати цей Протокол шляхом надіслання письмового повідомлення Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім інформує про це інші держави – учасниці цього Протоколу та Конвенції. Денонсація набуває чинності після закінчення одного року після отримання Генеральним секретарем такого повідомлення.

2. Така денонсація не звільняє державу-учасницю від її зобов'язань за цим Протоколом у зв'язку з будь-якою дією чи ситуацією, які могли мати місце до дати набуття чинності денонсацією, або заходами, які Підкомітет з недопущення вирішив або може вирішити вжити стосовно відповідної держави-учасниці, і денонсація жодним чином не завдає шкоди триваючому розгляду будь-якого питання, яке вже розглядалося Підкомітетом до дати набуття чинності денонсацією.

3. Після дати набуття чинності оголошеною державою-учасницею денонсації Підкомітет з недопущення не може починати розгляд будь-якого нового питання, що стосується цієї держави.

Стаття 34

1. Будь-яка держава – учасниця цього Протоколу може запропонувати поправку та надіслати її Генеральному секретарю Організації

Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім надсилає запропоновану поправку державам — учасникам цього Протоколу з проханням повідомити йому, чи згодні вони зі скликанням конференції держав-учасниць з метою розгляду цієї пропозиції та проведення голосування стосовно неї. Якщо протягом чотирьох місяців з дати надіслання такого листа принаймні одна третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю у дві третини держав-учасниць, що були присутні та брали участь у голосуванні на цій конференції держав-учасниць, надсилається Генеральним секретарем усім державам-учасникам для прийняття.

2. Поправка, затверджена відповідно до пункту 1 цієї статті, набуває чинності після її прийняття більшістю в дві третини держав — учасниць цього Протоколу відповідно до їхніх конституційних процедур.

3. Після набуття чинності поправками вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цього Протоколу та будь-які попередні поправки, які були ними прийняті.

Стаття 35

Членам Підкомітету з недопущення та членам національних превентивних механізмів надаються привілеї та імунітети, які необхідні для незалежного здійснення ними своїх функцій. Членам Підкомітету надаються привілеї та імунітети, перераховані в розділі 22 Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй від 13 лютого 1946 року, з дотриманням положень розділу 23 тієї ж Конвенції.

Стаття 36

Під час відвідування держави-учасниці члени Підкомітету з недопущення без шкоди для положень та цілей цього Протоколу й тих привілеїв та імунітетів, якими вони можуть користуватися:

- а) дотримуються законів та норм держави відвідування;
- б) утримуються від будь-яких дій чи діяльності, несумісних з неупередженням і міжнародним характером їхніх обов'язків.

Стаття 37

1. Цей Протокол, англійський, арабський, іспанський, китайський, російський та французький тексти якого є однаково автентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надсилає засвідчені примірники цього Протоколу всім державам. Факультативний протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (18 декабря 2002 года).

Тримання під вартою в поліції: «Основні» розділи із Загальних доповідей Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК)

ВИТЯГИ З ДРУГОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ДОПОВІДІ [CPT/INF (92) 3]

36. Комітет приділяє особливу увагу трьом правам тих осіб, яких затримала поліція: праву особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство), праву доступу до адвоката і праву вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором (додатково до медичного обстеження, яке здійснюється лікарем, що його запросили поліцейські органи).¹ Комітет вважає, що ці права є трьома основними гарантіями проти жорстокого поводження із затриманими особами, і вони мають застосуватися від самого початку затримання, незалежно від того, як таке затримання визначається у відповідній правовій системі (затримання, арешт і т. п.).

37. Особи, яких затримала поліція, повинні бути негайно поінформовані про свої права, зокрема, про ті, що викладені в пункті 36. Крім того, будь-яка надана державним органам можливість відстрочки здійснення одного з наведених вище прав має бути чітко визначена, а її застосування жорстко обмежене в часі. Що стосується більш конкретно права доступу до адвоката і вимоги медичного

¹ Це право було сформульоване в такому вигляді: право на доступ до лікаря, включаючи й право бути оглянутим — якщо таке бажання висловить затримана особа — лікарем, якого обирає сама затримана особа (на додаток до будь-якого медичного огляду, який здійснювався лікарем, що його запросили поліцейські службовці).

обстеження не тим лікарем, якого запросили поліцейські органи, то при системах, де, у виняткових випадках, адвокати та лікарі можуть обиратися з попередньо визначених переліків, складених за згодою з відповідною професійною організацією, будь-яка відстрочка у здійсненні цих прав, має бути скасована

38. Доступ до адвоката для осіб, яких тримають під вартою в поліції, передбачає право зв'язатися з адвокатом та право на візит адвоката (в обох випадках обов'язковою умовою є гарантія конфіденційності переговорів). Так само важливим є право особи на присутність адвоката під час допиту.

Стосовно медичного обстеження осіб, яких тримають під вартою в поліції, то ці обстеження повинні проводитись у такий спосіб, щоб поліцейські службовці не могли чути, а по можливості й спостерігати за таким обстеженням. Після цього результати кожного обстеження а також відповідні заяви затриманої особи і висновки лікаря офіційно протоколюються лікарем і надаються затриманій особі та її адвокату.

39. Стосовно самої процедури проведення допиту Комітет вважає, що повинні існувати чіткі правила та інструкції проведення поліцейського допиту. Вони, зокрема, повинні врегульовувати такі питання: інформування затриманої особи про персональні дані (прізвища та/або номери) осіб, які присутні під час проведення допиту; допустима тривалість допиту; час на відпочинок між допитами та час на перерви під час проведення допиту; місця, де може проводитись допит; можлива вимога до затриманої особи стояти під час відповіді на запитання; допит осіб, які знаходяться під впливом наркотиків, алкоголю і т. п. Також слід вимагати, щоб постійно фіксувався час початку та закінчення допиту, так само як і висловлені під час допиту будь-які прохання від затриманої особи а також від осіб, що були присутні під час кожного допиту.

Комітет вважає за необхідне додати, що електронні записи поліцейських допитів є додатковою гарантією недопущення жорстокого поводження із затриманими особами (такі записи надають також значні переваги самій поліції).

40. Комітет вважає, що основні гарантії, які надаються затриманим поліцією особам, будуть значно підсилені (і це може значно полегшити роботу поліцейських службовців), якщо буде вестись

єдине і повне щодо кожної затриманої особи, де б фіксувалися всі аспекти, що пов'язані із затриманням особи, та мають бути відображені усі заходи, яких було вжито по відношенню до затриманої особи (час, коли особу було позбавлено волі та мотив(и) цього заходу; час, коли особу було поінформовано про її права; фіксація ушкоджень, проявів душевних захворювань і т. ін.; час, коли було сповіщено близьких/консула чи адвоката а також час, коли вони відвідали затриману особу; час, коли було запропоновано їжу; час, коли проводився допит; час, коли особу було переведено до іншого закладу або звільнено і т. ін.). Слід вимагати, щоб підпис заінтересованої особи був під різними пунктами (наприклад, тими, де йдеться про речі, які можуть бути в розпорядженні особи, або про факт повідомлення про якесь із прав та про застосування або відмову у застосуванні якогось із прав), і, якщо це необхідно, було надане пояснення відсутності такого підпису. Окрім цього, адвокат затриманої особи повинен мати доступ до досьє тримання під вартою.

41. Існування незалежного механізму розгляду скарг щодо поводження під час тримання під вартою в поліції є ще однією важливою гарантією дотримання прав.

42. Тримання під вартою в поліції, в основному, триває відносно недовго. З огляду на це не слід сподіватись на те, що в установах поліції будуть такі ж добрі матеріальні умови тримання, як і в тих місцях, де позбавлені волі особи перебувають тривалий період часу. Однак певні елементарні вимоги щодо матеріального забезпечення мають бути дотримані.

Всі поліцейські камери повинні мати належний розмір — з огляду на кількість осіб, які можуть там знаходитись — а також відповідне освітлення (достатнє для читання у час, що не відводиться для сну) і вентиляцію. Бажано, щоб камери мали натуральне освітлення. Окрім цього, камери мають бути обладнані засобами для відпочинку (наприклад, закріпленим стільцем або закріпленою лавкою); особи, які повинні провести ніч в місці тримання, мають бути забезпечені чистими матрацом та ковдрами.

Особам, яких тримають під вартою в поліції, слід дозволяти справляти природні потреби в час, коли вони того забажають, в чистих і пристойних умовах; їм також слід надавати відповідну можливість для умивання. Ці особи повинні бути забезпечені харчуван-

ням у відведений для цього час, включаючи, як мінімум, один раз на день повноцінне харчування (щось більш суттєве, ніж бутерброд).¹

43. Питання про те, яким має бути належний розмір поліцейської камери (або будь-яке інше приміщення для затриманого/ув'язненого) є досить складним. При оцінці до уваги слід брати численні фактори. Однак, делегації Комітету вважають за необхідне встановити основні критерії при вирішенні цього питання. Наступний критерій (що розглядається скоріше як бажаний рівень, аніж як мінімальний стандарт) застосовується при оцінці поліцейських камер для одиночного тримання на час, що перевищує декілька годин: загальна площа приблизно 7 квадратних метрів, відстань між стінами не менше 2 метрів та відстань між підлогою і стелею 2.5 метри.

ВИТЯГИ З ШОСТОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ДОПОВІДІ [CPT/INF (96) 21]

14. Комітет висловлює подяку за ту підтримку своєї роботи, яка була висловлена в Рекомендації Парламентської асамблеї 1257 (1995) стосовно умов тримання під вартою в державах – членах Ради Європи. Також з великою приємністю Комітет відзначає, що у відповідь на Рекомендацію 1257 Комітет міністрів Ради Європи запропонував владним структурам держав-членів дотримуватися стандартів тримання під вартою в поліції, які викладені в Другій Загальній доповіді Комітету [див. CPT/Inf (92) 3, пункти з 36 по 43].

У зв'язку з цим слід відзначити, що деякі учасники Конвенції досить стримано ставляться до запровадження окремих рекомендацій Комітету стосовно застережень проти жорстокого поводження з особами, яких тримають під вартою в поліції. Зокрема, йдеться про рекомендацію, згідно з якою кожній особі повинно бути надано право доступу до адвоката від самого початку тримання цієї особи під вартою.

15. Комітет підкреслює, що відразу після того, як особу позбавлено волі, ризик бути заляканою або підданою жорстокому поводженню – про це свідчить досвід самого Комітету – є найбільшим. Тому можливість для осіб, яких тримають під вартою в поліції, мати доступ до адвоката під час цього періоду є основною гарантією проти

¹ Комітет також виступає за те, щоб особи, яких тримають під вартою в поліцейських дільницях 24 години і більше, отримали якнайшвидше можливість здійснювати щоденну прогулянку на свіжому повітрі.

жорстокого поводження. Існування такої можливості діятиме як пересторога для осіб, що здатні жорстоко поводитись із особами, яких тримають під вартою. Окрім цього, адвокат є саме тією особою, що може вжити відповідних заходів у разі, якщо жорстоке поводження має місце.

Комітет визнає, що в окремих випадках для забезпечення інтересів правосуддя існує необхідність протягом певного часу не дозволяти особі, яку тримають під вартою, побачення з її адвокатом. Однак це не повинно призводити до повної відмови у праві на адвоката протягом періоду, про який йде мова. У подібних випадках слід організувати контакт з іншим незалежним адвокатом, стосовно якого можна бути певним, що він не порушить законні інтереси поліцейського розслідування.

16. У Другій загальній доповіді Комітет також підкреслив, наскільки важливим є чітке і негайне інформування затриманої особи про всі її права.

Для досягнення цього Комітет вважає доречним від самого початку тримання особи під вартою в поліції регулярно надавати такій особі пам'ятку, в якій ці права будуть викладені у доступному вигляді. Окрім цього, слід просити особу, якої це стосується, підписом підтвердити те, що вона була справді ознайомлена зі своїми правами.

Заходи, про які йшла мова вище, є легкими у запровадженні, маловитратними і ефективними.

ВИТЯГИ З ДВНАДЦЯТОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ДОПОВІДІ [CPT/INF (2002) 15]

33. Для належного функціонування суспільства необхідно, щоб поліція мала повноваження затримувати, тимчасово утримувати під вартою і допитувати осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів, та інших категорій осіб. Утім, здійсненню цих повноважень внутрішньо притаманні ризики залякування затриманого та фізичної наруги над ним. Суть діяльності Комітету полягає в пошуку способів зведення подібного ризику до абсолютного мінімуму, але без невинуватеного чинення перепон поліції в належному виконанні її обов'язків. Комітет відзначає, що у кількох країнах заохочуються позитивні зрушення у практиці тримання під вартою у поліції осіб,

позбавлених волі; водночас, висновки Комітету також у численних випадках свідчать про необхідність подальшої пильної позиції.

34. **Допитування підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів** має здійснюватись фахівцями і буде задовільним у разі отримання ними спеціальної професійної підготовки. Насамперед треба якомога ясно визначити *чітку ціль проведення допиту*: такою ціллю має бути отримання точної й достовірної інформації задля встановлення правди щодо питань, які розслідуються, а не задля отримання зізнання від особи, яку співробітники поліції, котрі проводять допит, вже вважають винуватою. Додержанню представниками правоохоронних служб зазначеної вище цілі значно сприятиме, окрім відповідної підготовки, розробка кодексу поведінки при допитуванні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних злочинів.

35. Протягом багатьох років інспектори Комітету спілкувались із значною кількістю позбавлених волі осіб у різних країнах; ці особи достовірно скаржились, що працівники поліції, прагнучи отримати зізнання, піддавали їх фізичному насильству та в інакші способи вдавались до погроз і залякувань. Вочевидь зрозуміло, що система кримінального правосуддя, яка *вважає зізнання головним доказом вини*, заохочує представників органів, котрі беруть участь у розслідуванні злочинів, — і на котрих часто тиснуть, вимагаючи результату, — застосовувати методи фізичного чи психологічного примушення. В контексті запобігання катуванням та іншим формам жорстокого поводження особливого значення набуває розробка методики кримінального розслідування, застосовування якої уможливить менше покладання на зізнання та інші свідчення чи відомості, отримані шляхом допитів, при засудженні винуватих.

36. **Здійснення електронних записів (тобто аудіо — чи відеозаписів) проведених поліцією допитів** є важливою додатковою гарантією запобігання жорстокому поводженню із затриманими. Комітет із задоволенням відзначає, що кількість країн, де розглядається запровадження такої практики, наразі зростає. Подібна практика призведе до наявності повного й автентичного запису перебігу допитів і відтак значно полегшить розслідування будь-яких тверджень щодо жорстокого поводження. Це відповідає як інтересам осіб, з якими жорстоко поводились у поліції, так і, водночас, інтересам поліцейських, котрих безпідставно обвинувачують у фізичних чи психологічних знущаннях. Наявність

записів здійснених поліцією допитів також зменшить вірогідність навмисної відмови підсудних від попередньо даних свідчень.

37. Інспекторам Комітету неодноразово та не в одній країні доводилось бачити **приміщення для допитів**, один вид яких не міг не лякати; наприклад, суцільний чорний колір і яскраве світло, яке точно спрямовується на допитувану особу. Такого роду приміщенням нема місця в правоохоронних органах.

Приміщення для допитів мають бути належно освітлені, опалені та вентилязовані; крім того, всі учасники процесу мають однаково зручно розміститись на схожих за дизайном стільцях. Працівник поліції, який проводить допит, не має розташовуватись так, щоби домінувати над підозрюваним, — тобто, він не має сидіти ані на висоті, ані на відстані. Приміщення для допитів мають бути витримані в нейтральній кольоровій гаммі.

38. Представники Комітету в окремих країнах зустрічались із практикою **зав'язування очей** особам під вартою у поліції, особливо під час допитів. Комітету пропонувались різні та, нерідко, суперечливі пояснення представників правоохоронних органів щодо цілей подібної практики. Інформація, накопичена протягом років, дає Комітету підстави стверджувати, що у багатьох чи навіть у переважній більшості випадків затриманим зав'язують очі, щоби вони потім не могли упізнати правоохоронців, які з ними жорстоко поводитись. Навіть за умови невжиття фізичного насильства зав'язування очей затриманому — і, особливо, при проведенні допиту — є по відношенню до нього утиском, котрий часто дорівнює психологічно жорсткому поведженню. Комітет рекомендує суворо заборонити практику зав'язування очей особам, які перебувають під вартою у поліції.

39. Доволі часто представники Комітету знаходять у поліцейських приміщеннях такі **підозрілі предмети**, як дерев'яні кийки, ручки від швабр, бейсбольні бити, металеві стрижні, важкі шмати кабелю або муляжі пістолетів чи ножів. Виявлення таких предметів неодноразово підкріплювало зроблені представникам Комітету заяви осіб, які стверджували, що під час перебування у відповідних установах під вартою такими предметами їх залякували і/або били.

Представники правоохоронних органів найчастіше кажуть, що такі предмети були конфісковані у підозрюваних і будуть використані в якості доказів. Однак, той факт, що подібні предмети ніколи не мають ніякого маркування і часто є розкиданими по всьому при-

міщенні (чи навіть схованими за завісами або в шафах), спонукає до скептичного ставлення до такої версії правоохоронців. Щоби розвіяти припущення відносно неправомірної поведінки своїх працівників і одночасно відвернути потенційну небезпеку як для персоналу, так і для затриманих, поліція завжди має належно маркувати всі вилучені предмети, які надалі фігуруватимуть в якості доказів, реєструвати їх і зберігати в спеціально оснащеному приміщенні. Будь-які інші подібні предмети ніколи не мають знаходитись у приміщеннях правоохоронних органів.

40. З самого початку своєї діяльності Комітет наполягав на забезпеченні трьох основних прав осіб, затриманих поліцією: це **право на доступ до адвоката, право бути оглянутим лікарем і право на сповіщення родича або іншої третьої сторони, на розсуд затриманого, про факт його затримання**. Багато держав вдалися до заходів, рекомендованих Комітетом і спрямованих на запровадження чи краще забезпечення таких прав. Зокрема, право на допомогу адвоката під час перебування під вартою у поліції широко визнається в багатьох країнах, які відвідуються інспекторами Комітету, а ті нечисленні країни, де це право ще не існує, мають плани щодо його запровадження.

41. Утім, у кількох країнах з помітною неохотою додержують рекомендації Комітету щодо гарантування затриманому **допомоги адвоката** з моменту його взяття під варту. В деяких країнах затримані поліцією особи отримують таке право лише після того, як пробудуть під вартою протягом певного, визначеного в законі часу; в інших країнах затриманий набуває права на допомогу адвоката лише з моменту, коли його офіційно оголошують «підозрюваним».

Комітет багаторазово наголошував, що, як свідчить його досвід, небезпека залякування і фізичної жорстокості по відношенню до затриманої особи є найбільшою у час відразу по взятті її під варту. Отже, можливість затриманих залучити свого адвоката саме у цей проміжок часу становить засадну гарантію від жорстокого поводження. Існування такої можливості переконливо впливатиме на тих, хто може схилитись до жорстокого поводження із затриманими; більш того, адвокат добре знатиме, до яких дій удатись, якщо жорстоке поводження справді трапиться. Комітет визнає, що за виняткових обставин захист законних інтересів поліцейського розслідування може унеобхіднити деяке відкладення можливості затриманого поспілкуватись із адвокатом, на кандидатурі якого він наполягає.

Однак, подібні обставини не повинні призвести до того, щоби затриманий протягом усього цього часу взагалі не мав адвокатської допомоги: йому треба забезпечити можливість спілкуватись із іншим, незалежним адвокатом.

Право на допомогу адвоката має включати право бесідувати з ним віч-на-віч. У принципі, затриманому має бути надане право на присутність його адвоката на всіх допитах, що їх проводить поліція. Природно, це не має позбавляти поліцію можливості допитати затриманого по невідкладних питаннях за відсутності адвоката (якщо він не може одразу з'явитись) чи виключати заміну адвоката, який заважає належному ходу розслідування.

Комітет також знов наголошує на тому, що право на адвоката має належати не тільки підозрюваним у вчиненні кримінальних злочинів, але й тим, кого закон зобов'язує з'явитись — й якийсь час провести — у поліцейському приміщенні — наприклад, особам, які фігурують в якості «свідків».

Для того, щоби право на адвоката ефективно забезпечувалось на практиці, необхідно передбачити відповідну процедуру для осіб, які не мають фінансової змоги оплатити послуги адвоката.

42. Особам, яких тримають у поліції під вартою, закон має надавати право **бути оглянутим лікарем**. Іншими словами, якщо особа вимагає медичного огляду, лікар має бути викликаний негайно, а представники поліції не повинні відсіювати аніякі подібні вимоги. Більш того, право бути оглянутим лікарем має включати право затриманого бути оглянутим тим лікарем, на якому він зупинить свій вибір (додатково до будь-якого медичного огляду, здійсненого лікарем, якого викликала поліція).

Всі медичні огляди затриманих поліцією осіб мають проводитись так, щоби розмову між затриманим і лікарем ніколи не було чути і також не було видно (окрім випадків, коли сам лікар вимагає інакшого) представникам правоохоронних органів.

Також важливо, щоби всі особи, звільнені з-під поліцейської варті без постановня перед суддею, мали право безпосередньо вимагати медичного огляду/ медичної довідки у/від лікаря, визнаного судово-медичним експертом.

43. **Право затриманого на те, щоби про його затримання повідомили третій стороні**, має, у принципі, бути гарантоване з самого початку перебування під вартою у поліції. Комітет, звичайно, усвідомлює,

що здійснення цього права може підлягати певним виключенням, заради захисту законних інтересів поліцейського розслідування. Однак, подібні винятки мають бути чітко визначеними і жорстко обмеженими в часі, а застосування виняткової процедури має супроводжуватись відповідними гарантіями (наприклад, реєстрація на письмі необхідності відкласти сповіщення про затримання, із зазначенням підстав, і отримання дозволу на відкладення сповіщення від старшого за посадою працівника правоохоронних органів, не пов'язаного з розслідуванням цієї справи, або від прокурора).

44. Права позбавлених волі осіб будуть не надто вартими, якщо такі особи про них не знають. Відтак, необхідно, щоби особам, яких поліція бере під варту, **чітко повідомляли про їхні права**, без зволікань і мовою, яку вони розуміють. Для забезпечення зазначеного слід запровадити систему надання кожному затриманому, на самому початку його перебування під вартою, спеціальної форми із чітко викладеними правами. Більш того, кожний затриманий має розписатись, що його поінформовано про відповідні права.

45. Комітет неодноразово наголошував на **ролі органів судової влади і прокуратури** у відверненні жорстокого поводження поліції із затриманими.

Наприклад, всі особи, які затримані поліцією і яких пропонують утримувати під вартою до суду, мають особисто постати перед суддею, котрий прийме відповідне рішення; в деяких країнах, які відвідуються представниками Комітету, такої практики не існує. Якщо підозрюваний, з яким жорстко поводитись, вчасно постане перед суддею, він зможе подати скаргу. Більш того, навіть за умови неподання скарги суддя зможе своєчасно вжити належних заходів у разі наявності ознак жорстокого поводження (зокрема, видимі пошкодження, загальний вигляд затриманого чи його поведінка).

Зрозуміло, що у випадках наявності ознак жорстокого поводження поліції суддя має вжити потрібних заходів. Отже, у всіх випадках, коли підозрювані у вчиненні кримінальних злочинів, які постали перед суддею після перебування під вартою в поліції, стверджують, що з ними жорстко поводитись, суддя має письмово запротоковувати такі скарги, негайно призначити судово-медичну експертизу і забезпечити належне розслідування заявлених тверджень. Таких заходів слід вживати незалежно від того, чи на особі, яка перебувала під вартою, є видимі зовнішні пошкодження. Більш того, навіть за

відсутності конкретних тверджень про жорстоке поводження суддя має призначати судово-медичну експертизу в усіх випадках, коли є підстави вважати, що постанала перед ним особа могла постраждати від жорстокого поводження з нею.

Сумлінне розслідування судовими та іншими відповідними органами всіх скарг про жорстоке поводження поліції із затриманими і, коли треба, призначення належного покарання матимуть потужний стримуючий ефект. З іншого боку, невжиття згаданими органами дієвих заходів за отриманими скаргами означатиме, що правоохоронці, схильні до жорстокого поводження із затриманими, швидко дійдуть висновку про безкарність власних вчинків.

46. Певні обставини подеколи вимагають **проведення поліцією додаткових допитів осіб**, які до суду перебувають в тюрмі. Комітет вважає, що з точки зору попередження жорстокостей краще, щоби такі допити проводились не в поліції, а у відповідному тюремному закладі. Передання осіб, які до суду перебувають у тюрмі, під варту поліції для подальших допитів має запитуватись і дозволятись лише тоді, коли є безумовно необхідним. Також обов'язковим є те, щоби за подібних виняткових обставин повернення арештованого під варту поліції йому забезпечувались три права, описані в пп. 40 – 43.

47. Перебування під вартою у поліції триває (чи, принаймні, має тривати) доволі недовго. Утім, **умови утримання в поліцейських камерах** мають відповідати певним *основним вимогам*.

Всі поліцейські камери повинні бути чистими і мати належний розмір¹ – з огляду на кількість осіб, які можуть там знаходитись – а також відповідне освітлення (достатнє для читання у час, що не відводиться для сну) і вентиляцію. Бажано, щоби камери мали природне освітлення. Окрім цього, камери мають бути обладнані засобами для відпочинку (наприклад, закріпленим стільцем або закріпленою лавкою); особи, які повинні провести ніч в місці тримання, мають бути забезпечені чистими матрацом та ковдрами.

Особам, яких тримають під вартою в поліції, слід дозволяти справляти природні потреби в час, коли вони того забажають, в чистих і пристойних умовах; їм також слід надавати відповідну можливість для умивання. Ці особи повинні бути забезпечені питною

¹ Що стосується розмірів поліцейських камер, див. також пункт 43 Другої Загальної Доповіді (CPT/Inf (92) 3).

водою і, у відведений для цього час, харчуванням, включаючи, як мінімум один раз на день, повноцінне харчування (щось більш суттєве, ніж бутерброд). Особам, яких тримають під вартою 24 години або довше, треба, якщо це можливо, щодня пропонувати прогулянки на свіжому повітрі.

Представники Комітету під час інспекцій бачили чимало місць перебування затриманих, які не відповідають зазначеним мінімальним стандартам. Такий стан справ особливо шкодить тим, хто потім, після кількох днів перебування, без належних харчів та відпочинку, в неприйнятно облаштованих камерах, брудними й неохайними постають перед суддею.

48. Обов'язки поліції з догляду за особами, які перебувають у неї під вартою, включають гарантування *безпеки і особистої недоторканності* затриманих. Відтак, належний моніторинг місць утримання є невід'ємним складником зазначених обов'язків. Необхідно вдатись до заходів, які в будь-який час уможливлуватимуть контакт затриманих із персоналом місця утримання.

У цілому ряді випадків інспектори Комітету натрапляли на камери, які були розташовані далеко від кабінетів чи приміщень, де зазвичай присутні працівники поліції, і які не мали ніяких засобів (як, наприклад, системи виклику) для привернення уваги поліцейських. За таких обставин значно зростає небезпека несвоєчасного втручання в усілякі можливі інциденти (насильство серед затриманих, спроби самогубства, пожежі, тощо).

49. Комітет вже висловлював свої занепокоєння щодо поширеної в деяких країнах практики, коли в поліцейській структурі кожний оперативний відділ (по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, боротьбі з тероризмом, боротьбі з організованою злочинністю і т.д.) має власне місце для утримання взятих під варту осіб, у якому працюють співробітники цього ж відділу. Комітет вважає, що подібна система має поступитись місцем практиці централізованого утримання взятих під варту, і що в місці утримання мають працювати співробітники, які отримали відповідну спеціальну підготовку. Така система неодмінно призведе до кращих результатів у запобіганні катуванням. Більш того, звільнення окремих оперативних відділів від обов'язків із утримання позбавлених волі може дати чималі переваги з точки зору управління і забезпечення правоохоронної діяльності.

50. Насамкінець, важливу роль у запобіганні жорстокому поводженню поліції із затриманими особами і, в цілому, в забезпеченні задовільних умов утримання під вартою може зіграти **інспектування поліцейських закладів незалежним повноважним органом**. Ефективність здійснюваних таким органом інспекцій суттєво зросте, якщо вони будуть як регулярними, так і несподіваними, а представники інспекційного органу матимуть змогу розпитувати затриманих вічна-віч. Більш того, інспекційний орган має досліджувати всі аспекти утримання під вартою: протоколювання фактів затримання, надання затриманим інформації про їхні права, фактичне здійснення цих прав (і, насамперед, трьох прав, викладених у пп. 40 – 43), додержання правил щодо проведення допитів осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів, і матеріальні умови утримання.

Висновки зазначеного вище інспекційного органу мають передаватись не тільки поліції, але й іншим владним структурам, які є незалежними від поліції.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

зі змінами, внесеними Протоколом № 11

Уряди держав — членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію,

беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року,

беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав,

беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод,

знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать,

сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації,

домовилися про таке:

Стаття 1. Зобов'язання додержувати поваги до прав людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному хто, перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I. Права і свободи

Стаття 2. Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3. Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4. Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

- a) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
- b) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;
- c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;
- d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5. Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- г) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- д) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- е) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого

суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6. Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, — коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

- а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
- б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;
- с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;
- д) допитувати свідків обвинувачення або щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7. Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9. Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як приватно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11. Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12. Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14. Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16. Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17. Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18. Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Розділ II. Європейський суд з прав людини

Стаття 19. Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20. Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21. Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22. Вибори суддів

1. Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

2. Така сама процедура застосовується під час довиборів до Суду у випадку приєднання нових Високих Договірних Сторін, а також у разі заповнення вакансій, що виникають.

Стаття 23. Строк повноважень

1. Судді обираються строком на шість років. Вони можуть бути переобрані. Проте строк повноважень половини суддів, обраних на перших виборах, спливає через три роки.

2. Судді, строк повноважень яких спливає через перші три роки, визначаються Генеральним секретарем Ради Європи за жеребом одразу після їхнього обрання.

3. З метою забезпечення, наскільки це можливо, оновлення повноважень половини складу суддів кожні три роки Парламентська Асамблея може до початку будь-яких наступних виборів вирішити, що тривалість строку або строків повноважень одного чи більше суддів, які мають бути обрані, буде іншою ніж шість років, але не більшою за дев'ять і не меншою за три роки.

4. У випадках, коли йдеться про більш ніж один строк повноважень і коли Парламентська Асамблея застосовує попередній пункт, розподіл строків повноважень здійснюється Генеральним секретарем Ради Європи за жеребом одразу після виборів.

5. Суддя, обраний на заміну судді, строк повноважень якого не закінчився, обіймає посаду протягом решти строку повноважень свого попередника.

6. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

7. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують розгляд тих справ, які вже є в їхньому провадженні.

Стаття 24. Звільнення з посади

Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалють рішення про його невідповідність установленим вимогам.

Стаття 25. Канцелярія та юридичні секретарі

Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду. Суду надають допомогу юридичні секретарі.

Стаття 26. Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

- а) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;
- б) створює палати на встановлений строк;
- с) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- д) приймає Регламент Суду, та
- е) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря.

Стаття 27. Комітети, палати і Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. Суддя, обраний від держави – сторони у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати; у разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, ця держава на свій вибір визначає особу, яка засідає як суддя.

3. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від держави – сторони у справі.

Стаття 28. Декларації комітетів про неприйнятність

Комітет може одноставним голосуванням оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення. Таке рішення є остаточним.

Стаття 29. Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 28 жодного рішення не прийнято, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33.

3. Ухвала щодо прийнятності виноситься окремо, якщо Суд у виняткових випадках не вирішить інакше.

Стаття 30. Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31. Повноваження Великої палати

Велика палата:

- а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею 33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43; та
- б) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

Стаття 32. Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання, тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47.

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

Стаття 33. Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34. Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, яка вважає себе потерпілим від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35. Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

- а) є анонімною; або

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає, що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Стаття 36. Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

Стаття 37. Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

- а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
- б) що спір уже вирішено; або
- с) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38. Розгляд справи і процедура дружнього врегулювання

1. Якщо Суд визнає заяву прийнятною, він:

а) розглядає справу разом з представниками сторін і, в разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані держави створюють усі необхідні умови;

б) надає себе в розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до підпункту «б» пункту 1, є конфіденційною.

Стаття 39. Досягнення дружнього врегулювання

У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, ухваливши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

Стаття 40. Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41. Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.

Стаття 42. Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43. Передання справи на розгляд Великої палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44. Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої палати є остаточним.

2. Рішення палати стає остаточним:

а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або

б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.

3. Остаточне рішення опубліковується.

Стаття 45. Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.

2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає однастайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46. Обов'язкова сила рішень і їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

Стаття 47. Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48. Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49. Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.
2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.
3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові міністрів.

Стаття 50. Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51. Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

Розділ III. Інші положення

Стаття 52. Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

Стаття 53. Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Ви-

сокої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54. Повноваження Комітету міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55. Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення — шляхом звернення — спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57. Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на той час на її території закон не відповідає

цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58. Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювала-ся її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59. Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

3. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

4. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

**ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ**

зі змінами, внесеними Протоколом № 11

Уряди держав — членів Ради Європи, які підписали цей Протокол, **сповнені рішучості** вжити заходів для забезпечення колективного гарантування певних прав і свобод, інших ніж ті, які вже включено до розділу I Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»), **домовилися про таке:**

Стаття 1. Захист власності

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Стаття 2. Право на освіту

Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до їхніх релігійних і світоглядних переконань.

Стаття 3. Право на вільні вибори

Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу.

Стаття 4. Територіальне застосування

Будь-яка Висока Договірна Сторона може при підписанні або ратифікації чи будь-коли після цього надіслати Генеральному секретареві Ради Європи заяву, де зазначаються межі застосування нею

положень цього Протоколу до територій, які зазначено в цій заяві і за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка надіслала заяву на підставі попередньої частини, може будь-коли після цього надіслати нову заяву про зміну умов будь-якої попередньої заяви чи припинення застосування положень цього Протоколу щодо будь-якої території.

Заява, зроблена згідно з цією статтею, вважається такою, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

Стаття 5. Зв'язок із Конвенцією

Високі Договірні Сторони розглядають положення статей 1, 2, 3 і 4 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 6. Підписання і ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання членами Ради Європи, які підписали Конвенцію; він має бути ратифікований одночасно з ратифікацією Конвенції або після її ратифікації. Протокол набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот. Стосовно будь-якого підписанта цього Протоколу, що ратифікуватиме його після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи, який повідомляє всіх членів Ради про тих, хто здійснив ратифікацію.

Учинено в Парижі 20 березня 1952 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії кожному підписантові.

ПРОТОКОЛ № 4 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЯКИЙ ГАРАНТУЄ ДЕЯКІ ПРАВА І СВОБОДИ, НЕ ПЕРЕДБАЧЕНІ В КОНВЕНЦІЇ ТА У ПЕРШОМУ ПРОТОКОЛІ ДО НЕЇ

зі змінами, внесеними Протоколом № 11

Уряди держав — членів Ради Європи, які підписали цей Протокол, **сповнені рішучості** вжити заходів для забезпечення колективного гарантування певних прав і свобод, інших ніж ті, які вже включено до

розділу I Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»), і в статтях 1 – 3 Першого Протоколу до Конвенції, підписаного в Парижі 20 березня 1952 року,

домовилися про таке:

Стаття 1. Заборона ув'язнення за борг

Нікого не може бути позбавлено свободи лише на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов'язання.

Стаття 2. Свобода пересування

1. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території.

2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною.

3. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдані суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Стаття 3. Заборона вислання громадянина

1. Нікого не може бути вислано, шляхом застосування індивідуальних або колективних заходів, з території держави, громадянином якої він є.

2. Нікого не може бути позбавлено права в'їзду на територію держави, громадянином якої він є.

Стаття 4. Заборона колективного вислання іноземців

Колективне вислання іноземців заборонено.

Стаття 5. Територіальне застосування

1. Будь-яка Висока Договірна Сторона може при підписанні або ратифікації чи будь-коли після цього надіслати Генеральному секретареві Ради Європи заяву, де зазначаються межі застосування нею

положень цього Протоколу до територій, які зазначено в цій заяві і за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка надіслала заяву на підставі попередньої частини, може будь-коли після цього надіслати нову заяву про зміну умов будь-якої попередньої заяви чи припинення застосування положень цього Протоколу щодо будь-якої території.

3. Заява, зроблена згідно з цією статтею, вважається такою, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

4. Територія будь-якої держави, до якої цей Протокол застосовується на підставі його ратифікації чи прийняття цією державою, і кожна територія, до якої цей Протокол застосовується на підставі заяви, зробленої такою державою згідно з цією статтею, розглядаються як окремі території для цілей посилок у статтях 2 і 3 на територію держави.

5. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може в будь-який інший час після цього заявити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно всіх або деяких зі статей 1 – 4 цього Протоколу.

Стаття 6. Зв'язок із Конвенцією

Високі Договірні Сторони розглядають положення статей 1 – 5 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 7. Підписання та ратифікація

1. Цей Протокол відкритий для підписання членами Ради Європи, які підписали Конвенцію; він має бути ратифікований одночасно з ратифікацією Конвенції або після її ратифікації. Протокол набирає чинності після депонування п'яти ратифікаційних грамот. Стосовно будь-якого підписанта цього Протоколу, який ратифікуватиме його після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

2. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи, який повідомляє всіх членів Ради про тих, хто здійснив ратифікацію.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол

Учинено у Страсбурзі 16 вересня 1963 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії кожному підписантові.

**ПРОТОКОЛ № 6 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЯКИЙ СТОСУЄТЬСЯ
СКАСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ**

зі змінами, внесеними Протоколом № 11

Держави — члени Ради Європи, які підписали цей Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»),

вважаючи, що еволюційні зміни, що мали місце в кількох державах — членах Ради Європи, відображають загальну тенденцію до скасування смертної кари,

домовилися про таке:

Стаття 1. Скасування смертної кари

Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено.

Стаття 2. Смертна кара під час війни

Держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або невідвортної загрози війни; таке покарання застосовується лише у випадках, передбачених цим законодавством і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення цього законодавства.

Стаття 3. Заборона відступу від зобов'язань

Жодних відступів від положень цього Протоколу не допускається на підставі статті 15 Конвенції.

Стаття 4. Заборона застережень

Жодних застережень стосовно положень цього Протоколу не допускається на підставі статті 57 Конвенції.

Стаття 5. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію чи території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Стосовно такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана щодо будь-якої території, зазначеної в цій заяві, у повідомленні на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 6. Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1 – 5 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 7. Підписання і ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він ратифікується, приймається чи схвалюється. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти чи схвалити цей Протокол, якщо вона одночасно або раніше не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення депонуються у Генерального секретаря Ради Європи.

Стаття 8. Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати, коли п'ять держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 7.

2. Стосовно будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу після набрання ним чин-

ності, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати депонування ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 9. Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави — члени Ради:

- a) про будь-яке підписання;
- b) про депонування будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття або схвалення;
- c) про будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 5 і 8;
- d) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, яке стосується цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники підписали цей Протокол.

Учинено у Страсбурзі 28 квітня 1983 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії кожному підписантові.

**ПРОТОКОЛ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД**

зі змінами, внесеними Протоколом № 11

Держави — члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, **сповнені рішучості** вжити нових заходів для забезпечення колективного гарантування певних прав і свобод за допомогою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»), **домовилися про таке:**

Стаття 1. Процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців

1. Іноземець, який законно проживає на території держави, не може бути висланий за її межі інакше ніж на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону, і повинен мати можливість:

- а) наведення доводів проти свого вислання;
- б) перегляду своєї справи; і
- с) представлення з цією метою перед компетентним органом або перед особою чи особами, призначеними цим органом.

2. Іноземець може бути висланий ще до того, як він здійснив свої права, передбачені в підпунктах «а», «б» та «с» пункту 1 цієї статті, коли таке вислання є необхідним в інтересах публічного порядку або ґрунтується на міркуваннях національної безпеки.

Стаття 2. Право на оскарження в кримінальних справах

1. Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом.

2. Із цього права можуть поширюватися винятки для передбачених законом незначних правопорушень або коли відповідну особу судив у першій інстанції найвищий суд, або коли її було визнано винною і засуджено після оскарження виправдувального вироку.

Стаття 3. Відшкодування в разі судової помилки

Якщо остаточним рішенням особу було засуджено за вчинення кримінального правопорушення і якщо на підставі нового чи нововиявленого факту, який беззаперечно доводить наявність судової помилки, винесений їй вирок було потім скасовано або її було помилувано, то ця особа, яка зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує відшкодування згідно із законом або практикою відповідної держави, якщо тільки не буде доведено, що зазначений невідомий факт не було свого часу виявлено повністю або частково з вини цієї особи.

Стаття 4. Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.

2. Положення попереднього пункту не перешкоджають відновленню провадження у справі згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

3. Жодних відступів від положень цієї статті не допускається на підставі статті 15 Конвенції.

Стаття 5. Рівноправність кожного з подружжя

Кожен з подружжя у відносинах між собою і в їхніх відносинах зі своїми дітьми користується рівними правами та обов'язками цивільного характеру, що виникають зі вступу у шлюб, перебування в шлюбі та у випадку його розірвання. Ця стаття не перешкоджає державам вживати таких заходів, що є необхідними в інтересах дітей.

Стаття 6. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію чи території, на які поширюватиметься дія цього Протоколу, і встановити межі застосування нею його положень до такої території чи територій.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Стосовно такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана або змінена щодо будь-якої території, зазначеної в цій заяві, у повідомленні на ім'я Генерального секретаря. Відкликання або зміна набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

4. Заява, зроблена згідно з цією статтею, розглядається як така, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

5. Територія будь-якої держави, до якої цей Протокол застосовується на підставі його ратифікації, прийняття або схвалення цією державою, і кожна територія, до якої цей Протокол застосовується на підставі заяви, зробленої такою державою згідно з цією статтею,

можуть розглядатися як окремі території для цілей посилення в статті 1 на територію держави.

6. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може будь-коли після цього заявити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно статей 1 – 5 цього Протоколу.

Стаття 7. Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1 – 6 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 8. Підписання і ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він ратифікується, приймається чи схвалюється. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти чи схвалити цей Протокол, якщо вона раніше або одночасно не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення депонуються у Генерального секретаря Ради Європи.

Стаття 9. Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати, коли п'ять держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 8.

2. Для будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати депонування ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 10. Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави – члени Ради:

- а) про будь-яке підписання;

- б) про депонування будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття або схвалення;
- с) про будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 6 і 9;
- д) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, яке стосується цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники підписали цей Протокол

Учинено у Страсбурзі 22 листопада 1984 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії кожній державі — членові Ради Європи.

ПРОТОКОЛ № 12 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Держави — члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, **беручи до уваги** основоположний принцип, відповідно до якого усі є рівними перед законом і мають право на рівний захист за законом,

сповнені рішучості вжити нових заходів для утвердження рівності всіх шляхом колективного гарантування загальної заборони дискримінації Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»),

знову підтверджуючи, що принцип недискримінації не стоїть на заваді державам-учасникам вживати заходів для утвердження повної та реальної рівності — за умови, що ці заходи є об'єктивно і обгрунтовано виправданими,

домовилися про таке:

Стаття 1. Загальна заборона дискримінації

1. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

2. Нікого не може бути піддано дискримінації з боку будь-яких органів державної влади за будь-якою ознакою, згаданою у пункті 1.

Стаття 2. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію чи території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Стосовно такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку після дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана або змінена стосовно будь-якої території, зазначеної в цій заяві, у повідомленні на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Відкликання або зміна набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку після дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

4. Заява, зроблена згідно з цією статтею, вважається такою, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

5. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може будь-коли після цього заявити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно статті 1 цього Протоколу.

Стаття 3. Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1 і 2 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 4. Підписання та ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами — членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він ратифікується, приймається чи схвалюється. Держава — член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти чи схвалити цей Протокол, якщо вона раніше або одночасно не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення депонуються у Генерального секретаря Ради Європи.

Стаття 5. Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку від дати, коли десять держав — членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 4.

2. Стосовно будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку від дати депонування ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 6. Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави — члени Ради Європи:

- а) про будь-яке підписання;
- б) про депонування будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття чи схвалення;
- с) про будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 2 і 5;
- д) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, що стосується цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Учинено в Римі 4 листопада 2000 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі — членові Ради Європи.

**ПРОТОКОЛ № 13 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЯКИЙ СТОСУЄТЬСЯ
СКАСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ ЗА ВСІХ ОБСТАВИН**

Держави — члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, **переконані**, що право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари становить суть від суті захисту цього права та цілковитого визнання гідності, притаманної всім людям;

бажаючи посилити захист права на життя, гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, підписаною в Римі 4 листопада 1950 року (далі — «Конвенція»);

відзначаючи, що Протокол № 6 до Конвенції, який стосується скасування смертної кари, підписаний у Страсбурзі 28 квітня 1983 року, не виключає смертної кари за діяння, вчинені під час війни або невідвортної загрози війни;

сповнені рішучості зробити останній крок до скасування смертної кари за всіх обставин,
домовилися про таке:

Стаття 1. Скасування смертної кари

Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено.

Стаття 2. Заборона відступу від зобов'язань

Жодних відступів від положень цього Протоколу не допускається на підставі статті 15 Конвенції.

Стаття 3. Заборона застережень

Жодних застережень стосовно положень цього Протоколу не допускається на підставі статті 57 Конвенції.

Стаття 4. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію чи території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Стосовно такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку після дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана або змінена стосовно будь-якої території, зазначеної в цій заяві, у повідомленні на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Відкликання або зміна набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку після дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 5. Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1 – 4 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 6. Підписання і ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він ратифікується, приймається чи схвалюється. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти або схвалити цей Протокол, якщо вона раніше або одночасно не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення депонуються у Генерального секретаря Ради Європи.

Стаття 7. Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку від дати, коли десять держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 6.

2. Для будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку від дати депонування ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 8. Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави – члени Ради Європи:

- a) про будь-яке підписання;
- b) про депонування будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття або схвалення;
- c) про будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 4 і 7;
- d) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, що стосуються цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Учинено у Вільнюсі 3 травня 2002 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі — члену Ради Європи.

**ПРОТОКОЛ № 14 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЯКИЙ ЗМІНЮЄ
КОНТРОЛЬНУ СИСТЕМУ КОНВЕНЦІЇ**

Держави — члени Ради Європи, які підписали цей Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної у Римі 4 листопада 1950 року (далі «Конвенція»),

беручи до уваги Резолюцію № 1 і Декларацію, ухвалені на Європейській конференції міністерського рівня з питань прав людини, проведених у Римі 3 та 4 листопада 2000 року;

беручи до уваги декларації, ухвалені Комітетом Міністрів 8 листопада 2001 року, 7 листопада 2002 року і 15 травня 2003 року, на 109-й, 111-й та 112-й сесіях, відповідно;

беручи до уваги Висновок № 251 (2004), ухвалений Парламентською Асамблеєю Ради Європи 28 квітня 2004 року;

зважаючи на невідкладну потребу змінити певні положення Конвенції з метою збереження і покращення ефективності контрольної системи на тривалий період, головним чином у світлі дедалі більшої завантаженості Європейського суду з прав людини та Комітету Міністрів Ради Європи;

зважаючи, зокрема, на потребу забезпечити Суду можливість і далі відігравати свою провідну роль у захисті прав людини в Європі,

домовилися про таке:

Стаття 1

Пункт 2 статті 22 Конвенції вилучити.

Стаття 2

Статтю 23 Конвенції викласти у такій редакції:

«Стаття 23

Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.

2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.

4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалять рішення про його невідповідність установленим вимогам.»

Стаття 3

Статтю 24 Конвенції вилучити.

Стаття 4

Статтю 25 Конвенції вважати статтею 24 і викласти її у такій редакції:

«Стаття 24

Канцелярія і доповідачі

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.

2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду.»

Стаття 5

Статтю 26 Конвенції вважати статтею 25 («Пленарні засідання Суду») і внести до її тексту такі зміни:

1. В кінці підпункту «d» замінити кому на крапку з комою, а слово «та» вилучити.

2. В кінці підпункту «e» замінити крапку на крапку з комою.

3. Доповнити новим підпунктом «f» у такій редакції:

«f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.»

Стаття 6

Статтю 27 Конвенції вважати статтею 26 і викласти її у такій редакції:

«Стаття 26

Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи

суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів, може одноставним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.»

Стаття 7

Додати після нової статті 26 Конвенції нову статтю 27 у такій редакції:

«Стаття 27

Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.

2 Це рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.»

Стаття 8

Статтю 28 Конвенції викласти у такій редакції:

«Стаття 28

Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, Комітет може одноставним голосуванням:

- а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або
- б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом установленої практики Суду.

2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом «б» пункту 1.»

Стаття 9

До статті 29 Конвенції внести такі зміни:

1. Пункт 1 викласти у такій редакції: «Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.»

2. В кінці пункту 2 додати нове речення у такій редакції: «Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.»

3. Пункт 3 вилучити.

Стаття 10

До статті 31 Конвенції внести такі зміни:

1. В кінці підпункту «а» слово «та» вилучити.

2. Підпункт «б» вважати підпунктом «с» і доповнити статтю новим підпунктом «б»:

«б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з пунктом 4 статті 46; та»

Стаття 11

До статті 32 Конвенції внести такі зміни:

В кінці пункту 1 після числа 34 додати кому і число 46.

Стаття 12

Пункт 3 статті 35 Конвенції викласти у такій редакції:

«3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

- а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або
- б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний судом не розглянув належним чином.»

Стаття 13

Доповнити статтю 36 Конвенції пунктом 3 у такій редакції:

«3. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

Стаття 14

Викласти статтю 38 Конвенції у такій редакції:

«Стаття 38

Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, в разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.»

Стаття 15

Викласти статтю 39 Конвенції у такій редакції:

«1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.»

Стаття 16

Статтю 46 Конвенції викласти у такій редакції:

«Стаття 46

Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цією Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.

5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.»

Стаття 17

До статті 59 Конвенції внести такі зміни:

1. Доповнити статтю новим пунктом 2 у такій редакції:

«2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.»

2. Пункти 2, 3 та 4 вважати відповідно пунктами 3, 4 та 5.

Прикінцеві та перехідні положення

Стаття 18

1. Цей Протокол відкритий для підписання державами — членами Ради Європи, що підписали Конвенцію, які можуть висловити свою згоду на обов'язковість через:

а) підписання без застережень щодо ратифікації, прийняття чи схвалення; або

б) підписання, що підлягає ратифікації, прийняттю чи схваленню, з подальшою ратифікацією, прийняттям чи схваленням.

2. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

Стаття 19

Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом тримісячного строку від дати, коли всі учасники Конвенції висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 18.

Стаття 20

1. Від дати набрання чинності цим Протоколом його положення застосовуються до всіх заяв, що перебувають на розгляді Суду, а також до всіх рішень, виконання яких перебуває під наглядом Комітету Міністрів

2. Нові критерії прийнятності, додані статтею 12 цього Протоколу до підпункту «b» пункту 3 статті 35 Конвенції, не застосовуються до заяв, визнаних прийнятними до набрання чинності цим Протоколом. Протягом двох років після набрання чинності цим Протоколом лише палати і Велика палата Суду можуть застосовувати нові критерії прийнятності.

Стаття 21

Строк повноважень суддів, яких на дату набрання чинності цим Протоколом обрано на перший строк повноважень, у силу права збільшується до загального періоду в дев'ять років. Інші судді завершують свій строк повноважень, який у силу права збільшується на два роки.

Стаття 22

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави — члени Ради Європи:

а) про будь-яке підписання;

б) про депонування на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття або схвалення;

- c) про дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтею 19; та
- d) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, що стосується цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Учинено у Страсбурзі 13 травня 2004 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі — члену Ради Європи.

МОБІЛЬНІ ГРУПИ З МОНІТОРИНГУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Матеріали, які містяться у цьому посібнику, а також іншу інформацію,
що стосується роботи мобільних груп можна отримати на
www.mobilegroups.org

Харківська міська громадська організація
«Харківський інститут соціальних досліджень»
пр-т 50 річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
www.khshr.kharkov.ua
e-mail: chernousov_2000@mail.ru
тел. +38(057)751-15-25
+38(097)222-59-01

Відповідальний за випуск *Євген Захаров*
Редактор *Ніна Кусайкіна*
Комп'ютерна верстка *Олег Мірошніченко*

Підписано до друку 22.11.2006
Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 20,23 Умов. фарб.-від. 21,9
Умов.- вид. арк. 22,32. Наклад 1000 прим.

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 2275 від 30.08.2005 р.